



VAASAN YLIOPISTO

RAIJA BERGLUND

# Ett barns interaktion på två språk

*En studie i språkval och kodväxling*

ACTA WASAENSIA NR 190

---

SPRÅKVETENSKAP 37

Förgranskare    Professor Gisela Håkansson  
Lunds universitet  
Språk- och litteraturcentrum  
Helgonabacken 12  
SE-223 62 Lund  
Sverige

Professor Veikko Muittari  
Jyväskylä universitet  
Institutionen för språk  
PB 35  
FI-40014 Jyväskylä universitet  
Finland

<b>Julkaisija</b> Vaasan yliopisto	<b>Julkaisuajankohta</b> Kesäkuu 2008	
<b>Tekijä(t)</b> Raija Berglund	<b>Julkaisun tyyppi</b> Monografia	
	<b>Julkaisusarjan nimi, osan numero</b> Acta Wasaensia, 190	
<b>Yhteystiedot</b> Vaasan yliopisto Pohjoismaisten kielten laitos PL 700 65101 VAASA s-posti raija.berglund@uwasa.fi	<b>ISBN</b> 978-952-476-227-4	
	<b>ISSN</b> 0355-2667, 1235-791X	
	<b>Sivumäärä</b> 325	<b>Kieli</b> ruotsi
<b>Julkaisun nimike</b> Lapsen kielenvalinta ja koodinvaihto kaksikielisessä vuorovaikutuksessa		
<b>Tiivistelmä</b> Väitöskirjani on laadullinen tapaustutkimus kaksikielisen lapsen suomen ja ruotsin kielen käytöstä hänen kommunikoidessaan lähimpien kielellisten malliensa kanssa 3–7 vuoden iässä. Tarkastelen kaksikielisyyttä integroituneena kokonaisuutena ja kielenomaksumista kommunikatiivisena vuorovaikutuksena. Tutkimukseni lähtökohta on psyko- ja sosiolingvistinen. Tutkimuksessani lapsi omaksuu kaksi kieltä rinnakkain perheessä, jossa on suomalainen äiti, suomenruotsalainen isä ja kaksikielinen vanhempi sisar. Molemmat kielet ovat käytössä päivittäisen viestinnän välineinä myös perhettä ympäröivässä kieliyhteisössä.  Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, milloin, miksi (ja osittain kuinka) lapsi käyttää ruotsia ja milloin, miksi (sekä osittain kuinka) hän käyttää suomea ruotsin-, suomen- ja kaksikielisissä konteksteissa. Aineisto, joka koostuu ääninauhotteista, päiväkirjamerkinnoistä, observoinneista ja haastatteluista, on kerätty kotona, päivähoitossa ja päiväkerhossa. Lapsella on sekä yksi- että kaksikielisiä puhekumppaneita. Analyysissä käytän yksilösuuntautunutta kielenvalintamallia ja sen neljää tekijää: puhekumppania, käyttöalaa, topiikkaa ja funktiota.  Tulokset osoittavat lapsen kielenvalinnan tapahtuvan henkilösidonaisesti, tietoisesti, johdonmukaisesti ja eksplisiittisesti. Kielenvalintaan eniten vaikuttavat taustatekijät ovat vanhempien johdonmukainen kielisuunnittelu ja kielenkäyttö, lapsen katkeamaton kontakti molempiin kieliin, kielten välinen tasapaino lapsen saamassa syötöksessä sekä selkeästi yksikieliset kontekstit ja kielelliset mallit. Koodinvaihdon syitä ovat puhekumppanin eriyttäminen, lähdekieliset lainaukset, kielisidonnainen käsitteiden oppiminen ja sanaston puutteet. Koodinvaihtoa lapsi käyttää myös puheen väritys- ja tehokeinona, leikkiessään kielellä tai siksi, että koodinvaihto sinänsä tuo hänen viestintäänsä lisäarvoa. Seitsemän vuoden iässä lapsen koodinvaihdoissa alkaa esiintyä aikuisen kielenkäyttöä muistuttavia piirteitä: hän kykenee mm. irtautumaan omasta kielenvalintamallistaan käytännön syistä. Tällöin hän vaatii, että kaksikielinen puhekumppani hyväksyy koodinvaihdon osaksi kaksikielisen normaalia viestintää.		
<b>Asiasanat</b> simultaani kaksikielisyyys, lapsenkieli, kielenvalinta, koodinvaihto, vuorovaikutus		



**Utgivare**  
Vaasan yliopisto

**Utgivningstid**  
Juni 2008

<b>Författare</b> Raija Berglund	<b>Typ av publikation</b> Monografi	
	<b>Publikationsserie, -nummer</b> Acta Wasaensia, 190	
<b>Kontaktuppgifter</b> Vasa universitet Institutionen för nordiska språk PB 700 FI-65101 VASA, FINLAND e-post raija.berglund@uwasa.fi	<b>ISBN</b> 978-952-476-227-4	
	<b>ISSN</b> 0355-2667, 1235-791X	
	<b>Sidoantal</b> 325	<b>Språk</b> Svenska
<b>Publikationens titel</b> Ett barns interaktion på två språk – En studie i språkval och kodväxling		
<p><b>Sammandrag</b></p> <p>Denna avhandling är en kvalitativ fallstudie av ett simultant tvåspråkigt barns interaktion på finska och svenska i åldern 3–7 år. Tvåspråkighet uppfattas i studien som en integrerad helhet och språktillägnande som en kommunikativ process, som sker i interaktion med omgivningen. Studiens ansats är psyko- och sociolingvistisk. Min informant, forskarens egen son, tillägnar sig två språk i en tvåspråkig familj (finsk mor, finlandssvensk far och tvåspråkig äldre syster). Familjen bor i en genuint tvåspråkig miljö där båda språken används om vartannat.</p> <p>Syftet med studien är att undersöka, när, varför (och delvis hur) informanten använder svenska och när, varför (och delvis hur) han använder finska i sin kommunikation i svenska, finska och tvåspråkiga kontexter. Materialet, som består av ljudupptagningar, dagboksanteckningar, observation och intervjuer, är insamlat i barnets hem, dagvård och dagklubb. Analysen av barnets språkval och kodväxling sker enligt faktorerna: deltagare, situation, topik och funktion i en personorienterad språkvalsmodell. Barnets språkval och kodväxling undersöks i interaktionen med samtalspartner som uppvisar varierande tvåspråkighetsgrad.</p> <p>Resultaten visar att min informants språkval sker personbundet, medvetet, konsekvent och explicit. Hans språkval förklaras bäst av faktorerna: föräldrarnas medvetna språkplanering och konsekventa språkstrategi, en regelbunden och kontinuerlig kontakt med båda språken, balansen i inflödet samt tillgången på separata enspråkiga kontexter och klart enspråkiga språkliga modeller. Orsakerna till kodväxling hos min informant är dels universella: specifikation av samtalspartner, citat, språkspecifik språkinlärning och lucka i vokabulären, dels idiolektala. Han kodväxlar för att krydda eller effektivera sin kommunikation, för att kodväxling i sig bär betydelse för honom eller för att han finner nöje i det. En mera vuxenlik språkvals- och kodväxlingskompetens håller på att växa fram hos honom i sjuårsåldern: han kan bl.a. lösgöra sig från sitt språkvalsmönster. Då han fungerar enligt de vuxnas pragmatiska språkvalsregler, kräver han att hans tvåspråkiga samtalspartner ska acceptera hans interaktion som en normal tvåspråkig sådan.</p>		
<p><b>Nyckelord</b> simultant tvåspråkiga barn, finska, svenska, språkval, kodväxling, interaktion</p>		



<b>Publisher</b> Vaasan yliopisto	<b>Date of publication</b> June 2008	
<b>Author(s)</b> Raija Berglund	<b>Type of publication</b> Monograph	
	<b>Name and number of series</b> Acta Wasaensia, 190	
<b>Contact information</b> University of Vaasa Department of Scandinavian Languages P.O. Box 700 FI-61510 VAASA, FINLAND  e-mail raija.berglund@uwasa.fi	<b>ISBN</b> 978-952-476-227-4	
	<b>ISSN</b> 0355-2667, 1235-791X	
	<b>Number of pages</b> 325	<b>Language</b> Swedish
<b>Title of publication</b> A Child's Interaction in Two Languages – A Study in Language Choice and Code-Switching		
<b>Abstract</b> <p>My thesis is a qualitative case study of a simultaneously bilingual child's interaction in Finnish and Swedish at the age of 3–7 years. The study regards bilingualism as an integrated unity and language acquisition as a communicative process which takes place in interaction with the language targets vital to the child. The approach of the study is psycho- and sociolinguistic. My informant, the researcher's own son, acquires his languages in a bilingual family (Finnish mother, Swedish father and bilingual elder sister). Both languages are used indiscriminately in the domains which surround the child's everyday life.</p> <p>The purpose of the study is to investigate when, why (and partly how) the informant uses Swedish and when, why (and partly how) the informant uses Finnish in his communication in Swedish, Finnish and bilingual contexts. The material consists of tapes, annotations, observation and interviews. It is collected in the child's home, nursery and the junior day club. The child's language choices and code-switching are analysed according to the factors in an individual-oriented analysis model: participant, situation, topic and function. His language choices and code-switching are explored in his interaction with interlocutors presenting a various degree of bilingualism.</p> <p>The study shows that my informant's language choices are person specific, conscious, consistent and explicit. His language choices are best explained by the explicit language planning and language strategies of his parents, a regular and continuous contact with both languages, the balance of the input, and the access to separate monolingual contexts and language targets. My informant code-switches for universal reasons, as for addressee specification, quotation, language specific concept learning or lexical gaps. Idiolectally he uses code-switching to personify or increase the efficiency of his communication, or because it, in itself, has meaning, or because he finds pleasure in it. The study indicates that my informant at the age of seven is developing a more adult like competence for code-switching: he has the ability to disengage from language choice patterns. When he functions according to the pragmatic language choice rules of the adults, he demands that his bilingual interlocutors accept code-switching as normal bilingual interaction.</p>		
<b>Keywords</b> simultaneously bilingual children, language choice, code-switching, interaction		





## FÖRORD

Tvåspråkighet är en fascinerande verklighet som det finns många farhågor och myter om. Den som är uppvuxen med ett språk kommer inte att tänka på att största delen av världens barn ända från början förses med fler än ett språk.

För min del har ett långvarigt projekt om tvåspråkighet nu nått sitt mål. Jag tackar min arbetsgivare Vasa universitet för materiellt stöd och forskarkollegiet vid Institutionen för nordiska språk för den inspirerande forskningsatmosfären som har gjort det möjligt för mig att årligen vid sidan av undervisning bedriva forskning.

Ett varmt tack framför jag till mina handledare och mina läromästare professor Christer Laurén och professor emerita Marianne Nordman. Ert stöd och era uppmuntrande ord har varit guld värda speciellt de stunder då denna dag när jag undertecknar förordet till min avhandling har känts alltför avlägsen.

Förgranskarna professor Gisela Håkansson och Veikko Muittari tackar jag för deras värdefulla kommentarer till mitt manuskript. Ett varmt tack också till alla opponenter som kommenterat mina uppsatser på forskarseminarierna samt till FL Maj-Britt Höglund som översatte avhandlingens abstrakt och sammandrag till engelska och till medieassistent Jarno Antila som ritade de fina figurerna.

Att skriva denna avhandling tog flera år. Under den tiden utvecklade min informant två språk, men han växte också upp från ett litet förskolebarn till en ung gymnasist. Hans muntliga produktivitet har försett mig med material som har varit en aldrig sinande inspirationskälla för mitt forskningsintresse. Det är jag dig, min son, innerligt tacksam för. Din far tackar jag för att han skänkte dig sitt modersmål svenska och din syster för att hon i sin storsysterroll fungerade som en fullvärdig tvåspråkig modell för dig. Släktingar, vänner och kollegor, tack för ert stöd och er uppmuntran under mitt forskningsprojekt.

Till sist, för er tvåspråkiga barn i Vasa, vill jag avslöja att jag under alla dessa år har tjuvlyssnat på er. Som tack tillägnar jag er min avhandling. I ljuset av mina resultat inser jag nu att ni behöver också dem som fungerar enspråkigt för att bli tvåspråkiga.

Vasa i maj 2008

*Raija Berglund*



INNEHÅLL

FÖRORD .....	9
FIGURER, TABELLER OCH TABLÅER.....	13
1 INLEDNING .....	15
1.1 Bakgrund .....	17
1.2 Begrepp och termer .....	21
1.3 Syfte .....	25
1.4 Disposition.....	28
2 MATERIAL.....	30
2.1 Inspelat material.....	30
2.2 Dagboksanteckningar .....	36
2.3 Observation och intervjuer .....	39
2.4 Validitet och reliabilitet.....	41
3 TVÅSPRÅKIG KONTEXT – TEORI OCH VERKLIGHET .....	45
3.1 Svenskan och finskan i informantens närmiljö.....	45
3.2 Tvåspråkig familj .....	48
3.3 Ett tvåspråkigt barns språkliga modeller och domäner .....	60
4 BARNETS SPRÅKFÖRVÄRV .....	67
4.1 Enspråkigt språktillägnande.....	68
4.2 Tvåspråkigt språktillägnande.....	75
4.3 Simultan tvåspråkighet.....	82
5 BRUK AV TVÅ SPRÅK – TEORI.....	86
5.1 Språkdifferentiering .....	87
5.2 Språkval och kodväxling samt andra tvärspråkliga fenomen.....	94
5.3 Analysmodell och metod vid materialbehandlingen.....	102
5.3.1 Personorienterad språkvalsmodell.....	102
5.3.2 Metod vid materialbehandlingen.....	109

6	BRUK AV TVÅ SPRÅK – EMPIRISK ANALYS.....	118
6.1	Informant: det simultant tvåspråkiga barnet E.....	118
6.1.1	E:s tvåspråkighet .....	118
6.1.2	E:s språkhistoria .....	124
6.1.3	E:s personprofil .....	130
6.2	E:s språkval.....	133
6.2.1	Allmänna drag i E:s språkval .....	135
6.2.2	E:s språkval med en svensk samtalspartner .....	156
6.2.3	Språkvalsfaktorens samverkan för E:s språkval.....	180
6.2.4	Utvecklingslinjer i E:s sårhållning och bruk av två språk .....	196
6.3	Orsaker till E:s kodväxling.....	208
6.3.1	Specificerar samtalspartnern .....	210
6.3.2	Återger det hörda på originalspråket .....	215
6.3.3	Har lært sig begreppet på språket i fråga.....	218
6.3.4	Fyller en lucka i vokabulären.....	225
6.3.5	Har upplevt aktiviteten på språket i fråga.....	228
6.3.6	Föredrar ett ord som är mera framtrådande, lättare tillgängligt .....	233
6.3.7	Använder ett ord av fonologiska, semantiska eller syntaktiska skäl .....	240
6.3.8	Använder ett visst språk till följd av triggereffekt .....	245
6.3.9	Förtydligar sin utsaga, förebygger eller förklarar ett missförstånd.....	254
6.3.10	Skapar en särskild kommunikationseffekt: roar, retar, beordrar, befäller ..	258
6.3.11	Modifierar budskapet, skärper eller förmildrar utsagan .....	262
6.3.12	Inkluderar någon i samtalet; utesluter någon ur samtalet .....	264
6.3.13	Framhäver gruppstillhörighet och identitet, visar empati .....	267
6.3.14	Idiolektala drag.....	268
7	SLUTDISKUSSION.....	289
	SUMMARY .....	300
	LITTERATUR.....	305
	BILAGOR .....	322

**FIGURER, TABELLER OCH TABLÅER****FIGURER**

1 Familjens språkstrategi ur föräldrarnas synvinkel.....	56
2 Familjens språkstrategi ur barnens synvinkel.....	57
3 Tvärspråkligt inflytande .....	98
4 Valet av språkform i enspråkig och tvåspråkig kontext.....	103
5 Kodväxling i tvåspråkig språkform.....	105
6 Personorienterad språkvalsmodell .....	106

**TABELLER**

1 E:s språkhistoria.....	125
2 Inspelningar och observation i svensk kontext.....	156

**TABLÅER**

Tablå 1. Kommunikativ kompetens.....	70
Tablå 2. Individuella aspekter i E:s språksituation.....	129
Tablå 3. Kriterier för E:s språkliga uppmärksamhet och språkdifferentiering.....	130
Tablå 4. E:s avvikelser från språkvalet E/sv→P.....	160
Tablå 5. Orsaker till kodväxling hos barn.....	209
Tablå 6. E:s kodväxling på ordnivå med M och P.....	220



## 1 INLEDNING

Den som på nära håll följer med ett tvåspråkigt barns språkförvärv kan instämma i att barnets kommunikation ibland förefaller att ske enligt principen ”Man tager vad man haver”<sup>1</sup>.

Det tvåspråkiga barnets parallella bruk av två språk, när språken möts inom ett samtal, inom ett yttrande och t.o.m. inom ett enstaka ord, inklusive att barnet ibland vägrar att tala någondera förälderns språk, är ägnat att orsaka oro och osäkerhet hos föräldrarna. En förälder som saknar egen erfarenhet av samtidig inläring av två språk i barndomen känner sig kanske osäker inför sitt eget barns tvåspråkighet. Oron är förmodligen desto större ju enspråkigare förälderns egen uppväxtmiljö har varit eller ju sämre kunskaper han/hon har i det andra språket och om den andra kulturen. Det är mänskligt att hysa misstankar mot det okända, men farhågor om tvåspråkighet är allmännast i enspråkiga västerländska språksamhällen, hävdar Baker (1995: 21).

Hos den stora allmänheten råder mycket olika uppfattningar om hur tvåspråkigheten påverkar småbarn. Även några barnspråksforskare har med kontroversiella tolkningar av undersökningsresultat bidragit till debatten om den tidiga tvåspråkighetens för- och nackdelar. Det är inte heller ovanligt att yrkesmässiga barnuppfostrare, läkare och kommunala barnavårds- och skolmyndigheter ännu inne på tjugohundratalet ställer sig misstänksamma till tidig, simultan tvåspråkighet, bekräftar bl.a. Arnberg (2004: 22–23).

Som förälder till barn som växer upp tvåspråkigt grubblar man ofta över om barnets språktillägnande över huvud taget framskrider normalt. Ibland undrar man kanske hur det hela kommer att sluta. I början frustreras man av släktingarnas välmentade frågor om barnet redan ”säger något” på det ena eller det andra språket. Senare väcker ett tvåspråkigt barns smidiga bruk av två språk förundran i omgivningen. Ett tvåspråkigt barn behandlas alltjämt som ett litet under, ett undantagsbarn. Men barnets språkkunskaper kommenteras också positivt i ordalag, som: *Vad duktig du är som kan två språk!* (en kommentar om min informant våren 2004 i Sverige; 12 år 9 mån).

---

<sup>1</sup> Principen är känd som "Cajsa Wargs princip" (se Cajsa Wargs kokbok 1983).

Mitt eget forskningsintresse för tvåspråkiga barns språkbruk och språktillägnande väcktes under den tid våra två barn (E = informanten och S = E:s sex och ett halvt år äldre syster) samtidigt lärde sig svenska och finska. På nära håll följde jag med hur förvånansvärt lätt de tog sig fram i sin tvåspråkiga labyrint bestående av två till sin struktur så olika språk som svenska och finska. Det verkade också som om barnen från första början visste vilket språk de skulle tala med vem. De använde "rätt" språk, när de talade med oss föräldrar, men det gjorde de också när de vände sig till släktingar och vänner, t.o.m. till obekanta. Ett särdrag i barnens kommunikation var att de reagerade kraftigt om någon av de närmaste tilltalade dem på "fel" språk – de kunde rent av låta bli att lystra om de blev tilltalade på det icke-övriga språket. I sin inbördes kommunikation hörde jag dem använda än finska, än svenska. Trots att jag som barnens mor hade en viss förståelse för mina barns sätt att kommunicera, måste vår familjs språkbruk för en utomstående ibland ha sett sig som en Babels språkblandning. Och visst hände det att utomstående, som hörde oss prata, inte kunde låta bli att kommentera, fråga och ifrågasätta familjens språkbruk.

Under de senaste decennierna har världen internationaliserats, gränserna öppnats och flerspråkigheten ökat.<sup>2</sup> Under de drygt tio år som mitt avhandlingsarbete har pågått har en mera uppmuntrande hållning till familjetvåspråkighet kunnat förnimmas i det tvåspråkiga närsamhälle där min undersökning genomförs. Delvis kan den större förståelsen tillräknas den upplysning som stöder tvåspråkiga familjer i Finland: de har sedan länge informerats om tvåspråkigheten och valet av skolspråk.<sup>3</sup> "Blandspråkiga" familjer, som har barn i förskoleåldern, upplyses om två- och flerspråkighet av kommunala skolmyndigheter och rådgivningsbyråer.<sup>4</sup> Att tvåspråkigheten har vunnit ett starkare fotfäste i vårt land bekräftas också av att finsk-samiska föräldrar numera har en egen infopublikation om tvåspråkighet.<sup>5</sup>

Forskningen i barnspråk är i dag aktivare än någonsin förr. Föräldrarna har möjlighet att få saklig och sakkunnig upplysning om tvåspråkighet. Information sprids i form av bro-

---

<sup>2</sup> European Commission (2006).

<sup>3</sup> Svenska Finlands Folkting 1997a, 1997b, 1997c.

<sup>4</sup> Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur (1997).

<sup>5</sup> Snellman, Vuolab & Skutnabb-Kangas (1992).



schyrrer och handböcker, som tvåspråkiga familjer kan ty sig till, om de vill få handledning i frågor om tvåspråkighet (se bl.a. Baker 1995; Arnberg 1988/2004). Trots detta lever vissa föräldrade uppfattningar om tvåspråkighet kvar såväl i finländska som i internationella sammanhang. En av farhågorna är att tidig tvåspråkighet, om den inte fördärvar barnets mentala handlingsförmåga, åtminstone förorsakar försening i språkutvecklingen (jfr Baker 1995:48–49; Herdina & Jessner 2002: 7; Arnberg 2004: 45–47).

Då man talar om vilka fördelar eller nackdelar tvåspråkigheten har för barnet, är det skäl att notera att det inte nödvändigtvis är tvåspråkigheten som orsakar eventuella positiva effekter, eller att negativa effekter i sin tur beror på tvåspråkigheten som sådan (Arnberg 2004: 55). Därtill bör vi minnas att tvåspråkigheten är endast en aspekt av det tvåspråkiga barnets personlighet och liv. Att som förälder ge barnet två språk är lika naturligt som att ta vara på barnets musikaliska, matematiska eller fysiska anlag; allt detta kräver repetition och träning. Alla barn är barn i första hand, en- eller tvåspråkiga sedan, även om det är synd, om alla inte har möjligheten att bli tvåspråkiga, anser Baker (1995: 35). Han tillägger: ”*Children are born ready to become bilinguals /---/. Too many are restricted to becoming monolinguals.*”

Många av de fakta som jag ovan har lyft fram förbises i dag då tvåspråkiga barns språkbruk diskuteras. Många av de kritiskt inställda saknar tyvärr en helhetsuppfattning om tvåspråkighet och en inblick i ifrågavarande barns språkhistoria och språktillägnande. Därtill blir de tvåspråkiga barnen sällan tillfrågade eller uppmanade att yttra sig om sin tvåspråkighet (se Baker 2001: 86). Den sistnämnda aspekten är ett starkt motiv till att min undersökning har blivit genomförd.

## 1.1 Bakgrund

Min avhandling är en kvalitativ fallstudie av ett simultant tvåspråkigt barns bruk av två språk. Med hänsyn till att varje tvåspråkigt barn har sitt unika sätt att vara tvåspråkigt, och att individuell tvåspråkighet är endast en aspekt av det tvåspråkiga barnets liv, är det naturligt att använda fallstudie som metod i min avhandling. (Se Nunan 1995.)

Min undersökning har en socio- och psykolingvistisk ansats, och den är genomförd med en etnografisk forskningsmetod (se Foster 1996: 191–193; se C. M. Allwood 2007). Studien har en longitudinell aspekt i och med att materialinsamlingen omfattar åldern 3–7 år i barnets liv.

Kvalitativa metoder används i avhandlingen genomgående: vid insamling, klassificering och analys av materialet. I initialskedet av undersökningen använder jag mig av en viss kvantifiering för att operationalisera avhandlingens viktigaste begrepp 'språkval' och 'kodväxling' (se analysen av E:s språkval i svensk kontext, avsnitt 6.2.). Då tyr jag mig till kvantifiering i form av absoluta tal för att konkretisera och förtydliga tendenserna i materialet. (Se Merriam 1994: 159; se Berglund 1998.)

Min informant förvärvar två språk, svenska och finska, på ett naturligt sätt i en tvåspråkig familj. Utöver forskningsobjektet<sup>6</sup> E" omfattar familjen en förälder med en enspråkig, finlandssvensk bakgrund (P = pappa), en förälder med enspråkigt finskt ursprung (M = mamma) och S (= E:s simultant tvåspråkiga, sex och ett halvt år äldre syster, *Sofia*, som i materialet också uppträder under smeknamnet *Fia* = F).

E:s föräldrar följer en medveten och överenskommen språkstrategi (för språkstrategier se avsnitt 3.2). De använder den gamla beprövade Grammontprincipen<sup>7</sup> (i E:s familj: P/svenska, M/finska) i sin kommunikation med barnen (principen ursprungligen från 1902, ur Ronjat 1913). Sinsemellan talar föräldrarna svenska. (För kommunikationen syskonen emellan se avsnitt 3.3.)

Avhandlingens fokus ligger på ett enhetligt fall, ett helt barn som sådant. Detta och att det undersökta barnet är forskarens egen son ställer några speciella villkor för avhandlingens uppläggning (se avsnitt 2.3).

---

<sup>6</sup> Om mitt forskningsobjekt, om den person som har levererat mig mitt material, föredrar jag att använda termen *informant*. I empirin, och när min forskarroll förknippas med rollen som observerande tvåspråkig mor, talar jag om informanten som barnet "E".

<sup>7</sup>Denna princip kallas också *en person–ett språk-principen*, för vilken i min avhandling används förkortningen *EPES-principen*. Förkortningen EPES är skapad efter den engelska förkortningen OPOL = One-Parent-One-Language, presenterad av Barron-Hauwaert (2004: 1–7).

Även om avhandlingen handlar om ett enda fall av individuell tvåspråkighet (avsnitt 6.1), är mitt undersökningsobjekt inte något undantagsfall. Enligt olika forskares uppskattningar är en övervägande del (uppskattningarna varierar från hälften till två tredjedelar) av världens befolkning åtminstone funktionellt tvåspråkig. En stor del av världens barn förses således redan från barnsben automatiskt med flera än ett språk. Detta betyder att enspråkigheten egentligen är ett sällsyntare fenomen än fler- eller tvåspråkigheten i världen. (Grosjean 1982: vii; se också Reich 1986: 205–207; Harding & Riley 1995: 27; Romaine 1995: 181, 183 och Baker 2001: 43.)

Avhandlingen fokuserar simultant tvåspråkigt språktillägnande (se avsnitt 4.3). Simultan tvåspråkighet har dokumenterats i en stor mängd forskningsrapporter, av vilka många är skrivna av lingvistföräldrar till de undersökta barnen (för en översikt se t.ex. Baker 2001: 88–89). Det är dock få undersökningar som beaktar utöver barnets språktillägnande den miljö där språktillägnet sker, så att forskaren noggrant redogör för familjens språkvanor, föräldrarnas språkval i kommunikation med barnen och familjens språkbruk i kontakter med yttervärlden (se dock Fantini 1985; Saunders 1988; Ohlstein & Blum-Kulka 1989; jfr de Houwer 1990; Döpke 1992a; Romaine 1995; Harding & Riley 1995). Många av de tidigare studierna berör dessutom språksamhällen, där det ena språket är ett majoritetsspråk, det andra ett minoritetsspråk, det senare ofta ett invandrarspråk. Bakgrunden för många av de tidigare studierna liknar inte till sina väsentliga karakteristika den tvåspråkiga miljö där min undersökning genomförs (bl.a. Jørgensen 1988; Andersson 1996; Huss 1991; Hassinen 2002; jfr dock Goodz 1994 och Lyon 1996). För beskrivningen av det tvåspråkiga samhället i min avhandling se avsnitt 3.1). Tillsvidare är finländska tvåspråkiga barns simultana tvåspråkighet, då det gäller barnens språkval finska–svenska, dokumenterad i ett fåtal studier (för en doktorsavhandling i ämnet se Rontu 2005; för en avhandling pro gradu se Rinta-Jouppi 2003; för artiklar se Green-Vänttinen 1995 och Nuolijärvi 1995).

En av utgångspunkterna i min avhandling är en förälders strävan att studera särdragen i ett litet tvåspråkigt barns kommunikation. Barnets individuella lösningar i språkval och kodväxling undersöks och tolkas av den människa som också i det aktuella fallet bäst känner honom, modern.

Avhandlingens angreppssätt påverkas således av forskarens närhet till forskningsobjektet. Också forskarens syn på tvåspråkighet och hennes egen erfarenhet av att som finskspråkig inflyttare i tjugooårsåldern på en tvåspråkig ort ha lärt sig tala svenska genom att använda svenska i sitt dagliga umgänge ger en möjlighet till en djupare tolkning av resultaten.

Avhandlingens utgångspunkter påverkas också av att informanten under materialinsamlingen är inne i en mycket dynamisk utvecklingsfas i sitt språktillägnande (se avsnitt 4.1). Det tar sig uttryck i ett rikt utbud av varierande material och belägg på många olika företeelser i barnets språkutveckling. En tät och oavbruten uppföljning av forskningsobjektet har varit möjlig i samma omgivning före, under och efter materialinsamlingen. Denna aspekt möjliggör tolkningen av materialet ur olika infallsvinklar. Det longitudinella perspektivet i undersökningen och den kumulativa ökningen av kunskapen om tvåspråkighet, med dithörande internationell teoribildning under forskningsprojektets gång, gör det lättare att bilda sig en helhetsuppfattning om fenomenet.

Frågan om huruvida ett simultant tvåspråkigt barns två språk från början utvecklas som ett eller två separata lingvistiska system har sysselsatt många barnspråksforskare under de två senaste decennierna. Frågan ingår inte i utgångspunkterna i min avhandling som sådan, men är i grunden väsentlig (se avsnitt 5.1). Min informant är i åldern 2 år 9 månader i det skede som jag kommer in i hans liv som forskare. Då visar han starka tecken på att han är medveten om sin tvåspråkighet (se Berglund 1997; 1998). Också enligt allmänt erkända forskningsrön förefaller han i knappa treårsåldern att obestriddigt disponera över två separata syntaktiska och lexikala språksystem (se avsnitten 5.1 och 6.1.3).

En kvantitativ bedömning av informantens kompetens i två språk faller utanför avhandlingens ram: en förälder är inte tillräckligt objektiv för den uppgiften. Dessutom innehåller beskrivningen av ett barns språkförvärv alltför mycket data för att man ska kunna beskriva allt i ett enda forskningsprojekt (jfr Huss 1991: 17).

## 1.2 Begrepp och termer

I detta avsnitt presenteras inledningsvis några av de viktigaste begreppen, dvs. begreppen 'kontext', 'språkform', 'språkval', 'kodväxling' samt begreppet 'språkförvärv' med underbegreppen: 'språktillägnande' och 'språkinläring'. Avsnittet inleds med en presentation av en holistisk syn på tvåspråkighet. En mera ingående genomgång av hela begreppsapparaten ges i kapitlen 3, 4 och 5.

Den holistiska synen på tvåspråkighet, som under de senaste åren har vunnit allt större acceptans, betraktar en persons individuella tvåspråkighet som en integrerad helhet. Modern forskning talar för att en tvåspråkig individ har en egen språkprofil. Därtill är barnspråksforskarna nuförtiden mera intresserade av att finna likheter mellan det enspråkiga och det tvåspråkiga barnets språktillägnande än av att kartlägga skillnaderna mellan dessa. I enlighet med denna syn har forskarna föreslagit en dynamisk flerspråkighetsmodell (baserad på Phillips 1992: 728f via Herdina & Jessner 2002: 150), som utgår från följande fyra grundsatser:

- 1 En helhet (tvåspråkigheten) är mera än summan av sina delar, dvs.  $1+1 > 2$
- 2 Helheten bestämmer karaktären (*nature*) hos sina delar.
- 3 Delarna kan inte förstås som isolerade delar av helheten.
- 4 Delarna är dynamiskt interrelaterade och beroende av varandra.

Den teoretiska ramen i min avhandling vilar på den moderna uppfattningen om att det simultant tvåspråkiga barnets totala språkkompetens bildar en integrerad helhet, som inte går att lösa upp i två separata delar. Teorin kan också uttryckas med Bakers (1995: 43) ord: *The bilingual is a different language creation from the monolingual. /---/ Two monolinguals they are not.* (Se också Grosjean 1982; Grosjean & Soares 1986: 178–179; Baker 1995: 46–48; Baker 2001:7–9 och Herdina & Jessner 2002: 6–7; 150.)

### *Begreppet 'kontext'*

'Kontext' uppfattas i avhandlingen som en språkbrukskontext på basis av hur den ter sig ur informantens synvinkel i kontrast med föräldrarnas språkstrategi gentemot honom

och mot det hur han upplever kontexten utgående från sin socialisation i den tvåspråkiga familjen och i det tvåspråkiga samhället (för tolkningen av begreppet 'kontext' se Pitkänen-Huhta 1999: 273f; 278f samt Enkvist 1980: 233ff). Definitionen av avhandlingens kontexter baserar sig på en föreställning om tvåspråkighetsfältet som ett kontinuum, där en "enspråkigt" svensk och en "enspråkigt" finsk kontext finns i var sin riktning, och ett tvåspråkigt kontextfält i mitten (se avsnitt 5.3.2). Detta förenklade synsätt föranleder en reservation: kontextens status på det individuella (mikroplanet) sammanfaller inte alltid med den på det institutionella (makro-) planet av tvåspråkigheten. Den tvåspråkiga människan kan ju i den institutionellt enspråkiga samhällskontexten (t.ex. informanten i den svenska dagvården och i den svenska förskolan) på det funktionella och det individuella planet välja att tala sitt andra språk (finska) med någon annan tvåspråkig person (t.ex. med en kamrat).

Av pragmatiska skäl används den tredelade kontextuppdelningen i min avhandling. Avhandlingens definition av kontexter försvaras också av att den framhäver det tvåspråkiga språkbrukets realiteter: att en tvåspråkig människa vanligtvis talar ett språk åt gången och att hon kodväxlar endast i samtal med personer som på någon nivå behärskar hennes två språk (se avsnitt 5.2). Kontextindelningen i svenska, finska och tvåspråkiga, sedd med informantens ögon, tillämpas också under materialinsamlingen.

### *Begreppet 'språkform'*

Att ett barn varje dag blir utsatt för två språk i sin omgivning måste bidra till att barnet lär sig att anpassa sin språkanvändning efter talsituationens krav (se avsnitt 5.3.1). Min informant har ända från början några helt enspråkiga samtalspartner. Han har också många tvåspråkiga samtalspartner, som han hör prata än finska än svenska, men som med honom konsekvent talar endast sitt modersmål. Några av hans tvåspråkiga samtalspartner använder än finska, än svenska med honom beroende på om han möter dessa personer i moderns eller i faderns sällskap (bl.a. systemen i yngre ålder och några tvåspråkiga släktingar och familjebekanta).

Min informants språkliga socialisation innehåller alltså den tvåspråkiga realiteten att några av hans närmaste språkliga modeller<sup>8</sup>, t.ex. hans mor (M) växlar mellan sina språk inom ett samtal, även om hon alltid adresserar honom på ett språk, finska. En tvåspråkig person kan således välja att uppträda i tre olika "språkliga skepnader" eller språkdräkter, språkformer (*speech mode*): i en enspråkigt svensk, i en tvåspråkig och i en enspråkigt finsk språkform. Språkform är något, som en tvåspråkig person i en (tvåspråkig) samtalssituation, allt efter sina kommunikationsbehov och -ändamål, själv kan välja att uppträda i. (För en detaljerad diskussion om begreppet 'språkform' se avsnitt 5.3.1 och Grosjean 1995: 262.)

Av en tvåspråkig människas tre språkformer är den tvåspråkiga språkformen intressant bl.a. i det hänseendet att den ger den tvåspråkiga individen en större "yttrandefrihet" än den enspråkiga språkformen. Många forskare, bl.a. psykolingvisten Grosjean (1982: 128–130) betraktar den tvåspråkiga personens användning av två språk som en kommunikativ tillgång och en språklig färdighet i sig.

### *Begreppet 'språkval'*

Termen *språkval* används i avhandlingen för att beteckna den företeelse att en tvåspråkig människa i en viss talsituation väljer ett av sina språk som basspråk för sin kommunikation. Trots detta har hon möjlighet att kodväxla. Enligt forskningsresultat påverkas en tvåspråkig persons språkval av talrika sociolingvistiska, personinterna och -externa, faktorer (Grosjean 1982: 136). (För en diskussion om språkval och basspråk se avsnitt 5.3.1 och Grosjean 1982: 129; se också Huss 1991: 35–36 och Andersson 1996: 1.)

En tvåspråkig människas språkval följer i allmänhet ett rutinmässigt språkanvändningsmönster, men några tvåspråkiga människor beter sig mera enspråkigt än andra. Det finns tvåspråkiga, som aldrig kodväxlar och sådana, som alltid talar ett visst språk med en viss person. Vissa tvåspråkiga människor kan inte tänka sig att kommunicera på "fel"

---

<sup>8</sup> För begreppet 'språklig modell' se avsnitt 3.3.

språk med en annan tvåspråkig person. Många tvåspråkiga människor har konstaterats växla språk efter domän eller så att de diskuterar ett visst samtalsämne endast på ett av språken (se Grosjean 1982: 130).

### *Begreppet 'kodväxling'*

'Kodväxling' är i sin enklaste bemärkelse ett språkkontaktfenomen som kan uppkomma i en talsituation där två språk är representerade hos talarna. För att en kodväxling ska uppstå, ska de två språken vara tillgängliga i talsituationen. Om språken är mentalt representerade hos talarna eller momentant fysiskt närvarande kring talsituationen (t.ex. genom att någon av de närvarande för tillfället talar det andra språket eller att det andra språket samtidigt hörs i ett teveprogram eller är synligt representerat på en skylt) kan kodväxling framkallas hos en tvåspråkig talare (s.k. situationell triggereffekt, se avsnitt 6.3.8). – Om den tvåspråkiga personens samtalspartner inte förstår det andra språket, saknar kodväxlingen poäng. Det finns inte någon mening med att en samtalsdeltagare kryddar sin berättelse med element ur det andra språket i enspråkigt sällskap – ifall han/hon inte vill briljera med sina språkkunskaper.

I samtal, där det ingår deltagare som talar olika språk, växlar de tvåspråkiga talarna språk enligt samtalspartner. Språkväxling sker vid yttrandegränser som alternering av två språk. Denna typ av tvåspråkigt språkbruk sammanfaller i praktiken med företeelsen språkval enligt person. En vattendelare mellan dessa två är att språkval är ett mera bestående, invariant och rutinartat språkligt beteende hos en tvåspråkig människa (i enspråkig eller i växelvis tvåspråkig kontext). Kodväxling enligt person sker däremot mera momentant i en tvåspråkig talsituation (för kodväxling se avsnitt 5.2).

### *Begreppen 'språkförvärv', 'språkinläring' och 'språktillägnande'*

Språket uppfattas i min studie som ett socialt fenomen, ett kommunikationsmedel. Barnets språktillägnande förklaras närmast utgående från funktionella, sociokonstruktio-



nistiska och sociointeraktionella teorier (se avsnitt 4.1). Som övergripande term används termen *språkförvärv*, som innefattar både *språkinläringen* (*language learning; kielen oppiminen*) och *språktillägandet* (*language acquisition; kielen omaksuminen*). (För termerna *språktillägnande* och *språkinläring* se början av kapitel 4.)

Barnets språkförvärv är en interaktiv process, som sker i kontakt med omgivningen. Under sitt språkförvärv lär sig barnet att med hjälp av ord och uttryck strukturera verkligheten omkring sig. Barnet lär sig också de beteendemönster och regler som det behöver för att agera i olika sociala situationer. Språktillägandet, oberoende av om det är fråga om förvärvet av det första (de två första), det andra eller det tredje språket, innebär mycket mera än tillägandet av uttal, lexikon och grammatik. I samband med sitt språkförvärv tillägnar sig barnet också två kulturer (jfr Genesee, Paradis & Crago 2004: 27f).

Genom sin socialisation i sitt språksamhälle skaffar barnet sig en förmåga att kommunicera i sociala kontaktsituationer. Denna förmåga kallar Oksaar (1997: 30–31) *interaktionell kompetens*. Med denna term avser hon att barnet förvärvar olika verbala, paralingvistiska och sociokulturella beteendemönster. Somliga av dessa mönster aktiveras på makronivån, i interaktion med medmänniskorna i språksamhället. Då lär sig barnet veta vad det får säga, till vem, när, var, hur och varför. På mikronivån, hos det tvåspråkiga barnet, betyder den interaktionella kompetensen att barnet, utöver att det lär sig färdigheten att bilda och förstå grammatikaliska och godtagbara uttryck på två språk, också lär sig att bedöma vilka uttryck som är acceptabla på vilket språk och i vilka situationer. (Se Oksaar 1997: 30–31; för *interaktion* se t.ex. Luukka 2000: 140; se avsnitt 5.3.2.)

### 1.3 Syfte

Min undersökning gäller ett simultant tvåspråkigt barns individuella tvåspråkighet. Fokus ligger på hur barnet använder sina två språk i interaktion med sina närmaste språkliga modeller. Barnets bruk av två språk studeras utgående från företeelserna hos barnet självt och från talsituationen i det aktuella talögonblicket.

Enligt den sociointeraktionella teorin är språktillägnandet en interaktiv och kommunikativ process, som sker i kontakt med omgivningen (se avsnitten 1.2 och 4.1). Därför ingår i studien en redogörelse för den teoretiska och den empiriska ramen (kapitel 3) för informantens tvåspråkiga språktillägnande (avsnitt 4.2).

Informanten, barnet E, granskas i studien som individ i sin närmiljö och i sitt tvåspråkiga språksamhälle. Hans individuella tvåspråkighet (avsnitt 6.1) relateras till den institutionella i undersökningen (kapitel 3).

Barnet E betraktar jag som medlem i en tvåspråkig familj, och hans språkbruk som en del av familjens språksituation. Därför redogör jag i avhandlingen för bakgrundsfaktorerna för hans språkbruk, såsom för familjens språkvanor och umgängesspråk i kontakter med släktingar, vänner, skolan och samhället i övrigt (avsnitt 3.2).

Avhandlingens psyko- och sociolingvistiska ansats sammanbinds med empirin i en teoretisk, personorienterad analysmodell (se Grosjean 1982; se avsnitt 5.3.1). Modellen illustrerar en tvåspråkig individs språkval och kodväxling som resultat av ett antal faktorer. Den personorienterade analysmodellens teoretiska ram, synen på barnets tvåspråkighet som en integrerad helhet (se avsnitt 1.2) och kännedomen om hans språkförvärv som en interaktiv och kommunikativ process (kapitel 4), påverkar avhandlingens frågeställningar.

Studien utgår från fyra grundläggande antaganden:

- 1 Ett barn som tillägnar sig två språk i ett tvåspråkigt hem enligt den s.k. Grammontprincipen använder mycket tidigt sina språk på ett personanpassat sätt.
- 2 Tvåspråkiga personer talar vanligtvis endast ett språk åt gången.
- 3 Tvåspråkiga barn kan tidigt använda sina två språk för speciella språkliga funktioner.
- 4 Varje tvåspråkig individ är till sin tvåspråkighet unik.

Syftet med min avhandling är att undersöka, när, varför (och delvis hur) informanten använder svenska och när, varför (och delvis hur) han använder finska i sin kommunikation.

Jag undersöker informantens språkval:

- 1 i en svensk kontext (i samtal med en svensk samtalspartner);
- 2 i en finsk kontext (i samtal med en finsk samtalspartner);
- 3 i en tvåspråkig kontext (i samtal med en tvåspråkig samtalspartner).  
(För definitionen av kontexterna se avsnitten 1.2 och 5.3.2.).

Inom mitt syfte undersöker jag också informantens interaktion på svenska och finska, när han kommunicerar i en tvåspråkig kontext med personer som har varierande språklig bakgrund och tvåspråkighetsgrad. Därvid söker jag svar på frågorna:

- 1 När använder min informant svenska (som basspråk) och när använder han finska (som basspråk) i sin kommunikation?
- 2 Hur alternerar svenskan och finskan i hans utflöde?
- 3 Hur kommunicerar han med hjälp av hela sin språkresurs?

Enligt syftet utreder jag vilka faktorer som påverkar min informants språkval svenska och hans språkval finska i de olika kontexterna, dvs. när, varför (och delvis hur) han yttrar sig på svenska och/eller på finska (se avsnitt 5.3.1).

I enlighet med mitt syfte undersöker jag också vad som får informanten att kodväxla och kommunicera genom hela sin språkresurs<sup>9</sup> (avsnitt 6.3).

Under avhandlingsarbetet har studien av informantens användning av finska och svenska speciellt fokuserats på hans alternerande bruk av finska och svenska enligt språkstrategin en person–ett språk i samtal med M och med P samt på hans individuella sätt att använda dessa språk för speciella kommunikativa ändamål.

När det gäller informantens språkval har den svenska kontexten varit det centrala (se avsnitt 6.2). Det kvalitativa arbetssättet har gjort informantens avvikelser från sitt språkval i den enspråkiga språkformen, speciellt hans kodväxling till svenska i den finska språk

---

<sup>9</sup> Den kommunikationsform där båda språken kombineras i informantens utflöde kan beskrivas som *parallellt bruk av två språk* eller med omskrivningarna *svenska/finska element/inslag i hans finska/svenska*. Termerna *blandspråk*, *språkblandning* och *blandad kod* används inte p.g.a. att de hänvisar till ett begrepp ('bristfällig språkseparatoring', 'bristfällig språkdifferentiering') som inte hör till den teoretiska ramen för min avhandling. Dessa termer undviks också p.g.a. deras negativa och pejorativa konnotationer. Av samma orsak undviker jag att använda termen *blandade yttranden*. (Se figur 4, avsnitt 5.3.1.)

formen (se avsnitt 6.3) till en central forskningsuppgift. Denna del av undersökningen fokuserar på informantens bruk av svenska i samtal med M.

Den empiriska analysen av informantens språkval (avsnitt 6.2) anknyter till den personorienterade språkvalsmodellens fas 1, medan analysen av hans kodväxling (avsnitt 6.3) sker enligt fas 2 i språkvalsmodellen (se avsnitt 5.3.1).

Informantens interaktion på två språk (hans språkval och kodväxling) kontrasteras i undersökningen mot de mönster som existerar hos tvåspråkiga barn i andra (tvåspråkiga) miljöer (se t.ex. McClure 1981; Genishi 1981; Huss 1991; de Houwer 1990; Lanza 1992; Andersson 1996; Halmari 1997; Zentella 1997; Halmari & Cooper 1998; Hassinen 2002; Rontu 2005; se även Baker 2001: 102–104).

#### 1.4 Disposition

I avhandlingens första kapitel, 1 Inledning, redogörs för avhandlingens forskningsfrågor, bakgrund (1.1), mest centrala begrepp (1.2), syfte (1.3) och disposition (1.4).

Kapitel 2 ägnas åt presentationen av materialet och tillvägagångssättet i materialinsamlingen. De olika materialkällorna: 2.1 Inspelat material, 2.2 Dagboksanteckningar samt 2.3. Observationer och intervjuer, ägnas var sitt avsnitt.

Kapitel 3 Tvåspråkig kontext – Teori och verklighet, redogör för avhandlingens tvåspråkiga kontext i teorin och i verkligheten. Informantens tvåspråkighet fokuseras utifrån den samhällsliga nivån mot den individuella, från det teoretiska planet mot det praktiska.

Delavsnitten 3.1 Svenskan och finskan i informantens närmiljö, 3.2 Tvåspråkig familj och 3.3 Ett tvåspråkigt barns språkliga modeller och domäner inleds vart och ett med en teoretisk genomgång och avslutas med en redogörelse för hurdan tillämpning teorin får i informantens praktiska tvåspråkighet.

Kapitel 4 redogör för teorierna om barnets språkförvärv. I avsnitt 4.1 presenteras den nutida uppfattningen om barnets språkförvärv. I avsnitt 4.2 kontrasteras det tvåspråkiga språktillägnet mot barnets allmänna språktillägnande. I avsnitt 4.3 diskuteras den simultana tvåspråkighetens egenart.

Kapitel 5 innehåller en redogörelse för parallellt bruk av två språk. I det första avsnittet, ges en översikt över teorierna om barnets språkdifferentiering. I det andra diskuteras olika språkkontaktfenomenen, med speciell fokus på kodväxling. Kapitlet fortsätter med en beskrivning av avhandlingens analysmodell och metoden för materialbehandlingen.

Kapitel 6 Bruk av två språk – Empirisk analys, inleds med avsnitt 6.1, som presenterar avhandlingens informant och grundvalarna för hans tvåspråkighet. Avsnittet innehåller också en beskrivning av informantens språkhistoria och personprofil. De två efterföljande avsnitten i kapitel 6 innehåller redogörelsen för E:s språkval (avsnitt 6.2) och för E:s kodväxling (avsnitt 6.3).

Avhandlingens sista kapitel, kapitel 7, innehåller en sammanfattande diskussion om undersökningens resultat. Resultaten diskuteras i förhållande till avhandlingens frågeställningar och utgångspunkter. En bedömning av studien i ett större perspektiv avslutar kapitlet.

## 2 MATERIAL

Avhandlingens förstahandsmaterial består av ljudupptagningar och dagboksanteckningar. Som komplement används anteckningar som är gjorda under informell, naturalistisk observation (se C. M. Allwood: 2007) och under deltagande observation (se Foster 1996: 191–193; se Ely 1991: 49; 52). Andrahandsmaterialet består av intervjuer och samtal med informantens viktigaste språkliga modeller utanför hemmet.

### 2.1 Inspelat material

Det inspelade materialet består av fyrtio bandupptagningar på ljudkassetter med en total längd på cirka tjugotvå timmar (se bilaga 1). Inbandningen gjordes under tidsperioden (14.12.1994–18.4.1996), då informanten var i åldern (3:6–4:11). För att kunna få material som i möjligaste mån täcker variationen i informantens bruk av finska och svenska (se avhandlingens syfte, avsnitt 1.3) bandade jag in hans tal i naturliga talsituationer under lek- och spelaktiviteter, måltider och andra dagliga rutiner i hemmet samt under måltider och inom- och utomhuslekar i familjedagvården. Två inspelningar gjordes i dagklubben under samling, fri lek, lärarledda lekar och andra sysselsättningsformer.

#### *Inspelningarnas genomförande*

Huvudprincipen för materialinsamlingen genom bandupptagning var att samla in material i enspråkigt svenska och finska kontexter (se avhandlingens syfte, avsnitt 1.3). För det andra var det angeläget att få material som skulle täcka den svenska kontexten, som annars var utom räckhåll för forskarens omedelbara observation. Den forskande finskspråkiga moderns närvaro i en talsituation förvandlade kontexten till en finsk eller tvåspråkig.

Det var viktigt att genom bandupptagning samla material i talsituationer där informanten använde svenska som basspråk. men också i situationer, där personer med olika tvåspråkighetsgrad och tvåspråkighetsprofil medverkade (se syftet, avsnitt 1.3). (För materialets egenskaper i senast nämnda hänseende se bilaga 1 Transkriberat material.)

Ett syfte med inspelningarna var alltså att de skulle täcka kontexterna utanför hemmet. Därför kom bandupptagningarna att gälla de centralaste områdena (domänerna) för informantens språkbruk (för definitionen av begreppet 'domän' se avsnitt 3.3). De domäner som är centrala i studien är hemmet, dagvården och dagklubben (se Baker 2001).

I tjugufyra av de fyrtio inspelningarna är inspelningsplatsen informantens hem; nio inspelningar är gjorda på sommarstugan, fyra i dagvården, två i dagklubben och en under en bilresa till östra Finland. Orsaken till att de flesta inspelningarna är gjorda inom familjesfären är avhandlingens mest centrala forskningsfråga, som fokuserar på hur informanten använder sina två språk i en svensk och i en finsk kontext (= P/sv och M/fi enligt föräldrarnas språkstrategi, se avsnitt 3.2). Syftet med inspelningarna i föräldrarnas sällskap var att koordinera undersökningsmaterialet med avhandlingens teoretiska utgångspunkter (se avsnitt 1.3). Dessutom var orsakerna givetvis praktiska, som att inspelningarna i faderns (P) sällskap måste genomföras periodvis på grund av hans långa arbetspass utomlands.

Antalet inspelningar i den finska kontexten med M är två (nr 11 och 12). Inspelningsplatsen i dem är hemmet, och de är främst gjorda i kontrollsyfte för att kunna kontrastera informantens språkval i den finska kontexten med hans språkval i den svenska. Det ansågs inte nödvändigt att öka materialvolymen genom inspelningar i den finska kontexten. Å ena sidan är min avhandling ett examensarbete i svenska språket, varför dess fokus ligger på informantens användning av svenska. Å andra sidan är största delen av de totalt ca 670 dagboksanteckningarna (se avsnitt 2.2) gjorda i M:s sällskap, vilket täcker informantens kommunikation i den finska kontexten. Dessutom gav redan den tidigaste materialinsamlingen av informantens bruk av svenska i den helt finskspråkiga kontexten ytterst få belägg. Då också tidigare undersökningar tydde på att tvåspråkiga

barn inte ”blandar” i en klart enspråkig kontext (se närmare avsnitt 5.1; se avsnitt 5.3.1) koncentrerades materialinsamlingen genom bandupptagningar främst till den svenska och den tvåspråkiga kontexten.

Tidpunkten för materialinsamlingen och formen för den aktivitet som barnet under inspelningen sysselsattes med, fastslogs inte på förhand, eftersom materialinsamlingen tycktes fungera bäst om den anpassades efter barnets och den övriga familjens dag- och veckoprogram. Måltider visade sig vara gynnsamma inspelningssituationer, eftersom hela familjen då satt en längre stund kring matbordet inom räckhåll för mikrofonen. Även andra forskare har konstaterat att en viss flexibilitet i materialinsamlingen fungerar bäst (se bl.a. Huss 1991; Halmari 1997 och Park 2000).

För inspelningen användes en bärbar bandspelare och en bordsmikrofon eller en radio med en inbyggd kassetbandspelare och mikrofon. Vanligen gick inspelningen till så att mikrofonen placerades i närheten av det ställe där barnet lekte, bandspelaren knäpptes på, och kassetten fick snurra till slut. Inspelningen pågick så länge den tekniskt var möjlig att utföra, dvs. att barnet sysselsattes av en aktivitet som band honom till samma rum med mikrofonen, eller att köksmaskinerna var avstängda och volymen på teven och radion i möjligaste mån nerskruvad. (Se Foster 1996: 192.)

För att min informant skulle producera material dvs. delta i samtalet spelades han in, när han sysselsattes av en lek eller en verksamhet, där språket hade en central roll, som i samband med kort- och sällskapsspel, vid knåp och pyssel samt vid matlagning och bakning (för ändamålsenligheten med dessa aktiviteter som inspelningssituation se Foster 1996: 193). Därtill startades bandspelaren ofta vid talsituationer, där uppställningen av deltagare varierade med hänsyn till antal, ålder och tvåspråkighetsgrad. Avsikten var att få material, där olika faktorer ingick som språkvalspåverkande variabler (för faktorer som påverkar språkvalet och kodväxlingen se avsnitt 5.3.1). I verkligheten kom t.ex. samtalsdeltagarnas ålder att variera från ett år (= ett barn inom dagvården i inspelningarna 13 och 15) till nittio år (en gammal släkting i inspelningarna 30 och 31).



Alla inspelningar är gjorda så att informanten inte kände till den egentliga orsaken till dem, dvs. att han inte visste att han var forskningsobjektet, även om bandspelaren och mikrofonen i regel låg synligt framme på bordet. Även om vissa bandupptagningar, t.ex. inspelningarna nr 39 och 40, skedde ”i smyg” också för samtalsdeltagarna S och P, fick dessa efteråt veta att de hade blivit inspelade. Forskaren själv kände naturligtvis alltid till när inspelningen påbörjades, men lyckades i regel glömma bort den medan den pågick. (För forskningsetiska resonemang se också avsnitt 2.2; se Huss 1991; se Sundgren 2002: 94–95.)

### *Inspelningarnas innehåll och användningssätt*

Det inspelade materialet innehåller ett slumpmässigt urval naturligt förekommande tal från icke-arrangerade (naturalistiska) inspelningssessioner. Den språkliga interaktionen, som banden har fångat, skulle sålunda ha ägt rum utan mitt behov av forskningsmaterial. I det hänseendet är materialet autentiskt.

Det säger sig självt att materialinsamlingen i spontana situationer innebär överraskningar och misslyckanden (jfr Foster 1996: 193). En bandupptagning misslyckades totalt i dagklubben, då informanten inte yttrade ett enda ord på någotdera av sina språk, vilket senare visade sig ha berott på en kommande förkylning (inspelningen har uteslutits ur materialet). – Den vanligaste oväntade händelsen under inspelningen var att talsituationens språkliga konstellationer ändrades, att t.ex. en som tvåspråkig tänkt kontext (nr 39, *Karttakirja*) blev enspråkigt svensk, därför att en familjemedlem (M) genast i början av inspelningen blev upptagen av ett telefonsamtal på finska och inte desto mera deltog i bordssamtalet. Å andra sidan ger en sådan variation i talsituationens språkliga sammansättning en verklighetsnära bild av familjens språkrutiner. Exempelvis under inspelning nr 39 fortsätter P och barnen med sitt samtal på svenska, trots att M samtidigt för ett telefonsamtal på finska. Båda samtalen förs oberoende av varandra, och de hörs parallellt på bandet, vilket ger en möjlighet till en studie av informantens momentant situationella språkbruk (för situationella faktorer se avsnitt 5.3.1).

På grund av att inspelningssituationerna var naturliga, varierar ljudstyrkan och tydligheten på banden. Banden innehåller störande element som att teven är på, köksmaskinerna surrar, telefonen ringer, barnen springer och kastar saker, folk kommer in och går ut ur huset. Eftersom jag själv som forskare var med om de flesta inspelningarna och också transkriberade banden, och eftersom antalet samtalsdeltagare var litet och deras röster bekanta för mig, har tolkningen av det som sägs på banden varit lätt. (Se Foster 1996: 192.)

Inspelningstiden var i regel 30–45 minuter. Tack vare detta hann de inspelade personerna glömma bort att inspelningen pågick, och deras agerande är trots mikrofonens närvaro naturligt. Att samtalsdeltagarna under inspelningen snabbt glömmer bort mikrofonen har också andra forskare, som själva har deltagit i inspelningssituationerna, poängterat (se bl.a. de Houwer 1991, Huss 1991, Halmari 1997: 41 och Hassinen 2002). Att samtalsdeltagarna under min materialinsamling glömde bort bandspelaren bevisas också av att materialet innehåller sådana drag och inslag, som tvister och mindre dispyter, som är vanliga i interaktionen människor emellan. (Om planeringen och genomförandet av inspelningar se också Norrby 1996: 206–215.)

Under materialinsamlingen fick informantens far besvara frågan: "Hur pratar du, när du vet att bandspelaren är på?" Han medger, att han kanske, om han kommer ihåg, pratar på ett "mera acceptabelt, ett noggrannare sätt" än då han inte är observerad (jämför detta med ACL, *Adult-to-Child-Language* i avsnitt 4.1; se Reich 1986), men han poängterar att "man inte hela tiden bara kan tänka på hur man pratar då man pratar med sina barn" (enligt personlig kommunikation med P: 11.4.96).

Kontexten i inspelningssituationerna definieras på pragmatiskt funktionella grunder (se avsnitt 1.2 och avsnitt 5.3.2). Kontexten i samtal som sker mellan informanten och en av föräldrarna åt gången är klassificerad som svensk eller finsk med utgångspunkten i föräldrarnas språkstrategi (se avsnitt 3.2). Under tiden för materialinsamlingen hade informanten sin viktigaste svenska modell i sin far, sin viktigaste finska modell i sin mor.

Under många inspelningar (se bilaga 1) är hela familjen (E, S, M, P) närvarande. Kontexten i dessa inspelningar klassificeras som tvåspråkig, eftersom tre av familjemedlemmarna (= M, S och E) förväntas använda, och också använder, både finska och svenska under dem (se avsnitt 3.2).

Samtalspartnerns tvåspråkighetsgrad varierar i många inspelningar. I fyra inspelningar är informantens syster S hans närmaste samtalspartner (nr 9, 10, 23 och 38). I banden nr 9 och nr 10 medverkar dessutom systemens tvåspråkiga skolkamrat Lena (= Le). I inspelningarna nr 30 och nr 31 deltar både M och en äldre finlandssvensk släkting (Ia), medan endast inspelningarna nr 11 och nr 12 är gjorda i M:s och systemens sällskap under antagandet: finsk kontext enligt familjens språkstrategi (se avsnitt 3.2).

I några inspelningar är kontexten klassificerad som enspråkigt svensk p.g.a. att några av E:s samtalspartner inte kan finska (syfte, avsnitt 1.3) och p.g.a. att också S uppträder i svensk språkform i dem. I inspelningarna Loftet 1 och Loftet 2 (nr 19 resp. nr 20) är de icke-finskkunniga personerna de sverigesvenska släktingarna Li, Ans, Ti och La; i inspelningarna Kojan (nr 23) och Bildkort (nr 24) en ung, flerspråkig kvinna, Mk, vars andraspråk är svenska. De finskkunniga deltagarna på dessa band är E och S. M deltar inte direkt i interaktionen under inspelningen: hon är endast temporärt närvarande som bakgrundsfigur och kommer sporadiskt in under samtalet med några kommentarer och frågor, både på finska och på svenska (se syftet, avsnitt 1.3).

Fyra inspelningar är gjorda hos dagmamman (=DM), (nr 13, 14, 15 och 29), och två inspelningar härstammar från Dagklubben (=Dkl), (nr 35 och nr 36). Dessa två inspelningssammanhangar är klassificerade som institutionellt svenska kontexter (för kriterierna se avsnitt 5.3.2). Detta material och observation i samma kontexter används till att undersöka informantens språkval i samtal med jämnåriga, tvåspråkiga och enspråkigt svenska kamrater. Det i dagklubben inspelade materialet är värdefullt, eftersom tvåspråkiga barns språkval i barngrupper, som är i informantens ålder (i förskoleåldern = 3–6 år) och med språkkombinationen finska–svenska, är ett tämligen outforskat område (se slutet av avsnitt 5.3.1).

Det utflöde (tal) som min informant producerar per inspelning varierar både till kvantitet och till kvalitet. Samtalets struktur påverkas av aktiviteten och samtalspartnern. Således är informantens turer färre och hans interaktionsstil passivare under bordssamtalen än under de samtal som är inspelade under lekaktiviteter med en vuxen samtalspartner i sänder. Informantens interaktion under spel och lek tillsammans med de vuxna (t.ex. nr 5, nr 6 nr 7 samt nr 27 och nr 28) sker enligt de vuxnas kommunikationsmönster, men också enligt sällskapsspelens spelregler. Under inspelningarna nr 27 och nr 28 spelas t.ex. ordförklaringspelet *Barnens Alias*, i vilket deltagarna under tidspress (taltiden regleras med ett timglas), snabbt ska förklara den bild som finns på kortet. Kontexten i dessa två bandupptagningar är tvåspråkig, eftersom hela familjen medverkar i dem. Dessutom försöker både M och P agera i enspråkig språkform i dem, så att de gör anspråk på att få svar på sitt eget språk.

Under inspelningarna nr 20 och nr 24 spelas ordförklaringspelet *Bildkort*. Detta spel går ut på att deltagarna först ska förklara en bild (ett begrepp) som finns på ett kort, och senare kunna pussla ihop kortet så att dess baksida bildar en enhetlig bild tillsammans med ett annat kort. På detta kort finns en bild (ett begrepp) vars förklaring (ord eller term) i sin tur är i motsatsförhållande till den första halvans bild (begrepp). Den språkliga sammansättningen under inspelning 20 är: E, S och de svenska kusinerna, och i inspelning 24: E, S och Mk. Eftersom samtalspartnern inte förstår finska, konfronteras informanten i dessa inspelningar med likadana kommunikationskrav som under sin interaktion med sina finska släktingar i en enspråkigt finsk kontext (se avhandlingens syfte, avsnitt 1.3).

## 2.2 Dagboksanteckningar

Parallellt med bandupptagningarna pågick materialinsamlingen i form av dagboksanteckningar. Av de 670 uppskrivna noteringarna är de flesta gjorda i hemmiljön. Mest strukturerat pågick anteckningen under de tidsperioder och dagar under vilka det också genomfördes inspelningar.

Dagboksanteckningar som forskningsmaterial och som komplement till det inspelade materialet försvaras av bl.a. Foster (1995: 192). I vissa situationer kan varken audio- eller videoinspelningen ersätta den observerande forskaren, som kan observera direkt det som händer på forskningsfältet, skriva ner både konkreta saker, men också notera sina egna, första intryck av händelser, stämningar och förnimmelser (se avsnitt 2.3; se Merriam 1994: 50–55).

Anteckningsprincipen var i början av dagboksföringen att i enlighet med den kvalitativa forskningsmetodikens arbetssätt (se Ely 1995: 31) skriva upp allting som verkade intressant. Detta resulterade i noteringar om förekomsten av svenska/finska inslag i informantens finska resp. svenska. Särskilt i början gjorde jag anteckningarna spontant, eftersom tanken med dagboksföringen var att fånga sådana kvalitativa drag i informantens språkbruk, som kanske inte var så frekventa, men som kunde komplettera och förklara det inspelade materialet (för värdet av detta för materialinsamlingen se Döpke 1992b: 470 och Foster 1995: 192). Så småningom kunde jag rikta intresset mera selektivt på variationen i språkvalet och kodväxlingen. Också sådant som beskrev informantens förhållande till sina två språk, såsom hans reaktioner på att någon tilltalade honom på "fel" språk, eller att han själv fällde metaspråkliga kommentarer om språken och om hur andra människor (kamraterna, morföräldrarna, teven) använde språket, antecknades. Därför kompletterar dagboks materialet det inspelade materialet på många sätt, i synnerhet under den kvalitativa analysen av E:s kodväxling i avsnitt 6.3 (se Foster 1995: 193).

Vid insamling av material i dagboksform är min roll som forskare närmast att vara en deltagande observatör. Jag arrangerade inte medvetet konfrontationer mellan E och hans två språk, men var observant och beredd att anteckna, när jag visste, att svenskan och finskan skulle mötas. Mest antecknade jag sådant som helt oväntat dök upp, t.ex. E:s återgivning av hörda historier och händelser inom dagvården. Foster (1996: 193) poängterar att forskaren måste passa på att få representativt material: en halvtimmes inspelning, då barnet är trött och gnälligt på kvällen, är inte representativ. Bra data samlas in enligt Foster, när barnet är piggt och pratsamt och sysselsatt med en aktivitet som genererar prat, såsom sagoberättandet med P och med problemlösning (olika

sällskapsspel). Barnet får inte heller bli utpekad som forskningsobjekt. Informantens reaktioner på att jag i forskarrollen försökte med tilläggsfrågor komplettera tolkningen av de uppskrivna yttrandena var inte alltid tillmötesgående. Det kunde bli metaspråkliga diskussioner mellan mig och honom, men han kunde också bli förargad på frågor, som han i den aktuella talsituationen upplevde som störande och kommunikativt ovidkommande (för exempel se avsnitten 6.2 och 6.3).

Dagboken omspanner en längre tidsrymd än bandupptagningen, så att de äldsta sporadiska anteckningarna härstammar från åldern 2:8 år (våren 1994), och de sista noteringarna är gjorda efter informantens sjuårsdag (hösten 1998). I avhandlingen refereras även till några belägg från tiden efter sjuårsdagen (1998). Detta material används endast om det väsentligen kompletterar analysen och fördjupar tolkningen av de tidigare beläggen.

Anteckningarna innehåller detaljerade bakgrundsuppgifter om talsituationens karaktäristika. Exempelen är försedda med uppgifter om plats, tid, deltagare och samtalspartnerns språk. Också det samtalsämne och den aktivitet som informanten vid anteckningsögonblicket sysselsattes med anges. Uppgifter om de yttre situationella faktorerna: vilket språk som talades just före yttrandet och av vem, eller vilket språk som samtidigt hördes i omgivningen, t.ex. i teven eller i radion, ingår i anteckningarna. I de fall där jag har ansett det betydelsefullt för analysen, har jag noterat informantens uttal, talarnas (speciellt informantens) sinnesstämning, uttryckssätt och röststyrka. I många anteckningar ingår dessutom mina spontana och intuitiva kommentarer om vad som i det aktuella talögonblicket kunde vara orsaken till informantens kodväxling och språkval.

Av familjemedlemmarna informerades P, och senare S, om att materialinsamlingen hade påbörjats. De fick också veta att forskningens ändamål inte var att bedöma någon familjemedlems kompetens i sina språk. Samtidigt försökte jag göra anteckningarna så förstulet som möjligt för att inte störa den naturliga interaktionen i familjen. Jag ville undvika att den övriga familjen på något sätt skulle känna sig speciell och gjorde därför antecknandet till ett naturligt inslag i de dagliga rutinerna. Därför försåg jag mig med pennor och små papperslappar på olika håll i hemmet, men vid behov använde jag vilket

papper som helst, t.ex. tidningskanter. Grovanalysen av data skedde i samband med eller strax efter uppskrivningen. Anteckningarna skrev jag senare rent på datorn (se avsnitt 5.3.2 och bilaga 2 Teckenförklaringar).

### 2.3 Observation och intervjuer

Observation av informantens språkanvändning utanför hemmet gjordes vid fem tillfällen. Observationsplatsen är dagvården och dagklubben. Med dagvård avses här den kommunala familjedagvårdsplatsen och med dagklubb menas den svenska församlingens förmiddagsklubb, som informanten besökte i åldern 4–5 år på tisdags- och torsdagsförmiddagarna under läsåret 1995–1996. I båda miljöerna har barnet observerats i vanliga situationer. Observationen är deltagande observation, eftersom M är närvarande både som förälder och forskare i observationssituationen. Strukturerad är den i och med att den ordnades i ett speciellt syfte: för att följa upp informantens användning av svenska och finska inom den svenska kontexten. (Se t.ex. Ely 1991: 52, 55.)

Som språklig kontext definieras dagvården och dagklubben som svenska både på den institutionella och på den individuella nivån av tvåspråkighet (se avsnitt 5.3.2). På den institutionella nivån klassificeras de här kontexterna som svenska på basis av att dagvården är ordnad av svenska enheten för Vasa stads socialverk och klubbverksamheten av den svenska kyrkliga samfälligheten i Vasa. På den individuella nivån betraktas dagvården och dagklubben som svenska, därför att de anställdas modersmål är svenska och därför att personalen följaktligen förutsätts tala, och också talar, svenska med barnen (se också avsnitt 6.1). I en undersökning av Herberts (2004) ger de svensk-språkiga kunderna skolbetyget nio för den språkliga servicen inom dagvården i kommuner med svensk minoritet. Detta bekräftar att svenskan används på ett adekvat sätt inom den svenska dagvården.

Inom dagvården ägde den formella observationen rum tre gånger, dvs. i samband med inspelningarna nr 13, 14 och 15. För en noggrannare granskning av informantens språkbruk i dagvården ombads familjedagvårdaren (Sara), som skötte informanten i fem år i

rad, (i åldern 1,2–6,2 år), att fylla i en enkät (Intervju med DM<sup>10</sup> våren 1995; uppföljning av intervjun våren 1996). (För redovisningen av informantens språkval inom dagvården<sup>11</sup> se avsnitt 6.2.2.)

De språkliga förhållandena inom dagvården kunde jag regelbundet iakttaga under de perioder P var borta. Då P var hemma, var han huvudansvarig för transporten till dagvården, men också han följde med och rapporterade om de språkliga förhållandena i informantens närmiljö.

Observationen i dagklubben (Dkl) ägde rum vid tre sessioner (transkription nr 41: Observation i Kyrkan och Observation i klubben 1 och nr 42: Observation i klubben 2, se bilaga 1). Möjligheten till informell observation använde jag mig av, när jag besökte dagklubben två gånger i veckan under de perioder jag ensam var ansvarig för transporterna.

De två observationerna i dagklubben (29.3.96 och 13.4.1996) arrangerades så att jag satt i ett litet kök i bakre delen av klubblokalen och skrev upp allt som jag hörde och såg. Det var omöjligt att helt hålla sig utanför den språkliga interaktionen i dagklubben, eftersom barnen visste och såg att jag var närvarande. Transkription nr 41 (29.3.96) inleds av en sekvens under vilken jag iakttog barnen medan de inför påsken 1996 besökte den närlägnade kyrkan. Där observerade jag barngruppen under cirka en halv timme medan de diskuterade med en präst i den svenska församlingen (kontext: institutionellt svensk kontext).

Under mina besök i dagklubben hade jag möjligheten att observera den språkliga miljön och följa med interaktionen mellan klubbpersonalen, föräldrarna/vårdarna gentemot barnen två gånger i veckan under den tid (ca 10 min. åt gången) då barnen klädde av och på sig ytterkläder i tamburen.

---

<sup>10</sup> DM = dagmamman, den kommunala dagvårdaren. Intervjun uppföljdes 10 månader senare 25.3.1996.

<sup>11</sup> Barnens språkvalsmönster inom dagvården diskuterar jag också i Berglund 1997.



Dagklubbläraren, de ansvariga ledarna för den kommunala dagvården och för församlingens klubbverksamhet, samt förskolläraren<sup>12</sup> informerades om forskningsprojektet. För att komplettera helhetsbilden, som de fem strukturerade observationerna gav, gjordes en intervju utöver med familjedagvårdaren (DM Sara) (22.5.1995; 3:11,3 och 25.3.1996; 4:9,6) också med läraren för församlingens klubbverksamhet (16.2.1996; 4:7,28). Som kompletterande material använder jag också anteckningar från ett telefonsamtal med den kommunala dagvårdsledaren (12.6.97; 5:11,23). Dagmamman och dagklubbläraren blev därtill allt emellanåt konsulterade under den tid materialinsamlingen pågick. Jag har också haft utbyte av samtal med andra föräldrar till tvåspråkiga barn samt med språklärare och tvåspråkighetsforskare, av vilka många har erfarenhet av egna tvåspråkiga barns språkutveckling.

I det transkriberade materialet ingår tre telefonsamtal mellan informanten och hans far, som ringer hem från utlandet (transkriptionerna 43, 44 och 45, bilaga 1). En samtidig observation och uppteckning av samtalen var möjlig tack vare att telefonens avlyssningsknapp var nertryckt under samtalen.

#### 2.4 Validitet och reliabilitet

I fråga om validiteten och reliabiliteten i materialinsamlingen hänvisar jag till beskrivningen av informanten som källa för materialet (se avsnitt 6.1). Materialet uppfyller kravet på validitet i det hänseendet att det är insamlat i autentiska, oplanerade talsituationer. Dessutom anses barnens aktiviteter kring lek och spel med föräldrarna, samt samtal under familjens måltider vara relevanta inspelningstillfällen, då man studerar naturligt tal (se Foster 1996: 192–193, se också McClure 1981; Ohlstein & Blum-Kulka 1989; de Houwer 1990; Huss 1991; Halmari 1997: 41; Park 2000).

Två viktiga aspekter, som indirekt påverkar undersökningens validitet, är barnets produktivitet (Foster 1996: 192–193) och tydligheten i hans tal. Båda aspekterna

---

<sup>12</sup> Informanten fick redan i åldern 5:2 (hösten 1996) förmiddagsplats i en förskolegrupp där han följaktligen vistades i två läsår. Eftermiddagarna tillbringade han fortfarande hos dagmamman Sara (se också avsnitt 6.1.2 E:s språkhistoria).

framhävs av bl.a. McClure (1981) och Genishi (1981). Man kan påstå att det vid transkriberingen är lättast för en förälder att känna igen sitt eget barns röst. Mitt eget transkriberingsarbete underlättades t.ex. av det R-fel som informanten hade kvar ända tills drygt sexårsåldern (se avsnitt 6.1.1).

Den inre validiteten och reliabiliteten i min undersökning förstärks av triangulering, användning av flera informationskällor och metoder för materialinsamling (se Foster 1996: 192; se Merriam 1994: 183). Förstärkande verkan har också den kollektiva och horisontella bedömningen i form av kommentarer av utomstående, oberoende forskare i forskarkollegiet.

Forskarens nära relation till forskningsobjektet är på både gott och ont. Positivt är att det ger en som forskare en gedigen vardagserfarenhet, vilket ökar reliabiliteten (se Merriam 1994: 31–33). Negativt är att man har svårt att distansera sig från forskningsproblemet (ibid.: 47–49).

Många fallstudier, som är gjorda av forskarföräldrar av ett eget barns språkutveckling och språkbruk, är informativa, men kritiserats för att de lider av metodologiska brister, såsom för att de saknar uppgifter om metoden och tillvägagångssättet vid materialinsamlingen. Också beskrivningar av de yttre faktorerna i det tvåspråkiga språksamhället, samt fakta om föräldrarnas språkval och språkbruk inom och utanför familjen, är i många studier bristfälliga eller totalt frånvarande.<sup>13</sup>

En studie, där språkforskaren beskriver sitt eget barns språkutveckling, är ett specialfall av s.k. deltagande observation. I deltagande observation är forskaren själv delaktig i de sammanhang där den observerade företeelsen finns. Fördelen med denna metod är att forskaren får en bättre förståelse av sammanhanget genom att själv leva med i det

---

<sup>13</sup> En omfattande och kritisk genomgång av metoden i 22 fallstudier av simultan tvåspråkighet hos barn under fem år ges bl.a. i de Houwer (1990: 9–64). Metoden i de oftast refererade klassiska studierna Ronjat (1913); Leopold (1939–49); Fantini (1985) samt Volterra och Taeschner (1978) har fått utstå kritik (för den se t.ex. de Houwer 1990; Genesee 2003).

(Allwood, Mac Dowall & Strömqvist 1986: 10). En förälder har sålunda stora fördelar jämfört med en utomstående forskare, när det gäller att tolka det egna barnets språk.<sup>14</sup>

Det finns mycket som talar för att en förälder, och uttryckligen en lingvistförälder, ska välja att studera sitt eget barn. Redan den etnografiska forskningsansatsen förutsätter att forskaren inte kan komma utanför den företeelse som hon studerar (se Foster 1996: 192). En förälder känner och förstår trots allt sitt barn allra bäst, och har denna förälder dessutom en adekvat utbildning, är hon/han privilegierad, då det gäller både möjligheterna att insamla relevant material och tolka resultaten i deras rätta sammanhang. Dessutom finns det mycket som talar för att barnets egen mor tack vare sin totala närvaro i barnets liv före och under de första åren är expert på att tolka barnets verbala och icke-verbala kommunikation, även barnets läggning och mentala tillstånd (se Huss 1991: 35; de Houwer 1990; Harding & Riley 1995; Helot 1990: 356; Saunders 1982; se även Fantini 1985).

Fallstudier av det egna barnet kan vara förknippade med ovanligare, forskningsetiska frågor. Det kan uppstå etiska frågor som gäller konfidentialitet och anonymitet, eller att forskning görs utan att den observerade vet vad som pågår. (Merriam 1994: 188–193; Foster 1996: 193; se också Sundgren 2002: 94–95.)

Trots den forskningsetiska principen att informanten ska veta om sin ställning som forskningsobjekt, valde jag att genomföra materialinsamlingen ”i smyg” eller rättare sagt så diskret att undersökningens huvudperson inte uppfattade sig som forskningsföremål. Att jag tillämpade detta tillvägagångssätt motiverar jag med att en småbarnsförälder i allmänhet förutsätts vara kapabel att fatta beslut för barnets bästa. Föräldrar till tvåspråkiga barn frågar inte heller sina barn om dessa vill bli tvåspråkiga! Gällande anonymiteten och sekretessfrågorna med forskningen i ens eget barns språkutveckling, påpekar Saunders (1982: 289) rättframt: Finns det någonting så förfärligt privat med det att man uppfostrar sina barn tvåspråkigt att det inte kan diskuteras med andra föräldrar till tvåspråkiga barn? – De intresserades krets omfattar verkligen över hälften av världens population.

---

<sup>14</sup> Se avsnitt 6.2.2, exempel 40, Insp. nr 39 Karttakirja: 20.4.96.

Ändamålet med min materialinsamling uppdagades för min informant först då han i åldern 6:3,10 (under spelet *Packa pappas kappsäck*: 29.9.97) krävde att M skulle sluta skriva upp allt som han sade. Efter min förklaring <Det kanske blir roligt för dig att som vuxen få läsa och höra hur du talade som barn<sup>15</sup>>, gav han dock sitt tillstånd till fortsatt forskningsarbete – även om materialinsamlingen p.g.a. hans upptäckt slutade därvid. Det framgår av materialet att min informant inte nämnvärt störs av materialinsamlingen även om han verkar vara medveten om att han blir inspelad.<sup>16</sup>

Som forskare är jag medveten om att min världsbild och min syn på tvåspråkighet, som baserar sig på min egen erfarenhet att ha lärt mig att tala svenska genom att aktivt använda svenska, säkerligen har påverkat E:s syn på sig själv som språkinlärare. Men i det hänseendet avviker jag knappast från de föräldrar som har gått in för att förmedla sitt barn sitt eget språk (bl.a. Saunders 1988). Vi föräldrar påverkar våra barns liv på många sätt, både medvetet och icke-medvetet, och inte minst när det gäller attityder. (Om föräldrarnas och miljöns attityd- och motivationsskapande roll för språkinläringen kan läsas mera bl.a. i Arnberg 2004.)

---

<sup>15</sup> Ett översatt yttrande anges inom <pilparenteser>.

<sup>16</sup> Bland annat under inspelning nr 20: *Loftet 2* hittar E mikrofonen och kommenterar den med: <Mamma har satt hit- /---/ en mikrofon.> Hans fråga: <Varför gör du de' där? Varför satte du de' här hit? Den dit? Är de' färdigt nu så att det hörs va' vi har sagt?> visar att han förstår att M spelar in hans och kusinernas tal (25.07.95; 4:1,6).

### 3 TVÅSPRÅKIG KONTEXT – TEORI OCH VERKLIGHET

Det är relevant att betrakta ett barns individuella tvåspråkighet i förhållande till det (tvåspråkiga) samhälle som barnet växer upp i (se Hamers & Blanc 1989: 60f; Ingram 1991: 127; Viberg 1996: 120 och Baker 2001: 12). Tvåspråkiga språksamhällen är mycket olika. Variationen är stor också inom tvåspråkiga länder som har två nationella språk, som Finland. Det tvåspråkiga samhälle som omger min informant i Vasa är inte identiskt med de tvåspråkiga samhällena i Helsingforstrakten och i Åboland. Ännu större är skillnaden jämfört med uppväxtmiljön för de tvåspråkiga finsk-svenska barnen i Sverige (se t.ex. Huss 1991). Därför bör mina undersökningsresultat tolkas och generaliseras med en viss försiktighet i en bredare finlandssvensk och finsk-svensk kontext.

#### 3.1 Svenskan och finskan i informantens närmiljö

Huvudpersonen i min studie, barnet E, växer upp i den tvåspråkiga staden Vasa. Vasa är institutionellt tvåspråkigt, men erbjuder inom sina gränser och genom sina funktioner lika väl helt enspråkigt svenska som helt finska språkbruksmöjligheter. Dessa språkliga kontaktytor finns både på det samhälleliga planet (inom olika domäner) och på det individuella planet. (För begreppen 'domän' och 'språklig modell' se avsnitt 3.3.)

I informantens närmiljö är svenskan representerad både på det institutionella och på det individuella planet, både i offentliga och i privata sammanhang. På det institutionella planet erbjuds informanten enspråkigt svenska språkliga modeller inom dagvården, dagklubben, förskolan och skolan. På det privata planet möter informanten båda språken regeljärt inom familjen och i samband med fritidsintressena. Svenska använder han bl.a. inom fritidsaktiviteterna musik (gitarrlektioner) och scoutverksamheten, medan idrottsaktiviteterna fotboll och simskolan är tvåspråkiga.

På det individuella privata planet bildas ett "svenskt rum"<sup>17</sup> kring informantens träffar med enspråkigt svenska släktingar, speciellt kring vistelsen på sommarstugan under de sverigesvenska släktingarnas semestertid om somrarna. På motsvarande sätt bildar vistelsen i M:s enspråkigt finska hemtrakter i östra Finland ett enspråkigt "finskt rum", där informanten regelbundet kommer i kontakt med helt finska språkliga modeller (se avsnitt 3.3 och avsnitt 6.1.2).

### *Svenskan i närmiljön*

Studiens tvåspråkiga pojke växer upp i en av de äldsta stadsdelarna i Vasas stad. I denna stadsdel har antalet personer som registrerar sig som svenskspråkiga traditionellt varit något högre (26,7 procent svenskspråkiga år 2004) än den i Vasas stad i genomsnitt (24,9 procent år 2004).<sup>18</sup>

De statistiska uppgifterna om befolkningens språkstruktur i en tvåspråkig stad berättar om individens möjlighet att få använda båda språken i sin närmiljö. Emellertid kan ett stort antal invånare (trots att de är registrerade som finsk- eller svenskspråkiga) väl fungera också på sitt andra språk. Också i Vasas stad finns ett stort antal familjer och individer som på något sätt företräder en tvåspråkig livsform (Herberts 1991: 4). Det finns studier som bekräftar att det i Vasas stad uppenbarligen finns flera familjer med något svenskt inslag än vad språkstatistiken ger vid handen (Finnäs 1996: 19). Å andra sidan kan en officiellt svenskspråkigt registrerad person eller familj i praktiken fungera så gott som totalt på finska (Finnäs 1996: 8).

I det närsamhälle (skoldistrikt) dit informantens dagvård, förskola, lågstadium och barnklubb hör är andelen svenskspråkiga 28 procent år 2004. Inom den statistiska beräkningsenheten för stadens befolkning som inkluderar de närmaste kvarteren kring informantens hem är andelen svenskspråkiga 32,8 procent år 2004 (Vasas stad 2004b).

---

<sup>17</sup> Med 'svenskt rum' avser jag en kontaktyta för en enspråkigt svensk språkanvändning, t.ex. skola, "eftis", hobby, osv. (se Tandefelt 2003).

<sup>18</sup> Av Vasas invånare registrerar sig (år 2004) 71,5 proc. som finskspråkiga; 24,9 proc. som svenskspråkiga och 3,6 proc. som talare av andra språk (Vasas stad 2004a).

I de kvarteren där informantens familj sedan länge är bosatt har svenskan alltid funnits med som ett levande språk i invånarnas dagliga interaktion. Delvis beror det på att svenskan har en institutionell förankring i närmiljön i form av svenska institutioner, som svenskt daghem, svenskt lågstadium, två svenska yrkesskolor samt några officiellt tvåspråkiga ämbets- och affärsverk, såsom ett bibliotek, en bank, ett apotek och en kyrka med ett församlingshem med svensk verksamhet för alla åldrar.

I den kommun där informantens familj har sommarstuga är fördelningen mellan finskt och svenskt den omvända jämfört med den i Vasa, dvs. cirka två tredjedelar av kommuninvånarna är svenskspråkiga – en tredjedel finskspråkiga (enligt Herberts & Ch. Laurén 1998: 41). Bland de stuggrannar som familjen umgås mest med finns både svensk-, finsk- och tvåspråkiga familjer (jfr dock det tidigare nämnda sverigesvenska rummet på stugan på somrarna; se E:s språkhistoria, tabell 1, avsnitt 6.1.2).

Med kännedom om att andelen svenskspråkiga utgör minst en tredjedel av befolkningen i informantens närmiljö kan man vänta sig att det används svenska hos de myndigheter och i de butiker som befinner sig där. Informantens aktiva kontakt med svenskan får stöd också av att ett stort antal av invånarna i hans höghus talar svenska med honom. Därför har han från första början varje dag inte bara mött och hört, men också behövt svenska i sin interaktion med omvärlden (se Ladberg 2003: 63–65).

### *Finskan i närmiljön*

Det som ovan sagts om svenskans ställning i informantens liv gäller i det stora hela omvänt för finskans roll i hans liv under tiden för materialinsamlingen. I närsamhället får han finskt inflöde via modern, systemen, kamraterna, bekantskapskretsen, samhällets funktioner och medierna. Finskan är periodvis under flera månader (under faderns arbetspass) hans huvudsakliga hemspråk i moderns och systemens sällskap och i kontakter med moderns släkt. Han har finskspråkiga språkliga modeller i sitt dagliga liv, borträknat den svenska förskolan och skolan. I den svenska dagvården och dagklubben umgås han på individuell nivå delvis på finska (se Berglund 1997).

Finskan är starkt, även om inte identiskt med svenskan, representerad i informantens vardag (se E:s språkhistoria, tabell 1; avsnitt 6.1.2). Finskan och svenskan möts i hans liv inom några domäner (t.ex. hemmet, vissa fritidsaktiviteter) och via några språkliga modeller (M, S, vissa kamrater). Språken har beröringspunkter och deras "revir" överlappar varandra. Skillnaderna mellan finskans och svenskans representation i E:s liv finns främst inom domänen skolan och några temaområden, t.ex. skolämnenas fackspråkliga terminologi och vissa kulturella aspekter förmedlas honom mestadels på svenska genom den svenska skolan.

På ovan nämnda grunder bär min informants uppväxtmiljö en stark prägel av ett genuint tvåspråkigt samhälle. Barnet E har med andra ord möjligheten att bli tvåspråkig genom att använda svenska och finska i naturliga kommunikationssituationer i sin omgivning. Det anser Skutnabb-Kangas (1981: 93–94) vara en viktig faktor för att ett barns tvåspråkighet ska kunna utvecklas jämnt.

### 3.2 Tvåspråkig familj

Det är svårt, rentav omöjligt, att entydigt och allmängiltigt definiera begreppet 'tvåspråkig familj'. För det första visar begreppet 'familj' numera en större variation än tidigare.<sup>19</sup> För det andra kan familjemedlemmarna företräda olika grader av individuell tvåspråkighet (Baker 1995: 2–3). För det tredje är 'en tvåspråkig familj' ett dynamiskt begrepp, vars innehåll varierar enligt det hur familjemedlemmarnas språkkunskaper utvecklas, men också till följd av geografisk flyttning samt upplösning och nybildning av familjer.

I det följande ges en demografis, en tvåspråkighetsforskares och en sociologs syn på begreppet 'tvåspråkig familj':

---

<sup>19</sup> I Statistikcentralens beräkningar används *familj* som beteckning för en redovisningsenhet som också inkluderar samboende par. I befolkningsregistret avses med *familj* alla slags parförhållanden, där två, minst 18-åriga ogifta personer av olika kön och med en åldersskillnad på högst 16 år, permanent delar bostad (Finnäs 2000:15).



En demografisk syn på en tvåspråkig familj är en teknisk konstruktion som baserar sig på individernas registrerade modersmål (Finnäs 1996: 8). På detta sätt definierat får man fram de potentiellt tvåspråkiga eller "blandspråkiga" familjerna.

En tvåspråkighetsforskare betraktar familjen inte enbart som potentiellt tvåspråkig, utan analyserar familjens tvåspråkighet från olika synpunkter. Så gör Harding och Riley (1995: 47–49; 83–114), som målar sexton olika familjeporträtt av tvåspråkiga familjer, som alla har sitt eget språkanvändningsmönster. Dessutom diskuterar tvåspråkighetsforskarna vanligen de enskilda familjemedlemmarnas kompetensnivå i de två språken.

En sociolog som forskar i tvåspråkighet, såsom Herberts (1991; 1997), iakttar den tvåspråkiga familjen mitt i ett tvåspråkigt fungerande samhälle. Han är tvungen att konstatera att det är endast familjemedlemmarna själva som vet hur de två språken i verkligheten används inom och utanför familjen.

Att ge en allmängiltig definition av begreppet 'tvåspråkig familj' är omöjligt på grund av att det inte finns två tvåspråkiga familjer som har samma konsistens, språkvanor och språkvalsmönster. Därför ska den som tar sig an uppgiften att redogöra för tvåspråkigheten inom en familj basera sin definition på den existerande verkligheten. Enligt Lyon (1996: 36–37) ska man då börja med att beskriva föräldrarnas och syskonens språkbruk. Beskrivningen borde ske objektivt, sedd utifrån familjen, med en främmande betraktares ögon, tillägger Herberts. I min studie eftersträvas en objektiv helhetsbeskrivning enligt följande kriterier (kriterierna ur Herberts 1991: 7, 17):

- 1 familjens språkstrategi (dess medvetenhet), värderingar och målsättningar visavi tvåspråkigheten;
- 2 familjens attityd till två-/flerspråkighet (språkregistrering, namn- och identitetsfrågor, skolval, konflikter);
- 3 föräldrarnas språkliga och geografiska bakgrund, yrke, utbildning, arbete;
- 4 familjens språkvanor: familjens interna och externa kommunikation; språkval mellan familjemedlemmarna, på arbetsplatsen, i skolan, med vänner, släktingar, myndigheter;
- 5 familjens fritidsaktiviteter och massmediekonsumtion, föreningsaktivitet, församlingstillhörighet; tidningar, böcker, teve, dator, telefoni; teater, kurser;
- 6 hemmets språkmiljö; hur språken har synliggjorts i hemmet;
- 7 annat familjespecifikt, som språkvalet med husdjur och i samband med familjeintern humor; namngivning av olika saker och föremål (öknamn, leksaker, båtar, platser e.d.).

Dessa kriterier används då tvåspråkigheten i min informants familj beskrivs nedan. Kriterierna har beröringspunkter med de utgångspunkter som används för att definiera det tvåspråkiga barnets språkliga modeller (*targets*) och domäner (se avsnitt 3.3).

### *Informantens tvåspråkiga familj*

Informantens familj är tvåspråkig enligt användningsprincipen, eftersom föräldrarna, som har olika modersmål, talar sitt språk med barnen, M/fi – P/sv. Familjen är också tvåspråkig om definitionen baseras på språkstatistiken, eftersom fadern och barnen registrerar sig som svenskspråkiga, modern som finskspråkig (däremot hör hela familjen till den svenska församlingen).

Familjens tvåspråkighet grundar sig även på ursprunget. Relevanta uppgifter härvidlag anser Finnäs (2000) och Herberts (1991) vara föräldrarnas härkomst, yrke och utbildning. Informantens föräldrar är båda till sina rötter enspråkiga. Då det gäller deras yrken och utbildning har M sedan mitten av 1970-talet fungerat som lärare i svenska för finskspråkiga studerande, men har också erfarenhet av att undervisa svenska studerande i finska och finskspråkiga skolelever i engelska. Svenskan kom hon i kontakt med i elvaårsåldern. Praktiskt började hon använda svenska först i tjugooårsåldern på sin studieort Vasa. Nuförtiden talar hon mycket svenska, tidvis mera svenska än finska, både hemma, inom sitt arbete och i sina övriga kontakter i samhället. Hon brukar funktionellt, men också enligt identitets- och attitydprincipen, räkna sig som tvåspråkig. Informantens far arbetar sedan tonåren som sjöman, numera i befälsställning på ett internationellt handelsfartyg. Finska säger han sig ha lärt sig först under sin värnpliktstid och senare i sitt tvåspråkiga äktenskap: i sitt arbete har han umgåtts mest på de skandinaviska språken, men har sedan länge använt engelska som officiellt arbetspråk. Till sin språkprofil är han svensk och till sin identitet finlandssvensk.

Även om engelskan mycket tidigt kommer in som ett tredje språk i de flesta barns liv i vårt samhälle, har den troligen fått en något större synlighet än i genomsnitt i informantens familj. Kännedomen om att det finns andra språk och människor som kan tala

flera språk har kommit med i familjens vardag och i informantens liv genom föräldrarnas yrken (språklärare/sjöman). Också det faktum att undervisningen i engelska för de tvåspråkiga barnen i den lågstadieskola där båda barnen gick, inleds i årskurs ett, så att barnen redan från början läser engelska växelvis med modersmålsinriktad finska (s.k. mofi-finska), har förstärkt informantens engelska (och finska). Under åren för materialinsamlingen kom engelskan starkare in i familjens vardag via informantens syster, som gick i högstadiet på en s.k. engelsk linje.<sup>20</sup> I familjens språksituation finns tecken som tyder på familjens öppenhet för flerspråkighet och språkinläring. Ingen i familjen kan dock på långt när anses vara trespråkig på samma grunder som han/hon definieras som tvåspråkig.

### *Språkstrategi*

Termen *språkstrategi* använder jag i betydelsen föräldrarnas medvetna överenskommelse om vilket språk de använder med varandra eller med sina barn i olika kommunikationssituationer. Enligt Baker är en språkstrategi: "a well thought out plan of action" om familjens interna och externa kommunikation. Han betonar att föräldrarna nogra tillsammans ska överväga och planera familjens språkstrategi (Baker 1995: 14).

Huss (1990 och 1991: 14) talar om en ofta medveten strategi. Hennes synsätt är realistiskt, eftersom det inrymmer tanken om en tvåspråkig familjs språkanvändning som ett mänskligt beteende som kräver flexibilitet.

Lyon (1996: 89) samt Harding och Riley (1995: 70–114) uppfattar språkstrategin som en språklig bakgrund (*language background*) där barnet har möjlighet att utveckla sin tvåspråkighet (se också Romaine 1995; se även Barron-Hauwaert 2004: 163–184).

I sin språkplanering får föräldrarna stöd av olika handböcker (se t.ex. de Jong 1986; Arnberg 1988/2004; Baker 1995; Harding & Riley 1995; Cunningham-Andersson &

---

<sup>20</sup> Detta synliggörs i informantens vaknande intresse för engelskan under materialinsamlingstiden.

Andersson 1999; Barron-Hauwaert 2004). Böckerna presenterar Grammontprincipen eller en person–ett språk-principen (i avhandlingen också EPES-principen; se avsnitt 1.1) som det säkraste sättet att uppfostra barnet tvåspråkigt. Uppfattningen baserar sig på forskningsresultaten i de klassiska studierna av Ronjat (1913) och Leopold (1954), vilka visade att barnet tillägnar sig två språk utan någon större förvirring eller språkblandning, om föräldrarna strikt och konsekvent håller isär språken i sin kommunikation med barnet. Föräldrarnas konsekventa språkval skapar en illusion hos barnet om att föräldrarna i förhållande till det är enspråkiga (konsekvensprincipen, se Sundman 1998: 57–58).

Den bärande tanken i EPES-strategin är att föräldrarna fungerar som förebilder för barnets språkbruk. Barnet associerar ett språk med den föräldern som talar det och lär sig att differentiera språken på sociolingvistiska grunder. Föräldrarnas språkvalsmodell skapar dessutom ett naturligt känslomässigt förhållande mellan barnet och respektive förälder (se Barron-Hauwaert 2004: 1–3). Om båda föräldrarna förstår varandras språk, kan barnet känna sig tryggt och lita på att bli förstått på båda sina språk. Barnet behöver inte heller fungera som tolk mellan sina föräldrar och axla ansvaret för att föräldrarna förstår varandra.

Språkstrategier i internationella familjer har undersökts bl.a. av Harding och Riley (1995) Barron-Hauwaert (2004). I Finland har Herberts (1991) undersökt språkstrategierna i tolv finlandssvenska familjer, och Ulla Lauréns undersökning (1981) gäller valet av barnens skolspråk i 110 tvåspråkiga familjer i Vasa. (Se även Arnberg 1979; Lanza 1988 och Huss 1990.)

Av undersökningarna framgår att det inte finns någon patentlösning, utan varje tvåspråkig familj har sin egen språkstrategi. De flesta tvåspråkighetsforskare rekommenderar dock en medveten språkstrategi enligt person. Det anses förnuftigt att föräldrarna talar sinsemellan det språk som är det svagare språket i barnets språksituation eller minoritetsspråket i det tvåspråkiga samhället. Det anses ge barnet en större möjlighet till ett mera balanserat inflöde på båda språken (Baker 1995: 2–3). Då vänjer

sig barnet också vid att höra den andra föräldern tala två språk inom familjen, vilket bidrar till att barnet utvecklar en sociolingvistiskt pragmatisk språkvalsmodell (för detta se avsnitt 5.1).

I tvåspråkiga samhällen som lever på två språk (såsom språksamhället i min studie) är det inte möjligt att upprätthålla en fast dikotomi enligt plats, tid, ämne och aktivitet, eftersom sammansättningen av samtalsdeltagare i talsituationerna varierar enormt. Därför torde en fast personstrategi med rum för språkalternering enligt talsituationens krav vara den lämpligaste strategin. En viss alterneringsstrategi eller en blandstrategi hör enligt Lyon (1996: 36) till tvåspråkiga familjers vardag (se också Romaine 1995; se Lanza 1988). Lyon menar att de tvåspråkiga familjer där föräldrarna följer sin språkstrategi så noga som föräldrarna i de klassiska studierna (Ronjat 1913; Leopold 1954 och Volterra & Taeschner 1978) är mera atypiska än de familjer där barnen hör en blandning av två språk (se Romaine 1995: 186).

Föräldrarna förefaller inte alltid kunna följa den överenskomna principen (Goodz 1994: 72; Lyon 1996). Enligt Barron-Hauwaert (2004: 172–175) övergår många familjer från EPES-principen till blandspråksstrategin efter hand som alla familjemedlemmars tvåspråkighetsgrad ökar (se också Baker 2006). Många forskare, bl.a. Herberts (1997: 125) förhåller sig emellertid kritiskt till blandspråksstrategin. Mycket beror på mängden och arten av det inflöde som barnet får på båda språken. Om föräldrarna använder båda språken, lär sig barnet att kommunicera på samma sätt. Om det ena språket används mindre i familjen, är det vanligt att det andra språket tar överhanden, vilket lätt leder till enspråkighet, menar Lyon (1996: 90–91). Båda aspekterna är betydelsefulla i min undersökning.

Föräldrarna kan också fortsätta att tala sitt eget språk med varandra (= *asymmetriskt språkval*). Även om denna strategi enligt Barron-Hauwaert (2004: 164) är sällsynt, förekommer asymmetriskt språkval bevisligen i avhandlingens tvåspråkiga kontexter där båda parterna förstår varandra (enligt forskarens iakttagelse bland teaterpubliken 17.1.2007; se också Strömman 1995: 82 och Herberts 1991: 4, 29).

Det tvåspråkiga barnet har ett eget ansvar för hur familjens språkstrategi fungerar. Det händer ibland att barnet vägrar att tala någondera föräldrarnas språk eller låtsas att det inte förstår. Barnet kan helt enkelt vägra att lyda om det blir "kommenderat" på "fel"<sup>21</sup> språk. Språkvägran anses i allmänhet vara ett ålderstypiskt, övergående fenomen (se Virta 1987). Barnet använder den som ett påtryckningsmedel i en maktkamp med sina föräldrar och syskon (jfr avsnitt 6.3.14). (För andra orsaker till språkvägran se Kessler 1984: 36 och Ladberg 2003.)

Bäst vore det om föräldrarna i sin språkplanering litade på sig själva som uppfostrare. Det naturliga, konsekventa och beprövade torde fungera bäst. Konstgjorda, laboratorie-liknande lösningar, som kräver ändringar i familjens interna kommunikation, känns inte egna. Det är oftast orsaken till att familjens tvåspråkighetsplaner kraschar (se Harding & Riley 1995: 78–79).

#### *Finsk-finlandssvensk språkstrategi*

De flesta internationella studier beskriver en språksituation där den tvåspråkiga familjen lever mitt i ett majoritetsspråkssamhälle där samhällets minoritetsspråk upprätthålls i familjen av den ena föräldern och eventuellt av syskonen (bl.a. Saunders 1982; Fantini 1985; Huss 1990; Döpke 1992a; Lanza 1997 och Halmari & Cooper 1998). Det "svagare" språket i familjen används diglossiskt, i olika funktioner i samhället eller endast som hemspråk i föräldrarnas/den utvidgade familjens inbördes kommunikation (se Arnberg 1981, Huss 1991, Schlyter 1993, Andersson 1996 och Hassinen 2002). Få studier har granskat familjens språkstrategier i ett genuint tvåspråkigt språksamhälle med två nationella språk som dagligen används sida vid sida utan någon större funktionell eller diglossisk differentiering (jfr dock de Houwer 1990; Lyon 1996; Lojander-Visapää 2001 samt Rontu 2005).

---

<sup>21</sup> För ett litet barn är "fel" språk ett "rätt" språk. Fel språk finns i samtalspartnerns uppfattning om vad som är rätt eller fel.

Kanske är det av ovan beskrivna skäl som den internationella litteraturen inte beskriver den strategi som torde vara vanligast i de finlandssvenska tvåspråkiga familjerna: att svenskan och finskan introduceras hos barnet enligt en konsekvent EPES-strategi, att det talas också svenska hemma och att barnet sätts i en svensk skola. Dessutom bor familjen ofta på en (tvåspråkig) ort, där svenskan i familjen (hemspråket svenska) kan få stöd av svenskan i samhället. Enligt forskningsresultat har de finsk-finlandssvenska familjerna, som följer dessa riktlinjer och rekommendationer, goda möjligheter att lyckas med att uppfostra barnen tvåspråkigt (se bl.a. Sundman 1998: 82–85).

Den finländska språkstrategin kan beskrivas som en modifierad EPES–alterneringsstrategi. Den finländska språksituationen, i synnerhet den i min avhandlings kontext, är internationellt sett speciell (se U. Laurén 1981: 24–30) i det att båda språken har status som landets officiella språk och att båda språken används i språksamhället. Enligt Herberts (1980: 120) är diglossin relativt ovanlig bland vasasvenskarna. Också U. Laurén (1981: 25–28) kommer till en liknande slutsats i en studie, som är genomförd i den närmiljö som min informant växer upp i.

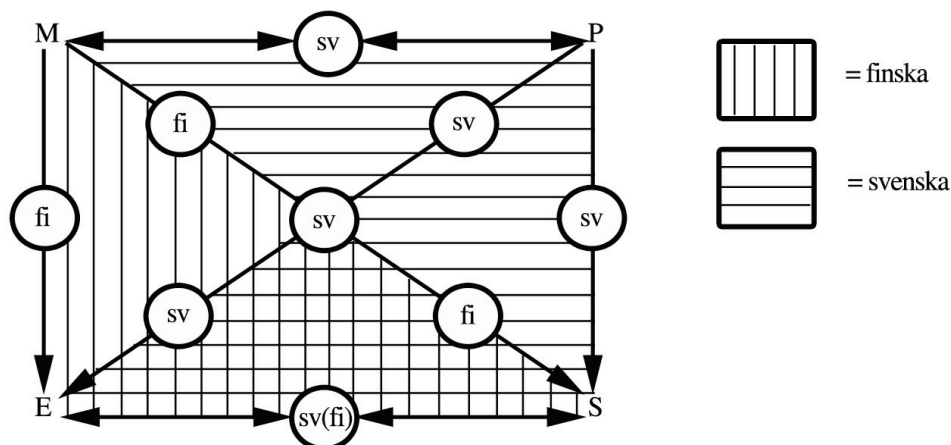
För de finsk-finlandssvenska familjernas språkvanor förefaller tre M att vara avgörande, nämligen Modern, Miljön och Medvetenheten (se Herberts 1991: 65–66). Modern har en central roll för barnets språkutveckling under barnets första år (jfr Lyon 1996: 204–207). I en språklig minoritetssituation krävs en speciell målmedvetenhet och envishet att dagligen hörbart våga visa omgivningen vilket språk man talar med barnet, framhäver Herberts (1991: 65–66; se även de Jong 1986: 71f).

Några miljöer kräver större medvetenhet och anpassning än andra, där tvåspråkigheten redan fungerar i praktiken. Ett tvåspråkigt barns språksituation i närmiljön kan avvika från språksituationen i samhället, dvs. på det individuella och det lokala planet kan också finskan vara i minoritetsställning i barnets språksituation i Finland (se Herberts 1991; se Rontu 2005). Grundstenen i familjens språkplanering är medvetenheten, menar Herberts (1997: 127; 1991: 66) och sammanfattar: "Utan medvetenhet och konsekventa regler, om än oskrivna och outtalade, når familjen inte den tvåspråkighet den eftersträvar."

*Språkstrategin och språkplaneringen i informantens familj*

Språkstrategin kan ha fastare eller lösare principer. Språkvalet kan ske konsekvent enligt person, tid, plats, ämne, aktivitet och samtalsämne eller så att en enspråkig gäst bestämmer, när föräldern övergår till ett annat språk (se Lyon 1996: 89–90).

Språkstrategin inom E:s familj består av att föräldrarna talar sitt eget språk med barnen och sinsemellan svenska (se figur 1). Av figur 1 framgår att P talar svenska med alla, och att M talar svenska med P, men finska med barnen (E och S). På samma sätt som M, alternerar barnen mellan sina språk. Av familjemedlemmarna representerar M och barnen en mera produktiv tvåspråkighet, medan P:s tvåspråkighet är mera receptiv:

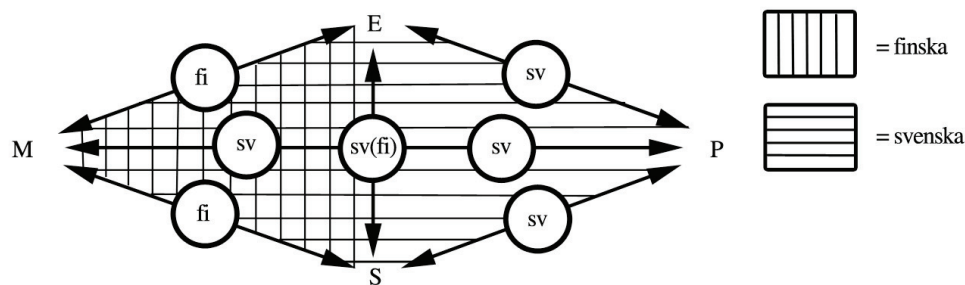


**Figur 1.** Familjens språkstrategi ur föräldrarnas synvinkel.

Av språkstrategins tillämpning (se figur 2 nedan) framgår hur familjens tvåspråkighet realiserar ur barnens synvinkel. Enligt figur 1 verkar inflödet på svenska resp. på finska till barnen att vara i balans, dvs. det direkta utflödet till båda barnen ser ut att vara lika stort. Om man däremot placerar föräldrarna som varandras motpoler i schemat, som i figur 2, får man en uppfattning om i vilka proportioner språken aktivt talas inom familjen. Av figur 2 framgår att svenska och finska inte används i samma proportioner



inom familjen: den svenska sfären täcker hela familjen (svenskan inbegriper också M), medan den aktiva användningen av finska avgränsas till de tre tvåspråkiga familjemedlemmarnas (M, E, S) inbördes kommunikation (se figur 2):



**Figur 2.** Familjens språkstrategi ur barnens synvinkel.

Även om den aktiva användningen av finska exkluderar P (i figur 2), befinner han sig under finskans "språkduch". Om Figurerna 1 och 2 kontrasteras mot figur 4 i avsnitt 5.3.1 framträder ett samband mellan familjens praktiska språkanvändning och avhandlingens teoretiska språkvalsmodell på individnivån (valet av språkform i enspråkig vs. tvåspråkig talsituation).

Trots att informantens familj har en uttänkt språkstrategi, anpassar den sitt språkliga beteende enligt talsituationens krav. Den kan under vistelse och resor på enspråkiga orter uppträda enspråkigt. Mest avgörande för att hela familjen ska bete sig enspråkigt är t.ex. de närvarande personernas språkkunskaper och graden av deras släkt- och bekantskap med familjen.

Skillnaderna i E:s föräldrars språkliga beteende (figur 2) förklaras av att den ena föräldern (M) är mera tvåspråkig än den andra (P) (se Herberts 1991). P strävar också medvetet efter att tala svenska med alla som kan svenska. Trots att han agerar i svensk språkform inom sin egen familj, utesluter det inte att han talar finska med enspråkigt finska samtalspartner.

Med en utomstående betraktares ögon sett bedriver E:s familj en medveten språkplanering på familjenivån. Föräldrarna har med stöd av den kunskap, livserfarenhet och upplysning som funnits till hands tagit språkstrategiska beslut, vars främsta avsikt har varit att upprätthålla ett balanserat inflöde på båda språken till båda barnen. I syfte att säkra ett rikligt och mångsidigt inflöde på svenska har följande stödåtgärder vidtagits: val av svensk dagvård, förskola, skola; skaffande av svenska böcker, kassetter; styrd konsumtion av svenska hobbyer och svenska medier samt uppmuntran att använda svenska i syskonens inbördes kommunikation och inom de institutionellt svenska domänerna (se systemens uttalande om detta i avsnitt 3.3).

För informantens föräldrar var det från början en självklarhet att båda barnen skulle lära sig både finska och svenska. De språkstrategiska besluten har föräldrarna tagit tillsammans. Beslutet om barnens modersmål och skolspråk till svenskans fördel togs i samförstånd. Då befann sig föräldrarna i åldersgruppen 35–45 år, vilket stöder U. Lauréns (1981) konstaterande om att föräldrar i något högre ålder väljer svensk skola för sina barn. Då det gällde barnens förnamn var det viktigt att de lätt skulle kunna uttalas på båda språken och böjas naturligt enligt finskans kasusformer (jfr Cunningham-Andersson & Andersson 1999: 20–21).

Valet av svensk dagvård och svensk förskola måste i informantens familj betraktas som ett familjepolitiskt medvetet beslut, eftersom det innebar mycket längre skolväg för barnen – motsvarande finsk service fanns att få ett stenkast hemifrån. Båda barnen gick således i åldern 1–6 år i svensk dagvård (båda sköttes av var sin dagvårdare i fem år). Båda besökte församlingens svenska barnklubb två gånger i veckan i 4–5-årsåldern och fortsatte senare i svensk förskola och skola. Informanten fick plats i förskolan redan i femårsåldern och tillbringade således förmiddagarna under två läsår på den förberedande "noll-klassen". Enligt U. Lauréns (1981: 83) undersökningar blir familjens hemspråk ofta barnets dagvårdsspråk, vilket leder till att barnet fortsätter i skolan på detta språk.

I informantens familj har modern haft större möjligheter till ett strategiskt språkvalsbeteende tack vare sin heltäckande närvaro i informantens liv under åren för material-

insamlingen. Hon talar t.ex. alltid svenska i institutionellt svenska kontexter (med dagvårdaren, personalen på dagklubben och i barnens skola, se avsnitt 6.2). Det är ett medvetet beslut som har tagits för att markera för barnen att dessa domäner är svenska (se dotterns uttalande, avsnitt 3.3).

Familjens bekantskapskrets innesluter både finsk- och svenskspråkiga familjer. Mest kontakt har familjen med svenska eller tvåspråkiga familjer (jfr U. Laurén 1981: 33; 83). Av släktingarna håller familjen aktivast kontakt med sina enspråkiga släktingar, som bor på var sitt håll: moderns på finskspråkiga orter i Finland, faderns i Sverige. De närmaste släktingarna och kusinerna skapar för informanten under materialinsamlingen klart enspråkiga finska och svenska rum för informellt umgänge enligt kriterierna tid, plats och aktivitet (se Tandefelt 2003).

Språkstrategin i E:s familj kan alltså definieras som en medvetet konsekvent EPES-strategi, som dock i sin tillämpning är praktiskt flexibel enligt talsituationen. Av familjens sätt att tillämpa sin språkstrategi följer att informanten upplever att också några av hans enspråkigt svenska språkliga modeller vid behov kan uppträda i finsk språkform med finska personer. Ett sådant språkvalsmönster kan ge barnet och de utomstående ett sken av att alla inblandade lika lätt talar båda språken och helt anarkistiskt växlar mellan dem. Därför är det viktigt att de närmaste språkliga modellerna är konsekventa i sin enspråkiga språkform gentemot barnet (för exempel på E:s föräldrars beteende se avsnitt 6.2).

Familjens tvåspråkighet har synliggjorts i hemmet på många olika sätt (om sätten att granska familjens explicita tvåspråkighet se Herberts 1991). Tvåspråkigheten realiseras bäst på namnskyltar för familjens gästhanddukar, där det står både *Gäster!* och *Vieraille!* – en detalj som har fått roade kommentarer av dem som handdukarna är avsedda för. Samma tvåspråkighetsprincip återfinns i den skylt som E i åldern (6:6) hängde upp på sin dörr: *Dra här åt du vilin! – Vedä tästa jos sä haluat sisän!* Därtill lyder båda barnens godnatthälsning fortfarande: *God Natt!–Hyvää yötä!* om båda föräldrarna är närvarande (dokumenterat i E:s språkbruk så sent som 11.9.2007; 16:2,22).

### 3.3 Ett tvåspråkigt barns språkliga modeller och domäner

Språken kan inte studeras lösryckta ur den kontext i vilka de används, poängterar språkforskare (se t.ex. Fishman 1965). Språket kan inte heller granskas separat från de ändamål som det används för, dvs. separat från dess kommunikativa funktion. Man ska granska, inte bara en tvåspråkig persons förmåga/färdighet (*ability*) i sina språk, utan också hans bruk (*use*) av de två språken, hävdar Baker (2001: 12). (För en översikt över hur språkmiljön påverkar språkinläringen se Ingram 1991: 127–138 och Viberg 1996: 119.) Ett tvåspråkigt barns bruk av två språk vilar dock i mångt och mycket på hur barnets lingvistiska kompetens utvecklas och vad barnet kan om språkets struktur, grammatik och vokabulär.

Inom begreppet 'individuell tvåspråkighet' gör Baker (2001: 13) en skillnad mellan begreppen 'funktionell tvåspråkighet' och 'språklig bakgrund' (se också Baker 1995: 41). Enligt honom täcker det förra ett smalare område än det senare. Med termen *funktionell tvåspråkighet* avser Baker en tvåspråkig människas direkta agerande inom en språkdöman genom produktion och reception av språk; det är m.a.o. fråga om hennes aktiva talande, skrivande, läsande och lyssnande inom olika domäner. Språklig bakgrund karakteriserar Baker som ett mera omfattande begrepp än funktionell tvåspråkighet. Den inkluderar både en deltagande och en icke-deltagande, en *by stander*-kontakt med språket. Ett barns språkliga bakgrund kan enligt Baker (2001: 13) lämpligast kartläggas t.ex. med frågan: Vilket språk talar din mor med din far, när du är närvarande? (Se avsnitt 3.2.)

Med hjälp av en språkbakgrundsskala kan man bedöma hur ett tvåspråkigt barn i praktiken fungerar på sina språk. Språkbakgrundsskalan belyser språkbrukets ömsesidighet. I skalan kompletteras frågan: Med vem talar du språk A/B? med tilläggsfrågorna: Hur ofta?, Var? och Vilket språk talar du med följande människor och i vilken utsträckning? (se Baker 2001: 20–22; för kartläggningen av informantens språkliga bakgrund se avsnitt 6.1; se också Berglund 2007).

*Begreppen 'språklig modell' och 'domän'*

Då man betraktar tvåspråkigheten ur användningsperspektivet, talar man om funktionell tvåspråkighet. Då man undersöker: Vem säger? Vad? Till vem? och Under vilka omständigheter? (se Fishman 1965), tar man reda på en tvåspråkig människas faktiska användning av sina språk. Man studerar hur hon funktionellt använder sina språk, samt vilka ändamål och syften hennes språkanvändning har (Baetens Beardsmore 1986: 4, 7). Man kartlägger, med vilka människor, målgrupper, *targets*,<sup>22</sup> och i vilka miljöer, domäner, hon använder sina språk (Baker 2001: 12; jfr avhandlingens syften, avsnitt 1.3).

Baker (2001: 12) använder begreppet 'language target' i bemärkelsen viktiga språkliga modeller och förebilder som barnet har under språkförvärvets första år. I dessa personers sällskap sker barnets kontakt med språket aktivt, genom eget deltagande. De viktigaste *target*-personerna för dagens barn, också för min informant, anges här nedan (prioriteringsföljden min egen; informantens språkliga *targets* anges inom parenteser; se Baker 2001: 12):

- 1 kärnfamiljen (M, P och S)
- 2 "extended family" (släkten, familjen i vid bemärkelse)
- 3 (skol-, lek-) kamrater (barnen inom dagvården, dagklubben, förskolan)
- 4 lärare, andra språkliga förebilder (dagvårdaren, klubb läraren, förskolläraren)
- 5 vänner och bekanta (egna och familjens gemensamma i alla åldrar) grannar (invånarna i samma höghus)
- 6 ledare för hobbyverksamheter (musikläraren, fotbollstränaren)
- 7 kontakter i lokalsamhället (sandlådan, närbutikerna, biblioteket, posten)
- 8 myndigheterna inom offentlig förvaltning (personalen inom barnrådgivningen, hälsovården, tandläkaren, talterapeuten)
- 9 religiösa ledare; kyrkan (familjetilldragelser och personalen i dagklubben och i förskolan).

Begreppet 'target', 'språklig modell', spelar en viktig roll i avhandlingens analysdel (avsnitten 6.2 och 6.3), där det främst sammanfaller med informantens samtalspartner. I den teoretiska diskussionen om språkval och kodväxling sammanfaller termen *target* oftast med språkvalsfaktorn *person* (se avsnitt 5.3.1).

<sup>22</sup> Den engelska termen *target* är något svåråtkomlig. Den kan förklaras genom sina svenska och finska motsvarigheter, fisketermerna *agn*, *bete* eller *fluga* (på finska *täky*). "Targets" kan vara personer i barnets omgivning vilkas språkbruk fungerar som "beten" för barnet, som av naturen är "på hugget", hungrigt och ivrigt att kommunicera och lära sig ett språk.

Ett tvåspråkigt barns bruk av två språk kan också studeras genom att man granskar i vilka miljöer och sammanhang barnet kommer i kontakt med båda språken. Många forskare kallar dessa kontexter *domäner*. En del forskare använder termen *domän* i en betydelse vilken enligt typologin ovan delvis överlappar båda begreppen 'target' och 'domän'. Fishman (1972) till exempel avser med domän *a domain of language behaviour, e.g. the school, the family, the press, the administration*. Han talar dessutom om *the locale or setting of interaction* (Fishman 1972 via Baetens Beardsmore 1986: 6). Med termen *setting* förstår jag, som Grosjean (1982: 128), den konkreta platsen och tiden för interaktionen, dvs. talsituationens konkreta omgivning (jfr Zentella 1997: 83–84).

Domän är i sin egentliga bemärkelse en språklig kontext, där ett tvåspråkigt barn har möjlighet att använda sina språk (jfr språklig bakgrund ovan). Då kan termen *domän* också användas om ett funktionellt eller tematiskt område för barnets språkbruk. Då avser domän en språklig kontaktyta eller en ram för barnets språkanvändning (fi: *käyttöala* <användningsområde>).

Barnens språkliga domäner (uppfattade som språkliga kontaktytor) har under de senaste åren genomgått en stor förändring i vårt samhälle. Förändringen har gällt mest interaktionssättet: den traditionella passiva kontakten med skriven text genom böcker samt den aktiva genom skrivande (med papper och penna) och genom talande (direkt interaktion och telefoni), har utvidgats till att omfatta nya multimediala interaktionssätt, där interaktionen sker via nya audiovisuella medel. Gränsen mellan den aktiva och den passiva språkkontakten har suddats ut och begreppen 'language target' och 'domän' har ytterligare närmats sig varandra. Nuförtiden använder de flesta barn språket inom följande funktionella och tematiska områden, domäner (jfr Baker 2001: 12):

- 1 hemmet ("hemsfären");
- 2 dagvården, förskolan, eftermiddagsvården, skolan ("skolsfären");
- 3 klubbar, föreningar, idrott, organisationer ("fritidssfären");
- 4 audiovisuella medier, teve, video, CD, radio;
- 5 tryckta medier: böcker, tidningar; musik (barnvisor);
- 6 telefoni: mobiltelefon, sms, kommunikation via nätet (chat, msn, nätkamera);
- 7 informationsteknologi, dataspel, dataprogram ;
- 8 resor till enspråkiga/flerspråkiga orter, länder;
- 9 nöjen, konserter, bio, teater, dans;
- 10 butiker, samhällets funktioner (polis, post, bank);
- 11 religiösa och etiska samfälligheter.

Till skillnad från den mera styrda interaktionen med levande personer, språkliga modeller eller förebilder (*targets*), beror barnets deltagande i kommunikationen inom en domän företrädesvis på barnets eget initiativ. Prioriteringen av deltagandet i olika domäner är individuell och varierar enligt barnets intressen och familjens livsåskådning, uppfostringsprinciper, socioekonomiska ställning e.d. I det stora hela erbjuder den moderna teknologin nya möjligheter till ett mångsidigare, ett mera kreativt och aktivt bruk av språket än förr. Den möjliggör också muntlig och skriftlig interaktion och en större variation när det gäller interaktionssättet, både i fråga om interaktionens djup och i fråga om interaktionens kvalitet (jfr Baker 2001: 12).

I den empiriska delen av min avhandling används begreppet 'domän' närmast i sin traditionella bemärkelse (punkterna 1, 2 och 3 på listan ovan).

#### *Speciella aspekter med informantens språkliga domäner och modeller*

Även om ett tvåspråkigt barn inte kan uppleva allt på båda sina språk, har min informant möjligheten att i många hänseenden leva sitt liv parallellt på finska och på svenska under sina första år. Den mesta barnkulturen till exempel levereras till honom på båda språken, och kvällssagorna blir upplästa på båda språken. P läser på svenska, M mest på finska (vissa favoritsagor ska alltid läsas på "rätt" språk). I samband med sagoläsningen med P använder informanten svenska också själv i form av egna påhittade historier. Huvudpersonen i dessa historier är svenskspråkig, men blir tvåspråkig i samtal med M (se exempel 72; mera om familjespecifikt språkval i Herberts 1991; se avsnitt 3.2). Då P är borta läser systemen för informanten på svenska, men också på finska. (För exempel på språkval mellan E och S i samband med sagoläsningen se exempel 58 och avsnitt 6.2.4.)

Informantens konsumtion av massmedier sker på båda språken. Valet av teveprogram sker på grund av vad han vill titta på, inte på grund av språket eller vilken förälder som är närvarande eller om programmet sänds av Finlands eller Sveriges teve. Baker (2001:106) har rätt i att "the street and the screen" (i våra förhållanden sandlådan och teven/datorn) är ett beaktansvärt sätt att i barndomen få stöd för tvåspråkighets-

utvecklingen. Sveriges television bidrar dessutom till att de tvåspråkiga barnen i Österbotten socialiseras i en bredare svensk barn- och ungdomskultur, vilket stöder deras identifikation med svenskan och svenskarna.

De nya medierna har betytt mest stöd för informantens engelska, men också för hans svenska och finska. Man kan jämföra trenden i informantens liv med resultaten i Tuomelas (1993: 244) studie av tvåspråkiga grundskoleelevers läs- och skrivvanor i Sverige. Största delen av Tuomelas informanter läser aldrig eller sällan böcker eller skriver brev oavsett språk, men de följer ofta eller mycket ofta svenskspråkiga teve- och radioprogram.

Familjerna försöker balansera tvåspråkigheten inom barnets språkliga domäner och modeller på många sätt (se Herberts 1997: 129; se även Finnäs 1996: 101). Ett äldre syskon kan också spela en viktig roll som språklig modell i och med att det ökar användningen av minoritetsspråket i familjen. I den tvåspråkiga syskonskaran anses det förstfödda få mera inflöde på moderns språk (Barron-Hauwaert 2004: 97). En ny familjemedlem ökar familjens språkliga interaktion, och barnen får flera språkliga modeller på familjens båda språk. Det språk som de äldre syskonen talar med modern och med det yngre barnet samt det språk som är familjens gemensamma språk bestämmer vilket språk som får en större användning i familjen (se figurerna 1 och 2, avsnitt 3.2).

Vissa resultat tyder på att det senare födda barnet oftare blir mera passivt tvåspråkigt än det första (se Barron-Hauwaert 2004: 97). Dessa studier är gjorda i kontexter som inte motsvarar kontexten för min undersökning. Vetenskapliga undersökningar av syskonens språkval samt åldersföljdens och åldersskillnadens påverkan på de senare födda syskonens språkutveckling i den finsk-finlandssvenska kontexten har mig veterligen inte gjorts.

Vid sidan av syskonens språkanvändningsmönster spelar lek- och skolkamraternas språkanvändningsmönster en stor roll för barnets språkval i förskoleåldern (Ladberg 2003: 64–65).



När det gäller kommunikationen mellan informanten och hans syster kan två aspekter lyftas fram. Den första är förändringen i syskonparets inbördes språkval under tiden för materialinsamlingen. Den andra aspekten är att språkvalet inte alltid sker automatiskt. Det kan t.o.m. vålla huvudbry (se nedan avsnitt 6.2.4).

En stor åldersskillnad mellan barnen (i mitt fall 6 år 6 mån.) torde gynna det yngre barnet (E) så att han får mera språklig uppmärksamhet och inflöde per förälder och språk. Dessutom har han i sin syster ytterligare en mera vuxenlik språklig modell till sitt förfogande, "ett slags reservförälder" i språkligt hänseende (se tablå 2).

Syskonen tar oberoende av sin ordningsföljd i syskonskaran sina egna språkvalsbeslut, konstaterar Barron-Hauwaert (2004: 97). Av redogörelsen för E:s kontakt med svenska och finska (E:s språkhistoria avsnitt 6.1.2) framgår att M under två år arbetar deltid och således tillbringar mera tid på finska med barnen på eftermiddagarna under de tider P är bortrest (se åren 1994–1996 i tabell 1 E:s språkhistoria).

Under åren 1994–1996 övergår syskonen successivt till att tala svenska med varandra. Orsakerna till förändringen finns i den yttre språksituationen. Svenskan får mera stöd i form av ökad användning av svenska bland kamraterna (om detta se systemns uttalande nedan), i förskolan, medierna och i omgivningen. Också systemns roll som en allt starkare språklig modell som talare av svenska accentueras under dessa år. I samband med Intervju 2 (12.10.2002; S ca 18 år, E 11:4) t.ex. berättar S, att hon alltid har försökt tala svenska med E.

Ombedd att uttala sig om grunderna för språkvalet med sin bror blickar S som vuxen (1.2.2006; 21:3) tillbaka på barndomen (se intervjun nedan; S var medveten om att M samlade material för avhandlingen, översättningen M:s):

- M <Vilken bild har du av språkvalet med din bror? Vilket språk har ni ((S och E)) talat/talar med varandra?>
- S <Det var ju så att vi till att börja med talade båda ((språken)), men sedan blev det svenska, och när kamraterna var svenskspråkiga. Jag kommer ihåg att E någon gång talade finska med mig, men nu talar han ju bara svenska. (Det är) på något sätt liksom närmare den där svenskan. Vi talade svenska med alla kompisar. Om A och L skulle ha varit finskspråkiga, så skulle vi kanske ha börjat prata finska (A och L, två jämnåriga skolkamrater till S, bor i samma hus). Och vi (E och S) gick ju ett år i samma skola, E var i "noll-klassen" då jag var i sexan. Kanske var det skolan som var den starkaste faktorn.>
- M <Har du någonsin fått råd /anvisningar om språkval av någon?>
- S <Inte i skolan, men pappa har nog sagt att "i den svenska skolan talar man svenska". Mina kamrater är ju enspråkigt svenskspråkiga, men E talar finska mycket mera, han har finskspråkiga kamrater. Det har (sålunda) inte funnits någon möjlighet till val! Jag har aldrig hört att läraren skulle ha kommit och sagt att nu talar ni "fel" språk. Om man har talat finska har ingen kommit och klagat.> (Intervju med S: 1.2.2006, S i åldern 21;3.)

Sofias berättelse bekräftar att syskonparet först talade båda språken med varandra, sedan blev det svenska (detta bekräftas också av familjens hemvideor från åren 1994–1997). Kamraterna och skolan har enligt S haft den största socialiserande inverkan på hennes språkval med E. Egentligen säger hon sig inte ha haft "någon möjlighet till val", dvs. språkvalet har skett av sig självt. S uppfattar E som mera tvåspråkig än vad hon själv är, åtminstone definierat enligt funktionella och användningskriterier. Det bör poängteras att det har blivit svenska mellan E och S, även om också finskan alltid har varit tillgänglig och tillåten, och att S, intressant nog, anser det möjligt att språkvalet skulle ha kunnat falla på finskan, ifall de närmaste och viktigaste kamraterna hade varit finskspråkiga. Kamraterna och skolan är enligt henne de viktigaste faktorerna som har påverkat hennes språkval med brodern (se Barron-Hauwaert 2004 ovan).

#### 4 BARNETS SPRÅKFÖRVÄRV

På några år avancerar ett nyfött barn från sitt första skrik till vuxen kompetens i sitt modersmål, från det första ordet kring ettårsdagen till cirka 14 000 ord vid skolstarten (Clark 1995: 13). Hur är det möjligt? Det har både föräldrar och barnspråksforskare förundrat sig över (se Pettersson 1982: 104; Arnqvist 1993: 19; H. D. Brown 1994: 22).

Föräldrar, som oroar sig över om deras ettåring någonsin kommer att tala, kan känna sig lugna:

"After all, all children, given a normal developmental environment, acquire their native languages fluently and efficiently; moreover, they acquire them 'naturally', without special instruction, though not without notable conscious effort and attention to language." (H. D. Brown 1994: 21).

Alla normalt uppväxande barn är också kapabla att på ett naturligt sätt tillägna sig det eller de språk som talas i deras omgivning:

"Ta det lugnt som förälder: barnet kommer att tala god, äkta, begriplig svenska vid fyra års ålder. Han kommer att snabbt lära sig koreanska om vi flyttar till Korea, eskimåiska om vi slår oss ner i en eskimåmiljö." (Pettersson 1982: 88).

En eventuell försening i tvåspråkigt språktillägnande tillräknas oftast den individuella variationen i hur barnen i allmänhet tillägnar sig språket.

Termen *språkförvärv* används i avhandlingen som en övergripande term för att beteckna dels barnets naturliga språkförvärv, språktillägnande (*acquisition, kielen omaksuminen*), dels språkinläring (*learning, kielen oppiminen*) i allmänhet. (Se Baker 2001: 87.) Den centrala termen i avhandlingen är *språktillägnande*. Termen *språkinläring* hör hemma inom andraspråksinläringen, där den hänvisar dels till den medvetna, formella inläringen, som sker genom (skol-) undervisning och studier, men dels också till den informella inläringen, som sker i kontakt med språket i det dagliga livet (Baker 2001: 87; Hammarberg 2004: 26).

#### 4.1 Enspråkigt språktillägnande

Teorier om hur barnets språktillägnande går till delas traditionellt in i tre huvudinriktningar: den *rationalistiska*, den *empiristiska* och den *kognitiva*. Rationalismen betonar människans egen aktiva roll i inläringen. Den framhäver inläring genom infödda anlag. Empirismen tillskriver människan en mera passiv roll, den betonar miljöns och omgivningens betydelse. Empiristerna sätter delarna framför helheten, medan rationalisterna har ett mera holistiskt perspektiv på inläringen. (Allwood m.fl. 1986: 7.) Enligt kognitivismen har barnet en medfödd förmåga att ta till sig språket. Barnets språktillägnande anses vara avhängigt av det vilket kognitivt stadium barnet befinner sig i (se Piaget & Inhelder 1977; Vygotsky 1982 och Bruner 1983 nedan).

Enligt det vilken roll arv och miljö anses spela för språktillägnet brukar teorierna kallas *nativistiska* och *empiristiska*. Enligt den *nativistiska* uppfattningen (Chomsky (1959), vägleds barnets språkförvärv av en långtgående medfödd kunskap om hur språket är uppbyggt. *Empirismen* framhäver det motsatta och prioriterar erfarenhetens roll och inflytande från faktorer i omvärlden. (Pettersson 1982: 104; Wood 1998; Hammarberg 2004: 47.)

Enligt Chomsky (1965) är barnen redan vid födseln försedda med en inbyggd förmåga att lära sig ett språk, en s.k. LAD (*Language Acquisition Device; Anordning för språktillägnande*). Chomsky antar att vissa universella principer, oavsett språket, är inbyggda i hjärnan, eftersom alla barn i världen lär sig språket vid ungefär samma ålder och på ett likartat sätt (se H. D. Brown 1994 ovan). Omgivningens och föräldrarnas roll är att föra barnet i kontakt med språket för att de inbyggda principerna ska aktiveras i hjärnan. (Chomsky framhåller också att barnet behöver LAD för att kunna bilda ett språk av det fragmenterade och ”förvirrande materialet”, som det hör omkring sig). (Se H. D. Brown 1994: 25; Arnqvist 1993: 27; Arnberg 1988: 67–68.)

Enligt en modernare tolkning av Chomskys teorier innebär språkinläringssystemet ett slags automatik hos barnet att veta att språkliga ljud är språk och tal. Barnen måste dock upptäcka de specifika reglerna, som styr det egna språket och börja använda dessa regler

på ett kreativt och generativt sätt (se Wood 1998: 134–135). Chomskys teorier beskriver emellertid inte hur inläringen av den semantiska och funktionella sidan av språket går till.

Behaviorismen med sina stimulus–respons-mekanismer är den mest utpräglade empiristiska teorin (Skinner 1957). (För en mera ingående diskussion om Skinners teorier se Arnqvist 1993: 15; Linnarud 1993: 49 eller Hammarberg 2004.)

Enligt den extremt behavioristiska ståndpunkten (Skinner 1957) föds barnen med ett s.k. *tabula rasa*, en tom skrivtavla. Inläringen sker genom positiv/negativ förstärkning, som barnet får av sina vårdare. Barnets beteende formas gradvis, när den vuxne hjälper det med beröm varje gång ett ord används i sitt rätta sammanhang. Den behavioristiska teorin förbiser barnets egen kreativa och dynamiska insats i språktillägandet. Nyare forskning har visat att barn inte är passiva inlärare utan att de har förmågan att själva skapa ord och meningar. Nykonstruktioner, spontana språklekar och felsägningar kan inte vara inlärd genom stimulus–respons-kopplingar, hävdar forskarna (se H. D. Brown 1994: 22; Arnqvist 1993: 26; Arnberg 1988: 66–67).

### *Språkinläring som inläring av kommunikativ kompetens*

Chomskys begränsade uppfattning om kompetens kritiserades bl.a. av Hymes (1972), som betonade att kommunikationen sker mellan människor, inte inom en person, och att kommunikationen inkluderar både sociala och funktionella delar, inte bara språkliga. Hymes lanserade begreppet 'kommunikativ kompetens'. Därefter har många forskare gett sin syn på vad kommunikativ kompetens är. En av de mest citerade definitionerna är av Canale och Swain (1980) och Canale (1984). Enligt deras tolkning inkluderar kommunikativ kompetens fyra komponenter: den lingvistiska, sociolingvistiska och den strategiska kompetensen samt diskurskompetensen.

I en annan modell, som senare har presenterats av Bachman (1990) och Bachman och Palmer (1997) tas hänsyn både till språklig kompetens och till språklig performans.

Enligt Bachman och Palmer (1997: 67f) fungerar den språkliga kompetensen som ett lager för information som den strategiska kompetensen använder för att skapa och tolka diskurs (se tablå 1):

**Tablå 1.** Kommunikativ kompetens.

**Kommunikativ kompetens**

<ul style="list-style-type: none"> <li>1 språklig kompetens</li> <li>1.1 organisatorisk</li> <li>1.1.1 grammatisk</li> <li>1.1.2 textuell</li> <li>1.2 pragmatisk</li> <li>1.2.1 funktionell</li> <li>1.2.2 sociolingvistisk</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>2 strategisk kompetens</li> <li>2.1 bedömning</li> <li>2.2 planering</li> <li>2.3 utförande</li> </ul>
---	---

I Bachmans (1990) och Bachmans och Palmers (1997) modell (tablå 1) delas den språkliga kompetensen in i en organisatorisk och en pragmatisk kompetens. Den pragmatiska kompetensen delas vidare in i en funktionell och en sociolingvistisk kompetens. Med funktionell kompetens avses förmågan att använda språket för att återge erfarenheter, uppnå mål, lösa problem, skapa humor, osv. Den sociolingvistiska kompetensen avser känslighet inför den kontext där språket används samt förmågan att anpassa språket efter personen eller situationen. Den innebär också förmågan att känna till språkets varieteter och register, samt kännedomen om olika språkliga konventioner för att kunna kommunicera som målspråkstalarna (Bachman & Palmer 1997: 68ff; se också Buss 2002: 47ff.).

Av de olika delområdena i tablå 1 fokuserar min undersökning närmast den pragmatiska kompetensen. Också Lehiste (1988: 93) kommer i sin definition av kommunikativ kompetens som "*Knowledge of the appropriate style or language to use in a given situation*" nära det som jag uppfattar som min informants förmåga att välja språk och att växla mellan sina språk i olika kontexter. Enligt denna syn på kommunikativ kompetens gäller min undersökning ett tvåspråkigt barns språkvals- och kodväxlingskompetens. Min informants språkvals- och kodväxlingskompetens utvecklas således i takt med hur hela hans kommunikativa kompetens utvecklas i interaktion med de för honom viktiga språkliga modellerna (jfr avsnitt 1.1; se avsnitt 3.3).

*Den nutida uppfattningen om språktillägnet*

Sedan sextioalet har forskarna hävdade att barnets språkutveckling hänger ihop med dess allmänna utvecklingstadiet. Man har uppfattat att språket inte kan tas ut ur sitt sammanhang och undersökas som oavhängigt från barnets kognitiva och affektiva utveckling (H. D. Brown 1994: 28; se avsnitt 1.1).

I slutet av sextioalet vann en funktionell ansats fotfäste inom barnspråksforskningen. Man kom fram till att barnets ettorsyttranden, s.k. *holofraser*, får sin innebörd av den konkreta talsituationen (om detta se t.ex. Pettersson 1982: 90–92). Sedermera har barnspråksforskare koncentrerat sig på de kognitiva förutsättningarna för barnets språkliga beteende, konstaterar H. D. Brown (1994: 29). De mest framträdande förespråkarna för det kognitiva synsättet är Jean Piaget, Jerome Bruner och Lev Vygotsky.

Piagets kognitiva teori utgår från att användning och förståelse av språket är beroende av barnets kognitiva utveckling, och att barnet, när det växer, blir mer och mer socialt i sin interaktion med omgivningen. Språket delas enligt Piaget i ett egocentrerat och ett socialiserat språk (Piagets teorier enligt Piaget & Inhelder 1977 samt via Arnqvist 1993: 30–31 och Wood 1998: 131).

Vygotsky (1982/1934) hävdar att språket är ett socialt fenomen som har utvecklats för att människorna ska kommunicera med varandra. Barnet går i sin utveckling från det sociala till det individuella, vilket innebär att språket är socialt och kommunikativt och att det senare utvecklas ett egocentriskt språk (se Arnqvist 1998: 29, 34). Mot nativisterna och Chomsky är skiljelinjen klar: enligt Vygotsky finns inga belägg för att logiskt tänkande har en genetisk grund, inte heller kan den vuxnes komplexa språkförmåga förklaras utifrån medfödda anlag (enligt Arnqvist 1993: 35).

I den moderna teorin om barnets språkförvärv kan skönjas två basantaganden:

- a) barnet utforskar aktivt omvärlden och har ett aktivt samspel med den och
- b) språket uppstår och utvecklas inte i ett tomrum (se Arnqvist 1993: 37).

I detta hänseende har speciellt Piagets teori, med betoning på det aktiva och konstruktiva i människans utveckling, kallats för ett konstruktionistiskt synsätt (se Wood 1998: 50; 108).

Mellan de klassiska inriktningarna finns således teorier som betonar att det finns funktionella, kognitiva, (socio)interaktionistiska och sociokonstruktionistiska förklaringar till språkinläringen (Tomasello 2005: 325–328; Bruner 1983). De interaktionistiska och sociolingvistiska teorierna framhäver människans samspel med omvärlden samt hennes sociala och kulturella påverkansfaktorer (se även Hammarberg 2004: 47).

Ingen teori har helt tillfredsställande kunnat förklara barnets språktillägnande, utan varje teori har lagt sin bit av information till helhetsbilden av barnets språkliga utveckling (Wells 1985; Elliot 1989; Arnberg 1988: 66; H. D. Brown 1994). Den nutida uppfattningen om barnets språktillägnande talar för att det finns en växelverkan mellan alla nämnda faktorer: 1) en medfödd förmåga, 2) en stimulerande miljö och 3) barnets kommunikationsbehov (se Pettersson 1982: 105; Arnqvist 1993: 37–38; H. D. Brown 1994: 22; kapitel 6 i Wood 1998).

I min avhandling ses barnets språktillägnande som ett resultat av barnets egen aktiva roll, att barnet med det första skriket har ett socialt behov av att kommunicera och samverka med andra. Att språktillägandet förutsätter interaktion ansikte mot ansikte är alla forskare ense om (Allwood m.fl. 1986: 8–9). Det går inte att förneka den roll som omgivningen i vissa fall spelar i språktillägandet. Men sist och slutligen upptäcker barnet språket enligt ett individuellt och ålderstypiskt mönster i växelverkan och kommunikationen med betydelsefulla personer (*targets*, språkliga modeller och förebilder) i barnets liv (se även Arnberg 1988: 69–70).

#### *Karakteristiska drag i barnets språktillägnande*

Det anses bevisat (se Arnqvist 1993: 37, se Baker 2001: 12) att språktillägandet sker genom kontakt med språket, i ett socialt umgänge med andra människor och utan



explicita regler. I den bemärkelsen är barnets språktillägnande en naturlig och informell process, som motsats till den formella inläringen i skolan (Linnarud 1993: 50). Barnets samverkan med sina vårdare och barnets inre drift att strukturera världen förefaller att spela en viktigare roll för språktillägnet än till exempel härmning och förstärkning (Arnberg, 1988: 74). På senare tid har forskningen visat att också de vuxnas och kamraternas inflöde till barnet är mycket viktigare än vad man tidigare trodde (H. D. Brown 1994: 41; för min informants del i detta hänseende se avsnitt 3.3; se också avsnitt 6.2.4).

De olika teorierna har ökat förståelsen för barnets språkutveckling. Man har förmått redogöra för hur barnspråket fungerar (Allwood m.fl. 1986: 2). Efter att man började betrakta barnspråket som ett legitimt system på dess egna villkor, insåg man att barnets språkutveckling inte är en process vars ändamål är att producera färre och färre inkorrekta strukturer. Man visade att barnets språk inte innehåller färre fel i ett senare stadium än i ett tidigare, utan att barnspråket i alla sina utvecklingsstadier är systematiskt. Barnet är en aktiv och kreativ liten forskare, som utav sina egna observationer formar hypoteser om språkets struktur och funktion och testar sina hypoteser i praktiken. Barnet förenklar och generaliserar. Under språkutvecklingen blir hypoteserna ständigt reviderade, omformulerade och ibland förkastade. Barnet skapar ny kunskap genom att kreativt bearbeta data som det redan har lagrat i minnet. (Slobin 1985: 6–14; Allwood m.fl. 1986: 8; Lieko 1994; H. D. Brown 1994: 25; Wood 1998: 134; se avsnitt 6.3.14.)

Barnets ordinläring har förklarats bl.a. så att barnet förser nya begrepp med språkliga etiketter i sin omgivning. I denna uppgift medverkar de vuxna både som interaktionspart och som språklig modell. Det språk som barnet hör av sina föräldrar och andra uppfostrare är mycket väl barnanpassat och idealiskt för de små språkinlärnarnas behov. Vuxna talar nämligen på ett annat sätt till småbarn, än när de talar till äldre barn och andra vuxna. (Foster 1996: 136ff; H. D. Brown 1994: 40; Arnberg 1988: 68–69.)

Den språkform som de vuxna använder i sitt tal till barnen kallas i litteraturen *motherese*, *caretaker speech* och *baby talk* (för olika forskningsresultat se Foster 1996: 136f). Reich (1986: 105) använder termen *ACL-språk* (= *Adult to Child Language*).

ACL använder de vuxna i sin kommunikation med barn, men en annan språkform, *AAL* (= *Adult to Adult Language*) med andra vuxna. Karakteristiskt för ACL är korta, enkla meningar och upprepningar. ACL är också långsammare, mera tydligt uttalat och mera felfritt än det språk som vuxna talar med varandra (se P:s uttalande om sitt språkbruk med E i avsnitt 2.1). Skillnader mellan ACL och AAL har konstaterats också i vissa delar av vokabulären, namngivning av föremål, syntax och innehåll. ACL förefaller att vara en universell företeelse; den används av båda föräldrar, äldre barn och barnskötare; den är vanlig i olika socialklasser och inom de flesta kulturer och språkområden. Det har också konstaterats att barnen föredrar denna språkform: de har visat sin preferens för den genom att lystra till mera när man talar ACL med dem. (Reich 1986: 105.)

Forskare är överens om att småbarn lär sig eller tillägnar sig regler i sin språkliga utveckling (Nauclér 1982: 63). En annan upptäckt är det redan tidigare konstaterade faktumet att barnens språk är systematiskt relaterat till deras språkliga utvecklingsstadium (Clark 1985: 761; Lieko 1992; 1994; Wood 1998: 136–137). Nauclér (ibid.) talar om barnspråkets naturliga regler, med vilka hon avser de regler som barn först tillägnar sig. Termen *naturliga regler* är berättigad såtillvida att så gott som alla barn lär sig samma slags regler i ungefär samma ordningsföljd, oavsett om det är svenska eller swahili som talas omkring dem. De flesta barn följer samma inlärningsordning, när det gäller t.ex. uttryck för rumsliga relationer (Slobin 1985: 9).

Några lingvister har menat att grammatikinläringen praktiskt taget är färdig, när barnen börjar skolan (Nauclér 1982: 55). Även om förskolebarnens prestationer är imponerande: bara vokabulären ökar ju från cirka 50 yttranden vid 18 månaders ålder ända upp till 10 000–14 000 ord vid skolstarten (Clark 1983; Arnqvist 1993: 45), har sju-åringarna ändå långt kvar till den vuxnes språkliga kompetens. Nuförtiden menar man att barnet först i tolvårsåldern har lärt sig alla [?] språkets syntaktiska mönster. Barn har i lågstadieåldern vanligtvis fortfarande problem med bl.a. den passiva formen av meningar (Arnqvist 1993: 52). Finslipningen av sammansatta meningar och bisatser samt utvecklingen av kommunikativa färdigheter och vissa grammatiska kunskaper fortsätter till tonårstidens slut, påstår nyare forskning (Arnberg 1988: 80; Arnqvist 1993: 29; Wood 1998: 139). Inlärningsförmågan upphör inte heller vid puberteten, utan fortsätter

utan tidsbegränsning, även om variationen mellan olika individer är betydande. (Allwood m.fl. 1986: 9; se också Abrahamsson & Hyltenstam 2004.)

Som rättesnöre för vidare diskussion om tvåspråkigt språktillägnande passar påpekandet: språktillägnandet engagerar hela människan, hela livet. Av intresse för min studie, som gör ett tvärsnitt på tre–fyra år i barnet E:s liv, är också de forskningsrön som visar att barnens intellektuella förmåga ändras stort mellan fem och sju års ålder (Wood 1998: 156). Wood tvivlar på att språkinläringen handlar om en enda och kontinuerlig process: En nioårings språkutveckling uppvisar olika drag än en treårings (Wood 1998: 139). Nya, ibland sinsemellan kontroversiella aspekter om barnets språkliga utveckling har uppdagats (för en sammanfattande diskussion i ämnet se Strömquist 2003). Man har till exempel kunnat visa tydliga samband mellan språklig uppmärksamhet och läsfärdighet i förskoleåldern (Arnqvist 1993: 66). Å andra sidan har man menat att förmågan att resonera rationellt om abstrakta företeelser är ett direkt resultat av läskunnigheten (Wood 1998: 139; se också Abrahamsson & Hyltenstam 2004). Med beaktande av dessa forskningsresultat är min undersökning en högst aktuell och utmanande uppgift.

#### 4.2 Tvåspråkigt språktillägnande

Både vetenskapliga bevis och föräldrarnas erfarenhet vittnar om att drivkraften bakom barnets tvåspråkighetsutveckling är barnets försök att på båda språken kommunicera med talare av dessa språk i (den tvåspråkiga) omgivningen. (För min informants syn på sin egen tvåspråkighetsutveckling se avsnitt 6.1.1; Intervju 1: 14.5.96; 4:11; se också Berglund 2007.)

Hos den stora allmänheten är uppfattningarna om den tidiga tvåspråkighetens påverkan på barnets språkliga, kognitiva och psykosociala utveckling kontroversiella (se Inledning). Vissa forskningsresultat (för kritik se t.ex. Genesee m.fl. 2004: 40–43) har skapat misstankar om att tvåspråkigheten inte har bara positiva följder för barnet.

Det mest kända påståendet är att parallellt tillägnande av två språk sker på någotdera språkets bekostnad. Det är en vanföreställning som torde basera sig på uppfattningen om att ett tvåspråkigt barn besitter ett modersmål. Ofta krävs också att barnet alltid ska behärska sina språk ”fullständigt” (för kritik av detta se Skutnabb-Kangas 1980: 142–143). En annan missuppfattning är att ett barn som växer upp tvåspråkigt utvecklar ett förstaspråk (ett starkare språk) och ett andraspråk (ett svagare språk). Dessutom anses de två språken ofta tävla om språkrummet i barnets hjärna (se Baker 1995: 47–48).

Många missuppfattningar om tvåspråkighet har sin början i att tvåspråkiga barn har i vissa tester konstaterats behärska det ena språket sämre än det andra. Testerna har i allmänhet varit konstruerade så att man har jämfört det tvåspråkiga barnets separata behärskning av sina språk med två enspråkiga barns individuella behärskning av var sitt modersmål (Baker 1995: 48).

Många studier av tvåspråkighet, som har redovisat forskningsresultat av ”tvåspråkighetens negativa följder” för barnens kognitiva utveckling, har metodologiska brister. En del studier inbegriper t.ex. skolbarn för vilka den negativa utgången kan bestå av de många okontrollerade variablerna i studien: att barnen hade olika social bakgrund, att de var i olika åldrar eller att man inte hade beaktat i hur hög grad de var tvåspråkiga. Barnen testades endast på ett av språken, och ofta uttryckligen på samhällets majoritetsspråk. Dessa barn hade ofta utvecklat sin tvåspråkighet i en typisk subtraktiv<sup>23</sup> språksituation, dvs. de hade fått lära sig ett andraspråk på bekostnad av sitt förstaspråk. Endast om barnets prestationsnivå i båda språken klart underskrider nivån för dess åldersgrupp i uppgifter som förutsätter ett mera komplext språkbruk (som i skolan), kan kognitiva brister uppdagas. (Se Arnberg 2004; Baker 1995: 4–5; 51.)

Kritik mot att tvåspråkiga barns kompetens i vardera språket testas och jämförs med två enspråkiga barns kompetens i sina modersmål har anförts bl.a. av Baker (1995: 42–43) och Grosjean och Soares (1986). Baker konstaterar: "Så länge de tvåspråkigas prestationer jämförs endast i förhållande till deras jämnåriga enspråkiga kamraters, eller mäts

---

<sup>23</sup> För additiv resp. subtraktiv tvåspråkighet se t.ex. Baker 2006: 4, 74, 331–332; Baker 1995: 4–5, 44 eller Cummins 1984: 106–107.

med de enspråkigas kriterier, förefaller tvåspråkigheten att vara en stor kognitiv och språklig nackdel för de tvåspråkiga barnen" (översättningen forskarens, se Baker & Prys Jones 1998: 119).

I sin bok *Så blir barn tvåspråkiga* konstaterar Lenore Arnberg (2004: 47) att tvåspråkighetens påstådda handikapp inte existerar eller att det är mindre än vad man har trott. Många forskningsresultat ger vid handen att den tvåspråkighet som utvecklas under gynnsamma förhållanden har en positiv inverkan på barnets språkliga, sociala och kognitiva utveckling (additiv tvåspråkighet, se fotnot 23 ovan).

Tvåspråkigheten kan tillföra barnet många positiva aspekter. Om barnets båda språk får utvecklas vid sidan av varandra gynnar det bl.a. barnets divergenta tänkande, att det kan tänka sig flera alternativa lösningar på ett problem. Forskarna förklarar sina resultat med att tvåspråkiga barn utvecklar ett flexiblare kognitivt tänkande som en följd av kontakten med två språk. De lär sig att se saker från olika perspektiv och de blir mera flexibla och kreativa, eftersom de är vana vid att uttrycka sina tankar på två språk och på olika sätt. Tvåspråkiga barn har också konstaterats utveckla en ökad känslighet för vissa aspekter av språket, såsom för att upptäcka grammatiska fel (se avsnitt 6.2.3). Detta förklarar man med att det tvåspråkiga barnets kognitiva utveckling berikas av erfarenheten att utsättas för två kulturers inverkan och av att vara tvungen att ständigt växla mellan de två språken. (Arnberg 2004: 43–45; Baker 1995: 50–51.)

### *Hur blir man tvåspråkig?*

Den nutida uppfattningen beskriver språktillägandet som en naturlig, undermedveten process, som sker i informella sammanhang – en process som fokuserar på kommunikation, interaktion och betydelseförhandling (för en sammanfattande diskussion se Hammarberg 2004: 62). Detta innebär att barnet utifrån vissa biologiska förutsättningar blir delaktigt i ett psykosocialt kommunikationssystem, där det använder språket som ett medel för att reglera förhållandet till andra individer och för att representera och hantera

världsbilden med (Allwood m.fl. 1986:1–2; Arnberg 1988: 66). Så lär sig barnet sitt modersmål, och så blir barnen tvåspråkiga (Kessler 1984: 31).

Barnet förvärvar ett språk för att kunna kommunicera med människor som i dess närmiljö är viktiga för det. Om dessa människor talar flera olika språk, har barnet anledning att lära sig flera språk. Barnets kommunikation är sålunda både ett mål och ett medel i språkutvecklingen, konstaterar Ladberg (1990: 32; 2003: 50).

Även om det tvåspråkiga barnets tillägnande av två språk i princip sker på samma sätt som ett enspråkigt barns tillägnande av sitt modersmål, finns det skillnader mellan de två processerna. Det tvåspråkiga språktillägandet skiljer sig från det enspråkiga t.ex. däri att den uppkomna tvåspråkigheten inte är en universell företeelse. Den kan variera från full kontroll av två språk till en mycket liten kompetens i ett av språken (Kessler 1984: 26–27).

Att uppfostra ett barn tvåspråkigt är inte heller så enkelt som det ser ut, det kan föräldrar och lärare leverera gott om exempel på. Bevis på att familjens tvåspråkighetsuppfostran ibland krånglar till sig, kommer också från forskarhålllet (se Finnäs 2000: 7). Som förälder till tvåspråkiga barn är det lätt att instämma i Bakers (1995: 227) ord: "Raising a child bilingually will rarely be a smooth or easy process."

Enligt flera undersökningar följer språkutvecklingen hos barn med olika modersmål så gott som samma utvecklingsföljd bestående av olika stadier (Slobin 1985). Denna successiva utvecklingsgång har man försökt förklara med att människan i allmänhet är biologiskt programmerad för att stegvis gå vidare i sin utveckling (Bickerton 1981, via H. D. Brown 1994: 34–35. För den senare utvecklingen av tvåspråkigheten se Abrahamsson & Hyltenstam 2004: 224f.).

I en annan undersökning (Parodi 1990) framhävs att utvecklingen i barnets svagare språk, vilket hos många barn är minoritetsspråket i samhället, tillfälligt kan uppvisa en tillbakagång eller stampa på stället jämfört med det starkare språket (ofta samhällets majoritetsspråk). Senare kan det svagare språket uppvisa samma utvecklingsgång som

ett normalt förstaspråk, och eventuellt allt efter omständigheterna åter försvagas (Parodi 1990: 159). (För skillnaderna i utvecklingsgången av det tvåspråkiga barnets språk, se även Schlyter 1990 och Möhring 2001.)

### *Vem är tvåspråkig?*

Enligt den allmänna uppfattningen är ett barn "tvåspråkigt" först när man har bevitnat att det producerar språkliga uttryck från två språk. Enligt en annan syn, som fokuserar mera på barnets perceptions- än produktionsförmåga, tror man att barnet redan i fosterstadiet "hör" och lär känna sin mors röst. Några timmar gamla nyfödda har nämligen konstaterats reagera på en bekant röst (Baker & Prys Jones 1998: 36; se också Huotilainen 2004).

Barnets första lexikon innehåller ord från båda språken. Det har av många forskare uppfattats som ett tecken på att barnet inte ännu är tvåspråkigt, utan blandar sina språk. Barnets bruk av två språk har ansetts visa att barnet varken är medvetet om att det har att göra med två språk eller moget att hålla isär sina språk. Andra forskare, t.ex. Döpke (1992b: 468) kommer med en annan förklaring till barnets bruk av två språk. Hon anser att barnets tvåspråkiga lexikon hellre tyder på att barnet inser att det behöver två språk för att göra sig förstått hos människor som kommunicerar med det på två språk. Användningen av två språk är en manifestation av en tidigare igångsatt, prelingval utveckling, föreslår Döpke (1992b). Genom sitt parallella bruk av två språk visar barnet endast att det har börjat differentiera sig som en tvåspråkig individ i världen (se också Allwood m.fl. 1986: 125).

Om vi tror på barnets förmåga att skilja mellan olika språkljud strax efter födelsen, finns det ingen anledning att tro att det inte förmår att uppfatta att människor omkring det använder olika språk, sammanfattar Genesee (1989).

Majoriteten av jordens barn har vid födseln en "option" på att bli två- eller flerspråkig. Alltför många begränsas dock till enspråkighet: "they are restricted to becoming

monolinguals", konstaterar Baker (1995: 35). Variationen inom den individuella tvåspråkigheten är stor (Baker & Prys Jones 1998: 10, 19). Det är en av orsakerna till att begreppet 'tvåspråkighet' saknar en entydig definition.

### *Begreppet 'tvåspråkighet'*

En lekman, som vill definiera begreppet 'tvåspråkighet' tänker oftast på språkkunskaper eller balansen mellan språken. Forskarna förankrar sin definition allt oftare i de tre aspekterna av tvåspråkighet: kunskap, användning och funktioner (se Grosjean 1982; Lyon 1996: 47; Baker & Prys Jones 1998: 2–3; Baker 2001: 12).

Baetens Beardsmores (1986) traditionella och ofta refererade definition beskriver tvåspråkigheten i form av ett kontinuum som inrymmer en stor variation tvåspråkiga både med tanke på deras kunskaper och hur de använder sina språk (jfr detta med kontinuumtänkandet hos Grosjean 1982, presenterat i avsnitt 5.3.1).

Begreppet 'barn(doms)tvåspråkighet', 'tidig tvåspråkighet' (*childhood bilingualism*) innefattar olika former av tvåspråkigt språktillägnande (se Lyon 1996: 48; Baker 2001: 87; se nedan).

Utifrån den ålder i vilken språktillägnandet påbörjas brukar tvåspråkighetstyperna indelas i *simultan* och *successiv* tvåspråkighet. Åldersgränsen för simultan tvåspråkighet har i enlighet med McLaughlin (1984: 73) ofta satts vid treårsåldern (se också Köppe & Meisel 1995: 277; se avsnitt 4.3).

Barn som börjar tillägna sig två språk före treårsåldern kallas ibland *primärt* tvåspråkiga, medan de som senare lär sig ett andraspråk kallas *sekundärt* tvåspråkiga. Dodson (1983) har kallat den senare gruppen *developing bilinguals*, och Lyon (1996) använder termen *becoming bilinguals* om denna typ av tvåspråkiga barn.



De två sistnämnda engelska termerna är positiva till sin innebörd. De framhäver barnens kapacitet att också i det senare inlärd språket (i sitt andraspråk, L2) nå en hög slutnivå. Abrahamsson och Hyltenstam (2004: 246, 251) kallar denna nivå ”en icke-uppfattbar icke-inföddhet”, men framhåller att det numera finns starkare bevis för biologiska faktorer som begränsar inläringen än vad som tidigare funnits för en s.k. kritisk period.

En stor del av världens blivande tvåspråkiga barn (*becoming bilinguals*) tillägnar sig sina språk samtidigt utan någon formell undervisning. De förvärvar sina språk samtidigt som de lär sig att tala: de använder båda språken i sin dagliga kommunikation med sina närmaste i ett tvåspråkigt hem eller i sin omgivning (i ”sandlådan”, inom dagvården, i barnträdgården). Litteraturen talar om denna typ av barntvåspråkighet som *naturlig* tvåspråkighet till skillnad från *formell* skoltvåspråkighet, som skapas genom instruktion och undervisning. (Se Baker 2001: 87.) Gränsen mellan begreppen 'tillägnande' och 'inläring' är inte entydig därför att man inte alltid kan behandla nämnda processer som separata fenomen. För att terminologiskt skilja åt de två begreppen kan man använda *språkförvärv* som en övergripande term och tala om den förra typen som *tillägnande* och om den senare som (andraspråks-) *inläring* (termen *inläring/learning* Krashens 1982; se närmare Baker 2001: 87). Enligt McLaughlin (1978) bygger skillnaden mellan inläring och tillägnande på distinktionen mellan medveten och undermedveten inläring. Termen *tillägnande* är berättigad i det hänseendet att barnet lär sig att tala samtidigt som det lär sig språkets formella aspekter och lär sig att använda språket som medel för uttryck, kommunikation och social kontakt. Barnet behöver språket för att knyta kontakt med människorna omkring sig: språket är med andra ord en väsentlig del av barnets socialiseringsprocess (se Hoffman 1991: 34; se Linnarud 1993: 51).

Då barnet redan från början samtidigt inhämtar båda språken kan man tala om tillägnande av två förstaspråk (se Allwood m.fl. 1986: 125; McLaughlin 1984: 72). Numera används termen *tvåspråkigt (första)språkstillägnande*, som är introducerad av Meisel (1989). Som tecken på denna begreppsmässiga aspekt har några forskare (ursprungligen de Houwer 1998: 25) föreslagit beteckningarna *La* [språk *a*] och *L $\alpha$*  [språk *alfa*] i stället för beteckningarna *L1/L2* och *LA/LB*. Termerna *La* och *L $\alpha$*

motiveras med att den arabiska bokstaven *a* och den grekiska bokstaven  $\alpha$  bättre framhäver det jämställda förhållandet mellan den tvåspråkiga individens två förstaspråk

Några forskare, bl.a. Baker (2001: 87) och Lanza (1992: 634) använder termen *infant bilingualism* (*tidig tvåspråkighet, varhainen kaksikielisyys*) om de barns tvåspråkighet som ända från födelsen får sitt inflöde på två språk antingen genom föräldrarna eller via andra kanaler i samhället. De Houwer (1990; 1995) använder termen *BFLA* (= *bilingual first language acquisition*) om de barns språktillägnande som tillägnar sig två eller flera språk simultant, dvs. som från tidig barndom, ”from early on”, exponeras för båda språken (om detta se avsnitt 4.3).

Även om många aspekter kring tvåspråkighet redan har klarlagts finns det ett antal obesvarade frågor. Några barn tycks bli tvåspråkiga nästan spontant, medan andra behöver extra hjälp och stöd (Hoffman 1991: 38). Barnen skiljer sig också åt när det gäller den hastighet med vilken de i allmänhet lär sig ett språk (Arnberg 1988: 74).

Sist och slutligen är varje barns inlärningsförmåga en ekvation vars värde bestäms av talrika faktorer, som barnets personlighet och individuella språkbegåvning, sociala utveckling, mängden och kvaliteten av interaktionen med föräldrarna och med andra barn, inflödets art och mängd samt omgivningens attityder, förklarar Baker (1995: 39; jfr Søndergaard 1981). Det finns alltid både personinterna och -externa faktorer som avgör hur bra barnet lär sig de två språken. Med rätta poängteras att omgivningens positiva inställning till tvåspråkigheten gynnar barnets språkliga utveckling (Arnqvist 1993: 144–145; Baker 1995: 13–19).

### 4.3 Simultan tvåspråkighet

Med *simultan tvåspråkighet* avses att barnet från spädbarnsåldern, *infancy*, samtidigt lär sig två språk (Baetens Beardsmore 1986: 28ff). Användningen av det engelska ordet *infancy* i detta sammanhang är mycket träffande, eftersom det beskriver att barnet i och med att det samtidigt tillägnar sig två språk, direkt glider från tillståndet ”att inte alls

kunna tala" in i tillståndet "att tala två språk" (se Harding & Riley 1995: 39). Min informants uppfattning om hur han blev tvåspråkig: <"Så att ni har sagt till mig på finska och på svenska. När ja' var liten, hade jag inte ens lärt mig att tala, utan ja' var bara tyst och sa ingenting."> (Intervju 1: 14.5.96; 4:10,25, se avsnitt 6.1.1) stöder tanken om att ett barn är tvåspråkigt ända från början.

Även om ett tvåspråkigt barn självt tycks uppfatta sin tvåspråkighet som världens naturligaste sak, som alltid har funnits i hans verklighet, är forskarna inte eniga om hur de ska definiera begreppet 'simultan tvåspråkighet'. Åsikterna skiljer sig mest åt i fråga om den ålder (*AO = age of onset*, för termen se t.ex. Hyltenstam & Abrahamsson 2000), efter vilken inläringen av två språk inte mera kan anses vara simultan, utan successiv (för en omfattande sammanfattning av de olika synsätten se t.ex. Romaine 1995: 181f).

Enligt McLaughlins (1984: 72–73; 101) redan tidigare refererade tolkning går gränsen vid tre år, även om han medger att kriteriet är arbiträrt. Lindholm och Padilla (1978) anser att man kan tala om simultan inläring av två språk endast då barnet exponeras för båda språken strax efter födelsen, eftersom allt som barnet lär sig på ett språk, senare påverkar det språk som lärs in efteråt. Swain (1972) ger termen *tillägnande* innebörden 'tvåspråkighet som första språk', och Meisel (1989) introducerar termen *BFLA* (*Bilingual First Language Acquisition*), dvs. tvåspråkigt förstaspråkstillägnande. Meisels definition tolkas ofta så att en tvåspråkig individ har två förstaspråk.

de Houwer (1995: 223) undviker helst termen *simultan* (se nedan). Hon talar om *BLA*, *tvåspråkigt språktillägnande* (*TSST*). Med termen *tvåspråkigt förstaspråkstillägnande*, (*BFLA; TSFST*), avser hon att tillägnandet av ett eller flera språk påbörjas vid födelsen eller högst en månad efter födelsen, medan termen *BSLA*, *tvåspråkigt andraspråkstillägnande*, (*TSAST*), avser att tillägnandet av ett annat språk påbörjas mellan en månad och två år i barnets liv. Om kontakten med det andra språket etableras först efter två år, anses det vara fråga om ett regelrätt andraspråkstillägnande (*AST*) (*SLA = second language acquisition*).

Skillnaderna mellan de olika synsätten framgår av definitionerna:

Tvåspråkigt språktillägnande, TSST (BLA Bilingual Language Acquisition)  
= "Result of the very early, simultaneous, regular, and continued exposure to more than one language";

Tvåspråkigt förstaspråktillägnande, TSFST (BFLA Bilingual First Language Acquisition)  
= "Acquisition of two languages from birth or at most a month after birth."  
(Termen BFLA introducerad av Meisel 1989.)

Tvåspråkigt andraspråktillägnande, TSAST (BSLA Bilingual Second Language Acquisition)  
= "First regular expose to a second language starts no earlier than one month after birth, but before the age of two". (de Houwer 1995: 223.)

Motiveringen till tidsbegränsningen "en månad" i de Houwers två sistnämnda definitioner är, att hon anser att barnet, oberoende av kultur och språkgrupp, inom en månad i ett tvåspråkigt samhälle vanligen hinner komma i kontakt med talare av båda sina språk och således får en bra start för att kunna utveckla en naturlig, samtidig tvåspråkighet. de Houwer (ibid.) räknar med att barnet under sin första levnadsmånad hinner antingen träffa båda föräldrarna (som talar olika språk) eller någon annan människa, som representerar det andra språket (ifall kärnfamiljen är enspråkig). De barn som inte kommer i kontakt med sitt andraspråk under den allra första månaden är enligt de Houwers definition inte simultant tvåspråkiga.

Det är artificiellt att använda exakta tidsangivelser som grund för definitioner av detta slag. Exempelvis i avhandlingens språkkontext kan barnet knappast hållas i tvåspråkiga familjer en hel månad så isolerat att det inte kommer i kontakt med familjens, släktens eller samhällets båda språk. Om motiveringen är att barnet ska uppleva båda språken så tidigt som möjligt för att ingenting ska gå förlorat, verkar tidsbegränsningen också snäv och teknisk. Också forskningen och föräldraerfarenheten visar att ett barns två språk sällan utvecklas jämnt. Det tidsmässiga bortfallet av det ena språket i början kan senare ersättas genom en intensivare kontakt med detta språk. Det är inte heller endast ett kvantitativt och kvalitativt rikt inflöde på båda språken som garanterar ett lyckat tillägnande av två språk, utan mycket beror också på barnets sociala behov och hur de tillgodoses. Dessutom spelar attityderna en stor roll i språkinläringen, samt det hur mycket barnet verkligen behöver använda de två språken (Kessler 1984: 35).

Med åldern ökar de psykosociala faktorernas betydelse för inläringen (Hyltenstam & Abrahamsson 2000: 163). Av allt att döma är en mera allmäntäckande formulering (jfr de Houwer 1990: 7) av kriterierna för simultan tvåspråkighet att föredra, en definition, som återspeglar den verklighet och variation av de tvåspråkiga familjeformerna<sup>24</sup> som barnen i den nutida världen lever i.

Simultant tvåspråkigt är ett barn som från (första) början på ett naturligt sätt exponeras för sina båda språk i sin omgivning.

Ny empirisk forskning har lagt fram bevis för att de tidigare föreslagna åldersgränserna, bl.a. de som är presenterade av de Houwer (1995) inte är absoluta. Det har också upptäckts olika skillnader i utvecklingsgången av barnets två språk. Möhring (2001) till exempel fann att svensk-franska barn som exponerades för sitt andra språk (franska) i treårsåldern, liknade till sitt tillägnande av franskans genussystem mera tvåspråkiga förstaspråkstillägnare än andraspråksinlärare.

Schlyter (1990: 93) åter fann att sex svensk-franska tvåspråkiga barns språktillägnande i åldern 2–4 år liknade i det ena, starkare språket (som i studien var svenska eller franska) inlärningsprocessen för förstaspråkstillägnandet (L1) och i det andra, svagare språket (omvänt franska eller svenska) andraspråksinläringen (L2). Av dessa något kontroversiella forskningsrön kan dras två slutsatser: att tvåspråkigt språktillägnande sker individuellt, och att det som stämmer för ett barns tvåspråkighetsutveckling i ett visst tvåspråkigt samhälle inte nödvändigtvis gäller för ett annat barns verklighet i ett annat samhälle.

I Schlyters (1990) undersökning kunde variationen och differenserna i inlärningsprocesserna också förklaras av barnens personlighetsdrag samt av mängden kontakt med språken och i synnerhet med talarna av det i sammanhanget svagare språket (för detta se också Murrell 1966 och Kravin 1992: 322–323). Döpkes studie (1992a) å sin sida bekräftar att föräldrarnas barncentrerade interaktionsstilar och kommunikationsstrategier påverkar språktillägnandet positivt.

---

<sup>24</sup> Termen *familjeform* uppfattas i en bredare bemärkelse som 'varje social enhet som består av ett par och barn (= "the social unit formed by any couple plus children") i Harding och Riley (1995: Preface).

## 5 BRUK AV TVÅ SPRÅK – TEORI

Forskarna är ense om att tvåspråkiga barns språkutveckling i stora drag sker på ett närapå likartat sätt som språkutvecklingen för enspråkiga barn. Ett fullständigt parallellt tillägnande av två språk är dock inte möjligt: ingen kan leva sitt liv identiskt på sina båda språk. Det tvåspråkiga barnets språkutveckling skiljer sig från det enspråkiga barnets språkutveckling bl.a. på de punkter där de två språken strukturellt skiljer sig från varandra. För en utomstående framträder skillnaderna i ett tvåspråkigt barns språkbehärskning tydligast i uppbyggnaden av ordförrådet. De ord som är kopplade till en viss aktivitet eller omgivning, t.ex. ord för begrepp, som barnet möter inom dagvården och i skolmiljön, behärskar barnet företrädesvis på det språk som det använder inom detta temaområde (se Baker & Prys Jones 1998: 37; Arnqvist 1993: 145; Meisel 1990: 17 och Mc Laughlin 1984: 87–93; för exempel se avsnitten 6.2 och 6.3).

Utvecklingsmönstret för ett tvåspråkigt barns två språk är oftast lika, ifall båda språken har förutsättningar att utvecklas på lika villkor. Olika drag i den grammatiska utvecklingen uppträder i båda språken samtidigt eller inom en mycket kort tid, även om små förseningar (1–2 månader) kan förekomma (Meisel 1990: 270).

Det tvåspråkiga barnet måste i något skede i sin språkutveckling inse att det har att göra med två språk. I början hör man barnet kommunicera med hjälp av den totala språkresursen. Det är vanligt att språken på olika sätt överlappar och kompletterar varandra. Barnet kan också uttrycka sig turvis på båda sina språk, översätta sina yttranden eller använda dubletter (typen *Kiitti – tack!*) och blender (typen *tyyna*, som är en sammansmältning av *tyyny + dyna*). (För flera exempel på liknande företeelser se avsnitt 6.3.14.)

Vanligt är att barnet först använder endast det ord på det språk som det har hört eller lärt sig begreppet på. Vissa av dessa ord är underextensioner (t.ex. *vovve* hänvisar till alla fyrfota djur). Barnets första ord är benämningar på viktiga föremål i barnets vardagsrutiner eller näromgivning. De kan fossiliseras eller personifieras till egennamnsliknande benämningar, som barnet använder i båda språken: *Väskan* i bemärkelsen

'barnets skolväska'. I och med att barnet får flera språkliga erfarenheter, ökar också medvetenheten om de två språken. Ordförrådet och de grammatiska systemen hålls isär allt mer konsekvent (jfr Genesee 2003; se Baker & Prys Jones 1998: 37; Mc Laughlin 1984: 181–183).

### 5.1 Språkdifferentiering

Min informant var tre år och sex månader gammal, då de första bandupptagningarna gjordes. I den åldern håller de flesta tvåspråkiga barn isär sina språk. Forskarna påpekar dock att den individuella variationen kan vara stor. (Se Baker 2006.) För att kunna fastställa informantens språkliga medvetenhet och graden av hans språkdifferentiering i början av materialinsamlingen ger jag i detta avsnitt en teoretisk översikt över barnets språkdifferentiering i allmänhet. En sådan redogörelse stöder avhandlingens syften och ökar dess validitet och reliabilitet. Dessutom har teorierna om simultant tvåspråkigt språktillägnande under de två senaste decennierna grundligt prövats och reviderats (jfr bl.a. McLaughlin 1984: 72–100 och Genesee 2003 med varandra).

Att förmågan att hålla isär språken gradvis växer fram hos det tvåspråkiga barnet (Ronjat 1913; Leopold 1954; Volterra & Taeschner 1978) var länge den rådande uppfattningen. Forskarna trodde att tvåspråkiga barn inte förmår hålla isär sina språk under de två, tre första levnadsåren. Fortfarande hävdas det att barn inte ännu i förskoleåldern har en fullständig uppfattning om användningen av sina språk i alla hänseenden (Arnqvist 1993: 145–146).

Under det senaste decenniet har teorin om det tvåspråkiga barnets gradvisa språkseparering allt oftare ifrågasatts. Genesee (2003) är en av de forskare som har kritiserat teorierna om initial språkblandning under barnets tvåspråkiga språkutveckling. Enligt Genesee (ibid.) finns det inte evidens för att vi ska tro att barnet föds med neurokognitiva anlag som predisponerar honom mera till enspråkighet än till tvåspråkighet. Tvärtom visar forskningen att det tvåspråkiga barnet från första början tenderar att förknippa de två språken med talare av respektive språk, så att det konsekvent enligt

kontext väljer språk och växlar mellan sina språk enligt EPES-principen (jfr användningen av dubletter ovan; se Genesee 2003; se Deuchar & Quay 1999; Lanza 1992; 1997 och de Houwer 1990; 1995 samt Döpke 1992b). Dessutom tyder allt fler forskningsresultat på att också den grammatiska utvecklingen sker självständigt i båda språken (Meisel 1989; 1990; se Genesee 2003: 220–221).

### *Två modeller för barnets språkdifferentiering*

Gemensamt för studier i samtidigt tillägnande av två språk är att de rapporterar om ett inledande stadium, då barnets kommunikation innehåller element från båda språken. Detta har tolkats som bevis för att ett tvåspråkigt barn inte förmår hålla isär sina språk i början av sin språkutveckling. Barnet har uppfattats sakna medvetenhet om att det har att göra med två språkssystem. Enligt denna tolkning har ett barn som samtidigt tillägnar sig två språk inledningsvis endast ett språkssystem. Detta tänkesätt, vars utgångspunkt är den s.k. ensystemmodellen (ULS; *the unitary language system hypothesis*, termen ur Genesee 1989), proklamerar egentligen, att alla barn till att börja med är enspråkiga (se Genesee 2003: 212).

Enligt Volterra och Taeschner (1978), som är de främsta förespråkarna för ensystemmodellen, skulle språksepareringen framskrida i tre faser (= *trestegsmodellen*: 1. blandning; 2. partiell separation och 3. fullständig separation). (Se även Swain 1972; Leopold 1954/1978; Arnberg 1981; 1988: 89f; se också Grosjean 1982; L. Arnberg & P. W. Arnberg 1985 samt Schlyter 1987). Enligt denna teori blandas språken först både lexikalt och syntaktiskt. I det andra skedet följer en viss uppdelning av språken, först på den lexikala, senare på den strukturella nivån, men barnet kommunicerar ändå så, att man fortfarande kan se att språken inverkar på varandra. Det tredje steget är ett stadium, där ett av språken åtminstone under en tid dominerar över det andra. Till slut uppnås en viss balans mellan de två språken (se också Grosjean 1982 och Baker 2001: 90).

Det har länge funnits forskare som har hyst tvivel om ensystemmodellens riktighet. Den s.k. tvåsystemmodellen förespråkades redan år 1978 av Lindholm och Padilla (se också



Vihman 1985; 1986). Teorin har fått allt mera stöd sedan början av nittiotalet (se Meisel 1989, Lanza 1992; 1997, de Houwer 1990; 1995 och Goodz 1994). Enligt Genesee (2003: 214) och Genesee, Nicoladis och Paradis (1995: 611–612) har det numera bevisats "non-kontroversiellt", att tvåspråkiga barn i sitt flerordsstadium kan hålla isär sina språk.

Till förmån för tvåsystemmodellen anses tala de forskningsresultat som vittnar om att ett tvåspråkigt barn tidigt följer en pragmatisk differentiering mellan sina språk, dvs. att barnet talar rätt språk med rätt person. Detta förklarar man med att ett barn samtidigt när det lär sig att tala, lär sig att adressera sina föräldrar på deras språk (enligt EPES) och börjar inse, att de ord det använder per förälder hör till två separata system. Språkrutinen enligt EPES väcker hos barnet en social medvetenhet om existensen av två språk, vilket tar sig uttryck bl.a. i form av användning av översättningsekvivalenter. Baker (2001: 91) sammanfattar: Då inser barnet det socialt lämpliga bruket av de två språken.

Enligt Foster (1996: 183–184) får barnen vissa regler för pragmatiskt språkbruk (t.ex. för språkliga handlingar och rutiner) explicit undervisade av sina föräldrar. Barnens följdriktiga språkbruk i sociala situationer baserar sig på denna kunskap (t.ex. hur de ska tacka eller hälsa på okända). Om föräldrarna avråder sina barn från att "blanda" koderna, eller om föräldrarna själva konsekvent tar avstånd från kodväxlingen, förekommer det mindre blandning i barnens språk (se Döpke 1992b; Baker 2001: 92).

Ett antal undersökningar bekräftar att tvååringar använder sina språk på ett kontextuellt sensitivt sätt (se Deuchar & Quay 1999 samt Lanza 1997: 319). Nicoladis' resultat (1998) talar för att tvåspråkiga barn i fråga om fonologi, lexikon och syntax redan tidigt producerar sina två språk separat. Mycket unga småbarn (< 2 år) växlar lätt mellan sina språk och differentierar sina språk, enligt Quay (1995) så tidigt som i ettårsåldern. Den tidigaste åldern, i vilken språkdifferentiering har konstaterats ske på sociolingvistiska grunder (adekvat språkval enligt samtalspartnern) har daterats till ettårsdagen också av Nicoladis (1998; se också Genesee, Nicoladis & Paradis 1995; Nicoladis & Genesee 1996; Nicoladis & Secco 1998; se också Genesee & Nicoladis 2006; Nicoladis 2006; se

också Vihman 1985). Trots allt finns det fortfarande en stor individuell variation när det gäller det tvåspråkiga barnets språkdifferentiering, påpekar Baker (2001: 91). Men det finns också en stor individuell variation i språkutvecklingen hos enspråkiga barn.

Åldern i vilken det tvåspråkiga barnet aktivt håller isär sina språk och sällan "blandar" dem varierar alltså från barn till barn bl.a. beroende på i vilken takt barnets pragmatiska kompetens utvecklas. Nicoladis och Genesee (1996) har konstaterat att tvåspråkiga tvååringar tillämpar ett personanpassat, adekvat språkval (*appropriate language matching*) också i samtal med enspråkiga främmande människor. Likaledes använder barnet i de Houwers undersökning (1990) endast ett språk med de enspråkiga, men med de tvåspråkiga kommunicerar hon via två "kanaler", dvs. hon kodväxlar i tvåspråkiga personers sällskap.

Också vardagserfarenheten vittnar om att tvåspråkiga barn i allmänhet inte blandar språk när de talar med enspråkiga personer. Men om barnen känner till att deras tvåspråkiga samtalspartner brukar använda två språk, vet de att de tryggt kan ty sig till båda språken (se också Berglund 1998).

#### *Förklaringar till barnets språkdifferentiering*

Den evidens som forskningen erbjuder om barnets språkdifferentiering är något kontroversiell. Till mångfalden av tolkningarna har bidragit variationen i forskningsmetoderna. Kritik mot ensystemmodellen har framförts även därför att definitionen av begreppet 'språkseparering' baserar sig på forskning i barnets produktion, och ibland på ett material som endast täcker den ena språkkontexten. Beroende på sin teoretiska ansats använder forskarna också olika termer, som *språkseparering*, *språkåtskiljande*, *språkdifferentiering* och *särhållning av språk*, och i motsatt bemärkelse: *språkblandning*, *blandspråk*, *blandade yttranden* och *kodblandning*.

De flesta tidigare studier fokuserade på språkdifferentieringen i barnets utflöde (produktion). Döpke (1992b: 469) påpekar detta och anser att bristande språkseparering i

barnets utflöde (performans) och perceptuell språkseparering borde hållas isär också terminologiskt. Därför skiljer hon mellan termerna *aktiv* och *passiv språkdifferentiering*, av vilka den förra avser språkåskiljandet på produktions-, den senare på perceptionsnivån. Dessutom bör man granska det tvåspråkiga barnets utflöde i båda språkmiljöerna (Döpke 1992b; se Pye 1986; se Genesee 1989). Ytterligare ett metodologiskt villkor finns för att resultaten ska kunna anses som konsistenta: man ska beakta mängden av och kvaliteten på barnets inflöde på båda språken och ända från födelsen (de Houwer 1990; jfr avsnitt 6.1.2).

Barnets språkdifferentiering kan granskas mot barnets totala socio- och psykologiska mognad (Arnqvist 1993; Döpke 1992b: 469). Om man betraktar barnets språkdifferentiering i kontrast med barnets psykologiska mognad (Döpke 1992b: 469) kan barnets parallella bruk av två språk ses som resultat av att ordinlärningen lämnar lexikala luckor i någotdera språket. Andra forskare bl.a. Arnberg (1988; 2004) förklarar språksepareringen i barnets utflöde med barnets ökande språkliga medvetenhet (språkliga uppmärksamhet). (För min informant se avsnitt 6.1.3 och avsnitt 6.2.4.)

Anhängarna av ensystemmodellen baserade sina antaganden på att tvåspråkiga barn i sitt ett- och tvåordsstadium har endast en ordenhet per betydelseenhet, och inte två, som man skulle kunna förvänta sig av en tvåspråkig individ. Inom syntaxen skulle vissa strukturer förekomma först i det ena språket, trodde bl.a. Taeschner (1983). Enligt detta tänkesätt skulle tvåspråkiga barn i ett skede av sin syntaktiska utveckling ty sig till det språk som för tillfället är strukturellt mera utvecklat (se Lieko 1992). Men betyder detta egentligen inte att barnen använder det språk där den strukturella utvecklingen har framskridit fortare uttryckligen tack vare att ifrågakvarande struktur är lättare på detta språk? Dessutom är det ett obestridligt faktum att tvåspråkiga barn, sedan båda språkens strukturer är utvecklade, förenar lexikala och morfologiska element från båda språken i sina yttranden (för bevis se avsnitt 6.3).

Några forskare har funnit samma mönster i tvåspråkiga barns blandade yttranden som i de inlärningsstrategier som är typiska för enspråkiga barn (Dodson 1983; Genesee 1989). Sådana strategier är bland annat användningen av under- och överextensioner,

tillägnande av viktigare former och funktioner före de mindre viktiga, tillägnande av enklare former före mera komplexa, och bruk av redan kända former för att uttrycka nya funktioner (Slobin 1985; se Pettersson 1982: 99–102; se avsnitt 6.3.7).

Bland de sociolingvistiska bakgrundsfaktorerna för tvåspråkiga barns parallella bruk av sina språk har bl.a. Lanza (1997), Goodz (1994: 77) och Döpke (1992b) lyft fram omgivningens språkanvändningsmönster. Döpke (1992b: 468–469) konstaterar: ”In the context of bilingual input, mixed output appears to be a natural result of these strategies.” Som sanktion och botemedel mot blandat utflöde hos ett tvåspråkigt barn fungerar enligt Döpke (1992a) i första hand föräldrarnas interaktionsstil och korrigeringsstrategier.

Till en något försiktigare slutsats kommer Genesee m.fl. (1995) i en undersökning, där de redogör för fem tvåspråkiga barn i åldern 1;10–2;2. Det visade sig att blandningen i barnens språk inte direkt förorsakades av föräldrarnas språkblandning, utan att den språkliga dominansen, styrkeförhållandena mellan språken, i stället spelade en viss roll (Genesee m.fl. 1995: 611; se också Rontu 2005).

Orsakerna till att barnet prioriterar ett visst språk kan vara fonetiska. I likhet med ett enspråkigt barn, som vet hur ett ord ska uttalas, men som inte ännu är fonetiskt kapabelt att producera ett visst ljud (t.ex. d-, r- eller sje-ljudet), kan ett tvåspråkigt barn producera en annan fonetisk variant på sitt andra språk (se Pettersson 1982: 102–103).

Orsakerna till det tvåspråkiga barnets inadekvata språkval kan också vara kommunikativa. Barnet koncentrerar sig mera på språkets kommunikativa funktion, på att förmedla en avsedd betydelse, än på att följa ett visst språkvalsmönster (se Halmari & Cooper 1998; se Döpke 1992b). Interaktionen och att kommunikationen flyter är viktigare för barnet än den språkliga formen eller vilket språk han använder (se Berglund 2006; se avsnitt 6.3).

De forskare som har studerat kodväxlingens strukturella betingelser har funnit att s.k. blandade strukturer (också barnens kodväxling) lyder vissa syntaktiska konstituent-

villkor, bl.a. Poplack (1980), Myers-Scotton (1993), Zentella (1997) Halmari (1998); se också Håkansson (131–143). Dessa forskare framhåller att det i de språkkulturer där den blandade koden (kodväxlingen) är en norm, faktiskt är de skickligaste språkanvändarna, m.a.o. de som bäst behärskar båda språkens syntax, som kodväxlar (jfr dock Park 2000). Om smidig kodväxling förutsätter att båda språkens syntax behärskas på en hög nivå, kan kodväxling inte ses som ett tecken på omedvetenhet om existensen av två koder. Tvärtom visar ett barn, som kodväxlar, att det kan hantera två grammatiska strukturer, konkluderar Döpke (1992b: 468; se också Jørgensen 1997: 109).

Formerna för tvåspråkigt språkbruk hos barn varierar från kombinerande av element från båda språken inom ett yttrande till bruk av två språk med tanke på situationen. Allmänt har man bevisat att förekomsten av icke-adekvat språkbruk minskar med åldern i miljöer där kodväxling inte hör till, nämligen i samtal med enspråkiga (och i sitt språkval konsekventa) samtalspartner samt i språksamhällen där kodväxling inte gynnas.

de Houwer (1995: 248) var bland de första som föreslog en universell förklaring till det tvåspråkiga barnets bruk av två språk. Enligt henne finns det mer och mer evidens för att tvåspråkiga barn inte skiljer sig mycket från de enspråkiga i sitt språktillägnande. Liksom de enspråkiga, försöker också de tvåspråkiga barnen bara kommunicera så som människor omkring dem gör. På samma sätt, som de enspråkiga, iakttar de tvåspråkiga det inflöde som de får av sina språkliga förebilder och drar sina slutsatser av vem som talar, vilket språk, hur och i vilken situation. Skillnaden ligger däri att de tvåspråkiga barnen har en större språklig repertoar att välja på. Trots det (delvis tack vare det) är de redan som tvååringar skickliga på att växla mellan sina språk på ett kontextuellt sensitivt sätt, bekräftar också Baker (2001: 91).

Även om företeelsen bruk av två språk<sup>25</sup> hos tvåspråkiga barn inte alltid har blivit förstådd eller förklarad på ett tillfredsställande sätt, finns det flera andra orsaker till den än bristande språkdifferentiering. Två av förklaringarna är logiska, men svåra att verifiera. Den ena är att ett simultant tvåspråkigt barn under den tidiga språkutvecklingen tyr sig till användningen av element från båda språken för att effektivera

---

<sup>25</sup> Se Nuolijärvi (1995).

sin kommunikation; den andra att barnet försöker använda sina språk på samma sätt som det ser och hör sina språkliga modeller göra.

En omfattande dokumentation har alltså lagts fram om att tvåspråkiga barn håller isär sina språk, sedan de funktionella kategorierna vanligen under det tredje året dyker upp i språket (för funktionella kategorier se t.ex. Arnqvist 1993: 53; Reich 1986: 81f). Men fortfarande tvistar man om hur tidigt språkdifferentieringen över huvud taget kan uppdagas (Genesee 2003; se föregående avsnitt).

## 5.2 Språkval och kodväxling samt andra tvärspråkliga fenomen

Begreppet 'språkval' definierades i avsnitt 1.2 som den process i vilken en tvåspråkig person i en viss talsituation väljer ett av sina språk som basspråk för sin kommunikation. En tvåspråkig persons språkval påverkas av talrika sociolingvistiska och individuella faktorer. Valet av ett av språken som basspråk utesluter å andra sidan inte användningen av det andra språket i en tvåspråkig kontext. (För olika språkvalsfaktorer redogörs i avsnitt 5.3.1.)

Begreppet 'kodväxling' granskas i detta avsnitt i förhållande till andra tvärspråkliga fenomen. Viktigast är gränsdragningen till begreppen 'kodblandning' (*code-mixing*) och 'inlåning' (*borrowing*). En kontrasterande diskussion behövs, eftersom det inom kodväxlingsforskningen finns många olika forskningsinriktningar som använder sina egna begrepp, termer och definitioner.

Tack vare de senaste decenniernas stora intresse för kodväxling har innebörden hos själva fenomenet kodväxling allt bättre klarlagts (se avsnitt 5.3.1), men den terminologiska oredan består. Termerna *kodväxling*, *kodblandning*, *inlåning* och *interferens* är i sig gamla. De tidigaste forskarna i språkkontaktfenomen, Weinreich (1968) och Haugen (1956) använde alla dessa fyra termer för att beskriva de företeelser där två språk möts i en människas kommunikation. De olika synsätten och de överlappande definitionerna

har förorsakat mycket förvirring. Eastman (1992:1) bl.a. suckar uppgivet: "Efforts to distinguish codeswitching, codemixing and borrowing are doomed".

Kodväxlingsforskarna har sålunda trots sina försök inte kunnat presentera en allmän-giltig, universell modell för tvåspråkiga individers kodväxlingsbeteende. Några forskare, t.ex. Poplack (1988) och Poplack, Wheeler och Westwood (1989) använder en tredelad termapparat: 1) *kodväxling*, 2) *spontana lån*, också kallade *nonce loans*; *ad hoc loans*, *tillfälliga/individuella lånord* och 3) *integrerade/etablerade lån*. Spontana lån och integrerade lån definieras ofta utgående från tidsaspekten, så att det är åldern på det främmande elementet i det mottagande språket som är avgörande. En annan definitionsgrund är graden av ordets anpassning i baspråkets morfologi och fonologi: de integrerade lånen är lexikaliserade, *nonce loans* däremot vanligen inte (se nedan).

En annan, mycket ofta använd definition på kodväxling utgår från den syntaktiska längden på det kodväxlade inslaget, som överförs från språk X till språk Y. Man talar om *intrasententiell* kodväxling, då kodväxlingen sker inom ett ord, en fras eller en mening som motsats till *intersententiell* kodväxling, som avser kodväxling mellan meningar, yttranden eller talarter (för termen *talartur* se Englund Dimitrova 1991: 22; se också avsnitt 5.3.2).

Många forskare i den yngre generationen, t.ex. Romaine (1995), Myers-Scotton (1997), de finländska forskarna Lauttamus (1990) och Halmari (1997) samt Park (2000) i Sverige uppfattar fenomenen kodväxling, kodblandning och inlåning (*borrowing*) som svårt åtskiljbara. På senare år har allt flera forskare propagerat för en syn enligt vilken kodväxling ingår med andra språkkontaktfenomen som en del i ett kontinuum, där gränserna mellan de olika fenomenen är utsuddade (se t.ex. Baker 2001).

Också den samlande termen *tvärspråkligt inflytande* (*CLI = Crosslinguistic influence*) används i diskussionen om olika språkkontaktfenomen (Kellerman & Sharwood Smith 1986; Viberg 1987; jfr Hammarberg 2004). Begreppet 'tvärspråkligt inflytande' hör ursprungligen hemma inom andraspråksinläringen, där det avser olika processer i inlärarspråket, såsom lexikala över- och undergeneraliseringar, förenklingar av lexikala

strukturer samt över- och underanvändning och undvikande av vissa språkliga beståndsdelar. Enligt Romaine (1995: 52f) kan termen *CLI* användas om språkliga företeelser på språkets alla nivåer. *CLI* är en neutral, samlande term för alla företeelser, där ett språk påverkar ett annat. Även Romaine (1995) föreslår att alla de språkkontaktfenomen, om vilka man använder termerna *codeswitching*, *codemixing*, *nonce borrowing*, *borrowing*, *transfer* och *interference*, kunde uppfattas som ett kontinuum, som sträcker sig från meningar till enstaka ord (ibid.:124).

*Tvärspråkligt inflytande (CLI)* är en beskrivande och genomskinlig term. Fenomenen kodväxling, inlåning och interferens förekommer hos en och samma talare i liknande kontexter, vilket gör det svårt att dra klara gränser mellan dessa företeelser. Dessutom är tvärspråkliga fenomen både vid inläring (SLA) och tillägnande (L1 är både *La* och *La*) sist och slutligen nära besläktade (se avsnitt 4.3).

Termen *tvärspråklig transfer* har under de senaste åren dykt upp i litteraturen som en paraplyterm med ett ungefärligt motsvarande innehåll som tvärspråkligt inflytande. Genesee (2002: 180; 2006: 5–6) använder termen *tvärspråklig transfer* om olika språkkontaktfenomen inom tvåspråkigt förstaspråkstillägnande TSFST (BFLA). Genesee (2002: 172) återgår till termen *code-mixing (kodblandning)* och anser att den är en neutralare term än *kodväxling*, när man talar om tvärspråklig transfer i simultant tvåspråkiga småbarns (< 3 år) språk. Termen *kodväxling* reserverar Genesee (2002) för de vuxnas "kodblandningsbeteende". Då förblir emellertid en fråga obesvarad: När övergår det tvåspråkiga barnet till en mera vuxenlik kodväxling?

Mitt material härstammar från en ålder där informanten starkt håller på att socialisera sig i sitt tvåspråkiga språksamhälle. Socialiseringen innebär att han lär sig en pragmatisk kompetens om när, med vem och på vilket sätt han ska använda sin tvåspråkiga språkresurs (se avsnitt 5.1). För att vara tydlig och konsekvent använder jag termen *kodväxling* om hans frivilliga och medvetna (ibland starkt intentionella) språkliga beteende, i vilket båda hans språk samverkar i hans kommunikation (se avsnitt 6.3). Om hans enligt EPES följdriktiga språkanvändningsmönster använder jag termen *språkval enligt EPES* (se avsnitt 6.2.1). När min informant inom ett samtal turvis växlar språk

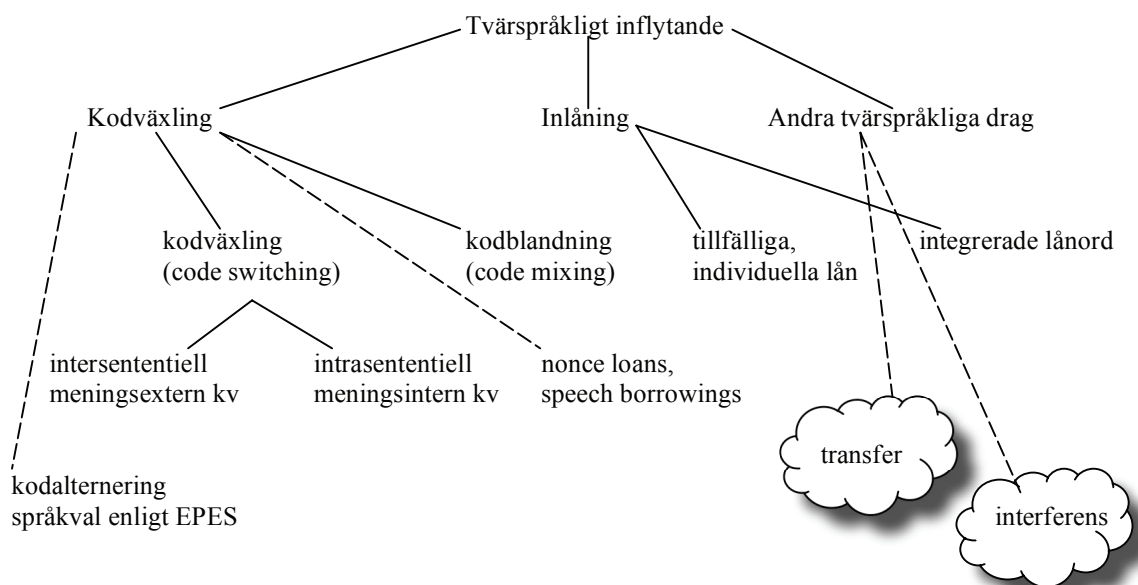


enligt samtalspartnerns språk (oftast enligt förälderns språk), beskriver jag hans beteende som personbundet språkval eller som personbunden språkalternering (se Dulay, Burt & Krashen 1982: 113; se avsnitten 6.2 och 6.3).

En psyko- och sociolingvistisk beskrivning av tvärspråkligt inflytande gör det möjligt att presentera *kodväxling*, *kodblandning* och *inlåning* (*borrowing*) som företeelser på ett kontinuum som föreställer olika former av en tvåspråkig människas faktiska bruk av två språk (se figur 3 nedan). Å andra sidan kan man skilja på kodväxling och inlåning på grund av graden av det kodväxlade elementets integration i det mottagande språket. Man anser att det vid kodväxling sker en total växling till det andra språket. Enligt denna uppfattning integreras inte det kodväxlade elementet i det mottagande språket. Vid inlåning, däremot, anses det inlånade ordet bli både fonologiskt och morfologiskt integrerat i baspråket.

I min avhandling tolkas begreppen 'kodväxling' och 'inlåning' (figur 3) så att etablerade lånord och kodväxling intar positioner som är längst borta från varandra på ett och samma kontinuum. Ytterst till vänster på mitt kontinuum (till vänster i figur 3) finns den typ av tvåspråkigt språkbruk som förekommer som alternering av två språk enligt samtalspartner inom ett samtal eller mellan längre samtalssekvenser. På engelska talar man om *language switching*; *code alternation* (se t.ex. Dulay m.fl. 1982: 113). I min undersökning sammanfaller denna typ av kodalternering i stort med begreppet 'språkval enligt EPES-principen' (se avsnitt 6.2.1). Till den motsatta positionen till höger i figur 3 hör de lånord som helt har integrerats i målspråket. Olika former av kodblandning (*code-mixing*) och tillfälliga individuella lån (*nonce loans*) placerar sig mellan kodväxling och lån (se Lauttamus 1990: 20; se Halmari 1997).

De språkliga fenomenen i figur 3 bildar inte klart avgränsade enheter, utan de glider in i varandra. En sådan tolkning är meningsfull, därför att kodväxling och inlåning framkallas i en viss talsituation som resultat av liknande faktorer, som samtidigt finns närvarande hos en och samma talare. Fenomenen snarare kompletterar än utesluter varandra (se Romaine 1995; Halmari 1997: 18–19; Park 2000: 218–219).



**Figur 3.** Tvärspråkligt inflytande.

I figur 3 är placeringen av gruppen integrerade lånord minst problematisk. De kan lätt igenkännas som en egen lexikal grupp. Lånorden betar sig i värdspråket (*host language*, ML = *matrix language*) fonologiskt, morfologiskt, men också syntaktiskt som vilka andra ord som helst som hör till basspråkets lexikon, t.ex. de finska substantiven *poliisi*, *krokotiili*, som härstammar från svenskan. Däremot är det svårare att bedöma, när ett individuellt, momentant inlånat lexikaliskt element (*nonce loan*, *nonce borrowing*, *speech borrowing*), börjar uppfattas som ett integrerat element i språket, t.ex. de tal-språkliga finska substantiven: *roskis*, *keikka*, *juttu* <skräpkorg, ströjobb; påhugg el. spelning; grej, artikel> (*Stora finsk-svenska ordboken* 1997; se Poplack m.fl. 1989 och Ohlstein m.fl. 1989; Halmari 1997: 18–19; se avsnitt 6.3.14).

Ofta bedöms graden av ordets lexikalisering utgående från ordets frekvens i språket. För att ett ord ska vara ett integrerat element i språket krävs, att det förekommer i materialet hos flera talare, eller flera gånger hos samma talare vid olika tidpunkter. Ordet ska också anses vara så vida utbrett i språksamhället att det lärs in via andra talare, utan att den som använder ordet kan det på originalspråket (Dulay m.fl. 1982: 114). Frekvensundersökningar har sina problem. Om man undersöker lånordens spridning eller

uttalssätt i samhället, bör man beakta, att de svar man får av en grupp slumpmässigt utvalda talare av två språk i ett tvåspråkigt samhälle, beror på vilken kontakt talarna har haft med sina språk (McClure 1981: 70).

Det lexikala elementets syntaktiska, morfologiska och fonologiska anpassning i bas-språket används alltså som vattendelare mellan lånord och kodväxling (Halmari 1997: 171). Ytterligare ett kriterium för skillnaden mellan inlånade och kodväxlade element är att ett lån förekommer också hos enspråkiga talare, medan kodväxling allmänt anses förutsätta att talaren behärskar två grammatiska system, till och med på en mycket hög nivå.

Om det kodväxlade inslagets längd används som kriterium, räknas flerordssekvenser oftast till prototypisk kodväxling och enstaka ord till prototypiska lån. Detta stämmer inte enligt Park (2000: 222–223) på det koreansk-svenska materialet. Enligt Parks resultat genomgår både kodväxling och lån samma morfosyntaktiska processer. De befinner sig inte bara på samma kontinuum, utan de är mycket nära varandra.

Några forskare (bl.a. Genesee 2003) använder om småbarns parallella bruk av två språk termen *code-mixing*, *kodblandning*. För att på svenska undvika konnotationen med en omedveten handling som termen *kodblandning* (på finska både: *koodien sekoittuminen*: intransitiv handling eller *sekoittaminen*: transitiv handling) kan framkalla, föredrar jag termen *kodväxling* (*koodinvaihto*).

Grosjeans (1982: 204) funktionella definition av kodväxling som: språkval på samtalsnivå, hur en person växlar mellan två språk i samma samtal eller yttrande, finner jag ändamålsenlig, även om inte helt täckande med tanke på barnens kodväxling. Definitionen framhäver inte tillräckligt tanken på kodväxling som en aktiv och kreativ process, där element från det tvåspråkiga barnets båda språk förenas i kommunikativt syfte (jfr Dulay m.fl. 1982: 114). Därför är det ändamålsenligt att definiera begreppet 'kodväxling' på följande sätt:

- 1 Kodväxling är bruk av två språk i samma yttrande eller under samma konversation.
- 2 Kodväxling kan innefatta: 1) ett ord, 2) en fras eller 3) en sats/en mening.
- 3 Termen *kodväxling* används som en samlande term för en rad språkkontaktfenomen under begreppet 'tvärspråkligt inflytande' (se figur 3).

Gränsfall mellan kodväxling och inlåning utgör trots allt de språkliga inslag som integreras i målspråket morfologiskt, men inte fonologiskt, som i yttrandet: *Minä rutschaan tästä!*. <Jag rutschar här.> uttalat med svenskt [u] och [sje]-ljud (Dgb) samt exemplet *Kerran sä olit pannut sitä mun lunchboxiin*. <En gång hade du satt det i min lunchbox>, uttalat på engelska (jfr Halmari1997: 17). Jag räknar, i stil med Halmari, både *rutschaan* och *lunchboxiin* som kodväxling, även om det främmande elementet inte är fonologiskt assimilerat i finskan. *Rutscha* och *lunchbox* är inte lånord, eftersom de inte har någon större spridning i det tvåspråkiga språksamhället. De är inte heller egennamn, som forskare i allmänhet utesluter ur materialet i sina studier av kodväxling, t.ex. Park (2000) använder det kriteriet. Verbet *rutscha* kunde i mitt material uppfattas som ett individuellt lånord, ett slags fossilisering av en benämning på en aktivitet som informanten under en viss period prioriterar på svenska i sin tvåspråkiga vokabulär (jfr Döpke 1992b; se avsnitt 6.3.14). *Rutscha* är då ett inslag i informantens tvåspråkiga idiolekt; ett ord som har fått sin härkomst i en konkret tal- eller leksituation som brukar ske på svenska (se vidare avsnitt 6.3.5).

Poplack m.fl. (1989) uppfattar typen *rutschaamaan* som *nonce loan* eller *nonce borrowing*, lexikalt element som morfologiskt och syntaktiskt, men inte fonologiskt, är integrerat i värdspråket (*matrix language*). En sådan skiljelinje mellan kodväxling och spontana, individuella lån är svår att dra i ett material med barnspråk. Exempelen ovan ligger närmare kodväxling än lån också i det hänseendet att svenskan och engelskan hålls i sär mot finskan i dem genom uttal, dvs. talaren skiljer medvetet på språken (om gränsdragningen mellan prototypisk kodväxling och prototypiska lån, se ytterligare Park 2000: 200–201).

Termen *interferens* används i två olika bemärkelser i den litteratur som berör språkinläring: dels för att referera till psykologiska/psykolingvistiska fenomen, dels i anknytning till sociolingvistiska företeelser. Interferens i den förra bemärkelsen avser påverkan från det tidigare inlärd på det nya (= som ska läras in), i den senare

bemärkelsen har termen tidigare (Haugen 1956) använts om olika språkkontaktfenomen med syftning på kodväxling och inlåning (se Dulay m.fl. 1982: 98).

Enligt Arnberg (1988: 43-46) är interferens ett fenomen, där det ena språket ofrivilligt inverkar på det andra, sedan barnet har lärt sig skilja de båda språken åt. Hon fortsätter: "Om man använder ett ord från 'fel' språk vid samtal med en enspråkig samtalspartner, beror det på att man inte är medveten om att det använda ordet inte tillhör det språk som används vid tillfället i fråga" (ibid. 43). Interferens har konstaterats förekomma i tvåspråkiga barns språk vid en tidpunkt då det ena språket dominerar över det andra. Då är det i allmänhet fråga om en tillfällig obalans mellan språken (Harding & Riley, 1995: 32).

Inom andraspråksforskningen förklaras interferensens uppkomst så att språkinläraren identifierar element (fonem, ord, grammatiska mönster) i andraspråket med motsvarigheter i sitt "primära" språk och underkastar elementen i sitt andraspråk det primära språkets regler (Hammarberg 2004: 31). Många gånger avser man med interferens endast fall, vars resultat blir "negativt", m.a.o. de fall som avviker från andraspråkets norm. På grund av denna tolkning har termen *interferens* uppfattats som något negativt, till och med pejorativt. Den har ju beskrivit den tvåspråkiga språkanvändarens avvikelser från "den enspråkiga normen". Det enspråkiga har uppfattats som det enda normala (jfr Jørgensen och Holmen 1997: 13). Därför har många forskare i stället föredragit termen *transfer* (Baker & Prys Jones 1998: 58).

Beteendepsykologerna definierar *transfer* som en process, där inläraren automatiskt, okontrollerat och undermedvetet använder något tidigare inlärt för att producera nya responser. I denna bemärkelse kan transfer vara antingen positiv eller negativ (Dulay m.fl. 1982: 101). Både interferens och transfer uppfattas numera som företeelser som hör hemma inom andraspråksinläringen och beskrivningen av förhållandet mellan *L1* och *L2*, eller alla de språk som inläraren kan. (Företeelserna transfer och interferens hör alltså inte till den teoretiska ramen för min studie.)

Termen *tvärspråklig transfer*, som Genesee (2003) använder, är inte heller så lyckad. För det första har termen *transfer* redan en allmänt inlärningsteoretisk betydelse. För det andra har den en vedertagen bemärkelse inom andraspråksinlärningen. Därför är det inte naturligt att använda den för att beteckna det sätt på vilket ett simultant tvåspråkigt barns två språk, *L<sub>1</sub>* och *L<sub>2</sub>*, interagerar med varandra.

Hammarberg (2004: 31–36) i sin tur använder termen *tvärspråklig transfer* som en övergripande term och rubrik för ett avsnitt där han redogör för de tre termerna *interferens*, *tvärspråkligt inflytande* och *transfer*. Begreppet 'kodväxling' är inte med i detta sammanhang i hans begreppssystem, som föreställer språkkontaktfenomen inom andraspråksforskningen. På dessa grunder utesluter jag även termen *tvärspråklig transfer* ur begreppssystemet för min avhandling.

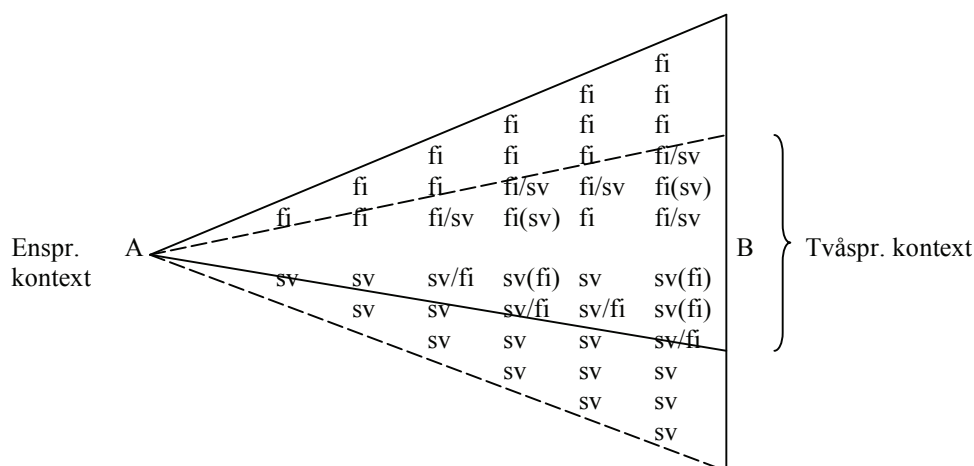
### 5.3 Analysmodell och metod vid materialbehandlingen

I ett tvåspråkigt samhälle används båda språken hela tiden om vartannat. Den tvåspråkiga människan reflekterar knappast själv över vilket språk hon talar, med vem och när, utan hon väljer språk snabbt och automatiskt. Tvåspråkiga personer kan också, utan att de märker eller tänker på det, mitt i sitt tal övergå till att tala sitt andra språk (Zentella 1997; Grosjean 1995; Pan 1995: 325; Myers-Scotton 1993; Cummins & Swain 1986: 107).

#### 5.3.1 Personorienterad språkvalsmodell

Enligt Grosjean (1982: 129) råkar en tvåspråkig människa varje dag in i olika kommunikationssituationer, som betingar en viss språkform. Dessa språkvalssituationer illustreras i figur 4 med två överlappande sektorer. Sektorerna i figur 4 inrymmer talrika språkvalsmöjligheter. I enspråkig interaktion, vid punkt *A*, uppträder den tvåspråkiga personen i mitt fall antingen i en enspråkigt finsk eller i en enspråkigt svensk språkform.

Ju längre ut mot höger han rör sig, desto mera varierar talsituationerna, och möjligheten att delta i en tvåspråkig talsituation ökar.



**Figur 4.** Valet av språkform i enspråkig och tvåspråkig kontext.

För att kunna träda in i en tvåspråkig individs språkvalssituation kan man föreställa sig att man befinner sig t.ex. vid punkt *A*. Man träffar en enspråkig talare av någotdera av sina språk, finska eller svenska (angivna i figuren med symbolerna: *fi* = finska; *sv* = svenska). De människor som man träffar under dagens lopp (när man rör sig mot sektoröppningen till höger på bilden) är enspråkiga, och man talar antingen finska *fi* eller svenska *sv* med dem. Så gör man av gammal vana också med de flesta tvåspråkiga människor som man känner. Endast med några av de tvåspråkiga, nära och goda vänner och bekanta, brukar man, och kan man tänka sig att kodväxla: *fi/sv* eller *sv/fi*. Oftast talar man också med dem mest finska *fi(sv)* eller mest svenska *sv(fi)*. Ju närmare sektoröppningen (punkt *B*) man kommer, desto större är sannolikheten för att man uppträder i en tvåspråkig språkform, dvs. att man deltar i ett samtal med sådana tvåspråkiga människor, som använder både finska och svenska. Man kan t.ex. delta i ett tvåspråkigt gruppsamtal vid middagsbordet i sin tvåspråkiga familj, så att man turvis använder sina språk, dvs. växlar språk efter person vid yttrandegränser. Förenklat uttryckt kan en tvåspråkig persons dag börja som enspråkig (vid punkt *A*), men innehålla mycket tvåspråkighet (den överlappande delen för finskan och svenskan i sektorerna). Det, hurudan dagen blir och hur den språkligt ser ut, illustreras i figur 4 av de olika symbolerna för möjligheterna att använda de två språken.

Det individuella språkvalet beskrivs i språkvalsmodellen med termerna *enspråkig* resp. *tvåspråkig språkform*. Inom den tvåspråkiga språkformen finns olika grader av tvåspråkighet med antingen svenska eller finska som baspråk. Bredden på sektorn för den tvåspråkiga språkformen varierar individuellt. För den som lever i ett diglossiskt samhälle kan sektorn vara smalare än för den som hela tiden behöver sina båda språk.

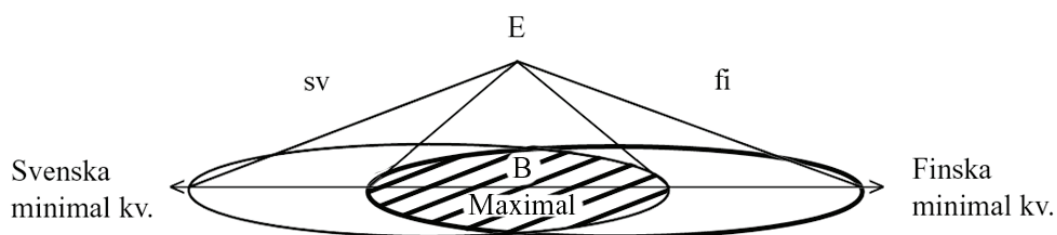
I en enspråkig språkform uppträder man generellt i sällskap med en enspråkig person, men också när man talar med en tvåspråkig person, som av princip aldrig "blandar" språken. Alla som uppträder i enspråkig språkform är dock inte språkpurister. I enspråkig språkform uppträder tvåspråkiga personer också i språksamhällen, där kodväxlingen inte är en norm eller inte anses vara önskvärd. Dessutom, om man samtalar med en person, vars kunskaper i någotdera språket är begränsade, tenderar man att välja denna persons starkare språk som det gemensamma kommunikationsmedlet. Dessa enspråkiga interaktioner åskådliggörs i figur 4 av de enkla tecknen *fi* och *sv* inom området för tvåspråkig språkform.

Psykolingvistiskt sett (Grosjean 1982) är den tvåspråkiga personens båda språkkanaler (koder, språk) samtidigt öppna, "påkopplade" i den tvåspråkiga språkformen. Det beror på socio- och psykolingvistiska, samt på strukturella faktorer mellan språken om man talar det ena språket eller det andra, eller om man kodväxlar eller använder en kod som innehåller inslag från båda språken (se Grosjean & Soares 1986: 179).

Typiskt för tvåspråkiga personers språkvalsbeteende är, att de tenderar att anpassa sitt språkval efter den enspråkiga samtalspartners språk. De deaktiverar det andra språket så gott de kan. De tvåspråkiga tycks emellertid sällan totalt kunna "stänga av" det andra språket. Vid snabbhetstester, som mäter en tvåspråkig individs läshastighet på hans ena språk, har forskarna kunnat finna bevis för kvarvarande aktivering av det andra språket. Också en liten fördröjning i tvåspråkiga försökspersoners produktion av testord och i reaktion på bjudord på båda språken anses tala för att en tvåspråkig persons enspråkiga språkform skiljer sig till sin språkprocessning från den enspråkiges språkform. (Grosjean & Soares 1986: 148; Herdina & Jessner 2002; Håkansson 2003: 116–117.)



Beslutet om språkvalet och kodväxlingen i den tvåspråkiga språkformen illustreras också i figur 5. I den tvåspråkiga språkformen har den tvåspråkiga personen (E) tillgång till sina båda språk (*sv* och *fi*). Han kan använda både finska och svenska i samtal med andra tvåspråkiga personer. Denna möjlighet åskådliggörs i figur 5 av de två sektorerna som öppnar sig mot den tvåspråkiga språkformen (B). I ett vidare perspektiv är det fråga om en flerspråkig individs obegränsade möjligheter att använda hela sin språkliga kapacitet för att effektivera sin kommunikation med personer som också på någon nivå kan samma två språk. Detta kan vara den pragmatiska förklaringen till uppkomsten av kodväxling. En annan tvåspråkig individs fysiska närvaro i talsituationen förorsakar ibland, men inte automatiskt, en kodväxling eller en ändring i språkvalet (= situationella faktorer). Det är dock talrika andra faktorer som spelar in vid språkvalssituationen (närmare om dessa faktorer i avsnitt 5.3.1).



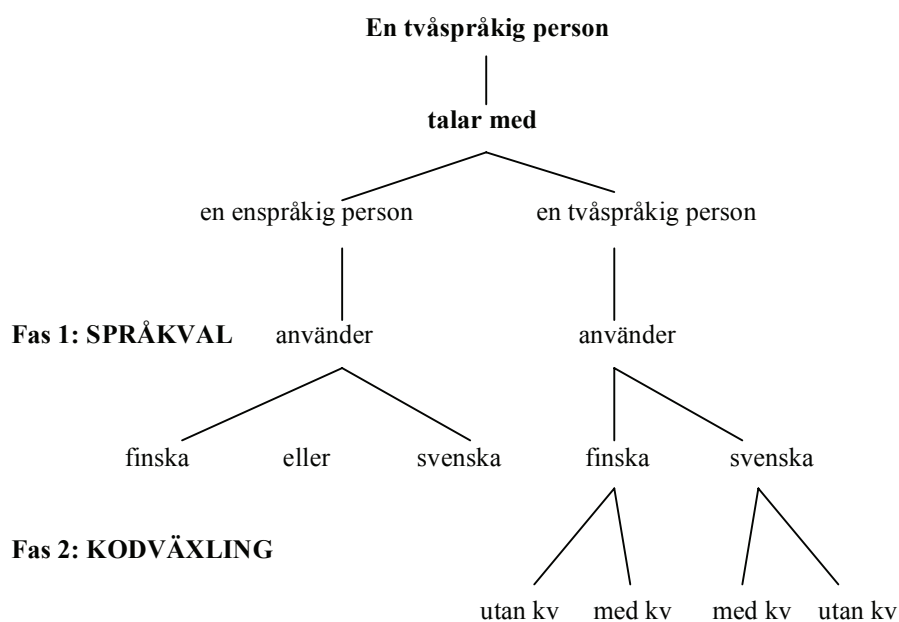
**Figur 5.** Kodväxling i tvåspråkig språkform.

Den tvåspråkiga språkformen i figur 5 bildar ett kontinuum. Språkens användningsområden kunde illustreras tredimensionellt med hjälp av två varandra överlappande strutar, eller med två ständigt på varandras områden svängande strålkastarkäglor med var sin mittpunkt i punkt *E*. Någonstans i mitten finns en zon, där de två språken möts och där språken har flest gemensamma kontaktytor (= *B*). Där alternerar användningen av språken, och där är möjligheten till kodväxling störst (Grosjean 1982, för en liknande tolkning av Grosjeans modell se Andersson 1996).

För den empiriska analysen av mitt material använder jag en teoretisk språkvalsmodell. Denna personorienterade språkvalsmodell (enligt Grosjean 1982: 52) förklarar en två-

språkig persons språk användning utgående från socio- och psykologiska faktorer. Modellen åskådliggörs av ett träd-diagram (se figur 6 nedan).

Enligt språkvalsmodellen (figur 6) sker en tvåspråkig persons språkval och kodväxling i två faser. I fas 1 bestämmer han sig för bas-språket för kommunikationen: och i fas 2 bestämmer han, om han tänker kodväxla eller inte (för termen bas-språk se avsnitt 1.2).



**Figur 6.** Personorienterad språkvalsmodell.

Att bestämma vilket språk som är bas-språket för en tvåspråkig kommunikation kan ibland vara svårt. Hjälpen kan sökas bl.a. hos forskare som studerar kodväxling i strukturellt perspektiv. De definierar bas-språket på morfologiska och syntaktiska grunder och kallar bas-språket värdspråk (*host language*) eller matrisspråk (*matrix language = ML*). Bas-språket är det språk som levererar den syntaktiska och morfologiska ramen i sammanhanget. Det andra språket kan man på motsvarande sätt kalla gästspråket (*guest language*) eller inbäddat språk (*embedded language = EL*). Det är det språk som står för de införda elementen (se t.ex. Halmari 1997: 20–22; Myers-Scotton 1997: 220; Park 2000). Enligt det strukturella synsättet på kodväxlingen ska det alltid vara möjligt att bestämma bas-språket för en tvåspråkig kommunikation. Då det gäller finskan och

svenskan underlättas bestämmandet av basspråket för den tvåspråkiga kommunikationen av att finskan och svenskan till sin struktur och fonotax avsevärt skiljer sig från varandra.

Enligt Grosjean (1982: 52; 136f) sker valet av basspråk i samverkan mellan fyra sociolingvistiska faktorer: deltagare, situation, topik och funktion (= situationell kodväxling enligt Blom & Gumperz 1986: 424–425; se även Genishi 1981: 133). Dessa fyra huvudfaktorer inrymmer i sig flera delfaktorer (Grosjean 1982: 136f.):

1. deltagare  
språkbehärskning, språklig preferens, talarens lingvistiska historia, släktskapsförhållanden, närhet, social identitet, ålder, kön, utbildning, yrke, socioekonomisk status, etnisk bakgrund, språkens status, omgivningens tryck osv.
2. situation: *setting*, tid och plats  
omgivning, plats, närvaron av enspråkiga talare, graden av formalitet; domän (arbete, skola, kyrka, offentlig plats); aktivitet (familjefrukost, fest, lektion, besök):
3. topik: innehållet i samtalet  
samtalsämne; typ av ordförråd; (t.ex. arbete, idrott, nationella fester)
3. interaktionens funktion  
för att höja status, för att skapa social distans, för att utestänga någon och för att begära eller befälla (t ex fråga, språkliga rutiner: hälsningsfraser, tackande, ursäkt). Fantini (1985) betraktar barnets språkval i samband med lek, sagoberättande, vitsar, det inre språket och drömmar genom språkvalsfaktorn funktion.

I den personorienterade språkvalsmodellens fas 2 (figur 6) bestämmer den tvåspråkiga individen om mängden och arten av kodväxling i talsituationen. Faktorer, som påverkar kodväxlingsstrategin i detta skede av valprocessen, kan också vara psykolingvistiska. Andra möjliga faktorer är talarens lingvistiska kompetens, preferens för ett av språken i fråga om samtalsämnena inom ett område (Dodson 1985: 327), språket för begrepps-inläringen, eller talarens mentala tillstånd (stress, glädje, trötthet). Andra orsaker är önskan att uttrycka stilistiska aspekter genom kodväxling (Grosjean 1982: 129). Dessa senare nämnda språkvalsfaktorer kallas också konversationella eller stilistiska faktorer och den kodväxlingstyp de betingar, konversationell eller stilistisk kodväxling (Blom&Gumperz 1986; Genishi 1981).

Enligt Grosjean (1982: 152) kodväxlar en tvåspråkig person av följande orsaker:

- 1 För att uppfylla ett lingvistiskt behov (lexikal lucka, stående uttryck, kv som diskursmarkör).
- 2 För att fortsätta på det språk som just har använts ("triggering").
- 3 För att specificera en samtalspartner.
- 4 För att modifiera meddelandet, förstärka eller betona.
- 5 För att specificera talarens engagemang (för att personifiera meddelandet).
- 6 För att markera och framhäva gruppidentitet (solidaritet).
- 7 För att uttrycka förtrolighet.
- 8 För att utesluta någon ur samtalet.
- 9 För att förändra talarens roll: höja hans status, öka auktoritet, visa sakkunskap.

Några av orsakerna till vuxnas kodväxling (nr 1–4) är mera framträdande också i kodväxlingen hos barn än andra (nr 5–9). Det finns få undersökningar av hur kodväxlingen utvecklas hos barn i min informants ålder. Det referensmaterial som ligger språktypologiskt närmast min undersökning finns i Leena Huss' (1991) studie av barns språkval och kodväxling i finsk-sverigesvensk kontext. Också Heidi Rontus tämligen nya undersökning (2005) av finsk-finlandssvenska barns språkdominans i tidig tvåspråkighet bildar en referensram trots studiens något annorlunda forskningsansats. Det intressanta i Rontus material är att hennes två informanter är i slutet av materialinsamlingen ungefär i den ålder som min informant är i, då materialinsamlingen påbörjades. På grund av att de flesta barnen också i Huss' studie är något yngre, och på grund av att makrokontexten i Huss' och Rontus undersökningar skiljer sig från den i min studie, är Huss' och Rontus resultat inte direkt jämförbara med mina. Därför använder jag mig också av studier av tvåspråkiga barns språkval och kodväxling, som har gjorts mellan andra språkpar i andra språksamhällen än det finsk-svenska.

Utgående från resultaten i de tidigare studierna<sup>26</sup> har jag sammanställt en lista över orsaker som är framträdande i kodväxling hos tvåspråkiga barn. I dessa studier har barnen konstaterats kodväxla för att de:

---

<sup>26</sup> Rontu 2005; Hassinen 2002; Park 2000; Halmari & Cooper 1998; Zentella 1997; Lanza 1997; Lyon 1996; Pan 1995; Goodz 1994; Döpke 1992a och 1992b; Kwan-Terry 1992; Huss 1991; Ohlstein & Blum-Kulka 1989; Arnberg 1988; Saunders 1988; Fantini 1985; Genishi 1981; McClure 1981.

- 1 specificerar samtalspartnern;
- 2 återberättar det hörda på originalspråket;
- 3 har lärt sig begreppet eller upplevt aktiviteten på språket i fråga;
- 4 fyller en lucka i sin vokabulär;
- 5 använder ord som är mera framträdande, lättare tillgängliga, lättare att uttala eller uttrycka på ett av språken;
- 6 fortsätter till följd av triggereffekten att tala det språk som har använts;
- 7 modifierar budskapet: skärper eller förmildrar det sagda genom språkvalet;
- 8 förhindrar eller förklarar ett missförstånd;
- 9 framhäver gruppstillhörighet;
- 10 skapar en särskild kommunikationseffekt; roar, förargar, beordrar, befäller;
- 11 inkluderar någon i samtalen/utesluter någon ur samtalen.

Denna uppdelning (jfr tablå 5, i början av avsnitt 6.3) ger stommen till analysen av det empiriska materialet i min undersökning. Jag förväntar mig att finna exempel på ovan nämnda typer av kodväxling hos min informant, eftersom:

- a) Studier, som har gett bevis för att barnens kodväxlingsförmåga börjar utvecklas redan i lekåldern, är många.
- b) Min informant är ungefär i samma ålder som de undersökta barnen i de andra studierna.
- c) Några av de undersökta språken är mera (engelska–spanska), andra mindre besläktade med varandra (engelska–kinesiska; engelska–hebreiska; engelska–finska; svenska–finska; svenska–koreanska), vilket tyder på att vi har att göra med en universell företeelse.

Jag förväntar mig att kunna konstatera kodväxling enligt ovan beskrivna principer också hos ett tvåspråkigt, finskt-finlandssvenskt barn.

### 5.3.2 Metod vid materialbehandlingen

Materialet för undersökningen av E:s språkval (avsnitt 6.2) och E:s kodväxling (avsnitt 6.3) består av totalt 22 timmar inspelningar och observationer. Också hela dagboks-materialet används som underlag för analysen. Materialet som analyseras under punkt: E:s språkval med svensk samtalspartner (avsnitt 6.2.2) upptar tolv timmar av det transkriberade materialet. I materialet för analysen av E:s språkval med svensk samtalspartner ingår också fem transkriberade observationssessioner, av vilka tre inträffar hemma under telefonsamtal med P och två i dagklubben. Dessa transkriptioner används för att komplettera och fördjupa analysen. (Se bilaga 1.)

Kriterierna för indelningen av E:s språkmiljöer, hans språkbrukskontexter och tal-situationer i: enspråkiga (svenska resp. finska) och i tvåspråkiga, diskuterades i de inledande kapitlen (1 och 2; för 'kontext' se också Kurhila 2000: 363.) Denna principiella indelning av undersökningens tvåspråkighetsfält är en utgångspunkt för analysen (se syfte, avsnitt 1.3). En annan är att E:s tvåspråkighet betraktas ur hans egen och ur svenskans synvinkel. Den systematiska materialinsamlingen har skett med detta ändamål i åtanke. I studien får analysen av E:s språkval med finska som basspråk en kontrasterande och kompletterande roll. I analysen av E:s kodväxling är basspråket finska i sin tur mera framträdande p.g.a. att E:s kodväxling mest sker i riktningen från finska till svenska.

Enligt den personorienterade språkvalsmodellen (avsnitt 5.3.1) bestämmer tvåspråkiga människor själva över sin språkform även i institutionellt svenska eller finska (kultur-, makro-) kontexter<sup>27</sup>. De tvåspråkiga varierar också sin språkform (växlar språk t.ex. vid yttrandegränser). Deras talarter kan bestå av två yttranden, av vilka vart och ett uttalas på var sitt språk. Också ett enstaka ord kan innehålla inslag från de två språken. Dessutom förekommer främmande element och tvärspråkligt inflytande också på det syntaktiska, morfologiska och på det fonologiska planet.

Jag studerar min informants kommunikation i den miljö där han tillägnar sig språken, dvs. i hans interaktion med familjen och i närmiljön. Med termen *interaktion* avser jag sociala situationer som uppstår mellan två personer, när de samtalar med varandra (Saari 1980: 28; se Luukka 2000: 140; se avsnitt 1.2).

Om konkreta samtalssituationer, där interaktionen sker, använder jag termen *talsituation*. Det finns inte två exakt likadana talsituationer. Termen *talsituation* kan också hänvisa både till en situation som är konkret i tid och rum (*setting*) och till en institutionellt och kulturellt accentuerad situation, vars språkliga beteenderegler är lagrade hos talaren i form av vetskap om språklig interaktion. Den tredje typen av talsituationer

---

<sup>27</sup> Med *kontext* förstår Hakulinen och Ojanen (1976: 84): ”*kielen elementin ympärillä olevia kielen merkitystä kannattavia relevantteja piirteitä.*” Som exempel på kontexter ger de menings-, situations- och kulturkontexten.

karaktiseras av interaktion i vilken språket används på ett visst sätt, t.ex. inom vissa domäner (jfr Zentella 1997: 83-84; se Enkvist 1980: 233–234). [Termen *domän/käyttöala* står i sin vidaste bemärkelse för en språkbrukskontext där informanten kommer i kontakt med sina språk (se avsnitt 3.3).]

Enligt en av avhandlingens teoretiska utgångspunkter kontrasteras informantens språkval mot hans samtalspartners språkstrategi. Därför är det ändamålsenligt att definiera materialets kontexter ur hans synvinkel. Kontexterna i materialet (deras språkliga status enligt deras en- och tvåspråkighetsgrad) definierar jag på följande pragmatiskt funktionella grunder:

- 1 utgående från att E i dem samtalar med en person som konsekvent med honom följer EPES-strategin;
- 2 utgående från att E:s samtalspartner registrerar sig eller identifierar sig som svensk-/finskspråkig, och i enlighet med detta konsekvent kommunicerar med honom på svenska/finska och/eller är en person som E aldrig har hört tala finska/svenska (t.ex. enspråkigt svenska/finska släktingar);
- 3 på institutionella grunder: att EPES-strategin efterföljs av personalen inom svensk dagvård, svensk eftermiddagsklubb, svensk förskola och skola;
- 4 utgående från samtalspartnerns språkfärdigheter: att alla eller åtminstone någon av deltagarna inte kan svenska resp. finska (sverigesvenska släktingar; finska morföräldrar) eller
- 5 att alla samtalsdeltagare kommunicerar på talsituationens basspråk, dvs. de två- och flerspråkiga uppträder i enspråkigt svensk/finsk språkform (M, S, Mk, vissa bekanta och släktingar). (Se också avsnitt 1.2.)

De inspelningar och observationer som är gjorda i den institutionellt svenska makrokontexten, dvs. i dagvården, i klubben och i förskolan, klassificerar jag som svenska med utgångspunkten i att informantens närmaste språkliga modell, ”target-person” (dagmamman, personalen i klubben och i förskolan) förväntas uppträda och/eller enligt sin språkstrategi uppträder i svensk språkform i dem. I de som enspråkiga klassificerade talsituationerna är basspråket antingen svenska eller finska.

Enligt ovan ställda kriterier klassificeras som svenska också de kontexter i vilka E samtalar med sin far i systemens sällskap. Kriteriet är P:s språkstrategi: *P/sv* → *barnen*. Som svenska klassificeras vidare kontexter där hela familjen är med och där P talar svenska med båda barnen, men där M trots sin fysiska närvaro i talsituationen, inte deltar i interaktionen. På motsvarande sätt är kontexten för de inspelningar där barnen

hemma i P:s frånvaro pratar finska med M klassificerad enligt M:s språkstrategi: *M/fi* → *barnen*, som finsk.

Materialets kontexter definieras som tvåspråkiga på basis av att de tvåspråkiga i dem använder båda språken, dvs. alternerar mellan sina språk eller kodväxlar, när de talar med varandra. Bland tvåspråkiga talsituationer finns både sådana, där alla deltagare är mera eller mindre tvåspråkiga, och sådana, där det förutom de tvåspråkiga deltagarna finns helt enspråkiga deltagare, som inte alls kan det andra språket. En interaktion, där det finns enspråkigt svenska och enspråkigt finska deltagare utöver de tvåspråkiga, måste i praktiken bli tvåspråkig, eftersom de tvåspråkiga förutsätts växla (tolka) mellan finskan och svenskan för att kommunikationen mellan alla samtalsdeltagare över huvud taget ska kunna fungera.

I det tvåspråkiga samhället, som min studie gäller, är kodväxlingen inte så riklig att tvåspråkig språkform i sig skulle vara en norm eller en accepterad språkform bland språkbrukarna (se Herberts 1997). Trots det förekommer det kodväxling individuellt och temporärt bl.a. hos ungdomar, inom vissa mikrokontexter och subkulturer samt i arbetsslangen på tvåspråkiga arbetsplatser (enligt forskarens kännedom; för det sistnämnda se Strömman 1995).

#### *Tillvägagångssättet vid behandling av materialet*

Det handskrivna dagboksmaterialet med sina detaljerade uppgifter kopierades ur de ursprungliga minneslapparna in på datorn. Därvid försågs exemplen med teoretiska kommentarer. (Om metodologiska principer se t.ex. Väättäinen 2005.)

Inspelningarna avlyssnades och transkriberades enligt principen: Vem säger, vad, på vilket språk, till vem och när? Denna analys karakteriserar jag som "en situationell analys i Fishmans anda" (se Fishman 1965; se också Baker 2001). De två viktigaste enheterna vid transkriberingen och under den första genomgången av materialet var begreppen 'yttrande' och 'episod'.



Med ett *yttrande* avser jag en samtalsenhet som uttrycker en tanke eller en idé. Ett yttrande kan bestå av ett eller flera ord. Mellan yttrandena finns en paus (jfr Genishi 1981: 133). Jag använder pausen som en särskiljande markör mellan yttrandena, men beaktar inte pausens längd. Pausens längd är inte väsentlig i mitt fall, eftersom mitt mål inte är att kvantifiera resultatet i antalet informantens kodväxlingar eller i antalet svenska/finska yttranden av det totala antalet av hans yttranden per tidsenhet (jfr Huss 1991).

Materialet innehåller också yttranden som består av två språk. Detta händer t.ex. då E yttrar samma utsaga turvis utan paus på båda språken t.ex.: *De' finns krokodiler, hjälp! – Krokotiilit syö!* Samtalsanalysens term *talartur*, en samtalssekvens som innehåller flera yttranden av samma talare i rad (Englund Dimitrova 1991: 22), beskriver bra ett yttrande med identiskt innehåll på båda språken.

Begreppet 'episod' använder jag som ett praktiskt hjälpmedel i transkriberingen. Episod används som analysenhet bl.a. i Genishis (1981: 132) studie av kodväxling hos fyra sex-åriga spansk-engelska förskolebarn i USA. Episod sammanfaller ofta i mitt material med byte av samtals tema. I episoderna kan ingå subepisoder, t.ex. någon samtalsdeltagares tillägg eller kommentarer till en annan eller till en ospecificerad adressat. En subepisod består ofta av talarens egna tankar och funderingar kring samtalsämnet eller är framkallad av yttre händelser och iakttagande av föremål i talarens omgivning (Genishi 1981).

Vid den initiala genomgången av materialet använde jag en systematisk identifieringsstruktur för E:s användning av finska och svenska i materialet. Följande struktur är härledd ur avhandlingens forskningsfrågor:

*Strukturen i behandlingen av materialet*

- A Vem talar, vilket språk, med vem och varför?  
(Yttrandena mellan E och hans samtalspartner.)
- a) *Språkval:*  
E:s språkval enligt fas 1 i språkvalsmodellen:  
a) E talar svenska: med vem, när och varför?  
b) E talar finska: med vem, när och varför?  
=>E:s språkval enligt person, domän, topik och funktion.
- Vilket språk talar E med sin samtalspartner:  
a) i den svenska kontexten?  
b) i den finska kontexten?  
c) i den tvåspråkiga kontexten?
- E:s språkval enligt svensk/finsk/tvåspråkig samtalspartner:  
a) E:s språkval i hans responser och svar i förhållande till samtalspartnerns språk.  
b) E:s språkval i spontana egna yttranden, vid temaöppningar, i tilltal, i frågor.  
=> Aktivt eget val av finska eller svenska.
- b) *Kodväxling:*  
E:s kodväxling/bruk av två språk enligt fas 2 i språkvalsmodellen:  
E:s kodväxling enligt person, situation, topik och funktion.  
E:s kodväxling enligt andra faktorer.  
Vilka faktorer påverkar E:s kodväxling:  
a) från basspråket svenska till finska;  
b) från basspråket finska till svenska?
- B Vilka idiolektala drag finns i E:s bruk av två språk (språkval och kodväxling och andra företeelser).
- C Vilka andra tvärspråkliga drag finns i E:s bruk av två språk?

Uppspjälkningen av materialet i mindre helheter enligt person, situation, tema och funktion var praktisk och underlättade materialbehandlingen på två sätt: 1) E:s yttranden kunde sorteras ut ur materialet enligt språk och person/samtalspartner; 2) strukturen i hans kommunikation åskådliggjordes i förhållande till den övriga familjens kommunikation. Det första analyskedet gav en god överblick över principerna för E:s språkval (6.2). Med hjälp av denna modell var det också möjligt att isolera E:s kodväxling, som sker enligt de fyra olika faktorerna (av vilka faktorn person framträdde som viktigast).

Efter att bandinspelningarna hade blivit transkriberade och dagboksanteckningarna renskrivna, arbetade jag induktivt.

Dagboksanteckningarna analyserade jag exempel för exempel. E:s språkval enligt person tedde sig klart i materialet, men variationen i E:s bruk av två språk och i hans kodväxling visade sig vara stor. Bland annat alla belägg på E:s parallella bruk av svenska och finska i materialet kan inte klassificeras som prototypisk kodväxling. Gränsfall i detta hänseende är bl.a. E:s rikliga bruk av vissa svenska ord i finskan (t.ex. ord som hör till den s.k. "E-sfären" (se avsnitt 6.3, avsnitt 6.3.14: Idiolektala drag, såsom *väska*, *täcke*, *bälte*, *rutscha*, *trolla*, *klåtta*, samt hans användning av egenamnsliknande benämningar: *Tanten*, *Klubben*, *Lilla parken*, *Stora parken* osv. För att kunna ta ställning till dessa avgränsningsaspekter har jag sökt stöd i olika teorier. Det har å sin sida påverkat avhandlingens innehåll och disposition samt strukturen i resultatredovisningen i avsnitten 6.2 och 6.3.

I analysens följande skede gick jag igenom mitt material på nytt, dvs. jag analyserade de olika exempeltyperna och skrev ut teoribaserade kommentarer i transkriptionerna och i Dagboken. Sedan gjorde jag sammandrag av kodväxlingstyperna och sammanförde exemplen i klasser. Till närmare granskning tog jag de mest framträdande företeelserna i materialet. På detta sätt åstadkoms en helhetsbild av hela materialet.

Efter en kvantitativ prövning av det material som härstammar från den svenska resp. den finska kontexten (Berglund 1998) kunde fokus läggas på den mest centrala företeelsen i materialet: språkvalet enligt person (EPES-principen, "normen"; se avsnitt 6.2.1; se Berglund 2006). Intressantast visade sig vara informantens avvikelser från detta hans personrelaterade språkvalsmönster ("brott mot normen"). I materialet framträder avvikelserna från normen som kodväxling till det andra språket enligt faktorerna person, situation, funktion och topik (avsnitt 6.3) samt som användning av kodväxling intentionellt som en konversationell strategi (vissa punkter i avsnitt 6.3).

För en kvalitativ sortering av beläggen använde jag slutligen *NVivo*, som är ett dataprogram för kvalitativ forskning. Exempler klassificerade jag utgående från den personorienterade analysmodellen. Som stöd för min sammanställning använde jag mig av andra forskares teorier om orsakerna till barnens språkval och kodväxling (presenterade i föregående avsnitt och sammanställda i tablå 5, avsnitt 6.3). Det kvalitativa

sorteringsarbetet med NVivo skapade en hierarkisk tankekonstruktion, som utgör dispositionen för avhandlingens empiriska analys. I slutskedet av analysen har avhandlingen getts smärre, pragmatiska avgränsningar. Några klasser har utelämnats (t.ex. sådan kodväxling som forskningen tidigare mest har fokuserat, som studier i kodväxling enligt ordklass). Några klasser har sammanförts till fungerande, större helheter.

Transkriberingsprinciperna (för teckenförklaringar se bilaga 2) har varit följande:

- 1 Av det inspelade materialet har transkriberats allt som sägs under de sekvenser och episoder som E deltar i.
- 2 Vidare har transkriberats alla de episoder under vilka båda språken används (svenskan och finskan möts).
- 3 Av enspråkiga episoder eller av subepisoder, i vilka E inte medverkar, har noterats bara samtalets basspråk, till exempel: ("S och P fortsätter på svenska"; "M/fi→S"; läs: M talar finska med S)).
- 4 I allmänhet är samtalen transkriberade på ordnivån/vissa på morfemnivån.
- 5 Om fonologiska skillnader är avgörande för hur man ska bestämma yttrandets basspråk, förekommer anteckningar om uttalet.
- 6 För att man ska kunna bedöma eventuella psykolingvistiska faktorer inverkan på E:s språkval och kodväxling kommenteras uttrycks sättet och röstläget.

### *Utgångspunkter vid analysen*

Den empiriska analysen sker enligt de fyra språkvalsfaktorerna som presenterades i avsnitt 5.3.1. Grosjeans personorienterade språkvalsmodell (1982) är konstruerad för att beskriva vuxnas språkval och kodväxling. Faktorer som påverkar barnens språkval och kodväxling kan antas skilja sig något från de fyra huvudfaktorerna. På basis av den genomgångna litteraturen preciseras och konkretiseras den teoretiska modellen för analys av mitt material i följande termer:

- 1 person, samtalspartner: target, språklig modell eller förebild; ~finsk/svensk; tvåspråkig, eller E:s tolkning enligt EPES av dessa; andra faktorer (språkbehärskning, ursprung); ~ det i vilken språkform samtalspartnern uppträder;
- 2 situation, setting: konkret tid och plats; ~domänerna svensk dagvård, svensk dagklubb; tvåspråkigt hem och sommarställe; besök i Sverige och utomlands; vistelsen hos de finska morföräldrarna i östra Finland; samt alla slags aktiviteter inom nämnda domäner;
- 3 topik, tema, samtalsämne, som realiseras i typen av ordförråd inom olika temaområden; ~ skolan, intresseområden; ord och termer som har tillägnats inom "M-sfären" och "P-sfären" under sysselsättning med vardera föräldern; dagvårdsbarnens grupplekt, E:s egen idiolekt;

- 4 interaktionens funktion: språkbruk i olika funktioner: ~hos barn språkvalet i språkliga rutiner, som i hälsningsfraser, tackande, ursäktande; i samband med sagoberättande, vitsar, språklekar, drömmar; ~ språkval och kodväxling i syfte att skaffa konversationella fördelar eller att skapa stilistiska effekter.

Innebörden hos faktorerna *person*, *situation* och *topik* låter sig översättas också för analysen av småbarns språkval och kodväxling. Den fjärde faktorn interaktionens *funktion* är däremot diffusare till sin innebörd. Jag avser med interaktionens funktion E:s språkbruk dels i språkliga rutiner, dels i ett konversationellt (emfatiskt) eller i intentionellt manipulerande syfte (avsnitt 6.3).

I språkvalsmodellens första skede väljer en tvåspråkig människa baspråket för sin kommunikation. Enligt tidigare studier (Genishi 1981; McClure 1981; Fantini 1985; Arnberg 1988; Saunders 1988; Zentella 1997; Halmari & Cooper 1998) spelar interaktionens funktion inte en så avgörande roll i barnens språkval (skede 1), utan barnen rättar sitt språkval mest efter samtalspartnern. Språkvalet i språkvalsprocessens skede 2 innebär beslut om behovet av kodväxling, dess mängd, art och ändamål. Här framträder de funktionella faktorerna i barnens språkbruk som orsak till kodväxling.

Aktiviteterna, där språket används (faktorn aktivitet sorterar i modellen under faktorn situation), varierar stort i mitt material från dagliga rutiner i klubben (under samling, sagoberättande, handtvätt, lunch, lärarledd lek och fri lek) och inom dagvården (under måltider, lek, utelekar) till olika aktiviteter hemma (lek, spel, tv-tittande; måltider, vardaglig hygien, nattande, på- och avklädande av kläder; fester, besök, resor osv.).

Eftersom materialet är naturligt förekommande språk, innehåller det mycket olika tal-situationer med talare i olika åldrar. E använder sitt språk för olika talhandlingar, samtalen innehåller varierande samtalsämnen och berör många temaområden. Därför har klassificeringen och den kvalitativa analysen av materialet varit en tidskrävande och komplicerad process med många arbetsmoment.

## 6 BRUK AV TVÅ SPRÅK – EMPIRISK ANALYS

Det första avsnittet i kapitel 6 ägnas åt beskrivningen av informanten. I de två efterföljande avsnitten redovisas avhandlingens forskningsresultat. Avsnitt 6.2 innehåller analysen av informantens språkval och i avsnitt 6.3 rapporteras om sätten på vilka svenska och finska samspelar främst i form av kodväxling i hans kommunikation.

### 6.1 Informant: det simultant tvåspråkiga barnet E

I avsnitt 6.1 presenterar jag undersökningens huvudperson, det simultant tvåspråkiga barnet "E". Jag redogör för hans språkhistoria och tvåspråkighet: dess grundvalar, villkor och särdrag. Jag skisserar en personprofil av barnet E som informant och som ett tvåspråkigt barn. Jag använder mig också av uppgifter som är hämtade ur oberoende källor (intervjuer med dagvårdaren, klubb läraren och förskolläraren samt uppgifterna i den kommunala barnrådgivningens hälsovårdskort).

#### 6.1.1 E:s tvåspråkighet

Avhandlingens informant växer upp i en tvåspråkig familj i en "genuint tvåspråkig" miljö i den tvåspråkiga staden Vasa (för avhandlingens definition av begreppet 'genuint tvåspråkigt' se avsnitt 3.1). E blev redan vid födseln exponerad för svenska och finska i en tvåspråkig sjukhusmiljö. Hans kontakt med båda språken har sedan dess varit oavbruten. Egentligen kan man tvivla på om han någonsin har upplevt en enda, helt enspråkig dag i sitt liv (för argument se avsnitten 3.1 och 3.2). Inflödet på båda språken har överlag varit balanserat i hans liv (se avsnitt 6.1.2). Om man beaktar dessa positiva förutsättningar för E:s kontakt med sina språk, kan han anses som ett prototypiskt och representativt exempel på ett simultant tvåspråkigt barn bland sina jämnåriga kamrater i sitt tvåspråkiga samhälle.

I en sådan tvåspråkig miljö, som studiens huvudperson växer upp i, kan barnet uppleva tvåspråkigheten redan i samband med födseln. Tvåspråkigheten blir då barnets verklig-  
het från dess första andetag.<sup>28</sup> Detta gäller också min informant. Hans kontakt med svenskan och finskan uppfyller således de strängaste åldersmässiga kriterierna för tidig simultan tvåspråkighet (se avsnitt 4.3).

Enligt definitionen av simultan tvåspråkighet (se avsnitt 4.3) ska barnets kontakt med båda språken vara kontinuerlig och regelbunden. E uppfyller dessa krav, om man med kontinuitet avser kontinuiteten i inflödet till honom på svenska och på finska enligt EPES-principen, och bortser från det faktum att den person som talar svenska med honom varierar. (Denna reservation behövs i E:s fall, eftersom hans kontakt med den huvudsakliga svenska källan P varierar under materialinsamlingen.) Kriterierna för simultan tvåspråkighet uppfylls emellertid, eftersom E ända från början har regelbunden kontakt med andra personer som talar svenska med honom, såsom svenskspråkiga släktingar, system och från tio månaders ålder en svensk dagvårdare (se avsnitt 6.1.2 E:s språkhistoria). Svenska hör han också varje dag i sitt bostadshus, genom medierna och då han rör sig i sin närmiljö: i sandlådan, på gården, på gatan och i närbutiken (se avsnitt 3.2). Även om E:s kontakt med den svenska som P levererar honom, innehåller flera månader långa pauser, är användningen av svenska under P:s semestertider desto intensivare och mångsidigare, både kvantitativt och kvalitativt.

Med tanke på avhandlingens titel (E:s interaktion på två språk) är det motiverat att definiera E:s tvåspråkighet utgående från funktionella användningskriterier. Då är Weinreichs (1968) och Mackeys (1968) traditionella definitioner av tvåspråkighet användbara. Av dessa två forskare är det Weinreich som ser tvåspråkigheten som växelvis bruk av två språk, medan Mackey definierar en människas tvåspråkighet utgående från hur hon använder sina språk för sina externa och interna funktioner (inom olika domäner resp. i funktionen inre språk, i mentala funktioner för att tänka, drömma, räkna, be osv.) samt hur hon förmår växla mellan sina språk.

---

<sup>28</sup> Ett sådant barn förkroppsligar en specifik tvåspråkighetstyp som i avhandlingens kontext skämtsamt kan beskrivas med förkortningen *BBB*, "bilingual på BB".

Också enligt Grosjean (1982: 230, 235) bör en människas tvåspråkighet granskas utgående från när och hur mycket hon i sitt dagliga liv verkligen använder och behöver sina båda språk.

Definitionen av tvåspråkighet enligt funktionella kriterier framhäver behovs- och användningssynpunkten (enligt Mackey 1968, ovan). Då kommer definitionen att omsluta språkvals- och kodväxlingsaspekten. Definitionen av E:s tvåspråkighet enligt funktionella kriterier förankras å ena sidan i hans möjligheter att verka på två språk i det tvåspråkiga språksamhället som han växer upp i (se avsnitt 3.1; jfr Grosjean & Soares 1986: 178–179), å andra sidan i hans föräldrars språkplanering och familjens språkstrategi (se avsnitt 3.2). Båda dessa förankringar av E:s tvåspråkighet bereder mark för att den ska kunna utvecklas som en integrerad, holistisk tvåspråkighet. Enligt den holistiska synen på tvåspråkighet betraktas en tvåspråkig individ inte som två enspråkiga i en person, utan som en egenartad talare–lyssnare, som använder än det ena språket, än det andra eller ibland dem båda tillsammans beroende på talsituationens krav (se Grosjean 1985; Grosjean 1995: 259–261 och avsnitt 1.2).

Den fjärde möjligheten att definiera E som tvåspråkig är att använda ursprungskriteriet. Han är ett barn, som från första början i en tvåspråkig familj tillägnar sig två språk (Baetens Beardsmore 1986: 28ff). Enligt Swain (1972: 238) har han tvåspråkighet som förstaspråk, medan bl.a. Meisel (1990) anser att han har två förstaspråk – egentligen två modersmål. För den uppfattningen att E i sin tidigaste barndom (0–5 år) de facto har två modersmål, talar det att hans tillägnande av svenska och finska har i hans tvåspråkiga uppväxtmiljö (beskriven i avsnitt 3.1) förutsättningar att framskrida i så pass jämn takt att det är möjligt för honom att på lika villkor och grunder, jämsides utveckla två lika starka språk, *La* och *La*. Också andra forskare, t.ex. Skutnabb-Kangas (1981: 83–96), vidhåller att en tvåspråkig individ kan få, och senare i livet under vissa betingelser ha, två modersmål (för en sammanfattande diskussion i ämnet se också Håkansson 2003: 13–23). Enligt Skutnabb-Kangas (ibid.) kan en tvåspråkig människas modersmål likväl variera under livstiden beroende på människans livssituation och behov av språken.



E:s tvåspråkighet kan slutligen definieras utgående från identitets- och attitydkriteriet. 'Identitet' och 'attityd' är abstrakta och svårdefinierade begrepp. Då det gäller E, är situationen svår att utreda med tanke på hans unga ålder i början av materialinsamlingen. Det är tveksamt, om det alls går att operationalisera begreppen 'attityd' och 'identitet' i forskningssyfte på en treårings nivå. Därutöver är 'tvåspråkig identitet' ett kluvet och svåråtkomligt begrepp, vars existens i och för sig har ifrågasatts.

Det är alltså svårt att granska E:s tvåspråkighet enligt attityd- och identitetsdefinitionen. Hans språkliga identitet kan indirekt granskas genom hans identifikation med finskan och svenskan och talare av dessa språk. Enligt Skutnabb-Kangas (1981: 33f) kan en tvåspråkig människas tvåspråkiga identitet prövas enligt de fyra kriterierna nedan. Enligt Skutnabb-Kangas (ibid.) har en tvåspråkig människa en tvåspråkig identitet, om hon själv:

- 1 anser sig ha två modersmål;
- 2 känner sig höra till båda språkgrupperna;
- 3 identifierar sig själv som talare av båda språken och
- 4 av enspråkiga utomstående uppfattas som en genuin infödd talare av båda sina språk.

De tre första kriterierna verifieras genom den tvåspråkiga människans egen uppskattning, det fjärde kriteriet kan testas och bestyrkas av utomstående granskare. Egentligen borde de tvåspråkiga oftare få tala ut och yttra sig om sin egen tvåspråkighet, menar Grosjean (1982) samt Grosjean och Soares (1986). Denna tanke ingår också i avhandlingens utgångspunkter (kapitel 1 Inledning).

Många forskare anser att det säkraste sättet att ta reda på en människas tvåspråkighet är att fråga henne själv. För att få grepp om hur E uppfattar sin tvåspråkighet, identitet och sitt modersmål gjorde jag en kort muntlig "intervju" (14.05.96) med honom, då han var i åldern (4år 11 mån.).<sup>29</sup> E besvarade bl.a. frågorna:

---

<sup>29</sup> Intervjun upprepades och uppföljdes 5 år 5 månader senare (12.10.02), då E var i åldern (11:4). Av nyfikenhet och för att tillfoga intervjun större allmängiltighet presenterade jag frågorna också för E:s syster, S, som var vid den första intervjun (14.05.1996) i åldern (12:6) år och vid den andra (12.10.2002) nästan 18 år gammal (för båda intervjuerna se Berglund 2007).

- 1 Vad betyder *tvåspråkig*?
- 2 Hur har du blivit tvåspråkig?
- 3 Vad är ditt modersmål?
- 4 Vilket språk kan du bäst?

Första frågan besvarar E utgående från användningskriteriet: *<Att man talar två språk>*, men han kan inte i cirka femårsåldern förstå och förklara begreppet 'modersmål'. Efter att M förtydligar begreppet för honom med *<det är det språk som du mest, helst eller oftast talar>*, uppger han att hans modersmål är *<finska och svenska>*. Enligt användningskriteriet anser E sig ha två modersmål, även om han meddelar att han kan finska bäst.

Uppkomsten av sin tvåspråkighet förklarar E genom sin språkanvändning enligt EPES-principen i sitt tvåspråkiga hem (Intervju 1: 14.05.96). Hans svar: *<Då ja' var liten hade ja' inte ens lärt mig tala utan ja' var bara tyst och sa ingenting>* avslöjar att ett simultant tvåspråkigt barn uppfattar sig självt som tvåspråkigt ända från början, *infancy* (ursprungsdefinitionen). Teorin om två förstaspråk och även teorin om tvåspråkighet som förstaspråk (avsnitt 4.3) får stöd av hans svar.

Då jag granskar E:s språkliga identitet genom hans egna åsikter om sin tvåspråkighet samt genom hans identifikation med svenskan, finskan och talare av dessa språk, såsom det framkommer i materialet (jfr Sundman 1998: 33–36; se Berglund 2007), förefaller han att ha en "orädd" språklig identitet (jfr Visapää 1996). Den framträder i verkligheten bl.a. genom hans språkval i enspråkigt svenska och finska situationer. Enligt språkstrategin talar E svenska med S och P i finska kontexter, t.ex. i finskspråkiga släktingars sällskap. Med svenskspråkiga personer talar han svenska, men använder finska med M, också när svenska personer är närvarande (se avsnitten 6.2 och 6.3 för exempel). Med sina svenska och med de flesta tvåspråkiga lek- och skolkamrater talar E svenska (en uppföljning visar att detta språkval gäller vintern 2004 och sommaren 2006).

Även om bedömningen av E:s språkliga kompetens<sup>30</sup> inte ingår i avhandlingens explicita forskningsfrågor, ger det forskningen en djupare bakgrund att höra hur hans närmaste språkliga modeller utanför familjekretsen (dagmamman, klubb läraren och förskolepersonalen) uttalar sig om saken. Enligt dem verkar E:s två språk utvecklas i jämn takt under materialinsamlingen.

Enligt dagmamman Sara, som skötte E i över fem år, har E ända från början, dvs. från drygt ettårsåldern, varit konsekvent i sitt språkval. I knappt fyraårsåldern (22.5.95) är han enligt DM lika stark på båda språken. Hon påpekar att E inte "blandar". Ett år senare (25.3.96) kompletterar hon sitt svar med en reservation: "Visst händer det, att om barnen har upplevt någonting spännande på finska, berättar de följande dag om detaljerna på finska." Enligt DM brukar det vara sällsynt att E i sådana fall återger längre sekvenser på finska. DM vill framhäva att E:s båda språk är lika utvecklade. Typiskt för E:s språkbruk (25.3.96; 4:9,6) är, summerar hon, att han tycks ha lika lätt att uttrycka sig på båda språken och att han kan prata om allting. Dessutom kommenterar han ibland själva språket, t.ex. hur det heter på finska eller på svenska och hur man säger det ena och det andra.

Förskoleläraren Inga poängterar att E inte blandar, att han talar en vacker, "riktig" svenska, har ett stort ordförråd och kan prata ledigt om allt på svenska (24.4.97; 5:10,5).

I åldern fem och ett halvt år (läsåret 1996–1997) besökte E talterapeuten för sitt skorrande [r]. Behandlingen påbörjades på svenska, men avslutades på finska på grund av brist på tider hos den svenska terapeuten. Hos talterapeuten gjordes ett s.k. HYKS-test<sup>31</sup>, som används till att uppskatta barnets aktiva ordförråd på barnets modersmål. Ett visst antal poäng i testet tyder på en viss åldersnivå. Bildmaterialet är detsamma oberoende av om man undersöker på finska eller på svenska. E testades först på svenska av

<sup>30</sup> E:s egen uppfattning om sin språkförmåga: av svaren i Intervju 1 framgår att han som femåring anser sig kunna finska bättre än svenska. I tonåren i åldern (11:4;12.10.2002) svarar han på frågan om sin språkbehärskning: "*emmä ti'ä ... kummatkin yhtä hyvin*" < int' vet'ja' .. båda lika bra >.

<sup>31</sup> Testet kallas "HYKS-testet" eftersom det är utarbetat på Helsingin yliopistollinen keskussairaala. Det går också under namnet *Muki-kuppi* och *Odell* (enl. e-postmeddelande från talterapeut NN till Raija Berglund, 19.12.2002).

den svenska talterapeuten, och tre-fyra månader senare på finska av den finska talterapeuten. Testresultaten avslöjade så gott som inga skillnader i E:s behärskning av svenskans och finskans vokabulär<sup>32</sup>. Enligt testet ansågs han vara på samma nivå (”skolmogen”) i båda sina språk.

På grund av att E:s bildningsspråk är svenska gäller han, och bemöts han, som en infödd talare av svenska. Han har inte haft svårigheter med att klara sig i en svensk barn- och undervisningsgrupp (enligt föräldrarnas kontakt med vård- och skolpersonalen).

E:s språkanvändning i den finska språkformen (när han talar med enspråkiga finska personer) skiljer sig tydligen inte väsentligt från en infödd talares enspråkigt finska språkform. I förskoleåldern kan hans tvåspråkiga bakgrund avslöjas på det fonologiska planet för en infödd talare bl.a. av hans avvikande uttal av de ljud där finskan och svenskan mest skiljer sig från varandra, t.ex. svenskans [u]-, [sje]- och [tje]-ljud (Dgb).

### 6.1.2 E:s språkhistoria

Ur den funktionella synvinkeln på tvåspråkighet kan en människas tvåspråkighet definieras med hjälp av hennes språkhistoria. En språkhistoria innehåller en beskrivning av den tvåspråkiga bakgrunden och sätten på vilka de två språken hör och har hört till den tvåspråkigas vardag. Dessutom ska språkhistorien sträva efter att ge uppgifter om kontaktens längd och varaktighet med båda språken (se Baker 2006: 5; Baetens Beardsmore 1986: 6).

#### *E:s kontakt med svenska och finska under materialinsamlingen*

Kontinuiteten i kontakten med båda språken är viktig för barnets tvåspråkighetsutveckling. Redan Leopold (1954) konstaterade att betydande förändringar i det två-

<sup>32</sup> I den finska delen av testet gjorde E två fel: ordet *paraply*, pro: *sateenvarjo*, använde han på svenska, och verbet *pelata*, pro *soittaa* använde han i betydelsen ’spela piano’. (*Paraply* är ett av de ord som förekommer flera gånger i materialets finska kontext; verbet *pelata* används dialektalt i betydelsen ’spela musik’).

språkliga barnets språkliga konstellationer återspeglas i barnets språkutveckling. Uppgifter om E:s kontakt med svenskan och finskan är speciellt viktiga av två andra anledningar. För det första gäller studien den senare delen av de intensivaste åren (från 3 till 7 år) för språktillägnet (för detta se t.ex. Baker & Prys Jones 1998: 37; Strömquist 2003: 69–70). För det andra varierar E:s kontakt med P:s svenska under materialinsamlingen. Ett längre avbrott i kontakten med den ena av barnets huvudsakliga språkliga modeller anses vara speciellt "farligt", om det uttryckligen drabbar inflödet på den minoritetsspråkstalande faderns språk (Baker 1995: 13). Baker har utfärdat sin varning med tanke på diglossiska språksamhällen, där barn som växer upp med två språk inte får det stöd för sina båda språk som E får i sin uppväxtmiljö. E:s kontakt med svenskan och finskan framgår av tabell 1:

**Tabell 1.** E:s språkhistoria.

Ålder ca	Balansen i inflödet	Kontakt med svenska talare + sv kontext	Kontakt med finska talare + fi kontext
<b>1994:</b>			
2:8–2:9	sv+fi	P, S, DM	M, S sportlov hos MM
2:9–3:0	fi>sv	S, DM, släktingar	M, S besök hos MM
3:0–3:3	sv	P, S, svsv släktingar	M, S
3:3–3:6	fi>sv	S, DM + barnen	M, S besök hos MM
<b>1995:</b>			
3:6–3:8	fi+sv	P, S, DM	M+S besök hos MM
3:8–4:0	fi>sv	S, DM	M+S sommarlov hemma
4:0–4:1	fi	S + sv medier	M, S besök hos MM
4:1–4:2	sv	P, S, svsv släktingar	M (S)
4:2–4:4	sv>fi	P, S, DM, Dkl	M, S besök hos MM
4:4–4:7	sv>fi	S, DM, Dkl, P	M, S julen, båten 1 mån.
<b>1996:</b>			
4:7–4:9	sv>fi	P, S, DM, Dkl	M+S sportlov (resa Grl)
4:9–4:11	fi+sv	S, DM, Dkl	M+S hemma
4:11–5:1	fi	S + sv medier	M, S sommarlov, hos MM
5:1–5:2	sv	P, S, svsv släkt.	M (S)
5:2–5:4	sv>fi	P, S, förskolan, DM	M (S)
5:4–5:7	sv+fi	S, DM, förskolan	M S julen hos MM
<b>1997:</b>			
5:7–5:10	sv>fi	P, S, DM, försk., DM	M, S besök hos MM
5:10–5:11	sv+fi	S, DM, försk.	M (S) hemma
5:11–6:1	fi	S + medier, miljön	M S sommarlov, hos MM
6:1–6:2	sv	P, S, svsv släkt 1 mån.	M (S)
6:2–6:4	sv>fi	förskolan, eftis	M (S) hemma
6:4–6:8	sv+fi	S, försk., eftis	M (S) hemma

E, M, P, S = system; sv = till 2/3 svenska; svsv = sverigesvenska; fi = till 2/3 finska; (S) = S talar sv>fi; MM = mormor + finska släktingar; DM = dagmamma; Dkl = dagklubb.

Uppgifterna anger den tid E periodvis tillbringar i sällskap med svenska resp. finska talare. Tidsangivelserna är riktgivande. Egentligen anger de en *by stander*-kontakt (se avsnitt 3.3), dvs. de indikerar E:s möjlighet till interaktion på svenska och på finska. (En komprimerad bild av specialkaraktären för E:s språkhistoria ges i tablå 2 i slutet av detta avsnitt.)

Av tabell 1 framgår E:s genomsnittliga dagliga umgänge på svenska/på finska hemma, inom dagvården, i klubben och i andra miljöer. Tidsuppgifterna i tabell 1 är riktgivande. I tabellen används angivelser: *sv*, *fi*, *sv>fi*, *fi>sv* och *sv+fi*, för att åskådliggöra balansen mellan finskan och svenskan under E:s språkhistoria. Angivelsen *sv* resp. *fi* betyder att det uppskattade inflödet utgörs till cirka två tredjedelar av svenskan/finskan; *sv>fi* betyder att E har mera tillgång till det ena språket än till det andra och *sv+fi* eller *fi+sv* betyder att inflödet på båda språken är ungefär lika starkt. För innehållet och kvaliteten av inflödet på svenska och på finska, hänvisar jag till beskrivningen av familjens språkstrategi och språkvanor (se avsnitt 3.2) och till Intervjun med DM (1995 och 1996; se också avsnitt 6.2.3 och Berglund 1997).

Under de första levnadsåren upp till treårsåldern får E inflöde på svenska genom P, S, svenska släktingar och bekanta samt via svenskan i samhället. Under de månader P är borta är E:s huvudsakliga svenska källa systemen S och hennes svenska skola, skolkamrater samt svenskan i barnkulturen (böckerna, teven, videoprogrammen). Under de här tiderna talar M finska hemma med E och S, medan balansen mellan språken åter svänger till svenskans fördel under P:s semestrar.

Från åldern 1:2 (1992) förstärks svenskans andel på dagarna, då E på dagtid börjar vistas hos en svenskspråkig, inom sin egen familj enligt intervjun (22.5.95) dock funktionellt tvåspråkig, kommunal dagvårdare, dagmaman Sara (DM). Hon sköter E på heltid ända till åldern 5:2 år. Barnen i dagvårdsmiljön är både svensk- och tvåspråkiga. Hos dagmaman umgås E och ett annat tvåspråkigt barn (Anna) sinsemellan på finska. De leker varje dag ute med två andra tvåspråkiga barn. Finskan blir ett slags ”arbets-språk” i dessa fyra barns inbördes interaktion, även om de talar svenska med dagmaman och de svenska barnen (enligt Intervju med DM 22.5.95). De språkliga

förhållandena och språkvalet inom dagvården och dagklubben presenteras närmare i Berglund 1997 (se också avsnitt 6.2.3).

En större ändring i de språkliga arrangemangen i E:s liv inträffar i åldern 4:2–4:11 (läsåret 1995–1996), då E börjar tillbringa två förmiddagar i veckan i församlingens svenska dagklubb. Följande läsår (1996–1997), från åldern 5:2 till 5:11 går han under förmiddagarna i en svensk förskola och fortsätter i eftermiddagsvården hos sin svenska dagmamma. Från åldern 6:2 till 6:11 år (läsåret 1997–1998), fortsätter han i "nollklassen" i samma förskolegrupp, och eftermiddagarna vistas han i förskolans svenska eftermiddagsgrupp, *Eftis*. Hösten 1998 inleder han i åldern 7:2 år sin skolgång i ett svenskt lågstadium och tillbringar eftermiddagarna på skolans *Eftis*.

#### *Speciella aspekter med inflödet till E*

Under E:s tidigaste levnadsår följer det inflöde han får på sina två språk ett visst årligt mönster. Kontakten med språken är mera i balans, då P är hemma, egentligen vilar tyngdpunkten då på svenskan, eftersom svenska är familjens gemensamma hemspråk. Medan M förvärvsarbetar tillbringar P mycket tid på eftermiddagarna (4–5 timmar) tillsammans med barnen, vilket antagligen fördjupar det svenska inflödet också kvalitativt.

Genom M och S får E mera inflöde på finska på kvällarna under de tider P är bortrest. I stället blir den svenska tiden per dag i dagvården och i andra institutionella sammanhang då längre, som mest 6–8 timmar per arbetsdag.

Varje år tillbringar M och barnen de flesta jul-, påsk- och sportledigheterna hos morföräldrarna i en finsk miljö, där miljön med undantag av den finlandssvenska tevens svenska barnprogram och systemns sporadiska användning av svenska med E är hundra procentigt finsk. Under somrarna vistas M och barnen i regel 2–4 veckor hos morföräldrarna i samma enspråkiga finska miljö. Under semesterperioderna tillbringar hela familjen regelbundet några dagar i en finskspråkig omgivning. Under dessa vistelser

förmedlas svenskan endast via systemen och P samt genom medtagna svenska böcker och tevens finlandssvenska barnprogram.

Varje sommar inträffar en svensk period, då familjen under cirka en månad har besök av sina i Sverige bosatta, enspråkigt svenska släktingar på sommarstugan. Barnen i denna familj består av en flicka (Li, ett år äldre än S) och en pojke (Ans, tre år äldre än E). I treårsåldern, då materialinsamlingen inleds, har E således periodvis för sitt språkbruk tre "barn-targets", lite äldre språkliga modeller, som är i åldrarna sex (Ans), nio (S) och tio år (Li). Alla dessa tre barn är i den åldern att deras språkutveckling har nått en sådan nivå att de kan anses fungera som fullgoda svenska språkliga modeller för E. Med sina svenska kusiner uppträder S alltid i svensk språkform.

Det som eventuellt också formar E:s attityder till förmån för två- och flerspråkigheten är att han sedan barndomen personligen kommer i kontakt med talare av andra språk än svenska och finska (vilket inte torde vara sällsynt för en stor del av dagens barn). Under sin andra höst inom dagvården (1993) i åldern 2;4–2;6 har familjen under P:s arbetsperiod under två månader besök av en ung, schweizisk kvinna, Mikaela (Mk, sommaren 1995 med i inspelningarna nr 23 och nr 24). Hon umgås med E på svenska (Mk:s förstaspråk är tyska).

Under tiden för materialinsamlingen besöker E Sverige ett par gånger och gör två utlandsresor (ett besök på P:s arbetsplats jullovet 1995–1996; åldern 4;6–4;7 och en semesterresa till Grekland sportlovet 1996). Under resorna hör E många olika språk, bl.a. engelska och norska. Själv lär han sig några ord och korta glosor på dessa språk. Detta resulterar i att engelskan till en viss grad aktiveras hos honom: under och efter vistelsen på P:s båt tittar han på tecknade barnfilmer på video med engelskt tal. Under en semesterresa, som görs två månader efter hemkomsten från båten, använder han självmant för första gången några engelska glosor (i åldern 4;8 år frågar han en utländsk person: *What's your name?*). Att barnen snabbt snappar upp ord på främmande språk och börjar använda dem som helfraser, s.k. holofraser, i sitt språk är dokumenterat i andra undersökningar (se t.ex. Vesterbacka 1991: 39–42; Björklund 1996: 54–55).



E:s kontakt med andra språk bidrar till att han börjar uppfatta två- eller flerspråkigheten som ”normalt” beteende. Hans personliga erfarenhet av att olika människor talar olika språk och att en människa än talar det ena (svenska), än det andra språket (finska), och ibland måste försöka kommunicera på ett tredje språk (engelska, norska), hjälper honom att inse att han själv på motsvarande sätt ska anpassa sitt eget språkval efter tal-situationens krav.

Individuella aspekter i E:s språksituation är att han under två läsår (1994–1995 och 1995–1996) får ett balanserande finskt inflöde genom M på eftermiddagarna p.g.a. att M arbetar deltid. Under vissa perioder får E således ett kvantitativt mera balanserat inflöde på båda språken p.g.a. att den finska tiden hemma är längre på eftermiddagarna (obs. att den intensivaste materialinsamlingsperioden infaller åren 1995 och 1996).

I tablå 2 sammanfattas de individuella aspekterna i E:s språksituation:

**Tablå 2.** Individuella aspekter i E:s språksituation

Typ av tvåspråkighet	simultan
Föräldrarnas språkstrategi	EPES = en person – ett språk: genom en förälder i tvåspråkig, växelvis i enspråkig kontext.
Språken	svenska/finska.
Språklig miljö utanför hemmet	växelvis enspråkigt finsk/svensk och tvåspråkig.
Inflödet på svenska/ finska	varierar periodvis i mängd och kvalitet.
Enspråkigt svenskt/ finskt	enspråkiga släktingar, kamrater, skolan, fritid.
Tvåspråkigt	bekantskapskretsen, kamrater.
Svensk dagvård	6–8 t/dag från åldern 0;11 till åldern 4:11 4 t/dag i åldern 5:2–5:11.
Svensk dagklubb	2 gånger i veckan, 3 t åt gången, i åldern 4:2–4:11.
Svensk förskola	4 t/dag under två läsår, i åldern 5:2–5:11 och 6:2–6:11.
Svenskt Eftis	4 t/dag i åldern 6:2–6:11 i förskolans svenska eftisgrupp.

Under de tider som kontakten med svenskan genom P varierar är systemens, dagvårdens, dagklubbens och förskolans roll som svensk kontakt accentuerad. Bortfallet av svenskan hemma kompenseras av svenskan inom andra domäner, svenskan i institutionella sammanhang, svenskan genom svensk litteratur, videokassetter samt svenskan i bekantskapskretsen och i massmedierna. Dessutom har E möjlighet till språklig interaktion med enspråkigt finska eller svenska talare. Hans bruk av svenska och finska är tidvis klart fördelat i mera svenska och mera finska kontexter och perioder.

## 6.1.3 E:s personprofil

Forskarna betonar hur viktig den språksociala miljön är för barnets tvåspråkighetsutveckling (bl.a. Kessler 1984: 36; Viberg 1987). Vid sidan av kontakten med föräldrarna är också kontakterna med andra centrala personer i barnets liv betydelsefulla (se *targets*, Baker 2001; se avsnitt 3.3), men även barnets personlighet, språkbegåvning och psykofysiska utveckling spelar en stor roll för språktillägnet (Westholm 1990: 50–51, via Huss 1991: 22–23).

I början av materialinsamlingen, våren 1994, i åldern (2;10) uppvisar E tydliga tecken på att han är fullt medveten om sin tvåspråkighet. Som kriterier för E:s språkliga uppmärksamhet och språkdifferentiering kan framföras bl.a. följande (se tablå 3; se Berglund 1997 och 1998; jfr t.ex. Fantini 1985: 43–44):

**Tablå 3.** Kriterier för E:s språkliga uppmärksamhet och språkdifferentiering.

- 1 Han håller isär sina språk enligt samtalspartnern: fi→M, sv→P. Han tillämpar m.a.o. adekvat personrelaterad språkdifferentiering.
- 2 Han gillar inte att man bryter mot EPES-principen:  
E→Ia: *Du kan inte tala finska. Pappa kan inte heller prata finska. Jag talar finska med mamma och mummy osv.* (april–maj 1994; ca 2;10).
- 3 Han *vet själv* att han har två språk; han namnger språken; han talar om sina språk (tecken på metalingvistisk medvetenhet):  
E→P: På finska säger man *yksi kaksi kolme*. (nr 5. Mickey-Yatzy: 26.01.95; 3;6,7).
- 4 Han visar att han förfogar över två separata språkssystem:  
Han använder ekvivalenter (*finska–suomi; svenska–ruotsi; kilittä–kutittaa; spindel–hämähäkki*: 14.5.94; 2;10,25)
- 5 Han tillämpar syntaktisk språkdifferentiering. Han följer svenskans/finskans ordföljd. Han använder t.ex. svenskans bestämda slutartikel och finskans lokalkasusformer:  
E *Bältet* är inte på. (7.5.94; 2;10,18);  
Anna *mulle lockimuki!* <Ge mej lockmugg!> (6.6.94; 2;11,17)  
Han översätter sina yttranden för en enspråkig lekkamrat i sandlådan:  
E→V: *Rikki, de' e' sönder?*: han har ekvivalenter (10.5.94; 2;10,22).
- 6 Han tar hänsyn till enspråkiga människor, dvs. väljer den enspråkigas språk i tvåspråkig kontext. Exempel på sociolingvistisk språkdifferentiering:  
1) E sitter i bilen med M och S, alla talar finska. E byter till svenska, då en gammal enspråkig släkting, Ia, stiger på:  
E→M, S, Ia: *Bältet är inte på.*  
2) Efter en stund tittar E ut genom fönstret och ser att isarna på havet har försvunnit:  
E→M, S, Ia: *Vatten!* (7.5.94; 2;10,18).

I ovan nämnda hänseenden följer E tidtabellen för den normala utvecklingen hos andra två- och flerspråkiga barn (se Allwood m.fl. 1984: 246; Fantini 1985: 40, 54; Baetens Beardsmore 1986: 29–30; Arnberg 1988: 42; Meisel 1989; de Houwer 1995; Romaine 1995; Baker 2001.) (För teorin om barnets språkdifferentiering redogörs i avsnitt 5.1.)

E:s psykologiska och psykofysiska utveckling under materialinsamlingstiden är högst normal för barn i hans ålder. (Uppgifterna baserar sig bl.a. på mina dagboksanteckningar i maj 1996, då E är i åldern cirka 4 år 10 mån., samt på anteckningar i barnrådgivningens hälsokort.) Enligt hälsovårdarens anteckningar är E frisk och han äter, sover och växer normalt. Han lär sig att åka skridskor och skidor ganska tidigt (före treårsåldern). Han cyklar, simmar (deltar i simskolan första gången i åldern 3:11) och lär sig dyka långa sträckor före skolåldern.

Han tar sina första steg exakt på sin ettårsdag (bevittnad på en hemvideo). Det första igenkännliga ordet som har en avsedd referens är ['a-å:]. Denna ljudkombination avser *Hallå!* och dyker upp på ettårsdagen. (Yttrandet används med hänvisning till en leksakstelefon som han får i födelsedagspresent.) Lära och skriva kan han relativt tidigt. Enligt DM:s speciella påpekande i intervjun (22.5.95) börjar E intressera sig för bokstäver i åldern (3:11,3) och kan då skriva sitt namn med bokstavsklossar. Av Dagboken framgår att han håller på att ”knäcka koden” på finska i M:s sällskap hemma våren 1996 i åldern 4:8. Då skriver han ord efter bokstavering. Enligt Dagbok (18.3.96) frågar han i åldern (4;7,29): *Kirjoitetaanko "kettu": koo-tee-tee-uu?* <Skrivs *kettu* <räv> k-t-t-u?>. Ett par månader senare (Dgb: 9.5.96) för han en metaspråklig diskussion om bokstäver. Han frågar: <Hur skriver man 'Raija'? Bokstavera!>, och då M svarar: Rrr – Aaa – Iii -, frågar han: *Ai"ii"niin kuin minussa (=Emil) ämmän jälkeen?* <Aj, "ii" som i "mig" (= i mitt namn = Emil) efter emmet?>. Enligt skriftlig dokumentation från förskolan kan han läsa i åldern 5:4 år.

Enligt förskolläraren Inga (24.4.97; 5:10,5) är E social. Han har en god koncentrations- och uppfattningsförmåga och har lätt att klara sig i grupp. (Enligt läraren är han som sexåring kanske skolmogen, dock mera i sociokognitivt än i psykofysiskt hänseende.) Enligt dagvårdaren tar han ansvar för de mindre barnen inom dagvården (Intervju med

DM 22.5.95). Av en anteckning (2.5.96; 4:10,13) framgår att en förälder till ett av dagvårdsbarnen påpekar att E pratar spontant också med främmande människor.

Ur föräldrasynvinkeln är E till sin natur för det mesta glad och nöjd, men blir speciellt gnällig som trött och hungrig. Som andra fem–sexåringar är han nyfiken, frågvis, ibland lillgammal. I åldern för materialinsamlingen kan man uppfatta honom som lugn och fundersam, men pratsam, något känslig och fysiskt försiktig: han är inte nödvändigtvis den ivrigaste att ryckas med i de vildaste fysiska lekarna. Typiskt för hans psykosociala och psykofysiska utveckling är att den framskrider stegvis, i etapper: det kan ta en viss tid för honom att lära sig en ny färdighet, t.ex. avvänjningen från tröstnappen samt hygienträningen planerades en viss tid, men lyckades fullständigt sedan dessa åtgärder genomfördes i treårsåldern.

En antydning om E:s karaktärsdrag och intresseområden får man via en lista över hans framtida drömyrken, såsom de återfinns i dagboks materialet:

- 1 *Astronaut* som svävar i rymden. (30.4.96; 4:10,11)
- 2 Minä tuun isona *dektiiviksi*; ne vakoilee... ne on kans poliiseita... ne on salapoliiseita, en dektiv som tittar med *isonnuslasi* <förstoringsglas> och spinonerar.> (6.5.96; 4:10,17). <Ja' blir som stor dektiv; de spionerar .. de är också poliser .. de är detektiiver, osv. ...>
- 3 Nån som *gör experiment*. (25.6.96; 5:1,7)
- 4 Haluan tulla tuommoseksi *chokla' kockeniksi* – tuommoseksi suklaan tekijäksi (ser på teven, 10.12.96; 5:5,22). <Jag vill bli en sån där chokla'kock(en) – en sån där chokladmakare.>
- 5 *Glasblåsare* i Sverige i X-stad (där kusinerna bor). (15.7.96; 5:0,27)
- 6 Nån som lagar mat o *har restaurang*. (uppskrivet utan datumangivelse).

Listan med E:s blivande drömyrken är sammansatt av hans yttranden i Dagboken. På ett visst sätt återspeglar listan E:s karaktärsdrag. Han har alltid tyckt om att se på teve, videor och filmer. Att spela olika spel: datorspel och sällskapsspel med andra barn och vuxna, trivs han bra med (förskollärares speciella påpekande 24.4.97; 5:10,5). Han har ingenting emot att hjälpa till i köket och trivs själv med att laga mat (anteckning i Dgb 18.3.1996, vilket verifieras senare i samband med skolämnet huslig ekonomi i högstadiet). Under åren för materialinsamlingen blir han intresserad av musik och enligt

DM (22.5.95; 3:11,3) sjunger han mycket i dagvården. I femårsåldern får han sin första gitarr och börjar ta musiklektioner. Räkneuppgifter med P är populära i samma ålder. De hobbyer som han idkar i förskoleåldern, fortsätter han relativt länge med: han spelar gitarr sedan femårsåldern, tränar fotboll från sjuårsåldern till femtonårsåldern och är med i scouterna sedan lågstadiet, vilket tyder på uthållighet. Till sin grundkaraktär är han ett socialt och pratsamt barn, som producerar mycket material. Det är en egenskap hos informanten som uppskattas av barnspråksforskarna (se bl.a. Foster 1996 och Genishi 1981).

## 6.2 E:s språkval

I den personorienterade språkvalsmodellens fas 1 (Grosjean 1982; avsnitt 5.3.1) bestäms en tvåspråkig människas språkval<sup>33</sup> främst av faktorerna, person, situation, topik (samtalets tema och innehåll) och interaktionens funktion. Den tvåspråkiga språk-användaren beslutar om att antingen tala det ena eller det andra språket (jfr syftet, avsnitt 1.3). I fas 2 bestämmer han om han kodväxlar eller inte. Enligt tidigare forskning i ämnet (se avsnitt 5.3.1) växlar den tvåspråkiga talaren ofta språk vid yttrandegränser (meningsexternt). Faktorn person spelar då en avgörande roll för språkvalet enligt det vilket språk som förknippas med vilken samtalspartner (för karakteristika i tvåspråkiga barns kodväxling se avsnitt 5.3.1). Ofta sammanfaller språkvalet med byte av topik (Zentella 1997: 93). Orsakerna till språkväxling enligt person på yttrandnivån ligger således närmare språkvalsmodellens fas 1 (språkval), än fas 2 (kodväxling). Informantens val av språk enligt person diskuteras i avsnitt 6.2 E:s språkval. I avsnitt 6.3 behandlas E:s kodväxling enligt person. (För skillnaderna mellan dessa fenomen se nämnda avsnitt och den teoretiska diskussionen om kodväxling i avsnitt 5.2. För en diskussion om kodväxling inom yttranden och vid yttrandegränser se också Zentella 1997: 82.)

---

<sup>33</sup> Med *språkval* avser jag valet av svenska eller finska som kommunikationens basspråk (se också avsnitten 1.2 och 5.3.1).

Som en grund för analysen av E:s språkval ligger avhandlingens definition av de språkliga kontexterna. Kontexterna i materialet är definierade enligt det hur informanten uppfattar kontextens (närmast sin samtalspartners) språkliga status i förhållande till sig själv (se avsnitt 1.2 och avsnitt 5.3.2.). Materialet är insamlat med fokus på E:s språkbruk med en svensk, en tvåspråkig och en finsk samtalspartner (se kapitel 2 Material). (Principerna för rapporteringen av undersökningens resultat framgår av avsnitt 5.3.2.)

Både tidigare forskningsresultat och min första kontakt med materialet i transkriberingsskedet pekade på att E:s språkval till en stor del kommer att förklaras av språkvalsfaktorn person, vilken i materialet identifieras som hans samtalspartner. Samtalspartners roll är indirekt påträffbar även vid E:s språkval enligt andra faktorer. Det är E:s språkval i samtal med en svensk samtalspartner och hans användning av svenska (både i den svenska och i den finska kontexten) som står i centrum för undersökningen. Denna fokusering baserar sig på analysresultaten som har frambringats av den kvalitativt induktiva arbetsmetoden.

Vid studien av hur språkvalsfaktorn person gör sig gällande i E:s språkval (jfr avsnitt 3.2) använder jag också beskrivningarna personbundet språkval, personbunden språkalternering och personrelaterad kodväxling (se participantrelaterad kodväxling hos Auer 1995: 125–126; se Dulay m.fl. 1982: 113; se också avsnitt 5.2). Med *personbundet språkval* beskriver jag hur E:s språkval sker enligt EPES-strategin. Med *personbunden språkalternering* avser jag att E systematiskt växlar mellan sina språk, så att han turvis tilltalar en svensk person, t.ex. sin far på svenska och en finsk person, som sin mor på finska.

E:s två språk möts inom hans yttranden/turer också utan byte av adressat (se Zentella 1997: 82). Då det andra språket kommer in som kodväxling, som är relaterad till en enskild persons språk, kan företeelsen beskrivas som *personrelaterad kodväxling* (se Auer 1995: 125–126; för en mera täckande diskussion i ämnet och för exempel på denna typ av kodväxling se avsnitt 6.3.1).

I resultatredovisningen strävar jag efter att först ge en helhetsbild av E:s språkval i materialet. Undersökningen av hans språkval baserar sig på analysen av hela materialet för min avhandling (se kapitel 2). Språkvalet undersöks dels ur E:s egen synvinkel, hur han tänker och vad han baserar sitt språkval på (jfr syften, avsnitt 1.3), dels kontrasteras hans språkval mot hur hans språkliga modeller (jfr avsnitt 3.3) försöker och förmår påverka (sanktionera) hans språkvals beteende (för dessa utgångspunkter se kapitel 1). Först presenterar jag de allmänna resultaten av E:s språkval (6.2.1). Sedan granskar jag hans språkval enligt den viktigaste språkvalsfaktorn, person (6.2.2 E:s språkval med en svensk samtalspartner; P och icke-finskkunnig samtalspartner). Därefter diskuterar jag de fyra språkvalsfaktorernas samverkan för E:s språkval (6.2.3). I avsnitt 6.2.4 granskar jag några utvecklingslinjer i E:s särhållning och bruk av två språk.

#### 6.2.1 Allmänna drag i E:s språkval

Ett av avhandlingens syften (se avsnitt 1.3) är att utreda när informanten använder svenska och när han använder finska i olika kontexter. Enligt teorin om tvåspråkigt förstaspråkstillägnande (se avsnitt 4.1) spelar det en stor roll för barnets adekvata språkval hur barnets språkliga modeller tillämpar strategin en person–ett språk i sin kommunikation med det. Därför kontrasterar jag E:s språkval först mot föräldrarnas språkstrategi (se avsnitten 3.2 och 3.3).

Min undersökning visar att E:s språkval är djupt förankrat i familjens språkstrategi. E:s språkvalsmönster är klart EPES-baserat. Det hänför sig till hans uppfattning om hans språkliga modellers språkliga status (exempel 1). Redan i början av undersökningen har E en klar uppfattning om vilka personer han talar vilket språk med. I exempel 1 uttalar han sig om en gammal svensk släkting och om sina föräldrars språkliga tillhörighet och språkkunskaper på följande sätt:

- 1) april-maj 1994; ca 2:10 Dgb  
 E till den finlandssvenska gammelmestern Ia, som försöker tala finska med honom:  
 E→P Du kan inte prata finska. Pappa kan inte heller prata finska. Jag pratar finska bara med mamma och *mummu* <mormor> och ... ((räknar upp namnen på de finskspråkiga släktingarna)).

Enligt sin egen utsaga i exempel 1 uppfattar E sin far som svensk och sin mor som finsk. Av exemplet framgår också att E i knappt treårsåldern lever i "illusionen" (se avsnitt 3.2; se Sundman 1998) om att det finns enspråkiga, svenska personer (såsom pappa och gammelmester Ia), som inte kan prata finska, och enspråkiga, finska personer (såsom mamma och morföräldrarna), som E talar finska med. Det starka sambandet mellan E:s språkval och de språkliga modellernas tillämpande av EPES-strategin och deras språk(kunskaper) gäller under E:s levnadsår upp till cirka fyraårsåldern (för detta se exempel 42, där E testar P:s språkkunskaper).

E:s särhållning av de två språken är explicit och medveten. Ett tredje drag är att han förklarar sitt språkliga beteende för en enspråkig person, om han i en sådan persons närvaro använder/tänker använda det andra språket (se exempel 6 nedan). Till sin finska mormor säger han (enligt Dgb, på sportlovet 1995, i åldern 3:8 år): *Minä puhun ruotsia isän kanssa*. <Jag talar svenska med pappa>.

En orsak till E:s klara särhållning av språken är familjens språkplanering. En viktig ingrediens i språkplaneringen är att familjen har en medveten språkstrategi enligt EPES (jfr avsnitt 3.2). (För E:s egen uppfattning om språkstrategin redogörs i avsnitt 6.1.1; enligt Intervju 1: 14.05.96, i åldern 4:11).

E:s språkvalsprincip med föräldrarna är klar. Vid tröskeln till sin femårsdag resonerar E om föräldrarnas språkstrategi på ett sätt, som antyder att han har anammat föräldrarnas språkstrategi som rättesnöre för sitt språkbruk i familjen (se exempel 2):

- 2) 2.6.96 4:11,13 Dgb  
 På kvällen hemma; närvarande E och M:  
 E1→M Anna *täcke!* <Ge mig täcket>  
 M Mikä? <Vad?>  
 E2 *Täcke!*  
 M Mikä se on ? <Vad är det?>  
 E3 Peitto! <Täcke!> ((med eftertryck))



- M Miksi sanoit ensiksi *täcke*? <Varför sade du först *täcke*?>  
 E4 No kun en heti muistanut mitä se oli suomeksi.  
 <Då jag inte genast kom ihåg vad det var på finska>  
 ((M försöker reda ut hur E riktigt tänker)):  
 M Se *täcke*kö tuli niin kuin helpommin mieleen?  
 <Var det det där täcket som lättare dök upp i ditt minne?>  
 E5 Nii-in <Ja-a> ((E fortsätter att resonera)):  
 E6 Kun isi on kotona, niin saa puhua vain ruotsia. Kun isi on poissa, niin puhutaan vain suomea <Då pappa är hemma, så får man tala bara svenska. När pappa är borta, så talar vi bara finska.>  
 M Kuka niin on sanonut? <Vem har sagt så?>  
 E7 *Minä!* Niin se on! <*Jag!* Så är det!>

I exempel 2 beskriver E föräldrarnas språkstrategi som en normerande språkvalsprincip i sitt liv (yttrande E6). Av hans eget konstaterande (yttrande E7) framgår att han själv har tagit principen en person–ett språk som sin språkvalsnorm.

Ett annat viktigt resultat av min undersökning är att språkvalsfaktorn *person* spelar en avgörande roll för E:s språkval. E förknippar språket med den person som konsekvent talar ett språk med honom. Det antagande som jag uttryckte i teoridelen (se slutet av avsnitt 5.3.1) med kännedom om flera tidigare forskningsrön i ämnet (se bl.a. Clyne 1997: 308) verifieras således av mina resultat.

E:s språkval enligt person (EPES) inom familjen illustreras av exempel 3. I detta exempel adresserar E turvis sin mor (M) på finska och far (P) på svenska, sin syster (S, Sofia, som i materialet också uppträder under smeknamnet Fia) tilltalar han i detta exempel i åldern ~4:10 på finska (för förändringen i språkvalet mellan syskonen se avsnitt 3.3):

- 3) 12.4.96 4:9,23 Dgb  
 Situation: E hoppar på stolar och låtsas att de är stenar.  
 Närvarande: hela familjen, M, P och S (=systemen Sofia, smeknamnet Fia):  
 E *Äiti auta mä tipun mereen* – pappa hjälp ja' faller i sjön!  
 <Mamma hjälp ja' faller i sjön – pappa hjälp ja' faller i sjön!  
 De' finns krokodiler – hjälp – *krokotiilit syö*.  
 <de' finns krokodiler – hjälp – krokodilerna äter (mig)>  
 E→S *Auta Fia, mä tipun mereen.* <Hjälp Fia, ja' faller i sjön.>

E:s språkval i familjesamtalen baserar sig på hur han uppfattar sina föräldrars språkliga status, men också på vilka familjemedlemmar som är närvarande i den aktuella tal-situationen (språkvalsmönstren i tvåspråkiga familjer varierar stort allt efter familje-

medlemmarna, se avsnitt 3.2). I synnerhet i det tidigaste materialet (före hösten 1996; i åldern ca 5 år) betar E sig explicit tvåspråkigt i sina föräldrars sällskap, dvs. han uttalar sig turvis på sina språk (se bl.a. exemplen 3, 4 och 5).

I tvåspråkiga familjesamtal fungerar E:s språkval som en personspecificerande markör som anger vem E riktar sitt yttrande till. I exempel 4 spelar E, P och M *Hugo*-spelet. Samtalets basspråk är svenska:

- 4) 19.12.94 3:6,0 nr 4: Hugo 1  
 E1 Titta pappa!  
 P1 Ja, nu får du svänga. Nu får du svänga dina Hugokort.  
 E2→M *Kato tämä lähti irti.* <Titta, den här lossnade.> ((någon del i spelet))  
 M Panitko sä takasin sen? <Satte du den tillbaka?>  
 E3 Joo [jå:]  
 M No hyvä. <Nå bra.>  
 P2 Nu får du svänga dina Hugokort. – Den här är värst den här (xxx) – spara två åttor – (xxx)  
 M hmm  
 E4→P *Vi har visst dem alla?*  
 P3 Nu får du börja  
 E5 Va' har du gjort?!  
 P4 Tre - en, två, tre, xxx här.  
 E6 Ja' har int' – ett (vett) vi – =  
 P5 Nä du ska också xxx, nu ska du sluta – ja' ((P spelar, räknar, mumlar för sig själv))  
 E7 =kasta' – homp'sta, komp'sta popp'sta popp! ((trollar med tärningen och kastar))

I exempel 4 alternerar E:s språkval enligt samtalspartners språk (E2–E4). E:s yttrande E2 blir en kort subepisod mellan honom och M på finska. Spelet fortsätter efter de finska yttrandena på svenska (E återkommer till spelet med sitt yttrande E4 och fortsätter med spelet på svenska med P, yttrande E5). Språkvalet fi→M, sv→P anger i exempel 4 vilken förälder E riktar sina ord till.

I yttranden med vilka E samtidigt vill tilltala båda föräldrarna, väljer han svenskan (se exempel 5):

- 5) 9.1.95 3:6,21 nr 6: Lek med Duplo  
 E och P bygger flygplan av Duploklossar; M lagar mat:  
 M→P, E:  
 Hinner ni komma o äta nu? (( M yttrar sig på svenska enligt språkstrategin))  
 P [Jå!  
 E1 [Okej!  
 E2→P Så där!  
 E3→M *Nu kommer vi.*

- M→E Uhm . mitä sä syöt? <uhm vad ska du äta?>  
 E4→M *Spagettia, vain spagettia, ei lihapullaa eikä perunaa.* <Spagetti, spagetti, inte köttbullar eller potatis.>

I exempel 5 rättar E sitt språkval efter den mera enspråkiga föräldrarnas (=P) språksituation (vi i yttrande E3 ovan avser både E och P). I detta exempel responderar E på svenska: *Nu kommer vi!* på M:s fråga: *Hinner ni komma o äta nu?*, som är ställd på samtalets basspråk svenska. E följer alltså M:s språkvalsmodell enligt vilken familjens gemensamma språk i ett tvåspråkigt familjesamtal är svenska (se figurerna 1 och 2). E:s fjärde yttrande (E4) är däremot ett direkt svar på en fråga som M ställer till honom på finska. I detta svar övergår E till EPES-principen: E/fi→M.

Om E avviker från sitt språkval i kommunikationen med P, markerar han det metaspråkligt (för markerat språkval och markerad, flaggad kodväxling se t.ex. Poplack m.fl. 1989 och Halmari 1997: 84–85). Detta illustreras av exempel 6, i vilket E talar svenska med P. Då han vill tilltala M på finska, varskor han P om att han tänker växla till finska: *Pappa jag ska säga till mamma.* Dessutom återger han innehållet i sitt tänkta finska yttrande först på svenska: *Uhm uhm. Flygplanen, dom får man inte röra:*

- 6) 9.1.95 3:6,21 nr 6: Lek med Duplo  
 E och P bygger flygplan av Duplo-klossar.  
 E1→P Pappa ja ska säga till mamma: uhm uhm – ”Flygplanen, dom får man inte röra.”  
 E2→M *Äiti eihän xxx tehdä ...* <Mamma visst inte xxx göra ...> ((fortsätter på finska))  
 M Mihinkä sä laitatt ne? <Var lägger du dem?>  
 E3 Ne saa olla piilossa ettei S nää niitä. <De får vara gömda så att S inte ser dem.>

Tvekljuden *uhm, uhm* framför E:s yttrande E1 i exempel 6 signalerar en kort tvekpaus inför språkvalet. Hans yttrande på svenska: *Flygplanen, dom får man inte röra* är en ungefärlig återgivning av den utsaga som han senare uttalar till M på finska: *Äiti eihän (xxx) tehdä* (E2).

Svenska väljer E som tilltalspråk (se exempel 7) också när han samtidigt adresserar S och M (i åldern 4:11; jfr systemens resonemang om sitt språkval med E i avsnitt 3.3):

- 7) 24.4.96 4:10,5 Dgb  
 E leker med P som blåser upp ballonger åt honom. E kommer in i köket där både S och M sitter och ser på teve:  
 E→M,S *Mamma o Fia titta!* ((E släpper upp ballongen, fortsätter utan paus):  
 E→M *Äiti kato miten tää menee!* <Mamma se hur den här går!>

E:s språkval i exemplen 5, 6 och 7 är pragmatiskt: Han tillämpar ett rationellt och ekonomiskt språkval i sin kommunikation med föräldrarna och gentemot S och M (jfr med figur 1: Familjens språkstrategi). Om han inte yttrar sig turvis på sina språk väljer han den förälders språk som inom familjen talar bara sitt modersmål (jfr E/sv→P i exempel 5). E tilltalar M på svenska i 1.p. pl. i ”vi-form” i exempel 5: *Okej, nu kommer vi.* (= E:s svar på M:s fråga: *Hinner ni komma och äta nu?*) M:s språkval styr E:s språkval och fungerar som modell för det i en tvåspråkig talsituation. (Jfr med den s.k. *Följa John-principen* i exempel 20.)

Kännetecknande för E:s kommunikation med P och M är att han formulerar sina yttranden, så att de strukturellt passar ihop med varandra (se E1 och E3 i exempel 8):

- 8) 3.6.95 3:11,14 nr 44: Tfn -samtal 2  
 P→E *Har ni tänkt åka till villan?* ((E vänder sig viskande till M.))  
 E1→M *☐Eihän mennä saareen tänään?☐* <Visst inte åker vi till villan?> ((M skakar på huvudet.))  
 E2→P *Nej.* ((Samtalet fortsätter. E berättar på M:s uppmaning):  
 M→E *Kerro minne menet ensi viikolla.* <Berätta vart du ska nästa vecka.>  
 E3→P *Pappa jag ska till klubben.*

I exemplet ovan fungerar E samtidigt implicit tvåspråkigt och explicit enspråkigt i sin interaktion med föräldrarna. Kommunikationen mellan E, P och M fortsätter utan avbrott, trots att den dessutom sker via telefon. E:s yttranden i exempel 8 visar att han kan överföra en språklig uppgift från svenska till finska (E1) och tvärtom (E3) i knappt fyraårsåldern (jfr med bl.a. Arnqvist 1993, som ställer sig något tvekan till detta).

Enligt beläggen (exemplen 1–8) i materialet uppfattar E sin far som svensk, men sin mor som finsk, som också kan svenska. Sin far tilltalar E i materialet nästan uteslutande på svenska. På finska tilltalar han P i en mycket speciell funktion, som för att skoja med honom eller testa hans språkkunskaper (se nedan i avsnitt 6.2.2 E:språkval med en svensk samtalspartner och avsnitt 6.3.10 Skapar en särskild kommunikationseffekt).

E:s språkval svenska i tilltalen som han riktar till M i exemplen 5, 6 och 7 visar prov på ett pragmatiskt tvåspråkigt språkbeteende. E är från början van vid att M talar svenska med andra människor i hans sällskap. Han uppfattar det som naturligt att M uppträder i tvåspråkig språkform. Därför kan han själv inkludera M i samtalet på svenska, vilket sker i exemplen 5, 6 och 7. Detta belyses också av exempel 9:

- 9) 15.5.96 4;10,26 Dgb  
 I bilen; E och M är på väg till dagvården:  
 E→M Muistatko sinä päivänä kun oli vapaa päivä niin kun Lucke röyhtäisi niin sinä kysyit siltä:  
*Va' har du ätit?* niin se sanoi: *Ingenting!* <Kommer du ihåg den dagen när det var en ledig dag så när Lucke rapade så frågade du honom: *Vad har du ätit?* så sa han: *Ingenting.*>

I exempel 9 återger E både den svenska pojkens Lucke och M:s yttranden på svenska. E använder svenska för att återge yttranden på det språk som han har hört dem på (se närmare avsnitt 6.3.2). Detta rubbar inte hans språkval E/fi→M, utan finskan förblir kommunikationens basspråk och det språk på vilket berättandet fortsätter.

E:s språkval i exemplen 1–9 ovan ger vid handen att E tillägnar sig ett språkvalsmönster utgående från sina språkliga modellens konsekventa bruk av ett språk i sänder med honom (P enspråkig, M tvåspråkig). I knappt treårsåldern vet E vem han skall adressera på vilket språk (tablå 3 i avsnitt 6.1.3; se exempel 1; se avsnitt 5.1). Ett år senare (exempel 8) är han mycket säker i sitt språkval även om han inte ser sin ena samtalspartner (talar med P i telefon, exempel 8). I femårsåldern växlar han smidigt mellan sina två språk enligt det vem han talar med (exempel 7), men också enligt vem han citerar och vem han talar om (exempel 9). I dessa hänseenden beter han sig som andra jämnåriga tvåspråkiga barn i andra studier (se t.ex. Genishi 1981; McClure 1981; se Huss 1991: 117; Zentella 1997).

E:s språkvalsmönster är hållbart. Det håller också om familjen avviker från sin språkstrategi av pragmatiska skäl (se avsnitt 3.2), vilket hör till naturligt tvåspråkigt språkbruk, dvs. att M talar två språk i familjen, och att båda föräldrarna ibland använder det andra språket (se exemplen 10 och 11 nedan). Utöver pragmatiska avvikelser följer E:s språkval familjens språkstrategi konsekvent (se exemplen 10, 11 och 12 nedan).

I den tidigare delen av materialet (våren 1994–hösten 1996) är E:s språkval mycket konsekvent, ibland mera konsekvent än föräldrarnas eller systemens språkval i kommunikation med honom. Konsekvensen i E:s språkval framgår av exempel 10. I det yttrar E sig först på finska (yttrande E1). Undantagsvis responderar P på detta yttrande på finska (P:s kodväxling till finska framkallas troligen av det oväntade innehållet i E:s yttrande: att E har ont i halsen, vilket får P att reagera förvånat och oroligt):

- 10) 26.7.95 4:1,7 Dgb  
 Vid frukostbordet, hela familjen med:  
 E1→M Tekee kipeetä kun teen näin. <Det gör ont när jag gör så här> ((visar, hur han gör, sväljer))  
 P→E *Mitä? Missä tekee kipeetä?* <Vad? Var gör det ont?>  
 E2→P De' gör ont i *munnen* när man gör så här. ((visar: sväljer))  
 ((Därefter talar E svenska med P; M går ut, och när hon kommer tillbaka hör hon barnen tala sinsemellan svenska. Då M sätter sig vid bordet, säger E)):  
 E3→ *Tänään mennään teatteriin.*– I dag ska vi gå på teatern! <I dag ska vi gå på teatern!>  
 E4→P När går det bort ... att det inte mera gör ont i munnen?

E:s andra yttrande (E2) innehåller en precisering av hans första yttrande: *Det gör ont i munnen*, som uttalas med betoning på substantivet *munnen*. Med detta svar responderar E på en fråga som P har ställt honom på finska. Exemplet visar att E implicit uppfattar sin far som tvåspråkig. Trots det fungerar E i sitt explicita språkval med P enspråkigt svenskt.

E:s tredje yttrande (E3) i exempel 10 sker på två språk. E yttrar sig turvis på båda språken precis som i ”Krokodilexemplet” (exempel 3). Han beaktar m.a.o. P:s och M:s samtidiga närvaro. Fjärde gången (E4) yttrar E sig på svenska. Han riktar sitt yttrande antingen till P eller väljer samtalets basspråk svenska, familjens gemensamma språk, som båda föräldrarna använder i familjen (se exemplen 5 och 7; se McClure 1981).

Exempel 10 belyser ytterligare ett drag i E:s språkval: att han återgår till sitt språkval enligt EPES efter att hans ”enspråkiga” samtalspartner har avvikit från sin språkstrategi. Ett exempel på att M avviker från sin språkvalsstrategi och tilltalar E på svenska finns i exempel 11 (M2: *Till tanten*). E:s respons på svenska: *Vart?* på M:s svenska yttrande (M1) är en av de första anteckningarna om att E responderar på svenska till M i sin kommunikation med henne. (E:s ålder 4:11,6.)

M:s första svenska yttrande i exempel 11 är inte kodväxling, utan hon talar familjens gemensamma språk och samtalets basspråk svenska, eftersom P är närvarande:

- 11) 25.4.96 4:10,6 Dgb  
 På morgonen, E, M, P med. E skall till tanten. M försöker nå mamman till E:s kamrat per telefon, men ingen svarar, säger:  
 M1→E *Hon e säkert o för Anna som bäst ...*  
 E1→M *Vart?*  
 M2→E *Till tanten.*  
 ((Paus, under vilken E eventuellt blir medveten om att han har svarat på sv. I sitt följande yttrande rättar han till språkvalet)):  
 E2→M *Ne on muuttaneet.* <De har flyttat.>

E återgår till finska i exempel 11 enligt EPES-strategin efter en liten paus som föregår hans andra yttrande (E2): *Ne on muuttaneet.* <De har flyttat>. Pausen kan signalera att han blir medveten om att han just har talat svenska med M, och därför vänder han diskussionen till finska (jfr *saraan tämän* → *säästän kaikki* i exempel 192, avsnitt 6.3.14).

E:s språkval enligt EPES-principen visar sig hålla också longitudinellt (jfr exempel 1 med exempel 12 nedan; se Berglund 1998 och 2006). Exempel 12 belyser tillämpandet av språkstrategin i E:s familj i drygt sex års perspektiv. Exempel 12 härstammar från en situation, där E i åldern (6:3,25) ser på en hemvideo, i vilken han som nyfödd "kommunicerar" med M på BB. Medan E ser på videon, upprepar han M:s yttranden och dubbar egna påhittade inlägg i M:s mun på finska. Dessutom diskuterar han videon parallellt med P på svenska, med M på finska:

- 12) 13.10.97 6:3,25 Dgb  
 E och P ser på den nyfödda baby-E på hemvideon:  
 E1 *Onko kivaa? Kato täällä sä oot.* <Är det roligt? Titta här är du.>  
 ((dubbar in M:s tilltänkta yttranden på finska))  
 P *Du pratar med mamma!* ((P kommenterar babys ljud på videon))  
 E2 *Haluaisik'sä ylös? Ni-i!!* <Skulle du vilja komma upp? Så-där!>  
 ((E upprepar vad M säger på videon))  
 E3 *Pappa! Är de' de' här var ja' leker me' S?* ((E kommenterar videon))  
 E4 *Äiti, sähän sanoit "hei"!* minulle. <Mamma, du sa ju "hei!" till mej.>

Detta videoinslag utgör en dokumentation av hur E (ett blivande tvåspråkigt barn) från första början (på BB) möter sina två språk i sin tvåspråkiga livsmiljö (P och sjukhuspersonalen talar svenska på videon). Exemplet belyser hur E:s språkvalsmönster

utvecklas i en naturlig interaktion med talare av svenska och finska (P resp. M). Av exemplet framgår att E:s val av svenska resp. finska som kommunikationens basspråk sker konsekvent (E3 och E4). Därtill sker E:s språkval svenska (yttrande E3) samtidigt med topikbytet (E3 utgör ett kort inskott på svenska i dialogen med M på finska). E:s smidiga bruk av två språk i exempel 12 visar att han har tillägnat sig ett socialt gängse beteendemönster i sin tvåspråkiga närmiljö (om utvecklingen av det tvåspråkiga barnets interaktionella kompetens se Oksaar 1997: 30–31; se också avsnitt 1.2).

Av de hittills refererade exemplen (1–12) har framgått att E strävar efter att tillämpa sin språkvalsprincip konsekvent. Detta är ett tredje resultat av min undersökning vid sidan av att: 1) E:s språkval sker enligt EPES-principen, och att: 2) hans språkval är starkt personbundet. E:s konsekvens i språkvalet framträder bl.a. som återgång till samtalets basspråk efter att hans samtalspartner har avvikit från sitt vanliga språkval med honom (P i exempel 10; M i exempel 11).

Tidigare påpekades att E:s språkvalsmönster är mest konsekvent i det tidigaste materialet, då han är i åldern tre till dryga fem år. E:s språkvalsmönster är t.o.m. ytterst konsekvent, när han vet att hans samtalspartner inte kan det andra språket (mera om detta i avsnitt 6.2.2, punkt: E:s språkval med en icke-finskkunnig samtalspartner; för liknande språkvalsbeteende hos tvåspråkiga barn se Huss 1991). Den extrema konsekvensen i E:s språkval kommer till uttryck när han kommunicerar med sina sverigesvenska kusiner. Om han inte kan säga det han vill på svenska, anlitar han M "som ordbok", i vilken han slår upp ord på samtalets basspråk svenska (se exempel 13):

- 13) 19.7.95 4:1,0            Dgb  
       I sällskap med de svenska kusinerna på stugan. E kommer till M och frågar:  
 E        Mikä on *vino* ruotsiksi? <Vad är *vino* på svenska?>  
 M        *sned*  
 E        Det står **snett** de' där! ((till sin syster och sina svenska kusiner))

E:s språkval (exempel 13) är logiskt: han försöker inte tala finska med personer som inte förstår finska. Av exemplet framgår också att E:s båda språk är aktiva under hans språkprocessning. Han märker, när han tänker uttala sin utsaga på svenska, att han saknar ett svenskt ord (han anteciperar en risk för en förestående kodväxling), och vänder



sig till M för hjälp. Denna kommunikationsstrategi använder han ofta om M är närvarande då han samtalar med enspråkiga svenska personer (jfr *lastenlaulukasetti* <barnsångkasset> i exempel 108, avsnitt 6.3.3). Ett annat tecken på att han kontrollerar användningen av båda språken är att han använder adjektivet *sned* i rätt form *snett* enligt den svenska syntaxen och morfologin (jfr Huss 1991: 84).

Av exempel 13 framgår att E kontrollerar sitt språk både sociolingvistiskt och grammatiskt (se tablå 1 i avsnitt 4.1) under sin språkprocessning: han väljer språk enligt samtalspartnerns språk och använder rätt grammatisk struktur. Av exemplen 14, 15 och 16 framgår att han iakttar och också korrigerar sin samtalspartners inkonsekventa språkval. I exempel 14 kodväxlar S till svenska med substantivet *trolle'*. E däremot använder det finska ekvivalenta substantivet *peikko* i sitt efterföljande yttrande:

- 14) 11.5.95 3:10,23 Dgb  
 E och S leker *Bockarna Bruse* med leksakstrollen. Leken pågår på finska:  
 S *Trolle' tulee täältä... kops kops kops* <Trollet kommer här, ...>  
 E **Peikko** sanoo...<Trollet säger...> ((deltar i leken på finska))

Lika demonstrativt använder E i exempel 15 den finska ekvivalenten *hämähäkki* i stället för det svenska substantivet *spindel*. Dessutom uttalar han ordet *hämähäkki* med eftertryck, som för att visa att han kan det finska ordet:

- 15) 14.5.94 3:10,26 Dgb  
 S Hyi vessassa on *spindel!* <Usch det finns en spindel i toan.>  
 E Ei tarviikaan pelätä *hämähäkkiä*. <Man behöver visst inte vara rädd för spindeln.>  
 ((mera för sig själv, som för att trösta sig själv))

E:s korrigerig av systemns språkval sker demonstrativt explicit i exempel 16:

- 16) 4.9.95 4:2,20 Dgb  
 I bilen E, S och M. Det är mörkt ute.  
 S Den där *kuu* följer med oss. <månen>  
 E De' e' *månen!*

E:s språkval karakteriseras också av att det sker automatiskt och smidigt (se exemplen 10 och 12). Ytterligare ett belägg på automatiken i E:s språkval inom familjen finns i exempel 17. E:s två språk alternerar i exempel 17 enligt den tvåspråkiga samtals-

kontextens situationella dynamik (se också avsnitten 6.3.6 och 6.3.8). Situationell dynamik i exempel 17 fungerar så att E växlar till svenska (E2), då han passerar P:

- 17) 12.5.97 5:10,22 Dgb  
 Situation: M föreslår på finska att S ska läsa en bok för E. E springer i väg för att hämta boken. Han adresserar P på svenska, medan han passerar honom:  
 E1 Minä voin mennä hakemaan. <Jag kan gå och hämta.>  
 E2→P *Ja går o' hämta.* ((passerar P)).

I varje tvåspråkig kontext finns en egen inbyggd kontextuell dynamik, som bestämmer språkvalet. Om E inte möter P, då han springer genom rummet (exempel 17), kommer han inte att använda sitt andra språk, svenska. Om han, efter att ha hämtat boken, fortsätter att diskutera boken på svenska med P, har diskussionens basspråk bytts ut från finska till svenska – för att åter, om och då M deltar i interaktionen, bli ersatt av finskan. Båda föräldrarnas språk och närvaro är viktiga för barnets tvåspråkiga språktillägnande (jfr avsnitt 4.2; se också Huss 1991: 137). Av detta kan dras den slutsatsen att det är viktigt att båda föräldrarna aktivt använder sitt språk och konsekvent följer sin språkstrategi i familjen.

Följande exempel (nr 18) belyser ytterligare hur automatiskt E:s språkval sker i den tvåspråkiga samtalskontexten. Utgångspunkten för E:s språkval är också här pragmatisk. Interaktionen mellan E och föräldrarna upprätthålls i exempel 18 trots att föräldrarna deltar i samtalet på var sitt språk, och E turvis på båda språken. Kommunikationen flyter tack vare att alla tre kan båda språken:

- 18) 15.5.97 5:10,27 Dgb  
 Situation: E går ut ur köket, där M sitter, in i vardagsrummet, där P finns.  
 E1 Mitä kello on? <Vad är klockan?>  
 ((Samtidigt som E stiger över tröskeln till vardagsrummet, frågar han P på svenska):  
 E2 [*Va e' klockan pappa?*] ((samtidigt med M:s svar):  
 M [Puoli seitsemän <halv sju>  
 P Du hörde ju va mamma sa: *Halv sju.*

Exempel 18 visar, att tvåspråkiga familjesamtal innehåller mycket språklig redundans. I exempel 18 upprepar E själv sitt yttrande på svenska och får inflöde på sina båda språk i sina föräldrars svar. Detta bidrar till att det uppstår en jämnare balans mellan språken

både i hans eget utflöde och i det inflöde han får<sup>34</sup>. Exempel 18 beskriver bra också fenomenet personbunden språkalternering. E:s språk alternerar i exempel 18 enligt person, meningsexternt och vid yttrandegränser.

E:s alternerande språkval sammanfaller ofta med byte av topik. Denna egenskap hos E:s språkval framträder i exempel 19 (se också "videoexemplet", nr 12). E:s första yttrande i exempel 19: *Äiti!* öppnar ett individuellt samtalstema: <Jag är törstig!> vid sidan av spelandet av *Hangman* på svenska. Topikbytet i exempel 19 sammanfaller med E:s försök att dra till sig och kvarhålla M:s uppmärksamhet på finska:

- 19) 18.4.96 4:9,29 nr 37: Hangman  
 Plats: Hemma på kvällen  
 Aktivitet: E, S och P spelar Hangman, talar svenska; M närvarande i köket:  
 E1→M *Äiti!* <Mamma!>  
 P Nå ska vi börja?  
 M→E *Mitä?* <Vad?>  
 P→E E, vi ska – E kom nu!  
 S De' va' jätte många aa – bee ((räknar bokstäver, spelar Hangman))  
 M→E ((ohb. på fi till E))  
 E2→M *Mull on jano . jano!* <Ja' e törsti', törstig!>  
 P→E Kom E! S har börja' me' ett ord, en bokstav. Kom!

Efter ovan citerade samtalssekvens upprepar E sitt yttrande (E2): *Mull'on jano, jano, jano!* <Ja' e' törstig, törstig, törstig!> flera gånger, tills M ger honom dricka. Medan E upprepar sitt yttrande på finska, fortsätter S och P spelet på svenska, som för att visa att E:s begäran, som uttrycks på finska inte angår dem. E:s användning av finska i exempel 19) är ett gränsfall mellan alternerande personbundet språkval och intentionell kodväxling i syfte att kvarhålla samtalspartnernas uppmärksamhet (jfr avsnitt 6.3.10). – En kodväxling som innehåller en begäran eller en order och ofta uttrycks i imperativ (se Zentella 1997: 93).

Tidigare konstaterades (exemplen 5 och 7) att E använder den enspråkiga samtalspartnernas språk i tvåspråkiga talsituationer. Denna E:s konvergens i språkvalet, dvs. att han tenderar att övergå till och fortsätta på det språk på vilket samtalspartnern tilltalar honom, är ett fjärde, viktigt resultat av min undersökning.

<sup>34</sup> E:s språkval i tvåspråkiga familjesamtal behandlas inte under egen rubrik i avhandlingen, men det kommenteras när speciella företeelser dyker upp i exempelaterialet.

Tvåspråkiga barns tendens att övergå till samtalspartnerns språk ser ut att vara universell. Zentella bl.a. konstaterar att alla de barn i hennes studie som tilltalades på spanska, svarade på spanska. Enligt henne sker barnens språkval enligt en *Följa John*-princip (*Follow the Leader*; se Zentella 1997: 87). E:s sätt att tillämpa *Följa John*-principen framgår av exempel 20:

- 20) 4.7.95 4:0,15 Nr 16: Stugan 1  
 M→E E, kävit' sä ulkona jo papan kanssa? <E, var du redan ute med pappa?>  
 E1→M *Joo, mä oon pessyt hampaat.* <Jå ja har tvätta' (borstat) tänderna>  
 M mjhm  
 S Ai jaa? <Jaså?>  
 P→E Du var ute på verandan. Va' var de' ni gjorde där då? Va' gjorde du?  
 E2→P *Tvätta' tän-der-na!*

E:s språkval i exempel 20 sker enligt en följdriktig *Följa John*-princip. Det som sker i detta exempel kan ur ett bredare perspektiv tolkas så att föräldrarna genom sitt språkvals beteende (genom en följdriktig användning av sitt språk i hemmet) till en stor del kan styra det tvåspråkiga barnets språkval. Detta betyder att i synnerhet den förälder vars språk har en svagare ställning i barnets totala språksituation ska vara mån om att direkt tilltala barnet på sitt språk.

Ett femte resultat av min undersökning är att samtalspartnerns språkkunskaper påverkar E:s språkval. Språkkunskaperna är egentligen den enda delfaktorn under huvudfaktorn person i den personorienterade språkvalsmodellen (se avsnitt 5.3.1) som nämnvärt påverkar E:s språkval. (För fenomenet se Genishi 1981, McClure 1981 och Zentella 1997.)

Samtalspartnerns språkkunskapers inverkan på E:s språkval är för det första restriktiv. Med en enspråkig samtalspartner försöker E inte alls tala det andra språket. Han är ytterst konsekvent i sitt språkval, då han vet, att samtalspartnern inte kan det andra språket (se bl.a. exempel 45, avsnitt 6.2.2, punkt: E:s språkval med en icke-finskkunnig samtalspartner).

För det andra är inverkan av samtalspartnerns språkkunskaper på E:s språkval relativ, dvs. E väljer den tvåspråkiga samtalspartnerns starkaste språk som kommunikationens

basspråk (jfr E:s språkval med M, P och S i exemplen 5 och 7). I det följande granskar jag först den relativa påverkan av samtalspartnerns språkkunskaper på E:s språkval.

Den relativa inverkan av samtalspartnerns språkkunskaper på E:s språkval framträder bäst i det material som är inspelat i sällskap med de tvåspråkiga kamraterna inom den institutionellt svenska kontexten i dagvården [Leo (L); Anna (A) och Ida (I)]. Dessa barns starkaste språk är i början av materialinsamlingen finska. Detta leder till att E och de tre barnen talar finska sinsemellan (Berglund 1997)<sup>35</sup>.

E:s språkliga beteende med sådana samtalsdeltagare, som inte kan det andra språket lika bra som han själv, är tillmötesgående. Han hjälper till med språket, översätter och tolkar sina finska yttranden till svenska. Det tidigaste belägget på detta härstammar från början av materialinsamlingen (se exempel 21):

- 21) 10.5.94 2:10, 22      Dgb  
 E leker i sandlådan med en jämnårig pojke (V) och hans mamma, som alltid talar svenska med E. M kommer till sandlådan och hör V säga:  
 V      Gick sönder.  
 ((E ser M komma och säger till henne)):  
 E→M    Se on *sönder*. <Den är *sönder*.>  
 M→E    Se on rikki, meni rikki. <Den är sönder, gick sönder.>  
 E      Meni rikki! <Gick sönder.> ((E vänder sig till V och upprepar)):  
 E→V    *Rikki* – De' är "sönder"!

I exempel 21 är E medveten om att V inte kan finska och förklarar därför det finska ordet *rikki* med det svenska *sönder*. E översätter när han talar med personer som han anser vara enspråkiga. I exempel 22 ringer E under leken på L:s begäran till klubb läraren på svenska:

- 22) 14.5.96 4:10,26      nr 42: Observation i klubben 2  
 E och P1 (Leo) leker tillsammans, talar finska:  
 L→E    Mitä nuo nyt on tehnyt? ((kommenterar de andra barnens lekar))  
 <Vad har dom där gjort?>  
 E      *Va' har flickorna gjort?* ((ropar till de andra barnen))  
 /---/  
 ((E och A fiskar. Läraren ber dem ringa till henne och bjuda henne på en fiskmiddag.))

<sup>35</sup> Detta språkvalsmönster gäller under de första åren av materialinsamlingen (1994–1995 → in på vårterminen 1996). Hösten 1996 splittras barngruppen. E och A börjar i samma klass i förskolan. Eftermiddagarna tillbringas hos DM Sara. Skolans institutionellt svenska kontext åstadkommer en bestående förändring i språkvalet mellan E och A, dvs. de övergår till att kommunicera sinsemellan på svenska.

E→Lär Nu ringer ja' till dej. ((ringer och pratar med läraren på svenska)).  
 E→L *Soita säkin!* <Ring du också!>  
 L→E *Soita sä sille!* <Ring du till henne!>  
 E→Lär *Kan du komma till oss?*  
 Lär Ja, de' kan jag.

I exempel 22 uppträder E turvis i en finsk och i en svensk språkform. Han kodväxlar inte meningsinternt. Båda dessa drag i hans kommunikation i exempel 22 tyder på att han uppfattar sin kamrat som mera finsk än som tvåspråkig. Enligt klubb läraren hjälper E sin kamrat L med svenskan i klubben. E tolkar också mellan kamraten och läraren i den mån att läraren anser sig vara tvungen att ibland ingripa (enligt intervjun med klubb läraren 25.3.96).

I exempel 23 samtalar E med sin tvåspråkiga kamrat A (Anna). Först översätter han ordet *björn* till finska <karhu>, men använder tvåspråkig språkform, då han försvenskar det finska ordet *karhu* med svenskans obestämda artikel (*en karhu*; jfr Döpke 1992b; Huss 1991: 78; 98). För det andra förklarar han begreppet 'hajens stjärtfena' med *Kato hajbaken . tää on takana* <Titta hajbaken . de' här är bakom>:

- 23) 29.3.96 4:9,10 nr 41: Observation i klubben 1  
 E och Anna bläddrar i en djurbok med lärarassistent Maja (Mj):  
 E1→Mj Titta en björn!  
 E2→A Titta en *karhu!* ((översätter till A))  
 /---/  
 Mj Det är stjärten på en haj.  
 E3→A *Kato hajbaken, tää on takana.* <Titta hajbaken, de' här e där bakom>  
 E4 Den e på jakt.  
 Mj Den e på sin VAKT.  
 E5 Ja' hitta' delfinen.  
 A→E Vis! <Visa!>  
 E6 Dom e söta!  
 E7→A *Hajbaken – tää on takana* <Hajbaken - de' här e bakom>  
 E8 De' e *Tao Tao* [tau tau; med finskt u]  
 Mj Det är en panda.  
 E9→A Titta en häst, en vild häst!  
 E10→A Anna titta! Ja' har hitta'-...

Till skillnad från exempel 22 (= i interaktionen med L) uppträder E med Anna i exempel 23 dels i tvåspråkig (E2 och E3), dels i svensk språkform (E4–E10). Detta tyder på att han uppfattar Anna som mera tvåspråkig än Leo. E:s språkval i exempel 23 sker enligt *Följa John*-principen, när han talar med den svenskspråkiga lärarassistenten Maja, men också, vilket är beaktansvärt, när han talar med Anna (E6). Mellan fyra ögon

talat E och Anna under denna tid fortfarande finska (bl.a. i inspelning nr 29: 15.02.96).

Den situationella svenska kontexten som skapas kring aktiviteten bokläsning i exempel 23 är resultatet av en medveten språkstrategi i klubben. Dagklubbsläraren berättar (Intervju 16.2.96) att hon avsiktligt ordnar lek- och läsestunder med ett par av de tvåspråkiga barnen i sänder för att få ett bättre grepp om barnens språkliga utveckling. Exempel 23 vittnar om att klubbpersonalens språkstrategi fungerar bra. Beaktansvärt är att både E och A håller sig till svenskan i exempel 23 så länge den vuxna lärarassistenten deltar i interaktionen på svenska. Alla vuxna borde vara medvetna om sin roll som språklig modell, när de samtalar med tvåspråkiga barn.

Som en betydelsefull faktor som bestämmer E:s språkval kan alltså lyftas fram E:s kännedom om samtalspartners tvåspråkighetsgrad. Oksaar (1997: 30–31) framhäver; att det tvåspråkiga barnets adekvata språkval kan ses som ett resultat av att det tillägnat sig en sociointeraktionell kompetens (se avsnitt 1.2 och avsnitt 5.1).

Att barnet automatiskt kan svara på samma språk, som det blir tilltalat på, är också ett tecken på att det obehindrat behärskar sina språk också strukturellt. Bland Zentellas (1997: 87) informanter fanns t.ex. en tvåspråkig flicka, Blanc, som uppfattade sig som en utmärkt talare av både spanska och engelska. Hon svarade utan undantag på det språk som hon tilltalades på. Hon kunde t.o.m. fråga på vilket språk åhörarna ville höra henne prata, och var villig och kapabel att fortsätta på det valda språket. Blanc gav m.a.o. sin samtalspartner möjligheten att bestämma om språkvalet.

I kontrast till Zentellas (1997) material härstammar mitt material mest från sådana talsituationer där E:s möjlighet att förhandla om språkvalet är begränsad (se avsnitt 2.1 Inspelat material). Dagboksmaterialet däremot innehåller exempel på situationer i vilka E har en äkta möjlighet till språkval. Han t.ex. svarar på två språk i telefon, om han inte vet vem som ringer. Han erbjuder samtalspartnern en möjlighet att få bestämma det gemensamma språket i och med att han använder båda språken (exemplen 24 och 25):

- 24) Sept. -97 ca 6:3 Dgb  
 E svarar i telefon hemma, M och S närvarande:  
 E Hej, de' e' E! – *E täällä!* <E här>  
 S Hörs de' nåt?  
 E Nej, de' hörs ingenting! – *Ei kuulu mitään!* <Det hörs ingenting!>  
 ((E talar för sig själv eller adresserar sitt finska yttrande till M som finns i närheten.))
- 25) 6.10.97 6:3,21 Dgb  
 P och E hemma. M ringer hem från arbetet, E svarar i telefon:  
 E Hej de' här e' E ((Emil)) . *tääll' on Emppu.* <Här e Emppu.>

I exemplen 24 och 25 är E över sex år gammal. Därför kan hans parallella användning av svenska och finska inte längre anses som användning av tvåspråkiga dubbletter<sup>36</sup> (Dessutom sker E:s dubbla språkbruk här på fras- och yttrandenivån.) De tvåspråkiga yttrandena i exemplen 24 och 25 står för ett fenomen, där ett tvåspråkigt barn på grund av sin tvåspråkighet kan erbjuda samtalspartnern möjligheten att bestämma om kommunikationens baspråk. Dessutom presenterar E sig som tvåspråkig individ i och med att han i exempel 25 använder också sitt finska smeknamn (se närmare avsnitt 6.1.1). De tvåspråkiga yttrandena i exemplen ovan visar prov på E:s förutseende av samtalspartnerns språkval (anteciperande språkval).

Andra exempel på ett slags *anteciperande* eller *dubbelt* språkval hos E härstammar från situationer, där han förmedlar sig på två språk genom porttelefonen från gården<sup>37</sup>, då han inte vet om det är M eller P som lyfter på luren hemma i femte våningen. Bakom det här tvåspråkiga språkbruket kan finnas det tvåspråkiga barnets vilja att betjäna talare av båda språken på lika villkor. Användningen av två språk i tilltal och hälsningsfraser är en pragmatisk lösning. Den har sin modell i E:s tvåspråkiga närsamhälle. Den förekommer t.ex. i hälsningsfrasen: *Päivää–God dag!*, som allmänt används i kundbetjäningen i affärerna i E:s hemstad. Ett exempel på ett ännu mera avancerat förutseende språkval hos E är att han inför ett besök hos de finska kusinerna planerar vilka videokassetter han ska ta med för att alla ska kunna ta del av dem (enligt Dgb).

<sup>36</sup> Tvåspråkiga småbarn skapar tvåspråkiga dubbletter i början av sitt språktillägnande, då de är under två år gamla (t.ex. "*atta-walk*" hos Döpkes informant, 1992b). Mitt material innehåller inte många belegg på dubbletter på ordnivån i E:s språkbruk (han brukar tacka tvåspråkigt: *Kiitos–Tack*; Dgb: 13.1.95; 3:6,28). Det ringa antalet dubbletter är förklarligt, eftersom E var över tre år gammal, då materialinsamlingen påbörjades.

<sup>37</sup> Både E:s och hans systers God natt-hälsning lyder fortfarande år 2007: *God natt–Hyvää yötä* om båda föräldrarna är närvarande.



Exemplen 24 och 25 beskriver måhända ett individuellt språkvals beteende hos min informant. Ett liknande språkval förekommer dock en gång hos ett annat tvåspråkigt barn i mitt material. Våren 1996 sker en av observationerna i klubben under barngruppens besök i kyrkan (nr 41: Obs. 1, 29.3.96). På väg till kyrkan frågar ett av de tvåspråkiga barnen: *Är prästen finsk eller svensk?* Detta visar att tvåspråkiga barn förutser sitt språkval i situationer där båda språken i princip är möjliga. Belägg på ett exakt liknande beteende hos informanterna i andra forskningsrapporter är få (jfr Blanc i Zentella 1997: 87). (Det är möjligt att fenomenet har kunnat fångas i mitt material tack vare den intensiva materialinsamlingsmetoden för min avhandling.)

#### *Icke-reciprok språkval och språkvägran*

Litteraturen rapporterar om barn som inte följer EPES-principen i sin kommunikation med sina föräldrar eller som totalt vägrar att tala någondera föräldrarnas språk. Några av Zentellas (1997) informanter fortsatte att tala engelska med sina föräldrar även om dessa insisterade på att prata spanska. I andra studier har konstaterats att barnen inte svarar på föräldrarnas språk (bl.a. Rontu 2005; Kravin 1992). Mellan E och hans föräldrar förekommer icke-reciprok konversation endast temporärt i materialet. Ett icke-reciprok språkval är i regel en medveten avvikelse från E:s språkvalsmönster och han använder det för speciella syften (se avsnitt 6.3.10; se även Zentella 1997: 86).

I exempel 26 använder E avvikande språkval som en konversationell effekt. I detta exempel har E:s språkval svenska en intentionell, skämtsam ton:

- 26) 8.7.95 4:0,19 Dgb  
 På stugan, M tänker åka upp till staden för att köpa och frysa ner jordgubbar:  
 M Jag måste åka upp i dag och laga jordgubbar.  
 E \*Mamma . va' sa du?\* ((med en speciell, jamande röst))  
 M "Ja' måste åka till stan o laga jordgubbar i dag." ((upprepar sitt yttrande på svenska))  
 E Jaha!

E bryter mot sitt språkvalsmönster E/fi→M medvetet i exempel 26. Han använder ett speciellt, "jamande" tonläge i sitt yttrande på svenska, vilket signalerar att han är medveten om att han talar svenska med M. Kanske har hans yttrande som avsikt att göra M

uppmärksam på att han talar svenska med henne. Det speciella tonläget är som en kod inom en kod som tillsammans med språkvalet skapar ett extra uttrycksmedel, en tredje kod (se avsnitt 6.3.10). Alla föräldrar vet att enspråkiga barn använder variation i rösten som effektmedel i motsvarande situationer. Genishi (1981: 148) berättar att hennes tvåspråkiga informanter använde ett läspande uttal då de ville uppnå en extra effekt: då de bad om en tjänst eller ville behaga sin samtalspartner eller göra sig till för läraren. Det visar att barnen har förmågan att ta hänsyn till den situation där samtalet sker (sociolingvistisk förståelse), och de är känsliga för vem de samtalar med (de kan ur ett pragmatiskt perspektiv sätta in språket i ett socialt sammanhang). (För detta se Arnqvist 1993: 62; se även avsnitt 6.3.11.)

E använder icke-reciprokt språkval temporärt som ett språkligt maktmedel i dialoger med M. Avvikande språkval förekommer t.ex. i syfte att föra in humor i det sagda eller för att retas och bråka med P. I exempel 27 leder M:s korrigeringsförsök till en språklek, till en språklig akrobatik, genom vilken E förklarar den semantiska innebörden hos det svenska ordet *knut*:

- 27) 1.5.96 4:10,12 Dgb  
 E visar upp en knut på ballongsnöret:  
 E1 Ota pois tämä *knut*. <Ta bort den här knuten.>  
 M Mikä se "*knut*" on? <Vad e det där "*knut*" för nånting?>  
 E2 *Knu-ut? "Knut, va' gör du?" sa Knut. "Ja' knyter en knut," sa Knut o' knöt en knut!*

I sitt svar ovan (E2) fokuserar E, (avsiktligt eller inte) på betydelsen, inte på språkvalet. Han leker med den semantiska betydelsen och den språkliga formen, så att det blir en betydelseförhandling mellan honom och M. Det väsentliga för E i exempel 27 är att visa att han förstår språkleken som består av kontrasten mellan appellativet *knut* och egenamnet *Knut* (exempel på E:s språkliga uppmärksamhet samt på att han behärskar perspektivbytet från innehåll till form, jfr Arnqvist 1993: 65–66).

Materialet innehåller inte exempel på en direkt språkvägran hos E, utan hans språkvägran är temporär och förekommer som ett ålderstypiskt trots och maktmedel mot M eller S (jfr avsnitt 6.3.14; se Huss 1991: 129–130). I exempel 28 vägrar E att tala svenska med M, då hon försöker i forskningssyfte testa E:s metaspråkliga medvetenhet

(= vad E förstår med begreppet 'ord'). E:s yttrande i exempel 28 föregås av att M ber E att räkna upp finska ord. E räknar välvilligt upp en mängd finska ord. Därefter ber M honom att nämna svenska ord, <ord som du använder när du talar med P>. Uppenbarligen upplever E frågan som irrelevant ur kommunikationens synvinkel, eftersom han svarar på frågan med nonsensorden: *haj och panlaj* (se nedan):

- 28) 7.5.96 4:10,18 Dgb  
 M Mitä sanoja sinulla on silloin kun puhut papan kanssa?  
 <Vilka ord använder du när du talar med pappa?  
 E Mulla on vaan *\*haj ja panlaj\**! <Ja' har bara *\*haj och panlaj\**.>

I exempel 28 vill E inte använda svenska i sin kommunikation med M, även om det i detta aktuella fall skulle innebära en metaspråklig diskussion om svenskan. E reagerar nonchalant eller med irritation också om han känner sig tvingad att växla till finska bara för att M kräver det (jfr exempel 171 avsnitt 6.3.10).

Materialet innehåller inte belägg på att E systematiskt använder icke-reciprokt språkval med någon samtalspartner. Då E "överskrider språkgränsen", kan man i regel spåra ett klart syfte med hans agerande. Hans språkval/kodväxling kan då förklaras med för honom logiska orsaker, som t.ex. med att spelet *Packa pappas kappsäck* är "svenskt" och det skall därför spelas på svenska (se exempel 68).

Ett medvetet icke-reciprokt språkval kan vara förknippat med trotsåldern som inträffar i den tidiga förskoleåldern (Virta 1987; se Huss 1991: 128f). Tonåringar kan enligt Baker (1995: 80–81) vägra att tala ett minoritetsspråk som har lägre status i samhället. Tonåringarna kan också vägra att kommunicera med en förälder på ett språk som de själva behärskar bättre än föräldern. Detta faktum borde föräldrarna ta i beaktande när de överväger familjens språkstrategi. (Om orsaker till språkvägran se Kessler 1984: 36 och Ladberg 2003; om språkvägran och språket som vapen i barnets identitetskamp se Westholm 1990: 51–53.)

## 6.2.2 E:s språkval med en svensk samtalspartner

Materialet för analysen av E:s språkval i den svenska kontexten (se syfte 1, avsnitt 1.3) består av sexton transkriptioner (se tabell 2 nedan). Bland transkriptionerna finns elva inspelningar, två uppskrivna observationer i klubben (nr 41 och nr 42) och tre uppteckande telefonsamtal mellan E och P (nr 43, nr 44 och nr 45). Den sammanlagda längden är cirka 12 timmar inspelnings- och observationstid (se tabell 2; se bilaga 1).

Transkriptionerna är försedda med uppgifter om inspelningsdag och kontext, t.ex. i början av inspelning nr 1, Afrikas Stjärna 1, återfinns följande uppgifter:

<b>Nr</b>	<b>Datum och ålder</b>	<b>Bandnummer och -namn</b>
x)	14.12.94 3:5, 24	nr 1, Afrikas Stjärna 1
	Plats	Hemma
	Längd	45 min.
	Aktivitet	Sällskapsspelet "Afrikas Stjärna"
	– Avsnitt 1	E, P, S spelar "Afrikas Stjärna" i vardagsrummet; M bakar i köket; delvis tvåspråkig kontext i början av inspelningen (ca 1/3 av inspelningstiden)
	– Avsnitt 2	Spelet fortsätter mellan E, P och S, då M går till butiken; enspråkigt svensk kontext i 2/3 av inspelningstiden.

Afrikas Stjärna 1 utgjorde startskottet för den aktiva materialinsamlingen. Bandupptagningen skedde i åldern 3 ½ år (14.12.1994). För inspelningsförfarandet och materialbehandlingen har jag redogjort i avsnitten 2.1 och 5.3.2.

**Tabell 2.** Inspelningar och observation i svensk kontext.

<b>Nr Namn</b>	<b>Deltagare</b>	<b>Språk</b>	<b>Datum</b>	<b>Längd</b>
1. Afrikas stjärna*	E, P och S (M 1/3 av tiden)	sv (+fi 1/3)	14.12.94	45 min.
5. Is-hockey 1	E, P	sv	19.12.94	45 min.
Lejonkungen	E, P	sv	19.12.94	(ingår i föreg.)
6. Is-hockey 2 + Duplo	E, P	sv	09.01.95	“
7. Mickey-Yatzy	E, P	sv	26.01.95	45 min.
13. Hos DM 1*	E, A, T, Si, DM+M	sv/fi	17.05.95	30 min.
14. Parken*	E, A, I, L, T, Si,DM,M	sv/fi	17.05.95	20 min.
15. Hos DM 2	E, A, T, Si + DM	sv(fi)	23.05.95	45 min.
19. Loftet 1 (Kusinerna)	E, S, Li, Ans	sv	11.07.95	45 min.
20. Loftet 2 (Bildkort)	E, Ans, La (S, Li)	sv	25.07.95	45 min.
23. Kojan	E, S, Mk	sv	09.08.95	45 min.
24. Bildkort med Mk	E, S, Mk	sv	09.08.95	45 min.
29. Hos DM 3	E, A, T, O, Is, Sa, DM	sv/fi	15.02.96	30 min.
35. Klubben (Fri lek)	E + L + alla barn	sv(fi)	12.04.96	30 min.
36. Klubben (Bussen)	alla barn + lärarna	sv(fi)	12.04.96	30 min.
39. Karttakirja*	E, P, S (M i tfn)	sv(fi)	20.04.96	30 min.

41. Obs. i kl. och i kyrkan*	alla, utom I och L	sv(fi)	29.03.96	2x30 m
42. Obs. i klubben 2*	alla barn	sv(fi)	15.04.96	60 min.
43. Tfn-samtal med P 1*	E, P (M)	sv(fi)	18.05.95	15 min.
44. Tfn-samtal med P 2*	E, P (M)	sv(fi)	03.06.95	15 min.
45. Tfn-samtal med P 3*	E, P (M)	sv(fi)	27.05.96	15 min.
			Tot.	ca 12 t

Förklaringar: E= informanten; P= pappa; S= system Sofia (Fia); M= mamma; (alla 4 familjemedlemmar är finskkunniga).

Icke-finskkunniga talare: Li, Ans (sverigesvenska kusiner); La och Ti (pappa och mamma till Li och Ans); Mk = Mikaela (en flerspråkig ung kvinna som talar svenska på bandet).

DM= E:s dagmamma Sara; barnen hos Sara: A= Anna (F1), en tvåspråkig flicka, jämnårig med E; T= Titti (F2); Si = Simon; O = Oskar; (= tre svenska småbarn);

Barnen hos DM2: I = Ida (FF2) och L = Leo (PP1, N) (ett tvåspråkigt, jämnårigt tvillingpar); Sa= Sam, en tvåspråkig pojke, litet yngre än E.

De jämnåriga, tvåspråkiga barnen E, A, I och L träffas regelbundet i sina utelekar (se nr 14: Parken).

Med asterix\* anges att M är fysiskt närvarande under inspelningen eller delvis deltar i den.

Beteckningarna F1, F2, FF1, PP1, hänvisar till beteckningar som används om Anna, Titti, Ida och Leo i en tidigare studie av språkanvändningsmönstren i dagvården (se Berglund 1997: 150–151).

Kontexten i bandupptagningarna i tabell 2 klassificeras som svensk utgående från följande kriterier:

- 1 på grund av att E:s samtalspartner konsekvent i E:s sällskap följer EPES-strategin (alla inspelningar);
- 2 på basis av att E:s samtalspartner registrerar sig som eller anser sig vara svenskspråkig och i enlighet med detta konsekvent kommunicerar med E på svenska (är i E:s ögon svensk) (Insp. 43, 44 och 45);
- 3 på institutionella grunder (Insp. 13, 14, 15, 29, 35, 36, 41 och 42);
- 4 på grund av att alla eller åtminstone någon av deltagarna inte kan finska (Insp. 19, 20, 23 och 24);
- 5 eller att det inte finns deltagare som talar finska eller att de tvåspråkiga uppträder i svensk språkform i dem (Insp. 1, 5, 6, 7 och 39).

Inspelningarna 1, 5, 6, 7 och 39 är gjorda hemma. I dem är pappa E:s främsta samtalspartner (S deltar delvis i några inspelningar och är hela tiden med under nr 39). Pappa är E:s samtalspartner också i telefonsamtalen (nr 43, 44 och 45), även om M är fysiskt närvarande som observatör under dem. Inspelningarna 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 och 24 är gjorda på sommarstugan. I finns bland E:s samtalspartner icke-finskkunniga svenska talare, och S uppträder i svensk språkform under dem.

Den institutionellt svenska kontexten i materialet består av domänerna dagvården (nr 13, 14, 15 och 29) och dagklubben (nr 35, 36, 41 och 42). E:s svenska språkliga modeller (targets) i de svenska domänerna är dagmammans Sara (DM), dagklubbsläraren Britt (Br) och dagklubbssassistenten Maja (Mj). I dagboksmaterialet förekommer förskoleläraren Inga (In) och hennes klassbiträde Catharina (Ca). Nästan alla dagar inom

dagvården umgås dagvårdsbarnen hos E:s dagmamma med barnen hos en annan svensk familjedagvårdare (DM2), som bor i samma trappa. Barnen som hör till barngruppen hos DM2 presenteras i tabell 2 ovan. (För E:s språkval inom domänerna dagvården och dagklubben se bl.a. exemplen 22 och 23 och avsnitt 6.2.3 Språkvalsfaktorernas samverkan för E:s språkval; se även Berglund 1997.)

I nästan alla inspelningar ingår sekvenser där E tillfälligt talar finska med M. (Detta gäller i någon mån även omvänt, dvs. svenskan är ofta närvarande i materialet som är insamlat hemma i den finska kontexten.) Finskans fysiska närvaro i materialet i den svenska kontexten (finskans situationella påverkan) förklaras av M:s roll som materialinsamlare och observatör. Båda språkens mentala närvaro hos E är ju en självklarhet, eftersom finskans närvaro i kulisserna är ett faktum för E:s dagliga bruk av svenska. Det kännetecknar uppväxtmiljön för de flesta tvåspråkiga barn i Finland.

De inspelningar i svensk kontext som innehåller finska inslag, har inte uteslutits ur analysen. Det är uttryckligen det material där språkvalet svenska hos E testas. Särskilt beaktas och analyseras de av hans yttranden där språken möts, samt de episoder och sekvenser under vilka E turvis använder båda språken (enligt syften, se avsnitt 1.3; se också avsnitt 5.3.2. Metod vid materialbehandlingen).

Inspelningar, där M och E stundvis sinsemellan diskuterar på finska, är i tabell 2 märkta med (\*). Längre sekvenser, som går mellan E och M på finska, har uteslutits ur analysen.

För att kunna få fram huvudtrenderna i materialet tog jag först fram några riktgivande kvantitativa uppgifter<sup>38</sup> om E:s språkval i de fem inspelningarna som är gjorda i P:s sällskap hemma (se tablå 4 nedan). Genom en viss kvantifiering var det möjligt att operationalisera begreppen 'språkval' och 'kodväxling'. Ett liknande grepp använder jag också i analysen av de fyra inspelningarna, där det ingår enspråkigt svenska, icke-finskunniga personer (se nedan insp.nr 19 Loftet 1; nr 20 Loftet 2; nr 23 Kojan och nr

---

<sup>38</sup> Kvantifieringen av beläggen i materialet i absoluta tal anser jag vara meningsfull på grund av avhandlingens kvalitativa metod och motiverad med tanke på avhandlingens materialinsamlingsätt.

24 Bildkort med Mk). E:s språkval och kodväxling i dagvården har jag delvis kontrasterat mot de andra dagvårdsbarnens språkval (inspelning nr 14, Parken, se nedan).

### *E:s språkval i samtal med P*

P är E:s viktigaste språkliga modell på svenska (se avsnitt 3.3). P:s språkstrategi (P/sv→E) skapar en individuellt och sociokulturellt svensk kontext. Mitt antagande är att E i den svenska kontexten i kommunikation med sin far väljer svenskan som bas-språk för sin kommunikation (jfr syften, avsnitt 1.3).<sup>39</sup>

Beläggen på E:s språkval i samtal med P har analyserats bandvis (se tablå 4 nedan, se också bilaga 3). Detta tillvägagångssätt är ändamålsenligast, eftersom exempel-materialet är så mångfacetterat att de individuella exemplen inte bildar enhetliga grupper. Jag strävar efter en helhetsbetonad bild av E:s språkval och presenterar hans språkbruk i dess kontext.

Antagandet om E:s språkval svenska i samtal med P verifieras av undersökningen. I den svenska kontexten hemma, i sällskap med P (5 inspelningar; 2 h 15 min; vid årsskiftet 1994–1995; i åldern ca 3:6) sker E:s språkval enligt följande principer:

- 1 E:s språkval svenska i samtal med P sker enligt EPES-principen (en person–ett språk).
- 2 E:s språkval är mycket konsekvent.
- 3 E:s enspråkiga svenska språkform är ”ren” (med mycket få finska lexikala inslag).
- 5 E växlar till finska endast då han talar finska med en finskspråkig person (i regel M).

E:s språkval svenska i kommunikationen med P (E/sv→P) är påfallande konsekvent (se bilaga 3). Inspelning nr 1: *Afrikas Stjärna 1*, (30 min.), innehåller endast ett yttrande på finska: utropet *Äiti, äiti, äiti!* Därför har jag inte sett det vara motiverat att ange procentuella andelar av E:s avvikelser från svenskan i förhållande till det totala antalet E:s yttranden under inspelningarna. Mina resultat är dessutom identiska med andra forskares resultat, enligt vilka adekvat språkval enligt samtalspartner förekommer hos

<sup>39</sup> För E:s språkval i den finska kontexten, i inspelningarna nr 11 och nr 12, se Berglund 1998.

tvåspråkiga tre-, fyraåringar (se avsnitt 5.1). Adekvat språkval enligt samtalspartnerns språk är t.o.m. ett av de första sätten för småbarn att visa sin spirande tvåspråkighet för yttervärlden (om studier i detta se avsnitt 5.1). Enligt de tidigare resultaten har det tvåspråkiga barnets adekvata språkval en tendens att förstärkas med åldern (se bl.a. Lanza 1997; de Houwer 1990), om barnet växer upp i en tvåspråkig språksituation med balanserat inflöde på båda språken (för min informants språksituation se avsnitt 3.1 och avsnitt 6.1.2).

*E:s avvikelser från språkvalet E/sv→P*

E:s språkval i kommunikationen med P sker alltså enligt EPES-principen: E/sv→P. Hans avvikelser från detta mönster är få. Under den drygt två timmar långa inspelningstiden producerar E inalles nio yttranden, som innehåller något språkligt element, som kan hänvisas till tvärspråkligt inflytande från finskan. (Tvärspråkligt inflytande avser här närmast kodväxling och inlåning på språkets lexikala nivå samt finskans inverkan på svenskans fonotax. Se också diskussionen om tvärspråkligt inflytande i avsnitt 5.2, figur 3). De avvikande inslagen bildar inte någon enhetlig grupp. Därför presenteras och kommenteras de individuellt och bandvis (se också bilaga 3):

**Tablå 4.** E:s avvikelser från språkvalet E/sv→P.

Insp. 1:	Afrikas Stjärna 1	14.12.94	3:5,26
Deltagare	E och P, (M med i ca ½ av inspelningstiden)		
Antal avvikelser	1 personbunden språkalternering		
Yttrande 1	utropet <i>Äiti, äiti, äiti!</i>		
Möjlig orsak	separationsångest; känslomässigt uttryck		
Kommentar	Utropet hörs på bandet efter att M har avlägsnat sig ur rummet, annars hörs enbart svenska under ca 30 min.		
Insp. 5:	Ishockeyspel 1	19.12.94	3:6,0
Deltagare	E och P	3 avvikelser, av vilka 2 utrop, 1 blend	
Yttrande 2	<i>Oho!</i> [finskt uttal], men <i>Oj!</i> och <i>Aj!</i> på svenska		
Yttrande 3	<i>Joo!</i> [finskt uttal] på finska		
Yttrande 4	<i>malvakten</i> (blend: <i>mål</i> + <i>maali</i> )		
Insp. 6:	Lejonkungen	19.12.94	3:6,0
Deltagare	E och P	2 avvikelser	
Yttrande 5	(ohb.) – <i>'ahven är dum</i> [osäkert uttal] ( <i>giraffen</i> + <i>kirahvi</i> )		
Orsak	Fonologisk likhet mellan språken; betonad efterstavelse uttalas: – <i>'ahven</i>		



Yttrande 6	<i>Jå . pappa varför har vi inte Lejonkung-kasett(i)?</i>		
Orsak	Fonologisk likhet, lånord (snarlika motsvarigheter)		
Kommentar	Otydligt uttal i <i>kasétt(i)</i> indikerar medvetenhet om språklig osäkerhet.		
Insp. 6:	Duplo	9.1.95	3:6,20
Deltagare	E och P	1 avvikelse	
Yttrande 7	Pappa ja' <i>ska säga till mamma</i> – uhm flygplanen dom får man inte röra. – <i>Äiti eihän saa xxx tehdä ...</i>		
Kommentar	Språkval enligt EPES: E/fi→M eller: flaggad, markerad kodväxling på yttrandenivån.		
Insp. 7:	Mickey-Yatzy	26.01.95	3:7,7
Deltagare	E och P	2 avvikelser	
Yttrande 8	På finska säger man <i>yksi kaksi kolme</i> .		
Kommentar:	Markerad, flaggad kodväxling, som föregås av en metaspråklig kommentar, vilket visar att E är medveten om sitt språkval.		
Yttrande 9	Ja' vill de' här <i>sitte'</i> – <sen>		
Kommentar	adverbial kodväxlas i slutet av meningen (jfr <i>tag-switching</i> , se Poplack 1988: 596; 602; se också Romaine 1995: 122).		

Två av E:s yttranden i dessa fem inspelningar består av finska interjektioner: *Oho!*[åhå!] och *Joo!* [jå:] och ett av utropet: *Äiti äiti äiti!* Detta utrop hörs på bandet strax efter att M har gått till butiken (se också exemplen 173 och 174). Utropet upprepas efter en stund på svenska, men nu med en jamande, babyaktig röst: *Mä- mä- mämmä!* (jfr exempel 26 ovan; se avsnitt 6.3.11 och avsnitt 6.3.14). Utropet framkallas troligen av separationsångesten: P har ju varit borta en längre tid, och som små var båda barnen mycket ”mammaberoende” efter P:s hemkomst. Det är naturligt att finskan används i ett känslouttryck, som är riktat till den finska modern. Att E efter en liten stund upprepar utropet på svenska *mämmä!* (märk också tvekljuden *mä- mä-* framför ordet *mämmä*), signalerar att han reflekterar över sitt språkval i P:s sällskap. E:s läspande, babyaktiga tonfall indikerar att det känns onaturligt att kalla *äiti* för *mamma*. Han är medveten om att han bryter mot sitt språkvalsmönster: fi→M (jfr exempel 192 i avsnitt 6.3.14).

Tre av E:s yttranden under de inspelade samtalen med P innehåller något slag av tvärspråkligt inflytande i form av en blend, nämligen substantiven: *malvakten*, *-åhven* och *kasétti*. En blend är en psykolingvistisk företeelse. Blender förekommer också i enspråkiga talares språk (felsägning, lapsus). En tvärspråklig blend uppkommer så att två ord, som hör till olika språk, men som har ungefär samma semantiska betydelse, dras ihop, så att de bildar ett nytt ord, som inte finns (*avgas+pakokaasu* → *avokaasu* i E:s systems språk). Den psykolingvistiska förklaringen till uppkomsten av en blend är, att

talaren befinner sig i en slags konfliktsituation: för att uttrycka vad han vill säga, har han till sitt förfogande två möjligheter, som konkurrerar med varandra. Ingen av dem vinner, vilket leder till en sammansmältning av två ord (jfr se Grosjean 1982: 184; se Baetens Beardsmore 1986: 57; jfr: *blends* och *ad hoc-formations* hos Hoffman 1991: 62, 99).

E:s uttal av substantivet *giraffen* som [-'ahven] är inte en semantisk sammanblandning av substantivet *giraffen* och det finska substantivet *ahven* <abborre>, utan det exemplifierar en universell tendens i barnets fonologiska utveckling under de första åren (se avsnitt 5.2), Enligt Arnqvist (1993: 42) är försvinnandet av icke-betonade stavelser i ordets början allmänt i barnens språkutveckling i förskoleåldern, så att *giraff* blir 'raf och *banan* blir 'nan.

E:s uttal av *giraff*' som [-ahven] påverkas eventuellt av uttalet av den finska ekvivalenten *kirahvi*. Ljudet [f] lärs in senare än ljuden [h] och [v] => [áhven, pro: kirahvi]. Enligt Pettersson (1982: 102) lär sig barnet de fonem som är vanliga i språk före dem som är ovanliga. I finskan är [f]-ljudet ovanligare än [h] och [v]. Enligt Pettersson (1982: 103) är vissa uttalsfel vanliga bland svenska fyra- och sexåringar. Svårast för svenska fyraåringar är enligt honom [sje]-ljudet, vilket också kan förklara att *giraffen* blir 'ahven i E:s svenska. Uttalsfelen följer (se Pettersson 1982: 104) ett bestämt mönster: I lägre ålder utesluter barnen de ljud som de inte kan uttala. I högre ålder ersätts ljudet av ett redan inlärt, t ex *garaf* (garage) och *söket* (köket) (jfr Arnqvist 1993: 44).

En ytterligare orsak till sammanblandningen av orden *giraffen* och *kirahvi* samt *kassett* och *kasetti* är tvärspråklig fonologisk likhet. De finska substantiven *kirahvi* och *kasetti* är lånord, förfinskade med slutvokalen -i och anpassade till finskans fonotax. Jag använder benämningen *snarlika motsvarigheter* om två ord på olika språk men med samma betydelse och med nästan identiskt uttal (likalydande ord), för flera exempel se avsnitt 6.3.14; se också Huss 1991: 66, 68 och 80).

Under sin kommunikation i inspelningarna med P övergår E två gånger (se tablå 4 ovan) till finska på fras- och yttrandenivån (meningsexternt, intersententiellt). E:s

övergång till finska i P:s sällskap sker medvetet: E till och med varslar P på svenska om en förestående kodväxling (se tablå 4: yttrande 7: *Ja' ska säga till mamma:...* och yttrande 8: *På finska säger man...*). Dessa yttranden signalerar om en viss typ av språklig uppmärksamhet hos E: att han tar hänsyn till sin enspråkiga samtalspartner (P). Han uppfattar P som en icke-finskkunnig svensk, som måste informeras om att E tänker säga något på finska (jfr E till mormor: <Jag talar svenska med pappa> enligt Dgb, sportlovet 1995, i åldern 3:8 år). Däremot visar anteckningarna från en tidpunkt ett halvt år senare, att E börjar förstå att P är tvåspråkig och kan finska. Han testar P:s finska kunskaper genom att tala finska med honom och konstaterar sedan: *Du kan väl lite finska* (26.7.95; 4:1,7).

Avvikelserna i E:s språkval i samtal med P granskar jag ytterligare i 3 transkriberade telefonsamtal mellan E och P.

Telefonsamtal 1 med P (nr 43, 18.5.1995; 3:10, 30) blev upptecknat en dag efter inspelningen inom dagvården (nr 14 Parken; 17.5.1995). Under denna inspelning var M närvarande, vilket förvandlade den institutionellt svenska kontexten på individnivån till tvåspråkig/finsk, så att E talar endast finska på bandet. E:s språkval, E/fi→M, håller alltså i en institutionell svensk kontext (Berglund 1997). Telefonsamtal 1 erbjöd därför en möjlighet att kontrastera M:s inverkan på E:s språkval i dagvården (= institutionellt svensk kontext) mot M:s inverkan på E:s språkval i kommunikation med P<sup>40</sup> (jfr också med E:s språkval i individuell svensk kontext hemma i insp. nr 39 Karttakirja, tabell 2).

Telefonsamtal 1 ringer P hem från utlandet. E har inte talat med honom på cirka två veckor. Under telefonsamtalet använder E konsekvent svenska med P, finska med M. Ett utdrag ur samtalet belyser konsekvensen E/sv→P:

- 29) 17.5.95 3:10,29 nr 43: Tfn -samtal 1  
 P och E diskuterar sommaren:  
 P Då behöver du inte så mycket kläder.  
 E Ja, i villan ska man vara *\*nakupelle\**! ((skrattar))

<sup>40</sup> Samtalet kunde upptecknas i och med att telefonens avlyssningsknapp var nertryckt medan samtalet pågick. E:s yttranden återges så gott som ordagrant; P:s yttranden har i någon mån blivit förenklade eller förkortade.

- P Ja, vi ska hoppas att det blir mycket sol.  
 E Ja-a –  
 /---/  
 P Vad ska du göra i morgon?  
 E ((Skratt)) – Två *natt* ska vi sova sen är det *vapaa päivä* <ledigt>  
 P Ja, sen har du *ledigt*.  
 E Ja ska titta #*Veturi* också. ((ett finskt barnprogram))  
 P Jaha, finns det andra fina program att titta på?  
 E Ja, *Vili-Vilperi*. ((ett finskt barnprogram))

I exempel 29 är basspråket för E:s kommunikation svenska. Två av de finska inslagen i E:s kommunikation med P i exempel 29 är namn på två finska barnprogram: *Veturi* och *Vili-Vilperi*, dvs. egennamn som inte räknas som kodväxling. *Nakupelle* är ett finskt, (också ett finlandssvenskt) talspråkligt, skämtsamt uttryck för *naken* (enl. *Stora finsk-svenska ordboken* betyder *naku* 'näck', 'naken', 'utan kläder'). Substantivet *nakupelle* är att betrakta som ett integrerat lexikalt inslag i finlandssvenskt talspråk, men det förekommer också vid två tillfällen i E:s finska yttranden i materialet:

- 30a) 31.5.94 2:11, 12 Dgb  
 E→M En halua vaatteita. Haluan olla *nakupelle*. <Jag vill inte ha kläder. Jag vill vara *nakupelle*.>  
 30b) 25.7.95 4:1,6 nr 22, Ute på gården  
 M→E Otettaisko pois ne paksut housut? <Ska vi ta av de där tjocka byxorna?>  
 E→M Sitten minä tulen *nakuksi!* <Då blir jag näck!>

Ordet *naku(pelle)* används således både i den finska och i den svenska kontexten. Det hör till ett slags familjeintern tvåspråkig samtalsslang, som kan användas oberoende av samtalets basspråk (jfr *rosk* <skräp>, *klåtta* <kladda, spilla>, *traso* <trasa>).

Det enda finska yttrandet i E:s tal under Telefonsamtal 1 med P är substantivfrasen *vapaa päivä*. Det framgår av materialet (se exempel 31) att detta uttryck vållar svårigheter för E redan tidigare samma vår.<sup>41</sup> E:s förklaring, som utgår från finskans *vapaa päivä* <ha ledigt> i exempel 31 är flerordig, men inte sanningsenlig:

<sup>41</sup> Konstruktionen *ha ledigt* dyker upp som kodväxling till svenska cirka ett år senare: ”Anna oli ledig tänään” <Anna var ledig i dag.> (12.2.96; 4:7,24). Uppenbarligen är det finska uttrycket *vapaa päivä* aktuellare i E:s liv våren 1995. E:s kodväxling våren 1996 är en situationsbunden återgivning av innehållet i sådant som han på den aktuella dagen har upplevt på svenska hos DM.

- 31) 18.3.95 3:9,29 Dgb  
 Hemma på kvällen vid läggdags till M:  
 E→M Onko huomennakin vapaa päivä? <Är det ledigt också i morgon?>  
 M→E On, ei mennä kouluun. <Ja, vi går inte till skolan.>  
 E→P *Pappa, i morgon är det sådant väder att vi inte går till skolan.*

M:s kommentar strax efter antecknandet av exempel 31 i dagboken (18.3.95) lyder:

Jag tror att E inte kom på motsvarande uttryck för *vapaa päivä* på svenska, dvs. *det är ledigt, en ledig dag*, men eftersom han redan hade hunnit börja sitt yttrande på svenska fullbordade han det i alla fall på svenska och gav en trovärdig förklaring till varför han skulle få stanna hemma. Samtalet fortsatte med att P, som hade hört diskussionen mellan mig och E på finska, förklarade vad den egentliga orsaken var, vilket fick en instämmande nick av sonen.

E:s förklaring i exempel 31 kännetecknas av förskolebarnets sätt att ge säkra och för barnet självt trovärdiga förklaringar, även om förklaringens sanningshalt inte nödvändigtvis stämmer med verkligheten (t.ex. <*Mummu och ukki* <mofa> säger *syyään*. De kan inte säga *syödään*, då de inte har några tänder.> 15.5.96; 4:10,27). Barnen kan inte i denna ålder lämna öppna frågor, visar denna förklaring (se Arnqvist 1993). Frågan är, om E:s förklaring i exempel 31 är en ålderstypisk psykologisk företeelse eller om han offerar sanningshalten i sin utsaga för att till varje pris kommunicera på svenska med P. Denna tolkning är inte omöjlig, eftersom småbarn har konstaterats använda alla sina språkliga medel för att kommunicera med personer som talar endast ett språk (för detta se avsnitt 5.2; se även Döpke 1992b).

Telefonsamtal 2 med P (nr 44: 3.6.1995) inträffar cirka två veckor efter det första (18.5.95). Under det andra samtalet är E inte lika säker på svenska som under samtal 1. Han söker ord och har lite svårt att berätta om de senaste dagarnas händelser på svenska, i synnerhet om sådant som har hänt i hemmiljön i M:s sällskap på finska.

Orsaken till E:s svårigheter att uttrycka sig på svenska under Telefonsamtal 2 med P kan vara att balansen i inflödet mellan språken den senaste tiden (början av sommarlovet, M hemma) har starkt vilat på finskan.<sup>42</sup> De finska inslagen i E:s kommunikation med P under telefonsamtal 2 är följande:

<sup>42</sup> Däremot ökar svenskans andel i E:s språksituation cirka en månad senare så att balansen i inflödet då svänger till den motsatta. Inspelningarna på sommarstugan under de första dagarna P var hemma (4.7.95 och 11.7.95) och i svenskspråkiga personers sällskap (Loftet 1:11.7.95; Loftet 2: 25.7.95 och Kojan & Bildkort 9.8.95) visar hur svenskan snabbt aktiverades.

1) E använder det jakande finska adverbialiet *joo* [jå:] som enkelt, fristående svar på P:s frågor. Om svaret består av en hel mening på svenska, inleds yttrandet på svenska med det svenska adverbialiet *ja* (se exempel 32):

- 32) 3.6.95 3:11, 14 nr 44: Tfn-samtal 2  
 P Cyklar du?  
 E **Ja**, ibland.  
 P Brukar du ha hjälmen på när du cyklar?  
 E *Joo* [fi: jå:] <javisst>

2) E växlar momentant till finska från basspråket svenska för att konsultera M på finska (jfr exempel 45, insp. nr 20, Loftet 2, 25.7.95). I exempel 33 vänder E sig till M och ställer frågan viskande. Detta är karakteristiskt för E:s beteende i situationer, där han ber M om språklig hjälp:

- 33) 3.6.95 3:11, 14 nr 44: Tfn-samtal 2  
 P→E Jaha, har ni tänkt åka till villan?  
 E→M □*Eihän mennä saareen tänään?*□ <Visst inte åker vi till stugan i dag?>  
 ((M skakar på huvudet)):  
 E→P Nej.

3) En avvikelse från svenskan sker som personbunden språkalternering, då E vid avsaknad av substantivet *simhallen*, vänder sig till M och frågar på finska: <Hur säger man det på svenska?>:

- 34) 3.6.95 3:11, 14 nr 44: Tfn-samtal 2  
 M Men nästa vecka, vart ska vi gå då? ((högt, så att P hör också henne))  
 E1 Vi ska gå o simma.  
 P Vart?  
 E2 Vi ska gå.. vi ska gå dit... mamma o Fia tittar på ----  
 ((E har svårt att förklara på svenska, vänder sig till sist mot M och frågar viskande)):  
 E3→M □*Miten sanotaan se ruotsiksi?*□ <Hur säger man det på svenska?>  
 M □Si... si... sim□...  
 E4 Ti' si... simm-simhallen  
 E5 Pappa, ja vill ha en rasarbil  
 P Hur har det gått med den gamla?  
 E6→P Den är sönder. *Den runda* har gått sönder. *Den där svarta*...  
 E7→M □*Mikä se oli se äiti?*□ <Vad var det mamma?>  
 ((E avser ett runt svart *hjul* som har gått sönder; ber om hjälp på finska.))

I exempel 34 tyr E sig till M (E3) för att kunna förklara de svenska substantiven *simhallen* och *hjul* (E7): <Vad var det nu mamma?>. Eftersom deltagandet i simskolan är en stor sak för E och det har planerats tillsammans med M, är det uppenbart att E har det

finska ordet *uimahalli*, men han vill inte använda det (dvs. kodväxla till finska i samtal med P). Däremot är det troligt att E saknar både det finska ordet *ratas* och det svenska ordet *hjul* (E6), varför E först använder en inomspråklig ersättande kommunikationsstrategi och sedan söker språkhjälp hos M en gång till (E7).

4) För fjärde gången kommer finskan in i E:s kommunikation under samtal 2 med P, då E i slutet av samtalet förklarar, vilka barn som skall komma på hans födelsedagskalas:

- 35) 3.6.95 3:11, 14 nr 44: Tfn -samtal 2  
 E Ja' ska ha kalas på torsdag.  
 P Berätta mera, vilka alla ska komma?  
 E ((räknar först upp på svenska namnen på de barn som har fått inbjudan, säger sedan)):  
 ... *mutta Anna ei ollu' siellä*. <men Anna var inte där>.

I exempel 35 växlar E parentetiskt till finska när han talar om Anna, den flicka som han brukar tala också finska med i dagvården under denna tid (jfr exempel 23, som är upptecknat 29.3.96). Det är möjligt att E i exempel 35 av situationella skäl eller för att tala om A yttrar sig på finska: *mutta A ei ollu siellä* <men Anna var inte där>. [Momentana situationella skäl: M sitter bredvid E; jfr med exempel 17: *Ja' går o' hämta'*. (15.5.96), där E växlar till svenska, medan han passerar P på väg in i sitt rum.]

I slutet av telefonsamtal 2 berättar E om en vårutflykt, som han har gjort tillsammans med dagvårdsbarnen till en bondgård samma dag. Vårutflykten har ordnats av den kommunala svenska dagvårdsavdelningen, dvs. det är svenska dagvårdare med sina barn som deltar i den. Besöket har officiellt gått på svenska. Trots detta berättar E på finska för P om de djur som han har sett på bondgården (se exempel 36):

- 36) 3.6.95 3:11, 14 nr 44: Tfn -samtal 2  
 E och P diskuterar utflykten på svenska, sedan:  
 E *Siellä oli lampaita, kalkkunoita, hevosia, pupuja*. <Där fanns får, kalkoner, hästar och puppekaniner.>

En tänkbar förklaring till E:s avvikelser från mönstret E/sv→P i exempel 36 är att E använder de termer som för tillfället är lättast tillgängliga för honom, oberoende av språket (se avsnitt 6.3.6). Högst sannolikt tittade han på djuren under besöket på bondgården tillsammans med de barn (A, I och L) som han brukar tala finska med

(enligt analysen av inspelning nr 14: Parken 17.5.95, samt inspelningarna inom dagvården, nr 13: 17.5.95 och nr 15: 23.5.95; också enligt intervjun med DM: 22.5.95). Det kan antas att namnen på djuren därför är mera bekanta på finska under telefonsamtal 2 (3.6.95). E känner nämligen också till de svenska namnen på många av dessa djur. Det framgår av exempel 37 (insp. nr 13, Hos DM1) ett par veckor före samtal 2 med P. Av inspelning nr 13 Hos DM1, inspelad två veckor tidigare (17.5.95), framgår att barnen brukar bläddra i en finsk bok, där alla ovan nämnda djur förekommer. I slutet av inspelning nr 13 läser också M djurboken för barnen, dels på finska, dels på svenska (se exempel 37):

- 37) 17.5.95 3:10,29 nr 13: Hos DM 1  
 Närvarande E, M, DM, Anna, Simon 2,5 år (= ett enspråkigt svenskt barn)  
 M läser djurboken med barnen:  
 M Va' har vi här, Anna?  
 A ko!  
 /---/  
 E *Kon! hevonen . lehmä . lehmä .* <Kon! häst. ko . ko>  
 M Va' e de här då? . En liten häst . visst?  
 E *ank(k)a . ank(k)a . kana . tipu . tipu* <anka, höna . kyckling . kyckling>  
 M→E Mikä kana on ruotsiksi? <Vad heter kana på svenska?>  
 E→M *Höna!*  
 M uhm . Va' e de här?  
 E *Tippor*  
 Si Kyckling! bä-vita!  
 M Bä! Just . bä bä vita lamm . just de!  
 E *Lammen här xxx xxx \*bä bä vita lamm . har du någon ull\** ((sjunger))  
 ((paus))  
 E→M *Mikä tämä on?* <Vad är det här?>  
 M *Är de'?* =  
 M→E = Onk'se? – Se on lammas <e' de? – de' e' ett får>  
 E Jå!  
 M→E Entäs tämä? <Än de' här?>  
 E→M *Lammas* <ett får>  
 M→E Onko se vuohi? <E de' en get?>  
 E→E Joo, nyt tämä on loppu <Jå, nu e' de' här slut>  
 DM *Loppu–Slut!* ((observera dagmammans slutkläm på två språk))

Av inspelning nr 29: Hos DM3 cirka nio månader senare (15.2.1996) framgår att också DM ibland läser denna bok på finska, vilket delvis förklarar att namnen på djuren är bekanta för E på finska (se exempel 38):

- 38) 15,2,96 4:7,24 nr 29: DM3  
 Aktivitet: E och Sam (en 4-årig, tvåspråkig pojke) leker tillsammans, talar finska,  
 DM läser en bok för barnen:  
 DM1 *Hevonen hirnuu* <Hästen gnäggar>



O + I HÄSTEN! ((Olle, 2 år och Isak, 1 år, svenskspråkiga barn, samtidigt))  
 DM2 *Lehmä sanoo* – <Kon säger – >  
 DM3 – säger bä – Va' säger *grisen*?  
 E → DM *Står de' här?* ((E vet att namnen står på finska i boken.))

Diskussionen om djuren fortsätter på svenska. E:s fråga: *Står de' här?* i exempel 38 anknyter eventuellt till DM:s språkval svenska i förhållande till bokens språk finska. E kan uppfatta saken kategoriskt: "Det är en finsk bok som skall läsas på finska" (jfr: E:s språkval i samband med spelet *Packa pappas kappsäck*, exempel 68).

Under telefonsamtal 3 med P (transkription nr 45) som inträffade ett år senare våren 1996 (E i åldern 4:11,8) är E:s språkval följdriktigt svenska. Han avviker inte från svenskan så länge han själv väljer sitt samtalstema och sina ord. E tyr sig till finska endast en gång, då han på M:s uppmaning skall berätta om sina nyköpta kläder. Han saknar substantiven *väst* och *slips* på svenska. Han kodväxlar till finska och omskriver på svenska: *Ja' har fått nya kläder, byxor o' liivi o' sän* (=slips). Den uppenbara orsaken till användningen av finska är att han har lärt sig dessa begrepp på finska i samband med klädköpet i M:s sällskap (jfr avsnitten 6.3.3 och 6.3.5).

Djurnamnen dyker upp en gång till under det tredje telefonsamtalet med P (27.5.96; 4:11,8). Samtalstemat är detsamma som ett år tidigare: ett besök på en bondgård. Denna gång kan E berätta om alla djur på flytande svenska (se exempel 39):

39) 27.5.96 4:11,8 nr 45: Tfn -samtal 3  
 P ringer hem från båten. Närvarande E, M:  
 E Vi var på klubben i en resa till S i dag ((S = en by i närheten))  
 P Såg du några djur där?  
 E Ja' såg en gris, en kanin som- .. ja' fick hålla den i famnen. Vi fick åka häst, o så var de' en *poni*.

I exempel 39 förekommer tvärspråkligt inflytande endast på det fonologiska planet: i uttalet av substantivet *ponny*. Det finska *poni* och det svenska *ponny* är snarlika motsvarigheter, dvs. två ord med samma betydelse och med något så när samma uttal, men på olika språk (~ tvärspråkliga homofoner; jfr ovan tablå 4: *kirahvi* och *kasetti*; se också avsnitt 6.3.14).

E:s språkval med P är värt att granska i ytterligare en inspelning, (Inspelning nr 39: Karttakirja, 20.4.96; 4:10,1). Denna inspelning innehåller två parallella samtal på var sitt basspråk: E, S och P sitter i köket, äter och talar sinsemellan svenska; M är upptagen av ett telefonsamtal på finska i tamburen. Båda samtalen hörs på bandet. På finska kommunicerar E med M endast i slutet av inspelningen.

Under inspelning nr 39 fortgår diskussionen mellan barnen och P på svenska i en halv timme, tills E springer genom tamburen, där M står och talar finska i telefon. Medan E springer från köket in i vardagsrummet, passerar han M (se exempel 40). Då yttrar han sig på finska (E1): *Mä otan vaan tän karttakirjan* <Ja' tar bara den här kartboken>, och så springer han vidare mot vardagsrummet trallande på finska: *Kartta'-kirja! Kartta'-kirja!*, osv. Hans övergång till finska (E1) är en situationell personbunden språkalternering. Härefter responderar han på svenska (E3) på systemns fråga (S2) och fortsätter med diskussionen med S på svenska. E svarar alltså på samma språk (E2; "Följer John") som S ställer frågan på (S2, se exempel 40):

- 40) 20.4.96 4:10,1 nr 39, Karttakirja  
 Situation: M hörs i bakgrunden, talar finska i tfn; E, S och P talar svenska i köket.  
 E springer genom tamburen där M finns:
- S1 E kom!  
 E1 *Mä otan vaan tän karttakirjan.. karttakirja . karttakirja . karttakirja! Karttakirja Karttakirja!* ((trallar och sjunger)) <Ja' tar bara den här kartboken, kartbok, kartbok osv.>  
 S2 Va' gjorde ni på banskin i da'? ("banski" = barnklubb, daghem)  
 E2 På banskin?  
 S3 Var du inte på banskin i dag?  
 E3 Vilken banski?  
 S4 Va' int' du där då?  
 E4 näh  
 S5 Va' gjorde ni hos Sara-tanten då?  
 E5 Vi lekte  
 S6 Va' lekte ni?  
 E6 Ja' kommer inte just ihåg!  
 S7 jä-å  
 E7 Nä-ä, Ja' kommer int' ihåg, men Finland måste jag söka!  
 M1 *Ja' ska springa opp ti' sjunde våningen* ((M yttrar sig på samtalets basspråk))  
 S8→M *Vafför de'?* ((S bryter mot sitt språkval fi→M))  
 M2→S *Siks että se tuo sen minun ... /---/* ((M övergår till finska enligt M/fi→S))  
 <därför att hon ska ta den där, min... /---/>  
 E8→S *Onko tää maailmankartta?* ((E talar finska; trigger från M:s språkval i M2?))  
 <Är de' här världskartan?>  
 S9 Jå de' e' de'. Stäng den där boken, ja' måste till skären! < till stugan>  
 ((S växlar till svenska i sitt svar till E.))  
 E9 *Ja' vill titta lite'!* ((E fortsätter på samma språk som S. ))  
 S10 Då kan vi int' fara! Hejdå!

- E10 Ja' vill titta – där e' Finland!  
 S11 Hitta' du?  
 E11 Ja hm – kom o titta!  
 S12 Nej int' orkar ja' ju – hejdå! ((sjunger))

Exempel 40 åskådliggör också hur E (E8) och hans syster (S8) följer efter M:s språkval (M1 och M2). Då M först meddelar alla på samtalets basspråk svenska, att hon skall springa upp till en granne i sjunde våningen (M1), frågar S på svenska (S8): *Varför det?* Då vänder M samtalet till finska (M2): *Siks että* osv. <Därför att osv.>, och E följer hennes språkval (E8). Andra gången övergår E under denna inspelning till finska, då han talar om kartboken (E8): *Onko tää maailmankartta?* <Är detta världskartan?>. Orsaken till E:s kodväxling i yttrande E8 kan vara en psykolingvistisk triggereffekt: att han fortsätter på det senast hörda språket M/fi→E (för flera exempel på lingvistisk trigger, se avsnitt 6.3.8).

E:s kodväxling till finska (E1), när han talar om *karttakirja* (20.4.96), kan ha sitt ursprung i en tidigare situation, där familjen talar om denna bok på finska (anteckning cirka en månad tidigare, 17.3.96). Exempel 41 är upptecknat i en situation, där E länge har letat efter kartboken. Det framgår av exemplet att kartboken tidigare har diskuterats på finska i familjen. Det är M som hittar boken och ropar ut på finska:

- 41) 17.396 4:8,29 Dgb  
 M *Tääll'on se Karttakirja!* <Här e **den där** kartboken!>.  
 P *Karttakirja! Mamma löysi karttakirjan, mamma hitta' den!* <Kartboken! Mamma hittade kartboken, mamma hitta' den.>

I exempel 41 kodväxlar också P oväntat till finska (i ett speciellt sinnestillstånd, med en stor förvåning; jfr samma faktor som orsak till E:s kodväxling i exemplen 185, 186, 187, avsnitt 6.3.14). Kartboken ser ut att ha en finsk status (personifiering) i familjen<sup>43</sup>, som har uppstått i en tidigare konkret situation, där kartboken har diskuterats på finska (för en studie av uppkomsten av slangtermer på tvåspråkiga arbetsplatser på ett liknande sätt, se Strömman 1995).<sup>44</sup>

<sup>43</sup> Det faktum att själva kartboken är den svenska, ljusblå *Världsatlasen* förefaller i detta sammanhang att spela en obetydlig roll.

<sup>44</sup> Exempel på andra familjeinterna ord, som används i båda kontexterna, är: *lockimuki* <E:s barnmugg med lock>; *jarrusukat* <"bromssockor", dvs. E:s halkfria sockor>; *kapula(n)* <kavlen, pinnen, dvs. tevens fjärrkontroll>; *"Paffstugon"* <Pappstugan, dvs. den gamla sommarstugan med "papp"-väggar>.

E uppfattar sin far som enspråkigt svensk i början av materialinsamlingen (se början av avsnitt 6.2.1, exempel 1). Enligt dagboken (se exempel 42) börjar E i drygt fyraårsåldern inse att P kan finska. E vill testa P:s kunskaper i finska genom att provocera honom med frågor på finska (se exempel 42): *Isi, isi, mitä sinä teet? Mitä sinä syöt?* <Papi, papi, vad gör du? Vad äter du?>. E försöker också lära P finska:

- 42) 26.7.95 4:1,7 Dgb  
 Sommaren 1995 testar E ofta P:s finska kunskaper genom att tala finska med honom.  
 E1→P *Isi. isi, mitä sinä teet? Mitä sinä syöt?* ((med babyaktig, läspande röst)  
 <Pappa pappa, vad gör du? Vad äter du?>  
 /---/  
 P→E *Kirja, mikä se on?* <En bok, vad är det?> ((Då P svarar på finska, är det ok, men då P  
 ställer en fråga på finska, blir E häpen och växlar i sitt svar tillbaka till svenska)):  
 E2→P *De' e en bok!*  
 P Tror du att ja förstår va' du säger?  
 E3 *Du kan väl lite finska.*

Av exempel 42 framgår att när P överraskar E med att i sin tur fråga honom på finska: *Kirja, mikä se on?* <Bok? vad är det?>, svarar E på svenska: *De' e en bok!* Enligt be- läggen i materialet fungerar E enligt *Följa John*-principen, när han talar med M (exem- pel 40) och med sin syster (exempel 40), men med dagmamman (exempel 38) och med personalen i dagklubben (exemplen 22 och 23) talar han svenska. Tydligt upplever E det som så onaturligt att någon av de enspråkiga svenska språkliga modellerna adresse- rar honom på finska (som P i exempel 42), att han vänder samtalet till svenska. I exempel 42 testar E sin fars språkkunskaper i en verklig interaktion (E1), inte meta- språkligt genom att fråga: *Kan du tala finska pappa?* (se också exempel 193).

E:s övergång till svenska (E2) i exempel 42 beror således på E:s ovana eller oförmåga att tala finska mellan fyra ögon med P i en verklig kommunikationssituation. Exempel från dagvården och dagklubben visar däremot att E går med på att tala svenska med M i de svenska barnens sällskap (se exemplen 37, 51 och 52).

Systematiken och pragmatiken i E:s språkval med P enligt *Följa John*-principen fram- går ur vissa tvåspråkiga avsnitt under insp. nr 34 Tuula och barnen (se exempel 43). Denna inspelning är gjord under en kaffestund, där E:s familj samtalar med en finsk familjebekant Tuula (Tu) och hennes två tvåspråkiga barn (Jesper/Jp = lika gammal som

E och Annica/Ac, ca 2,5 år). Tuulas familj är tvåspråkig: M/fi, P/sv, familjens interna språk är finska. I exempel 43 talar P både finska och svenska med Jesper och Annica, men svenska med E. Det ger en tvåspråkig språkanvändningsmodell för E:

- 43) 11.4.96 4:9,22 nr 34: Tuula och barnen  
 M1→Jp Otatko tuommosen? <Ska du ha en sån där?>  
 E1→M *Minä en tykkää munkista – aa – aa* <Jag tycker inte om munk.>  
 P1→Jp Tuommonen keksi? Ottaako Jesper keksin?  
 <Ett sånt där kex? Ska Jesper ha ett kex?>  
 M2 xxx suu täynnä! <xxx munnen full!>  
 P2→Jp Tycker du inte om såna kex? Tycker du inte om dem?  
 Jp ä – ä!  
 E2→P *Jag tycker om!*  
 P3→Jp Tycker du inte om *de'*?  
 E3→P *Ja' tycker om de'!* *Tässä on pappa!* <Det här är pappa.>  
 ((retfullt, visar upp ett kex som föreställer Muminpappan))  
 P4→E *Jaså, va' bra då. Är (ohb. xxx)?*  
 E4→ *He he, ja' tycker om (xxx).*  
 Ac *Nii' mäkin!* <ja' o'> ((deltar på fi, visar att hon implicit följer med på svenska))  
 ((paus))  
 M3→Ac *Tiesitkö sinä että Jesperillä oli karkkia piilossa?* <Visste du att Jesper har gömt godis?>  
 P5→Ac *Et kai tiennyt? Då skulle du väl ha tagit därifrån?*  
 <Inte visste du väl? Då skulle du ha tagit därifrån?>  
 ((paus))  
 P6→Ac *Mitä varten sä et tykkää karkista?* <Varför tycker du inte om godis?>  
 Jp→Tu *Minullekki!* <Åt mej o!>  
 E5 *Minun isi ei tykkää yhtään karkista!* ((obs! 3.p. *min pappa*))  
 <Min pappa tycker inte alls om godis!>  
 P7 *E-ei!* <Ne-ej!>  
 Tu→P *Eikö?* <Inte?>  
 P8 *Han vill inte alls ha nå' karameller, han!*

E deltar först på finska (E1) i samtalet, eftersom både M och P talar finska (M1, P1) med Jp. Då P växlar till svenska (P2), fortsätter E på svenska, E2: *Jag tycker om!* Då P ger rätt språklig form i sitt yttrande, P3: *Tycker du inte om de'?* upprepar E sitt yttrande i rätt form, E3: *Ja' tycker om de'*, men fortsätter med att skoja på finska om P, E3: *Tässä on pappa*. <De' här e' pappa> och visar samtidigt upp ett kex som föreställer Muminpappan. Då M och P deltar i samtalet på nytt på samtalets basspråk finska (M3 resp. P5), fortsätter också E på finska, E5: *Minun isi ei tykkää karkista* <Min pappa tycker inte om godis.> Även om E använder finska två gånger när han talar om P, adresserar han inte direkt sin far på finska. Han talar om P i 3.p. sing. som 'min pappa'. Bruket av finska i hans yttranden E3 och E5 är avsiktligt. Han använder finska för att signalera att han inte menar allvar, utan bara vill retas med P (för motsvarande kodväxling i M:s sällskap, *Mamma är en Klätt-Fia!* se exempel 168, avsnitt 6.3.10). Exempel 43 visar att

E använder finska i P:s närvaro på samma villkor som P, dvs. han väljer språk enligt familjens gemensamma språkstrategi (se avsnitt 3.2).

*E:s språkval med en icke-finskkunnig samtalspartner*

Undersökningen har hittills visat att E:s språkval i samtal med P sker konsekvent enligt EPES-principen, även om E med åren implicit inser att P också kan finska. Därför är det av intresse att undersöka E:s språkbruk i sällskap med sådana samtalspartner som inte alls kan finska (jfr avhandlingens syfte, avsnitt 1.3).

Materialet för analysen av E:s språkval i samtal med en icke-finskkunnig samtalspartner omfattar fyra band (se tabell 2) med en total inspelningstid på tre timmar (insp. nr 19, 20, 23 och 24). Inspelningarna Loftet 1 (nr 19) och Loftet 2 (nr 20) är gjorda i de sverigesvenska släktingarnas sällskap. Under inspelningarna: nr 23 Kojan och nr 24 Bildkort, samtalar E med S och Mikaela (Mk), vars förstaspråk är tyska. Antalet yttranden av E som innehåller något finskt inslag är i dessa fyra inspelningar endast fyra. Det är ytterst litet med tanke på att den totala inspelningstiden är tre timmar, och att E hela tiden deltar i interaktionen under inspelningarna (jfr med liknande resultat i Huss' undersökning 1991: 84–86). Tre av E:s finska yttranden sker som personbunden språkalternering enligt E:s vedertagna språkvalsmönster (EPES) i kommunikationen med M (E/fi→M). Ett av dessa yttranden riktar E till M för att be om hjälp med svenskan (se exempel 45 nedan). Endast en gång avviker E från basspråket svenska (se exempel 44 nedan).

Förutom de tre beläggen på personbunden språkalternering enligt E/fi→M och en kodväxling, innehåller banden ett inslag av tvärspråkligt inflytande i form av en blend (se exempel 47). Detta material innehåller också E:s yttranden som visar att E är uppmärksam på sitt eget och på sin samtalspartners uttal (exempel 49). I det följande analyseras alla ovan nämnda tvärspråkliga element i E:s språkbruk under de fyra inspelningarna (se också tabell 4 och bilaga 3).

E avviker från basspråket svenska en gång under inspelning nr 19 Loftet 1 (se exempel 44), annars uppträder han hela tiden (45 min.) i svensk språkform.

- 44) 11.07.95 4:0,23 nr 19: Loftet 1  
 Deltagare: E, S och de sverigesvenska kusinerna Li, Ans  
 Li→E Va e' de'?  
 E1 *En mä voi, tää (vihh-) minna kortena bort!* ((med jamande röst; utrop))  
 <Ja' kan inte! De' här. (vihh-) mina kortena bort!>  
 S→E Vadå? Vilka kort? Dom här korten e' xxx.  
 E2→S Nej, dom där andra kort.  
 S→E Jå jå, men si du, för att vi måst' måste göra som Li säger här. De' står i den där boken hur vi ska spela. Annars blir de' ju helt *pöperö!*<sup>45</sup>

Avvikelsen sker under ordförklaringspelet *Hitta motsatser*, som E spelar med sin storasyster S och sina svenska kusiner Ans och Li. Under en dispyt om spelreglerna söker E efter sina spelkort och utbrister förtvivlat: *En mä voi tää (vihh-) minna kortena bort!* <Ja' kan inte de' här (vihh-) mina kortena bort>. E:s finska yttrande inträffar efter att han redan fyra gånger utan respons har vädjat till sina spelkamrater på svenska. Mitt i sitt yttrande märker han tydligen att han talar finska (observera tvekljudet *vihh*; eventuellt finskans interjektion *voi(h)*) och han avslutar sitt yttrande på svenska: *minna kortena bort!*

Yttrandet *En mä voi-..* är ett utrop. Orsaken till användningen av finska i exempel 44 är psykologisk. Många tvåspråkiga växlar till sitt andra språk, när de är trötta, arga, rädda eller upphetsade (Grosjean 1982: 278). Stress kan orsaka svårigheter med att hitta det rätta ordet, vilket leder till oavsiktlig kodväxling (jfr med E:s spontana utrop: *Äiti, äiti, äiti!* i insp. nr 1). De tvåspråkiga tenderar att producera känslouttryck på ett av språken. Av materialet framgår att också E kodväxlar ofta för interjektioner (se tablå 4), men till skillnad från trenden i vissa andra studier (se bl.a. Grosjean 1982) använder E interjektioner från sina båda språk (Oho! På finska, Aj! och Oj! På svenska). Viktigast verkar det vara att han växlar språk vid starka sinnesyttringar (utrop och interjektioner, befallning i imperativ), inte det vilket språk han använder (för detta se också yttrandena E1 och E2 i exempel 46 nedan; se också tablå 4: E:s avvikelser från språkvalet E/sv→P). – E:s bruk av finska i exempel 44 har också ett annat ändamål; det är ett slags

<sup>45</sup> E:s syster kodväxlar för att med det finska ordet *pöperö*, <ung. 'en enda grötig röra'> beskriva hur spelet inte ska gå till.

tankeorganisator, ett uttryck för E:s "inre språk" (se exemplen 189, 190 och 191, avsnitt 6.3.14). Han talar för sig själv, om sig själv, på finska.<sup>46</sup>

Under inspelning nr 20: Loftet 2, spelar E ett bildkortsspel med sin svenska kusin (Ans) och dennes svenska pappa (La). De tre sitter uppe på det öppna loftet, så att M, som sitter i nedre våningen, kan observera diskussionen under inspelningen (se exempel 45):

- 45) 25.07.95 4:1,6 nr 20: Loftet 2  
 Deltagare: E, Ans, La (S och Li lyssnar i samma rum på radion); M lyssnar och observerar i nedre våningen. Längd: 45 min. basspråket hela tiden svenska.
- E1 Här tycker pojken att gröten e god – soppan e god o här tycker – att . att soppan e –  
*va' va' de' nu?* – soppan – soppan.–
- La ?uhm?
- E2 – äh – kan, (*se*), – äh äh < (*det/den/han*) >
- La Va' tycker han?
- E3 Han tycker att – att soppan e – *Vet int!*
- Ans (xxx)
- La De' e E som berättar nu!
- E4→M □*Äiti mikä tämä. jota tässä?*□ <\*Mamma vad det här . som här -?>  
 ((E kommer nedför trappan, pekar på bilden och ber \*viskande\* M om språklig hjälp))
- M→E □*Mikä? Se toinen kuva? Maistuuko se huonolta?*□ ((viskande))  
 <Vad? Den där andra bilden? Smakar de' illa?>
- E5→M □*Eiku tämä!*□ <Inte den utan den här!>
- M→E Paha, pahalta maistuu. Eikö se tykkää siitä? <Illa, illa smakar de'. Tycker han inte om de'?>
- E6→M □*Mutta ruotsiksi? Ruotsiksi?*□ ((E namnger språket)) <Men på svenska? **På svenska?**>
- M→E □*De' smakar illa.*□
- E7→La *Smakar illa!*
- La Just det!
- E8 Sätt de' här ihop!
- E9 xxx kommer<sup>47</sup> de varmt. – *Äiti ota tämä kiinni.* <Mamma ta fast det här.>  
 ((E kastar ner sin jacka))

Som sammandrag av E:s språkval i denna inspelning kan konstateras: under inspelning nr 20 Loftet 2 talar E hela tiden (45 min.) svenska med alla, också med sin syster. Under spelets gång yttrar E sig två gånger på finska: för att få språklig hjälp av M (E4) och för att göra M uppmärksam på att han tänker kasta ner sin jacka från loftet (E9): *Äiti ota tämä kiinni!* <Mamma ta fast de' här!>. E:s övergång till finska (E4–E6) sker egentligen i syfte att undvika kodväxling till finska med en enspråkigt svensk samtalspartner.

<sup>46</sup> Vuxna tvåspråkiga människor kan organisera sina tankar på liknande sätt. Medan vi läser en annons i en svensk tidning kommenterar vi det genömlästa på finska, mumlar eller talar för oss själva: "Ett specialerbjudande, bara 10 € – *onpa halpa* <vad billigt> – erbjudandet gäller endast i dag – *pitäpä mennä katsoaan.*" <ja måste gå och se>.

<sup>47</sup> \**kommer varmt* pro: *blir varmt* är en övergeneralisering av betydelsen av det svenska verbet *komma*, eller tvärspråkligt inflytande och utvidgning av det semantiska fältet av finskans verb *tulla* från konkret till abstrakt betydelse.



I de två övriga inspelningarna nr 23 och nr 24 (2x 45 min.), som är gjorda i den enspråkigt svenska kontexten, är den icke-finskkunniga personen en ung flerspråkig kvinna Mikaela (Mk), som talar svenska på bandet. Hon bodde en och en halv månad hos E:s familj hösten 1993 och skötte E på eftermiddagarna i åldern 2;4–2;6. Under inspelningarna (9.8.95) nr 23 Kojan och nr 24 Bildkort, är E:s språkval till 100 % svenska, då han kommunicerar med systemen och Mikaela. Finska hörs endast när E på yttrandnivån (E2) tilltalar M (se exempel 46). I exempel 46 växlar E till finska också i yttrandet E1, som han uttalar strax efter att S har ropat på finska *Äiti!*:

- 46) 9.8.95 4:1,20 nr 23: Kojan  
 E, S och Mk. Barnen bygger en koja av kuddar och filter på soffan, spelar med Bildkort.  
 S→M *Äiti!* <Mamma!> ((S tror att M kom in, ropar till henne, får inget svar))  
 E1→? *Minä, minä, minä!*  
 S→E mmn nå E, e' int' de' här bra? Härifrån de' här jahm -s - så m-m xxx vi kan väl ta de'  
 så att de' går så här  
 Mk Jå de' kan vi, de' spelar inte alls nån roll jhm -m  
 E2→M *Älä kato!* <Titta inte!> ((till M, som tittar på E:s kort över hans axel; utrop i imperativ))  
 S Här e de - .  
 M→E *Mä katon kun on nii kivan näköstä* <Jag tittar då det ser så roligt ut.>  
 E3→S, M:  
 Här e de' soli - ((E fortsätter med spelet på svenska))  
 M→E *Älä vain tipu alas siitä!* <Fall bara inte ner från den där!>  
 ((Ingen respons från E på finska, han fortsätter med spelet på svenska.))

E:s övergång till finska (E1) i exempel 46 kan framkallas av en lingvistisk triggereffekt, vilket innebär att språket i föregående yttrande får en tvåspråkig person att fortsätta på samma språk. E:s andra finska yttrande (E2): *Älä kato!* sker enligt hans språkvalsprincip E/fi→M, men det är formen och funktionen som är intressant: det är en befallning som uttrycks i imperativ, och är avsedd bara för M. Efter att S responderar till E på svenska: *Nå E, e int' de' här bra?* fortsätter E med spelet på svenska (E3).

Substantivet *koija* <koja> i exempel 47 räknas till gruppen tvåspråkiga ord som hör till barnspråket på E:s boningsort (jfr *nakupelle* i exempel 29). Uppenbarligen vet E inte att *koja* också betyder ('koiran) koppil' på finska: kanske har han inte alls hört det finska ordet *koppi* användas i denna bemärkelse. E:s korrigerande av *koppi* till *koja* kan därför tolkas som en betydelseförhandling mellan honom och M om tvärspråkliga semantiska skillnader mellan ett under- och ett överbegrepp (koiran)*koppi* – *koja* (sv) – *koija*. I exempel 47 framhäver E att *koija* inte är (koiran)*koppi*, vilket M skämtsamt antyder:

- 47) 9.8.95 4:1,20 Nr 23: Kojan  
 M kommer in, ser på kojbygget:  
 M Aha! Mitäs tuosta tulee? <Aha! Vad ska det bli av det där?>  
 E1 *koija*  
 M Jaha, koiran koppi? <Jaha . en hundkoja?>  
 E2 Ejj! **Koijja!**  
 M Jestas, *va' gör pappa?* <Jösses, herregud *va' gör pappa?*> ((högt motorljud utifrån))  
 E3 *Klep–* klippar gräs! ((*klep* = en blend av *leikkaa* + *klipper?*))  
 S haha!  
 Mk De' låter intressant de'!

I E:s yttrande (E3) *klep–klippar gräs* i exempel 47 kan ses ett tvärspråkligt inflytande från finskan. E påbörjar sitt yttrande med *klep–*, men korrigerar ordet till *klippar* (jfr egen rättelse i yttrandet: *Minä vain sk-pelleilin*. <Jag bara sk-skojade>; 23.8.95; 4:2,4). *Klep–* kan vara en blend, en sammansmältning av det finska verbet *leikkaa* och dess svenska motsvarighet *klipper*. Orsaken till E:s felsägning *klep–* kan också vara en fonologisk triggereffekt: att E först tänker reagera på M:s yttrande på finska, dvs. han tänker på ordet *leikkaa*, men märker medan han talar, att han egentligen ska använda svenska, eftersom Mk är närvarande (och eftersom också M talar svenska). På basis av detta exempel kan konstateras att E väljer svenskan i samtal med M om samtalspartnern inte kan finska (jfr med E:s språkval hos DM i M:s sällskap, se exempel 37).

I inspelningen nr 24 Bildkort med Mk, finns det däremot fyra konkreta språkvalssituationer, där finskan möter svenskan på ett sätt som kräver E:s ställningstagande till sitt eget språkval. I den första situationen (exempel 48), kommer finskan med i samtalet genom M:s yttrande: *Ei'stä voi* <Int' kan man det>. E:s svenska yttrande (E3): *Jå-å hit på borde' där har vi...* följer efter M:s yttrande. Innehållsmässigt kan E3 tolkas som en invändning mot M:s yttrande. E fortsätter på basspråket svenska efter att M har uttalat sig på finska:

- 48) 9.8.95 4:1,20 nr 24: Bildkort  
 E1→S, Mk Kan ja' sätta dom här xx-?  
 Mk1 Jaa, ja du kan – dit på borde'.  
 E2 Den går int'!  
 Mk2 Jåjå!  
 M→E *Eis'tä voi* – ((M tittar över E:s axel, försöker instruera spelandet))  
 E3 Jåå-jå, hit på borde' där har vi – ((E fortsätter på samtalets basspråk.))

E:s svenska yttrande E3 kan tolkas också som en respons på Mk:s föregående yttranden (Mk1 och Mk2) på svenska, eller som en upprepning av Mk1. Eventuellt är E så kon-

centrerad på att spela på svenska att han varken lyssnar, eller hinner reagera på M:s kommentarer. Han fortsätter på svenska efter att länge ha spelat på svenska utan att reflektera över sitt språkval (se exempel 156 i avsnitt 6.3.8; se Saunders 1988).

Tredje gången kommer finskan med i E:s språk i denna inspelning då E använder det finska ordet *poliisi*. Ordet *poliisi* är en upprepning av systemens föregående yttrande, som i sin tur utgör ett svar på M:s fråga på finska. Orsaken till att finskan kommer med i diskussionen är med andra ord M:s direkta inblandning på finska i barnens inbördes interaktion (*polis* och *poliisi* är också snarlika motsvarigheter, se avsnitt 6.3.14).

Ett fjärde tvärspråkligt tecken på E:s språkbruk under inspelning 24 är E:s reaktion på språkvalet på språkets fonologiska plan. För det första verkar E att reflektera över sitt eget uttal av det engelska varumärket *Sprite* (E1 i exempel 49). För det andra reagerar han på hur den tyskspråkiga flickan Mk uttalar *Cokis* (*Coca-Cola*) i sin svenska (E2 och E3). I exempel 49 (E1) uttalar E först *Sprite* på finska som [Spraitti], men strax därefter prövar han den svenska varianten [Sprajt]. Han brukar använda det finska uttalsättet [Kåkis] då han talar om *Cocis*, dvs. *Coca Colan* på svenska. I exempel 49 upprepar E (E2) Mk:s uttal [Kåkkis], men uttalar sedan ordet *Cocis* två gånger (E3) på finska viskande för sig själv [Kåkis, Kåkis], som om för att testa hur ordet "smakar" på finska:

- 49) 9.8.95 4:1,20 nr 24: Bildkort  
 E1 spraitti spraitti *sprajt* ((uttalar först *Sprite* på "finska", sedan på "svenska"))  
 S Nej inte den, *coca-colan* var din!  
 Mk Vi ska inte öppna alla flaskor.  
 S nä -men E!  
 Mk I ett av dem var de *kåkkis* i dom. ((avser ett glas som någon har druckit ur))  
 E2 De' här e' en *kåkkis*glas. Ja' vill ha *kåkkis* i den. [med kort /å/ i *kåkkis*]<sup>48</sup>  
 ((Efter en stund viskar E för sig själv, funderar på Mk:s tyska uttal, prövar uttalet på finska)):  
 E3 □*kokis* . *kokis*□ [finskt uttal: *kåkis*]

*Kokis* används av både finsk- och svenskspråkiga barn och ungdomar på E:s hemort (jfr *nakupelle* och *koja* ovan). Intressant är också skillnaden mellan E:s och hans systems sätt att hantera ordet *Kokis* i exempel 49: S använder inte det finska/finlandssvenska *Kåkis* när hon talar svenska med Mk, utan hon talar om *Coca Colan*. En icke-finskspråkig

<sup>48</sup> "en kokkisglas" kan uppfattas också som en ordlek: "en *kokkis* <en kocks> glas", där det finska ordet *kokki* betyder 'kock'.

persons närvaro i talsituationen åstadkommer en ändring i Sofias samtalskod och hon undviker det finska uttrycket (S i åldern 11:9,8). E däremot reagerar nyfiket på uttalsskillnaderna och han prövar själv hur orden *Sprajt* och *Cocis* låter och hur de ska uttalas.

### 6.2.3 Språkvalsfaktorernas samverkan för E:s språkval

De fyra språkvalsfaktorerna som påverkar en individs språkval i språkvalsmodellens fas 1 är: person, situation, topik och funktion (se avsnitt 5.3.1). Min undersökning har hittills visat att den överlägset viktigaste språkvalsfaktorn för E:s språkval är faktorn person. I det följande granskar jag de tre andra faktorernas inverkan på E:s språkval.

Med språkvalsfaktorn situation avses enligt språkvalsmodellen (avsnitt 5.3.1) samtalskontexten i sin helhet, dess omgivning, domän och aktivitet. Situation inbegriper inte bara talsituationens konkreta omgivning (domän och *setting*, tid och plats), men också sådana kvalitativa faktorer som graden av formalitet, närvaron av enspråkiga talare och typen av aktivitet (måltid, lärarledd lek, fri lek, samling, besök, osv.).

*Domän* uppfattas i min avhandling som en paraplyterm som betecknar det funktionella och tematiska området för E:s språkbruk (fi: *käyttöala*, se avsnitt 3.3). Som de viktigaste domänerna träder i min undersökning dock fram domänerna i traditionell bemärkelse: hemmet, dagvården, dagklubben, stugan och vistelsen i finska/svenska trakter. Av dessa domäner är hemmet tvåspråkigt, stugan tvåspråkig med tyngdpunkt på svenskan. Dagvården och dagklubben är enspråkigt svenska på det institutionella planet, men tvåspråkiga på det individuella. Vistelsen hos morföräldrarna och besöken på svenska orter är i det närmaste enspråkigt finska resp. svenska.

Enligt mina resultat kan E:s språkval inom olika domäner sist och slutligen härledas till faktorn person, dvs. till de språkliga modellens språk som han i sina domäner talar med. Varken den fysiska miljön i sig eller aktiviteten inom den bestämmer E:s språkval (jfr Genishi 1981: 138). Däremot finns det ett indirekt samband mellan E:s val av språk och

samtalets tema genom att begreppsinnlärningen inom ett visst temaområde har skett på finska eller på svenska. Variationen i E:s språkval anknyter dock mera direkt till faktorn funktion än till faktorn domän/situation. Språkval enligt funktion tar sig uttryck bl.a. som kodväxling i konversationellt och emfatiskt syfte (se avsnitt 6.3 Orsaker till E:s kodväxling).

Inom domänen hemmet talar E svenska med P, finska med M (för språkvalet med S se avsnitt 3.3). I sällskap med P och S uppträder E i enspråkigt svensk språkform med en obetydlig mängd kodväxling till finska (t.ex. inspelningarna 1–5 samt insp. nr 39). E talar svenska i allmänhet så länge M är utanför talsituationen. M:s fysiska närvaro påverkar inte direkt E:s språkval. E växlar till finska, då han tilltalar M eller responderar på M:s finska yttranden eller spontant deltar i ett samtal, som M samtidigt för med hans syster på finska (såsom i inspelning nr 39: Karttakirja, se exempel 40).

Domänen hemmet åstadkommer inte någon automatisk språkväxling till det ena eller det andra språket. Då P är med i talsituationen är hemdomänen mest svensk, eftersom också M då talar svenska med P (se figur 2, se familjens språkstrategi avsnitt 3.2; se exempel 2: *<då pappa är hemma får man tala bara svenska >*). På motsvarande sätt är hemmet mera finskt under P:s arbetspass (jfr E:s uttalande i exempel 2: *<När pappa är borta talar vi bara finska>*).

En enspråkig finsk persons närvaro hemma hos E:s familj får E att använda finska. Under inspelning nr 34 Tuula och barnen talar E finska med M, med den finska mamman Tuula och hennes tvåspråkiga barn och också med S (exempel 43 ovan). Det är beaktansvärt att E svarar på finska också på frågor som P ställer på finska till alla, men E adresserar inte direkt sin far på finska annat än i ett speciellt syfte, t.ex. för att skoja eller retas med honom. Det gör han också i exempel 50:

- 50) 11.5.97 5:10, 23      Dgb  
 Närvarande, E, M, P och M:s finska svåger. P letar efter mjölken i kylskåpet:  
 M→P    Finns här på bordet! ((om mjölken som P söker))  
 E→P    *Oot kyllä ihan sokea!* <Du e nog helt blind!>

Den främsta orsaken till E:s yttrande på finska till P i exempel 50, antar jag, är att E vill att en enspråkig, finsk person ska kunna följa med i samtalet (inkluderar en enspråkig person i samtalet, se avsnitt 6.3.12). Men E:s yttrande i exempel 50 har också en speciell funktion: E vill framkalla humor. E:s språkval finska i exempel 50 är summan av: 1) en enspråkig persons närvaro och dennes språkkunskaper, 2) situation, dvs. alla talar finska med gästen och 3) en konversationell effekt (humor).

De andra relevanta domänerna i undersökningen är dagvården, klubben, förskolan, stugan samt vistelsen i svenska och finska trakter. Ur ett större perspektiv kan också temaområdena fritidsintressen, audiovisuella medier och tryckta medier uppfattas som moderna temamässiga användningsområden för nutida barns språkbruk (=käyttöala enligt definitionen på begreppet 'domän' i avsnitt 3.3). Analysen fokuserar i fortsättningen på E:s språkval inom de domäner som bäst täcks av materialet, dvs. dagvården, klubben, förskolan och medierna.

Den kommunala dagvården och den svenska församlingens klubbverksamhet är till sitt institutionella och kulturella utgångsläge klart svenska domäner för E:s språkbruk. Det teoretiska antagandet om E:s språkval i undersökningens domäner är enligt fas 1 i språkvalsmodellen, att om faktorn domän påverkar hans språkval, bör han välja att tala svenska inom dagvården, i dagklubben och i förskolan oberoende av med vem han interagerar och oberoende av det tema som han talar om.

I materialet för en studie av E:s språkbruk inom dagvården och i klubben (Berglund 1997) ingår cirka fyra timmar inspelningar. Följande inspelningar är gjorda inom dagvården: nr 13 Hos DM 1 (17.5.95); nr 14 Parken (17.5.95), nr 15 Hos DM 2 (23.5.95) och nr 29 Hos DM 3 (15.2.96). Det material som är inspelat i domänen klubben innehåller inspelningarna nr 35 Klubben (12.4.96) och nr 36 Klubben-Bussen (12.04.96). I båda inspelningarna (totalt 60 minuter) ingår lärarledda aktiviteter och sessioner under fri lek. Det kompletterande materialet: nr 41 Observation 1 Kyrkan och klubben (29.03.96) och nr 42 Observation nr 2 I Klubben (14.05.96) omfattar sammanlagt 90 minuter. (Se också bilaga 1.)

För att testa E:s språkvalsprinciper i dagvården använde jag mig av en viss kvantifiering av hans språkval under inspelning nr 14 Parken. Analysen visar att E står för 34 yttranden av de sammanlagt 97 transkriberade yttrandena på bandet (= alla yttranden på svenska och på finska; deltagarna E, Anna, Ida och Leo, DM och två svenskspråkiga mindre barn samt delvis M). I analysen beaktades alla deltagarnas språkval gentemot varandra. Dessutom noterade jag alla finska yttranden i basspråket svenska och tvärtom.

Resultatet visar att E:s språkvalsnorm: E/fi→M enligt EPES, övervinner dagvårdens institutionella svenska språkvalsmönster under inspelning nr 14 Parken. Men också E:s språkval: E/sv→DM och E/sv→enspr. svenska barn, visar sig hålla (se Berglund 1997).

Analysen av E:s språkval i nr 14 Parken avslöjar också att E:s kommunikation med de tre tvåspråkiga barnen (Anna, Ida och Leo) mest sker på finska (våren 1995, E i åldern 3 år 11 månader). Dessutom talar E under inspelningen mest med M. Han talar också endast finska. Endast ett av E:s yttranden innehåller ett svenskt inslag, dvs. när han ropar till M: *Rutschaan* tästä. Tule kattoon kun *rutschaan* tästä! <Jag rutschar ner här! Kom och se då jag rutschar här!> då han leker i lekparken (*rutscha* är ett frekvent ord i E:s tvåspråkiga idiolekt under denna tid, för detta se avsnitt 6.3.14).

I de inspelningar som är gjorda i dagvården talar DM svenska med alla. M talar i regel finska med E, svenska med DM och med de andra barnen. E och alla de tvåspråkiga barnen använder svenska med DM och med de svenska småbarnen. De yngsta barnen Titti, Simon och Olle är enspråkigt svenska, men de är så små, att de knappt kan tala. Om E tilltalar dem, använder han svenska. (Om dagvårdens status som svensk kontext uttalar sig DM i intervjun 23.5.95; se Berglund 1997; se också Herberts 2004.)

I dagvården och i klubben talar E svenska med de vuxna svenskspråkiga (DM, klubb-läraren och lärarassistenten) och de svenska barnen. Med tvåspråkiga barn väljer han det språk som han har lärt känna dem på. I fall det är flera barn som leker tillsammans, beror E:s språkval på vilka barn som för tillfället deltar i lekarna. (Se E:s språkval i exemplen 22, 37 och 38; se Berglund 1997: 150.) De tvåspråkiga barnen inom dagvården är Anna (F1), Ida (FF2) och Leo (PP1/N) (för de olika förkortningarna se

Berglund 1997: 150–151). E träffar dem dagligen under åren 1994–1996 i dagvården och därtill två halvdagar per vecka i klubben läsåret 1995–1996 (se avsnitt 6.1.2). Till att börja med (bl.a. våren 1995) umgås E med dessa tre barn på finska. I inspelningarna under vårterminen 1996 och under observation nr 2 i Klubben (14.5.96) talar alla de fyra barnen också svenska med E och även med varandra.

Dagklubbslärarens kommentar i intervjun (25.3.96), samt ett exempel ur observation 2 (14.5.96) bekräftar, att de tvåspråkiga barnen mer och mer övergår till att använda svenska i sin inbördes kommunikation (om detta se Berglund 1997: 153; se ex. 51):

- 51) 14.5.96 4:10, 26 nr 42: Observation i klubben 2  
 E1→alla Vill du köpa glass?  
 L (Leo) Vem vill köpa glass?  
 /---/  
 L→M Ja' vill ta *monta rekkaa, monta autoo* <många långtradare många bilar>  
 L→E Kom E o kör!  
 E2 Tack! ((till ett svenskt barn))  
 L→E E! ko-om! Kom! Trum trum, –  
 /---/  
 L Vem vill ha?  
 M→L Ja' vill ha  
 E3→M *Vill du köpa apelsin?*  
 M→E Ja, va' kostar det?  
 E4→M *Sex mark.*  
 L Glassen!  
 M→L Har du vanilj? Va' kostar den?

Enspråkigt svenska barn tilltalar E i alla inspelningar och under alla observations-sessioner på svenska. Detta bekräftar att han uppfattas av infödda svenska barn som infödd talare av svenska (se avsnitt 6.1.1). Språkvalet mellan E och också de tvåspråkiga flickorna Anna (F1) och Ida (F2) är under lärarledda aktiviteter svenska våren 1996. Alla barn (också E och L 14.5.96) responderar på svenska på yttranden som vuxna (dagklubbspersonalen och M) riktar till dem på svenska (se exempel 53 nedan). Domänen dagvården och dagklubben blir svenskare under observationsperioden genom att alla tvåspråkiga barn under vintern småningom börjar använda mera svenska inom dem. "Så brukar det alltid bli mot våren", poängterar klubb läraren (25.3.96; se också Berglund 1997: 154–155).



I E:s språkval i klubben uppdragas således en longitudinell utveckling mot svenskan under läsåret 1995–1996. Under observation 2 (14.5.96; 30 min.) producerar E totalt 17 yttranden på svenska. Av E:s 17 svenska yttranden förekommer åtta i samtal med dagklubbsläraren. E svarar alltid henne på svenska. Tre av E:s svenska yttranden dyker upp när M inkluderar honom i diskussionen på svenska med de andra barnen (E:s yttranden: *Vill du köpa apelsin?* och *Sex mark* i exempel 51; jfr detta med E:s språkval med P under samtalet med Tuula, exempel 43). Det är beaktansvärt att 6 av E:s 17 yttranden på svenska (14.5.96) sker under hans samtal med den tvåspråkiga kamraten Leo. Att pojkar har övergått till att använda mer och mer svenska bekräftas av E:s eget uttalande ett par veckor tidigare (24.4.96; 4;10,5): *<Han (=L) kan nog svenska, jag behöver inte lära honom mera.>* Detta visar att E är medveten om sitt språkvalsbeteende. Efter en dag i klubben (11.4.96) säger E till läraren: "Har du märkt att i dag har jag inte sagt ett enda ord på finska?" Då klubbbläraren undrar om mamma har sagt att han ska tala svenska, är svaret: "Jag har själv bestämt att ja' ska tala svenska." (Jfr med E: "Jag! Så är det!" i exempel 2.)

Förändringen i E:s språkval från finska mot svenska med de tvåspråkiga kamraterna visar att E själv kan och vill kontrollera sitt språkval i åldern (4:9,22; jfr avsnitt 5.3.1). E använder svenska med sin kamrat Leo under en interaktion som läraren deltar i (se exempel 53 nedan). Svenska talar han också, när han leker med de andra barnen i gruppen, han går runt och säljer frukt och glass (exempel 52) I detta hänseende liknar E:s språkval med Leo under observation 2 (våren 1996) det som han visar gentemot de tvåspråkiga flickorna (Anna och Ida) redan ett år tidigare (insp, 13 och 14, våren 1995).

Språkvalsfaktorn bakom E:s språkval i samtal med M i exempel 51 (ovan) och språkvalsfaktorn i exempel 52 (nedan) är inte densamma. I exempel 51 tilltalar E sin mor på svenska och M svarar på svenska. På detta sätt inkluderas både M och L i samtalet på svenska. I exempel 52 blir samtalets baspråk finska efter att M responderar på E:s finska yttranden på finska (*Följa John-principen*):

- 52) 14.5.96 4:10, 26 nr 42: Observation i klubben 2  
 E→M Ostak'sä? <Ska du köpa?>  
 M Mitä maksaa? <Vad kostar det?>

- E Fem mark <Fem mark>  
 M Kiitos <Tack> /---/  
 E→M Haluuskä *köttbullar*? <Vill du ha köttbullar>  
 /---/  
 E→Bn Vem vill köpa päron? ((Bn = alla barn))  
 E→M Äiti haluuskä *päronii*? <Mamma vill du ha *päron*?>

I exempel 52 kodväxlar E rikligt. En bidragande orsak kan vara M:s inkonsekventa språkvals beteende med honom under observationen: M talar finska med honom mellan fyra ögon men inkluderar honom på svenska i samtal med de andra barnen i klubben. E:s kodväxling kan framkallas av situationella orsaker. Han använder orden *päron* och *köttbullar* i sin svenska före talsituationen i exempel 52. Därför är dessa ord lättast tillgängliga i kortminnet och dyker upp som kodväxling då E växlar till basspråket finska. Det finns också idiolektala och familjespecifika orsaker till E:s bruk av *pääroni* och *köttbullar*<sup>49</sup>.

E:s språkval inom klubben följer den vuxna enspråkiga människans språkliga agerande. När klubbbläraren talar svenska med E, uppträder E i enspråkig språkform (läraren upplevs som enspråkigt svensk, jfr P). I exempel 53 responderar E på lärarens svenska yttranden på svenska:

- 53) 14.5.96 4:10,25 nr 42 Obs i klubben 2  
 Situation: E och L fiskar, talar sinsemellan finska  
 Lär→E, L (Leo):  
 Sätt fisken nu i ugnen och kom nu till kyrkan!  
 L→E Vi ska gå till kyrkan!  
 E→L Var ska vi sitta?

Under M:s besök inom den svenska dagvården håller E:s personbundna språkvalsnorm E/fi→M (se bl.a. inspelningarna nr 13 och nr 14, våren 1995). I insp. nr 13 Parken talar E finska med undantag av en kodväxling verbet *rutscha*, vilket egentligen hör till hans tvåspråkiga idiolekt. Under en inspelning cirka ett år senare, DM 3 nr 29 (15.2.96), E i åldern (4:7,26), uppträder M i svensk språkform under den tid hon tillsammans med E

<sup>49</sup> Substantiven *köttbullar* och *pääroni* hör till de idiolektala, frekventa kodväxlingarna i E:s språk, som har en viss interaktionell vikt för honom (jfr Döpke 1992b). *Köttbullar* är ett svenskt begrepp för E, därför att det är P som lagar *köttbullar* (på svenska) inom familjen. *Pääroni* är en förfinskning av svenskans *päron* men det är också ett slags blend av finskans *päärynä* och svenskans *päron*. Detta är också ett ordpar som består av s.k. *snarlika motsvarigheter*, vilket ofta framkallar kodväxling till svenska hos E i samtal med M (se punkt 14, Idiolektala drag, avsnitt 6.3.14).

och de andra dagvårdsbarnen läser en sagobok. Då kodväxlar E några gånger momentant till svenska, då han riktar sitt yttrande till de andra barnen. På ett liknande sätt betar han sig i samtal med M våren 1996 också i klubben, då han leker med sin kamrat Leo (P1) och uppträder i funktionen "en svensk glassförsäljare" (exempel 51).

Påtagligast framträder domänens inverkan på E:s språkval indirekt genom hans envisa användning av vissa svenska benämningar på ett egennamnsliknande sätt inom domänerna dagvården och klubben (t.ex. *Klubben*, *Tanten*, *Lilla parken*, *Stora Parken*). Att klubben är svensk, blir klart redan under E:s första besök i klubben, då han anmäls till klubben (exempel 54):

- 54) 9.5.95 3;10,20 Dgb  
 Situation: E skall anmälas till klubben. M har talat om det med DM lite innan på svenska. I bilen på väg till klubben säger M till E:  
 M→E Nyt mennään sitten ilmoittautumaan sinne *kerhoon*.  
 <Nu ska vi då gå och anmäla dig till den där klubben.>  
 E→M Se on *klubben!* <Det är klubben!>  
 M→E Miksi? <Varför?>  
 E→M Siksi! <Därför!>  
 ((Efter att ha varit och anmält sig till klubben, frågar M på nytt)):  
 M→E Missä käytiin? <Vad besökte vi?>  
 E→M *Klubbenissa*. <I klubben.>

I språkligt hänseende inleder besöket i klubben en ny era i E:s liv. Denna institutionella kontakt med svenskan ökar svenskt inflöde med 3 t/dag, två gånger i veckan i E:s vardag. Följande anteckning har skrivits i dagboken efter besöket i klubben (9.5.95):

Vid själva anmälingen på dagklubben talade jag (=M) svenska med läraren. Vid sådana här tillfällen tilltalar jag E inte direkt på svenska, men brukar genom att använda subjektet i 1.pers.pluralis i "vi" -form inkludera honom i diskussionen. Att använda svenska är ett sätt att signalera att det är fråga om en svensk miljö, där det talas svenska (jfr detta med Sofias uttalande om föräldrarnas uttalade språkvalsnormer). Det är ibland nödvändigt att hålla sig till svenskan, därför att många av E:s kamrater är tvåspråkiga och språkvalet i gruppen varierar beroende på vilka kamrater som deltar i samtalet. Det händer ofta, att då jag talar finska med mina barn, och då det i samtalet deltar tvåspråkiga personer och svenskspråkiga personer vars finska är stark, övergår dessa personer till att tala finska.

Även om dagvården och klubben definieras enligt institutionella kriterier som svenska domäner, och även om personalen i dem i sitt språkval agerar därefter, använder tvåspråkiga barn på det privata planet också finska där. Detsamma gäller i någon mån förskolan, eftiset och den svenska skolan på informantens boningsort (jfr McClure

1981: 78). Också i Strömmans studie (1995: 347) framkom att svenskspråkiga anställda i tvåspråkiga företag i Vasa anpassar sitt språkval till finskan.

Enligt dagklubbläraren (16.2.96; 4:7,14) använder E finska, då han leker med de bekanta barnen (Anna, Ida och Leo). Med två andra tvåspråkiga barn, som E har lärt känna först i klubben, talar han svenska. E:s språkval med sina kamrater måste ha blivit inrotat genom hans starka personorienterade språkvalsprinciper, dvs. att han och de andra barnen första gången då de träffades talade finska med varandra.<sup>50</sup> Enligt dagklubbläraren talar E svenska med de enspråkigt svenska barnen. Dagmamman bekräftar i intervjun (23.5.96) att E talar svenska med henne, vilket verifieras i min analys av materialet som härstammar från dagvården. (Se närmare Berglund 1997: 150–156.)

Domänerna dagvården, klubben och förskolan påverkar E:s språkval indirekt med en viss fördröjning, hemma på kvällarna i hans samtal med M på finska (se exempel 55):

- 55) 17.5.95 3:10,28 Dgb  
 E berättar om vad som har hänt hos DM:  
 E *Någon eftermiddag NN tulee tervehtimään Saraa. Kun K meni dagikseen se tuli kerran käymään. Kun minä menen dagikseen, tulen sitten hälsaamaan Saraa.*  
 <Någon eftermiddag kommer NN och hälsar på hos Sara. När K började på dagis kom han på besök en gång. När jag börjar i dagis kommer jag sedan och hälsar på hos Sara.>

I exempel 55 refererar E ett samtal som av allt att döma samma dag har förts i dagvården på svenska, det framgår tydligt av att E använder de svenska substantiven *dagis* och *hälsa*. Motsvarigheten till verbet *hälsa*, det idiomatiska finska uttrycket *tulee tervehtimään*, finns i E:s första mening. E kodväxlar således inte för att dryga ut vokabulären.

Också i exempel 56 påverkar domänen dagvård E:s berättande. Han skjuter in substantiven *lekparken* och *översvämning* i sin finska berättelse:

<sup>50</sup> Användningen av finska med de tre barnen (Anna, Ida och Leo) har longitudinellt visat sig vara ett övergående fenomen under E:s språkutveckling. Språkvalet mellan dessa fyra barn blev svenska sedan alla började i förskolan och i skolan. Med Anna, som genom alla stadier till våren 2007 var med i samma undervisningsgrupp med E, har E sedan förskolan talat svenska.

- 56) 8.9.97 6:2,20 Dgb  
 Efter förskolan berättar E hemma om översvämningen efter regnet:  
 E1→M De vesi juoksi *leopardeniin* ja sinne tuli *översvämning*  
 <Det där vattnet rann in i lekparken och det blev en översvämning där.>  
 M→E Mikä oikein tuli? <Vad blev det egentligen?>  
 E2→M No se oli se mikä se oli! <Nå det var det som det var!> ((mycket bestämt))

I detta exempel reagerar E irriterat (E2) på M:s fråga (för en liknande reaktion hos en av Huss' informanter, se Huss 1991: 81). Lekparken är den *Lekparken/Parken* där E i fem år har lekt med sina kamrater. Namnet *Lekparken* har fått en egennamnsstatus i E:s begreppsvärld, och denna park har således bara ett svenskt namn. Uppkomsten av egennamnsliknande benämningar i E:s idiolekt kan kontrasteras med det som Strömman (1995) kom fram till i sin studie. Hon studerade språkvalet och den tvåspråkiga terminologin i tre tvåspråkiga företag. Enligt henne får den speciella, tvåspråkiga fackterminologin, de anställdas fackslang, sin betydelse genom arbetstagarnas gemensamma delaktighet i den situationella kontexten. Historien bakom de frekventa benämningarna i E:s tvåspråkiga idiolekt har likheter med uppkomsten av fackslangen. Också dagvårdsbarnens tvåspråkiga fackslang, deras interna "grupplekt", som de använder på sin "arbetsplats" (i dagvården, i lekparken), innehåller termer som de använder oberoende av språket, t.ex. *Tanten*, *Klubben Lilla Parken*, *Stora Parken*; *min paikka* <min stol>, *panga* <bössa>, *rutscha* (enligt inspelningarna 13, 14, 15 och 29).

E:s finska berättelser i exemplen 55 och 56 innehåller mycket svenska. Också Saunders (1988) konstaterar att hans tysk-engelska barn i Australien ofta var så "indränkta" i engelskan efter skolan, att det var svårt för dem att, då de kommit hem, växla till tyska, som var hans och barnens gemensamma språk. Exempel på fenomenet "Skivan hakar på" är många också i mitt material. Till exempel E:s kommunikation med M i bilen på väg hem från dagvården och från klubben innehåller rikligt med belägg på användning av svenska (se närmare avsnitten 6.3.2 och 6.3.5).

Domänerna dagvården, klubben och skolan påverkar E:s språkval också genom en mental anknytning till dessa domäner, så att E växlar till svenska, när han tänker på sina svenska kamrater eller talar om dem. E återger tematiska berättelser om de personer med vilka han dagligen talar svenska. I exempel 57 för E och M en fiktiv dialog om E:s svenska förskolekamrater:

- 57) 8.5.96 4:10,19 Dgb  
 Situation: I bastun, hemma M tvättar E:s hår.  
 M Huomenna mennään retkelle. Mitähän ne sanoo kun sulla on hieno tukka?  
 <I morgon ska vi på en utfärd. Vad tror du att de säger när du har fint hår?>  
 E1 Ne sanoo: <De säger>: *Vad e' de som luktar här så gott?*  
 E2 Niin minä sanon <Så säger jag>: *De e' mitt hår!*  
 M Miksi ne eivät sano: Mikä täällä haisee?  
 <Varför säger de inte: Vad är det som luktar här?>  
 E3 No kun ne puhuu *ruotsia* tietysti! <Då de talar *svenska* förstås!>

I exempel 57 påverkar domänen förskolan indirekt E:s språkval så att han talar om skolkamraterna på svenska (se också exempel 83, avsnitt 6.3.2). Att välja svenska som basspråk i kommunikationen med skolkamraterna är för E en självklarhet, eftersom <de talar svenska förstås>.

Svenskan slår igenom i E:s språkval då samtalet momentant anknyts till en viss situation, tid och plats (*setting*), som är "svenska" för honom. Exempelvis när M och E kör förbi en skog, som E med sin svenska förskoleklubb brukar besöka, ropar E ut: *Kära, lilla Mulleskogen!* (18.9.97; 6:1,30). Förklaringen bakom detta svenska yttrande är att *Mulleskogen* existerar i E:s verklighet endast på svenska och saknar en finsk motsvarighet (jfr *dagis* ovan; se avsnitt 6.3.5). Ett parallellt exempel på E:s språkval, när det gäller bruket av finska i svenskan, finner vi i det finska begreppet *Röllin Mökki* eller *Röllis Mökki* <Röllis koja>, dvs. en koja som har sin konkreta referent i ett träd hos morföräldrarna. (Trollet *Röllin* är en känd finsk sagofigur i den finska teven.)

Språkvalsfaktorerna situation/domän och person samverkar i E:s språkval mycket konkret från situation till situation. Exempelvis när M och E en morgon är på väg till dagvården och närmar sig med bilen *Stora parken*, där dagvårdsbarnen brukar leka, ser E sina svenskspråkiga lekkamrater i lekparken. Då ropar han ut på svenska: *Dom är där! Dom är där!* (15.5.96; 4:10, 27). E:s språkval i denna situation placerar sig i gränzonen av personbundet språkval och personrelaterad kodväxling. Till skillnad från den språkalternering som sker enligt person i en konkret talsituation påverkas E:s språkval i detta fall av en situationell, inre mental faktor, en tankemässig anknytning till personer som talar svenska (mera om detta i avsnitten 6.3.6 och 6.3.8).

Inom domänen förskolan gjordes inga inspelningar. Min redovisning baserar sig på förskolelärarnas sporadiska uppföljning av E:s språkval, samt på mina iakttagelser och intervjuer med personalen. Förskolebiträdet Catharina ombads att rapportera om E:s språkval i förskolan (25.9.97; 6:3,6). Hon uppger att E hösten 1997 i åldern 6 år 3 månader konsekvent talar svenska med alla, numera alltid också med sin kamrat Anna. Denna utveckling i E:s språkvalsbeteende är ett resultat av skolans socialiserande inverkan på språkvalet på institutionell nivå. Ombedd att nämna exempel på E:s bruk av finska, lämnar Catharina ett exempel: E använder ibland den sammansmälta talspråkliga finska konjunktionen *eiku*, då han korrigerar sitt tilltal till lärarna. *Eiku* använder han t.ex. på följande sätt: *Inga! Eiku Catharina!* (Om *syntagmaattinen sulauma*, syntagmatisk sammansmältning, se ISO suomen kielioppi 2007).

*Eiku* används i finskt talspråk i stället för *ei kun*, t.ex. *Inga ei kun Catharina*, på svenska: *Inga, inte Inga utan Catharina!* (eller *Inga, nej, jag menar Catharina*). Orsaken till E:s användning av konjunktionen *eiku* är att den är praktisk. Den är syntaktiskt enklare, kortare och behändigare än dess svenska, syntaktiskt mera krävande och längre motsvarigheter.<sup>51</sup> *Eiku* har jag noterat också senare, både i E:s och i hans tvåspråkiga kamraters språk, men också i vuxna finskspråkiga studenters inlärarespråk.

Om en tvåspråkig människas språkval baserar sig på *språkvalsfaktorn funktion*, sker hennes språkval enligt bl.a. följande delfaktorer (se avsnitt 5.3.1): för att höja status, för att skapa social distans, för att utestänga någon, för att begära eller befälla samt i frågor och i språkliga rutiner som hälsningsfraser, tackande och ursäktande. Fantini (1985) uppfattar lek, sagoberättande, vitsar, det inre språket och drömmar hos barn som språkvalsfaktorer som sorterar under faktorn funktion. De flesta funktionella faktorernas inverkan på E:s språkval behandlas i avsnitt 6.3 Orsaker till E:s kodväxling. Här granskar jag närmare faktorn funktion i olika talhandlingar och vid vissa mentala aktiviteter. Några forskare har nämligen ansett att tvåspråkiga människor tenderar att föredra ett av sina språk i uttryck för vissa mentala aktiviteter.

---

<sup>51</sup> Man kan kontrastera bruket av *eiku* med bruket av ett annat finskt adverbial, *muka*, som också förekommer i E:s och hans kamraters svenska, t.ex. *Han muka visste*. <*Han lät påskina att han visste*.>

Faktorn funktion bestämmer basspråket för E:s kommunikation i materialet temporärt. Detta betyder att funktion inte har en så bestående verkan för E:s språkval att han t.ex. alltid använder svenska eller finska i vissa mentala funktioner, som för att räkna, för att be eller för att sjunga, i språkliga rutiner (i tack- eller hälsningsfraser) eller i vissa talhandlingar (för att befälla eller begära, se exempel 173, avsnitt 6.3.10). Tvärtom har det framgått av exemplen som refererats ovan, att E agerar parallellt på båda språken (interjektionerna, utropen, *Kiitos-tack* och svarar i telefonen på båda språken) eller att språkväxlingen i sig är det bärande elementet i hans kommunikation.

Materialet innehåller således inga klara belägg på att E använder endast ett av sina språk i en viss funktion. Också i funktionen inre språk förefaller han att använda båda språken: han drömmer på båda språken (på finska, Dgb: 29.3.96; på svenska, Dgb: 14.5.95), och han t.o.m. kodväxlar i sömnen (11.4.96). Språkvalet i hans drömmar tycks anknyta till den persons språk som han drömmer om eller till det språk på vilket han har upplevt händelsen i fråga (se exempel 154 drömmen om *Mumin*, avsnitt 6.3.8).

Det finns några tendenser i E:s användning av svenska i vissa mentala funktioner. E bl.a. sjunger mera på svenska än på finska enligt materialet. Användningen av svenska i vissa funktioner beror emellertid på att E använder det språk på vilket han brukar utöva aktiviteten i fråga, t.ex. att han har lärt sig sångtexterna på svenska i klubben eller att han leker en viss lek med sin syster och hennes skolkamrat på svenska (Insp.nr 9 Teater 10.5.95).

I funktionen att *räkna* använder E ofta svenska. I synnerhet de svenska ordningstalen föredrar han framom de finska. Det är förstaeligt, eftersom finskans ordningstal är mycket långa och svåra att böja i finskans femton kasusformer (jfr t.ex. det finska ordningstalet *kahdennellakymmenennelläkahdeksannella* med det motsvarande svenska uttrycket: *på den tjugoåttonde*; (se exemplen 198, 199, 200, i avsnitt 6.3.14).

Det har konstaterats att barnen använder den konstruktion på det språk där konstruktionen är syntaktiskt lättare att använda och där den är semantiskt entydigare och genomskinligare (se t.ex. Döpke 1992b). Mycket ofta beror E:s preferens för svenska



uttryck i vissa funktioner klart på att hans begreppsinsläring har skett på svenska, eller på att hans språkval anknyter till en aktivitet som han brukar utöva på svenska. Denna trend tycks vara allmän i tvåspråkiga barns språkval: t.ex. E:s syster konstaterar: "Det här måste jag ta på svenska," då hon berättar om *Snövit* på finska för E (exempel 58 nedan). Exempel 58 är upptecknat under sommarlovet 1995 i M:s sällskap hos mormor i en finsk miljö. I exemplet påbörjas sagoberättandet på finska, men då barnen ska räkna upp namnen på de sju dvärgarna, växlar de till svenska:

- 58) 10.6.95 3:11,21 Dgb  
 S berättar om Snövit för E på finska:  
 S Det här måste jag ta på svenska. ((S växlar till svenska för att räkna upp namnen på de 7 dvärgarna på svenska))  
 E1 och den där=  
 E2→M =mikä se on se joka on punainen, menee punaiseksi?=<vad är den, den där som är röd, som blir röd?=>  
 ((M visar med sin min att hon inte förstår vad E menar))  
 E3→M =se jonka kasvot menee punaiseksi? <=den vars ansikte blir rött?>  
 M Ujo – *Blyger*.

Språkvalet i samband med sagoberättandet fungerar efter bytet av basspråk till svenska (E1) enligt min anteckning på följande sätt:

Då S fortsätter med berättelsen på svenska, vänder E sig då och då till henne och frågar på finska. E ger också förklaringar och instruktioner till S under sagoberättandet på finska. Han använder finska som ett slags metaspråk, när han talar om för sin syster vad hon ska berätta. Om det är fråga om detaljerna i själva berättelsen, t ex namnen på dvärgarna, kommenterar han dem på svenska. Med mig använder han finska, t.ex. han växlar till finska för att konsultera mig om namnet på den dvärg 'som alltid blir röd i ansiktet'.

Basspråket för E:s kommunikation i exempel 58 byts ut från finska till svenska efter systemens yttrande på svenska. Under sommaren 1995, då E var cirka fyra år gammal och inte ännu hade börjat i förskolan eller i klubben, talade barnen mycket finska med varandra i M:s sällskap (se avsnitt 3.3). I exempel 58 kommunicerar barnen med varandra på båda språken. I exemplet ovan växlar de till basspråket svenska för att diskutera en saga, som S känner bättre till på svenska. Finska och svenska används således i olika funktioner i samband med sagoberättandet: själva berättandet sker på svenska, men sagan kommenteras metaspråkligt på finska (jfr parentetisk kodväxling, McClure 1981: 81).

I exempel 58 är det bruket av två språk som är poängen. Trots det bestäms valet av svenska som basspråk inte av funktionen 'att berätta sagor', utan av vilken saga barnen har upplevt på svenska under sin språkhistoria.

Faktorn funktion framträder i materialet mest som meningsextern språkalternering eller kodväxling, då E återger en svensk eller en finsk persons yttranden på originalspråket (för detta se avsnitt 6.3.2). De flesta beläggen på detta språkbruk är på svenska. Det i sin tur beror på att största delen av dagboksmaterialet härstammar från den finska kontexten, där E:s tvåspråkiga mor är hans samtalspartner. Det möjliggör bruket av svenska för funktionella ändamål, när basspråket är finska.

Inte heller E:s funktionella bruk av två språk som förekommer bl.a. i samband med lekar och medier, visar någon preferens för det ena eller det andra språket. Terminologin förekommer på båda språken i materialet. Om E saknar namn på sagofigurer på det andra språket, översätter han dem själv eller skapar egna namn. Det att E sjunger svenska barnsånger och psalmer samt tackar för maten på svenska beror på att han har för vana att dagligen använda svenska i dessa funktioner.

Vissa forskare (bl.a. Grosjean 1982) hävdar att det finns tvåspråkiga människor som i vissa mentala funktioner helst använder sitt ena språk "The language of heart". Därför skulle bl.a. uttryck för starka reaktioner helst uttryckas på ett av språken eller på det starkaste språket. E:s språkval visar inte i detta hänseende några klara tendenser. E använder interjektioner och utrop på båda språken (för belägg se tablå 4: E:s avvikelser från språkvalet E/sv→P). I materialet ingår belägg på att han håller på att lära sig svordomar både på finska och på svenska. Det finns en språklig funktion 'att gräla' där han i tonåren säger sig mest ty sig till finskan<sup>52</sup>. Det som kännetecknar E:s språkval i ovan nämnda funktioner är att det över huvud taget sker en övergång från *La* till *Lα*. Språkval och kodväxling i sig är viktigast i samband med vissa mentala funktioner, inte det språk på vilket funktionen sker.

---

<sup>52</sup> I en uppföljning till denna undersökning uppger E i åldern 11:4 att han använder mera finska än svenska endast i funktionen 'att gräla', medan han i åldern 15:10 säger sig använda mera finska än svenska endast i funktionen 'att svära' (se Berglund 2007).

Språkval enligt *topik* förekommer hos Genishis (1981) informanter (t.ex. temaområdet hemmet diskuteras på spanska, samhället på engelska). Genishis informanter är i ungefär samma ålder (sex år) som E, vilket ställer förväntningar på E:s språkval, när han diskuterar vissa teman. Någon klar tendens kan dock inte påträffas i mitt material, utan E använder både finska och svenska som basspråk om så gott som alla samtalsämnen. Däremot leder skillnaderna mellan E:s finska och svenska vokabulär till kodväxling enligt temaområden. Skillnaderna börjar framträda i förskoleåldern, då E:s livsutrymme utvidgas mot ett ökat bruk av svenska utanför hemmet. Skillnaderna förklaras således av hans språkhistoria. Å andra sidan är de resultatet av att hans begreppsinsläring inom vissa temaområden har skett på ett av språken (se avsnitten 6.3.3 och 6.3.4). Bland temaområden kan skönjas bl.a. en viss uppdelning av ordförrådet i en tematisk "M-sfär" och "P-sfär", vokabulär i anknytning till aktiviteter som idkas med M på finska, med P på svenska (se avsnitt 6.3.5).

I början av materialinsamlingen lever E ännu sitt liv parallellt på sina båda språk. Senare kommer han att företrädesvis lära sig skolämnenas fackspråkliga terminologi på svenska, vilket lämnar åtminstone tillfälliga luckor i hans finska. På motsvarande sätt behärskar han en viss kulturbunden terminologi på respektive språk (t.ex. *villaavslutning* och *Emils hyss* förekommer i materialet på svenska; namn på vissa östfinska maträtter, såsom *rieska* <finskt kornbröd>, *juustoleipä* <östfinsk glödstekt bondost>; *rahka* <kvarg> ; *karjalan piirakka* <karelsk pirog> på finska).

Enligt materialet påverkas E:s språkval inom vissa temaområden. Även personalen i klubben och i dagvården kommenterar att de hör finska i barnens återberättelser. Enligt klubbläraren (intervju 16.2.96) och dagmamman (intervjuerna 22.5.95 och 25.3.96) växlar de tvåspråkiga barnen till finska, när de berättar om sådant som har hänt hemma (faktorn: språket för begreppsinsläringen, aktiviteten + respektive förälder).<sup>53</sup>

---

<sup>53</sup> E:s syster bekräftar i åldern 11 år att hon ibland har svårt att berätta om "skolsakerna" på finska. T.ex. i kommunikationen med enspråkigt finska släktingar brukar hon då använda omskrivningar: <Jag försöker säga det på ett annat sätt på finska eller så förklarar jag att så heter det på svenska och frågar vad det är på finska>, säger hon.

## 6.2.4 Utvecklingslinjer i E:s särhållning och bruk av två språk

Förmågan att välja rätt språk enligt samtalspartner och att anpassa sitt språk till samtalspartnerns språkkunskaper börjar hos barn, som växer upp i tvåspråkiga familjer, i tidig barndom (*infancy*), anser Zentella (1997: 85; se också Döpke 1992b och Lanza 1997; se även avsnitt 5.1). Denna undersökning har hittills visat att min informant inte avviker från mängden i detta hänseende (se tablå 3, avsnitt 6.1.3; se exemplen 1, 2, 8, 33 och resultatet av analysen i punkt: *E:s språkval med P* i avsnitt 6.2.2). I det följande granskar jag några aspekter i utvecklingen av E:s språkvals beteende.

En av de mest intressanta trenderna i materialet ur longitudinellt perspektiv är att språkvalet mellan E och hans syster (S) genomgår en förändring under den period då materialet samlas in. Under de första levnadsåren talar E och S mera finska än svenska med varandra. Språkvalet mellan E och S exemplifieras av en anteckning i vilken S återger sina spontant uppkomna reflexioner över sitt språkval med E (försommaren 1998: E i åldern 7 år, S i åldern 13:7):

S har inför broderns sjuårsdag fått i uppgift att köpa ett gratulationskort av både M och sig själv. Hon berättar att hon länge stod i butiken och vacklade mellan ett finskt och ett svenskt kort; en stund höll hon i sin hand ett kort med engelsk text, men stannade slutligen för ett kort utan text. När hon följande dag, i samband med att vi överräckte kortet till E, berättade om det inträffade för M, konstaterade hon själv förvånat, att hon sedan, egentligen utan att desto mera reflektera på språket, skrev gratulationerna också å mammas vägnar på svenska. (Dgb: 19.6.1998; 7;0,0.)

Enligt denna berättelse är tvåspråkiga barns språkval inte alltid en självklarhet. Det kan basera sig på en medveten beslutsprocess, under vilken olika alternativ övervägs. Efteråt är barnen kapabla att begrunda sitt språkval och argumentera för det, men de känner också ett behov av att förklara sig om språkvalet avviker från deras vedertagna bruk. I det ovan refererade fallet finns en konflikt mellan språkvalsmönstren S/fi→M och S/sv(fi)→E. Det visar sig att språkvalet S/fi→M är lättare för S att bryta, dvs. det är lättare för S att använda ett svenskt tilltal i M:s namn än att tilltala E på finska. Jag tolkar detta som ett tecken på att S börjar uppleva sin mor som mera finsk och mera tvåspråkig än sin bror (jfr detta med E:s språkval i exemplen 3, 7 ovan).

En annan trend i materialet är att E, när han närmar sig sin femårsdag, fäster en allt större uppmärksamhet vid hur folk talar. Han och även hans enspråkiga och tvåspråkiga kamrater iakttar sitt eget och varandras språkbruk på ett sätt som visar att de lär sig av sina misstag och varandras korrigeringar. Ett enspråkigt svenskt barn t.ex. korrigerar ett tvåspråkigt barns yttrande (en övergeneralisering) i klubben med: "Int' heter de' *plättor*, de' heter *våfflor*." (nr 42 Obs. i klubben 2, 14.5.96). E kommenterar andra barns språkbruk i exempel 59:

- 59) 3.5.96 4:10, 14 Dgb  
 Hemma med M. E kommenterar ett annat barns språkbruk:  
 E→M Tiedäk'kö miten se sanoo ruotsiksi *min* Se sanoo *mins*. Se ei osaa sanoa *min*.  
 <Vet du hur hon säger på svenska *min*? Hon säger *mins*. Hon kan inte säga *min*.>

I åldern 4:10,16 är E mycket uppmärksam på uttalsskillnaderna mellan finskan och svenskan, vilka han ofta kommenterar (se exempel 60):

- 60) 5.5.96 4:10,16 Dgb  
 E kommenterar ett annat barns (Bx) uttal av u-ljudet:  
 E→M Bx sanoo *mon* [som finskans *mun*] <Bx säger [mon], pro [mun].>  
 E→M Bx sanoo *hundra fyra* "hondra fyra" <Bx säger *hundra fyra* "hondra fyra">  
 ((E uttalar /u/ i *hundra* som finskt /u/ i *tuli*; /y:/ i *fyra* som /y:/ i det finska ordet *tyyny*))

Exemplen 59 och 60 härstammar från den åldern (4:10) då E generellt fäster allt större uppmärksamhet vid själva språket, och blir mera observant på strukturella egenskaper i sina språk. Hans kommentarer är ofta tvärspråkliga. Han jämför sig själv som talare av båda sina språk i förhållande till andra barn. Han faller metaspråkliga kommentarer om hur andra barn talar (exemplen 59 och 60, samt exempel 61).

I exempel 61 kommenterar E ett annat barns uttal av [r], även om han själv har kvar sitt skorrande [R]. Han vet hur [r] ska uttalas och percipierar skillnaden, fastän han inte själv kan producera det rätta fonemet /r/ (om kontrasten mellan perception och produktion i relation till språkvalet, se Döpke 1992b):

- 61) 14.5.96 4:10,26 Dgb  
 E Tiedäk'sä miten Bx sanoo?: *Ja' lula dej!* Se ei osaa sanoa "ärrää" [med ett skorrande R]  
 Jos ei pane ärrää siihen *luRa* niin sanoo *lula!*  
 <Vet du hur Bx säger?: "Ja' lula dej". Hon kan inte säga R. Om man inte sätter i ett R i det där "luRa" så säger man *lula*.>

Det är möjligt att E mentalt sysselsätts av sin egen svårighet att uttala [r] och att han arbetar detta problem genom att han iakttar andra barns uttal av [r] och jämför sig själv med dem. På motsvarande sätt är han observant på skillnaderna i finskans och svenskans lexikon och syntax (se exemplen på tvärspråklig användning av partikelverben i exemplen 63 och 64 nedan). Kontakten med två språk hjälper honom att utveckla en större känslighet för språkliga skillnader (se avsnitt 4.2).

Ett tecken på barnets språkliga uppmärksamhet är att det kan tala metaspråkligt om språket. Av exemplen ovan framgår att E i knappt femårsåldern känner till bokstäverna. Han kommenterar också fonetiska skillnader (exemplen 60 och 61). I drygt sexårsåldern (exempel 62) baserar E sitt språkval på en fonetisk differens mellan finskan och svenskan. Dessutom kan han placera sin samtalspartner (i exempel 62) i en sverige-svensk kontext:

- 62) 21.10.97      6:4,2      Dgb  
 På färjan mellan Finland och Sverige. E träffar en jämnårig pojke och säger att han ska gå och prata med honom. P frågar om han ska prata finska eller svenska:  
 E→P Svenska, eftersom han var en svensk pojke. Han bor i Sverige!  
 P→E Hur så? Hur vet du det?  
 E→P Han sa "Hej!" ((uttalar "hej" med stigande intonation och ett tonande [j]))  
 M→E Mitenkäs suomalaiset pojat sanoisivat? <Hur skulle finska pojkar säga?>  
 E→M Hei! ((Uttalar *hei* med en finsk, fallande intonation och ett finskt [i]))

Det är uttalet av fonemet /j/, kombinerat med svenskans stigande prosodi i hälsningsfrasen *Hej!*, som gör att E identifierar en jämnårig samtalspartner som svenskatalande och bosatt i Sverige.

Forskarna antar att erfarenheten att handskas med två språks grammatiska, fonetiska och semantiska system ökar barnets allmänna, språkliga uppmärksamhet (se avsnitt 5.2). Hos min informant är en sådan tendens tydlig när han närmar sig femårsdagen. I den senare förskoleåldern (5–6 år) iakttar E sina språk och använder dem i ökande grad parallellt till språklekar och till rim och ramsor. Av allt att döma hör det ihop med hans läs- och skrivinläring (för E:s psykologiska utveckling, se avsnitt 6.1.3).

Mot slutet av materialinsamlingen, då E närmar sig skolåldern, framträder i hans språkbruk ett nytt drag: E använder sin tvåspråkiga språkresurs i ökande grad för intentionella syften. Att han bl.a kan medvetet kombinera sina språk i nya talhandlingar och funktioner (som i funktionen humor i exempel 63 nedan), visar att han allt säkrare behärskar sina språk både semantiskt och syntaktiskt. Ur språkvalets synvinkel (sociolingvistiskt och funktionellt, dvs. pragmatiskt, se tablå 1) innebär detta att han avsiktligt "blandar" sina språk för att skapa en humoristisk effekt. Han kombinerar t.ex. svenskans syntax och finskans lexikon i ordagranna översättningar av svenska partikelverb (exemplen 63 och 64). Sådana här konstruktioner använder han i M:s sällskap. Han förutsätter att hans samtalspartner ska ha samma tvärspråkliga kompetens. För att kunna förstå det humoristiska i E:s yttranden ska samtalspartnern kunna båda språken.

- 63) 28.1.98 6:7,9 Dgb  
 Vid matbordet med M:  
 E→M Tämän syön *ylös* nyt! <Det här äter jag UPP nu.>  
 ((pro syön (loppuun) kaikki))
- 64) 14.4.98 6:9,25 Dgb  
 Vid påklädandet av en jacka med blixtlås:  
 E Mä *ammun* tän *ylös*! <Ja' skjuter de' här UPP >  
 M Mitä? Ammut? <Va? Skjuter?> ((M låtsas vara rädd))  
 E \*Se on roisto!\* <\*Det är en skurk!\*> ((skrattigt))

E:s yttrande *syön ylös* i exempel 63 är en direkt översättning av svenskans partikelverb *äta upp*. Yttrandet *Mä ammun tän ylös!* i exempel 64 uppstår i en situation där E försöker dra upp ett trögt blixtlås på sin jacka. Den språkliga finessen är, att E i sin förargelse använder motsvarigheten *ampua* till det svenska verbet *skjuta*, dvs. betydelsen 'skjuta med ett vapen'. *Skjuta upp* i betydelsen 'dra upp' är på finska *vetää (ylös)*. (Jfr med E:s förklaring: \**Se on roisto*\* med yttrandet: \**Emma on poika*\* i exempel 164)

Yttrandena i exemplen 63 och 64 förutsätter en god behärskning av svenska. Det förefaller som om ett tvåspråkigt barn analyserade partikelverbens semantiska fält genom att jämföra betydelsena hos partikelverben med de enkla verbens grundbetydelser (*skjuta*). E:s förklaring i exempel 64: <Det (=blixtlåset) är en skurk> innehåller dold humor, som endast en tvåspråkig samtalspartner förstår. Då E känner att han behärskar sina språk både strukturellt och lexikalt tillräckligt bra, kan han ta sig friheten att blanda dem när

han vill och hur han vill. Han använder sina språk enligt den integrerade tvåspråkighetsmodellen (se Jørgensen & Holmen 1997; se avsnitten 1.1 och 5.1)

Ytterligare ett individuellt drag i E:s språkval är att han är mån om att hans samtalspartner följer de invanda språkvalsprinciperna<sup>54</sup> (exempel 65; exemplen 1 och 38). Han t.ex. kräver konsekvens av M, när hon talar med hans enspråkiga kamrater. Då M hälsar hans finska kamrater på svenska, säger E efteråt: *<Varför pratade du svenska med dem? De kan inte svenska.>* Då M översätter sina yttranden till svenska i ett samtal med E och en tvåspråkig skolkamrat, som i den aktuella situationen talar svenska med E, men som kan finska lika bra som E och som också talar finska med sin finska mor (precis som E), viskar E förstulet till M: *<Han kan nog finska.>*

I det tidigaste materialet är E:s reaktion på samtalspartners avvikande språkval mycket stark (exempel 1). Exempel 65 (nedan) däremot härstammar från sexårsåldern. I exempel 65 reagerar E med stor förvåning på att en enspråkig, finlandssvensk pojke (J=Jocke) oväntat uttalar sig på finska i E:s och M:s sällskap (J bryter m.a.o. mot sitt sedvanliga språkvalsmönster). I exempel 65 reagerar E också på att J bryter mot finskans fonotax:

- 65) 8.6.97 5:11,20 Dgb  
 Situation: på stugan. E leker med en svenskspråkig pojke Jocke (J), som E aldrig har hört tala finska. Närvarande: E, J och M, som pratar fi med E, sv med J:  
 E1→M Tuohon vatiin täytyy vaihtaa vesi. <Vattnet i det där fatet måste bytas ut.>  
 ((J överraskar både E och M genom att plötsligt säga på finska)):  
 J→E, MMä voin käydä hakemassa uutta vettä! <Ja' kan hämta nytt vatten!>  
 ((J går ner till stranden. Medan J är utanför hör- och synhåll säger E förvånat)):  
 E2→M Kuulitko? J puhui suomea! <Hörde du? J talade finska!>  
 Se sanoi: "käyn – uutta vettä" <Han sade: "jag går – nytt vatten">  
 ((E uttalar de finska orden med mera slutna "svenska" vokaler; spänner munnen, samtidigt som han känner med fingertopparna på läpparna och härmar J:s uttal av finska.))  
 E3 Kato näin se sanoi, näin sillä oli suu: "uutta vettä"  
 <Titta så här sade han, så här hade han munnen: "uutta vettä">  
 ((J kommer upp från stranden. E säger till honom)):  
 E4→J Ja' visste inte att du kan tala finska.  
 J→E Kyllä minä osaan puhua vähän suomea! <Visst kan jag tala lite finska.>

<sup>54</sup> Detta visar sig vara ett bestående drag i E:s beteende. Hösten 2007 (i åldern 16:4) frågar han förvånat: *Miksi puhuit ruotsia minulle?* <Varför talade du svenska med mig?> då M av misstag frågar på svenska: *Va' e' klockan?* Tonåringar kan enligt Baker (1995: 80–81) vägra att kommunicera med en förälder på ett språk som de själva behärskar bättre än föräldern.



E5→J *Mutta minä en tiennyt sitä.* ((E eftersträvar ett mycket vårdat uttal.))  
 <Men jag visste inte det.>

I exempel 65 blir E först förbluffad (E2), när han hör J tala finska, men senare accepterar han J:s brott mot det vedertagna språkvalsmönstret. Till M kommenterar E också J:s uttal av finska (E2; E3). E byter kod inom en kod (inom finskan), då han övergår från en talspråklig till en mera vårdad samtalskod inom finskan med J (E5; se även exempel 184, avsnitt 6.3.14). Det gör han antingen för att anpassa sin kod stilistiskt till J:s kod (han tillämpar *Följa John*-principen på det fonologiska planet), eller för att eftersträva ett tydligt uttal, som gör det lättare för J att förstå finska.

I exempel 65 anpassar ett tvåspråkigt barn sitt språk-(kod)val till sin samtalspartners språkliga kompetens (se exemplen 21, 22 och 23 i avsnitt 6.2.1).

Exemplen 1 och 65 åskådliggör förändringen i E:s förhållningssätt till att hans samtalspartner överskrider EPES-principen. Som treåring i början av materialinsamlingen våren 1994 kan E inte acceptera att en språklig modell, som tidigare har uppträtt enspråkigt med honom, avviker från sitt språkvalsmönster. *Du kan inte prata finska*, säger han till Ia i exempel 1. I exempel 65 är E cirka sex år gammal. Då blir han mest förvånad över att samtalspartnern kan också finska.

E:s eget språkliga beteende i en situation, där en enspråkig samtalspartner adresserar honom på det andra språket (som i exempel 65) ändras i longitudinellt perspektiv. I åldern 2 år 9 månader vägrar han att svara på svenska, då hans finske morbror inleder ett samtal med honom på svenska (se Berglund 1997: 144; se även exempel 1, avsnitt 6.2.1). Som fyraåring visar han sig vara mera konsekvent än sin syster i sitt språkval (se exemplen 15 och 16). I sexårsåldern går han med på att tala finska med J (exempel 65). Av materialet framgår alltså att utvecklingen sker successivt.

En speciell egenskap hos tvåspråkiga barn är också att de redan i en tidig ålder kan fungera som tolkar för sina enspråkiga föräldrar eller kamrater (Baker 2001: 104). En av de tidigaste anteckningarna, där E översätter sitt finska yttrande till en svenskspråkig lekkamrat i sandlådan vid cirka treårsåldern, kan anses vara tolkning ("*rikki*" – *de' e'*

*sönder*, se exempel 21 ovan). Enligt Baker (1995: 66–67) börjar det tvåspråkiga barnets språk vara så utvecklade i treårsåldern att han/hon kan översätta enkla ord och meningar från sitt ena språk till sitt andra. Tolkning förekommer bl.a. då kamraten är enspråkig eller då han/hon behöver hjälp med språket (se exempel 22 ovan). Tvåspråkiga barn tycker om att fungera som tolkar och roar sig med att översätta ordagrant, fortsätter Baker (jfr exemplen 63 och 64).

#### *E:s språkval i relation till samtalspartnerns reaktioner*

En av mina forskningsfrågor gäller hur E:s språkliga modellens språkstrategi påverkar hans språkval (se avsnitt 1.3). Enligt tidigare undersökningsresultat leder en konsekvent tillämpning av EPES-principen till att barnet håller sig till ett språk i sänder (se avsnitt 3.2). Andra forskningsresultat bekräftar att en måttlig insistens (sanktion) från de språkliga modellernas sida på att det tvåspråkiga barnet ska hålla sig till ett språk i sänder, har en stor inverkan på hur konsekvent barnet lär sig att hålla isär sina språk, i synnerhet i sällskap med den mera tvåspråkiga föräldern (jfr Lanza 1997; Döpke 1992a).

Ett tvåspråkigt samhälle har sina egna språkbruksnormer som berättar för barnet vilka uttryck som passar i vilken situation, vad som är adekvat språkbruk, godtagbart och språkligt överenskommet. (Om tvåspråkiga barns språkliga normer se Berglund 2006.) Normerna upprätthålls av sanktioner (se Karlsson 1995). Som sanktion mot E:s avvikande språkval i materialet fungerar främst föräldrarnas korrigeringar enligt familjens språkstrategi (jfr Döpke 1992a), men också den enspråkiga omgivningens reaktioner på avvikande språkval och kodväxling. Existensen av E:s språkvalsnormer konstateras bäst i en situation, där normen bryts (se exempel 66 nedan). Att E på grund av sin tvåspråkighet råkar i en språklig konfliktsituation fungerar tidigt som sanktion i riktning mot adekvat språkval. I exempel 66 består sanktionen av ett enspråkigt finskt barns (E:s finska kusin Ant) kommentarer till E:s avvikande uttal av de finska orden *kuula* och *sohva* som de svenska *kula* och *soffa*:

- 66) 20.6.95 4,0,1 Dgb  
 E leker med kulor hos sin finska kusin Ant:  
 E→Ant Se *kula* on kierinyt *soffan* alle. <Den där kulan har rullat under soffan.>  
 Ant→E "Soffa" – he he. Se on *kuula* eikä *kyyla* <"soffa" – he he, det är *kuula* och inte *kyyla*>  
 Ant \**Kuula*, *kula*, *kyyla*, *lal*, *lal*, *laa*\*. ((trallar för sig själv))

Barnens reaktioner på språklig olikhet är i allmänhet nyfiket accepterande. I exempel 66 prövar den finska pojken (Ant) själv på olika sätt att uttala ordet *kuula*. Viktigt är att barnet inte upplever föräldrarnas sanktioner i riktning mot önskat språkval som förebrående, påträngande eller kommunikativt ovidkommande. Ett alltför pedantiskt angripande av barnets språkval urvattnar den naturliga kommunikationen. En alltför hård sanktion upplevs av barnet som oäkta och irriterande. Så sker i mitt material några gånger (se exempel 67):

- 67) 2.10.97 6:2,13 Dgb  
 På kvällen, E är trött. Han vill att M ska läsa en bok:  
 E→M – panin sen *byrångin* päälle <– jag lade den på byrån>  
 (("byrång" är en blend som består av *byrå* + *piironki*)  
 M→E Mihin? <Vart?>  
 E→M Aina sinä kysyt: "Mitä mitä?" En jaksä koko ajan korjata. Minä puhun niin kuin puhun. <Alltid frågar du: "Vad vad?" Jag orkar inte hela tiden korrigera. Jag talar som jag talar.>

Materialet innehåller även andra exempel på att E inte vill rätta sig efter M:s krav på språkliga korrigeringar, utan han insisterar på att få tala som han vill, även om det innebär att han använder inadekvat språkval i kommunikation med M (för liknande exempel se även Huss 1991: 128).

E:s krav på att få bryta sin språkvalsnorm i kommunikation med M uppstår i materialet (se exempel 68) situationellt. Trots det är E:s agerande medvetet och tendentiöst. Hans viljeyttringar för att få bestämma om sitt språkval kan i allmänhet tillskrivas ett ålders- typiskt trots eller andra spontant uppkomna infall. I exempel 68 insisterar E på att få spela *Packa pappas kappsäck* med M på svenska. Spelkorten visar både en bild och ett namn på det föremål som pappa skall packa ner i sin kappsäck. M vet att spelet är "svenskt", dvs. E har fått spelet av sina svenska kusiner och bildförklaringarna är på svenska, men hon bestämmer sig för att använda finska. E har tidigare spelat spelet på svenska med sina kamrater:

- 68) 29.9.97 6:3,10 Dgb  
 E→M Alla on ne regler. <Där nere finns de där reglerna.>  
 ((Spelet är köpt i Sverige, reglerna är endast på svenska.))  
 ((M vänder diskussionen till finska efter att först ha läst igenom reglerna tyst för sig själv. Då hon börjar tala på finska om "säännöt" <reglerna> och refererar det genomlästa på finska, utbrister E missnöjt)):  
 E→M EI! Tää on **ruotsalainen** peli. Sitä pelataan **ruotsiksi!** <NEJ! Detta är ett **svenskt** spel. Det spelar man **på svenska!**>  
 ((M tar fram ett kort och fortsätter trots E:s invändningar på finska)):  
 M→E Pappa pakkasi mukaan olkaimet. <Pappa packade med hängslen.>  
 ((E böjer sig framåt, tittar på bilden, läser vad som står på kortet och säger med eftertryck)):  
 E *Hängslen!*

Då M konsekvent fortsätter att använda finska, går E till sist med på att försöka benämna föremålen på finska. Liknande exempel på barnets vilja att själv välja språk ger också Huss (1991: 129–130). Typiskt för dessa regelrätta språkliga tvister är att E vanligtvis utgår som segrare. I samband med spelet *Packa pappas kappsäck* (exempel 68) använder E olika strategier. En del av föremålen på korten kan han benämna direkt på finska, men för att förklara några bilder använder han en omväg genom svenskan, så att han först läser det svenska ordet på kortet (i åldern 6:3,10) och sedan översätter det till finska. Han hittar också på nonsensord, eller kallar föremålen vad som helst om han inte kommer på det finska ordet, t.ex. *paraply* kallar han för ”*pitkula*” (på sv. ung. ”*långisen*”)<sup>55</sup>. I detta hänseende har hans beteende universella drag: det finns forskningsresultat enligt vilka tvåspråkiga barn förhåller sig friare till vad föremålen kan heta och hur de kan benämnas (för studier i ämnet se t.ex. i McLaughlin 1984: 199–200).

Som tecken på att E:s språkval är inadekvat i det aktuella sammanhanget räcker ibland den vuxna samtalspartners (M) tomma, stirrande blick. Det och en paus i kommunikationen åstadkommer hos E en automatisk växling till det andra språket. Många gånger behövs inga sanktioner från föräldrarnas sida, utan E rättar själv sitt språkval automatiskt (exempel 69):

- 69) 17.3.96 4:8,29 Dgb  
 Går från bordet, tackar först på svenska, sedan på finska:  
 E Tack, tack–*Kiitos äiti.*

<sup>55</sup> Jfr resultatet i det tidigare refererade HYKS-testet (avsnitt 6.1.1) i vilket E också använde *paraply* för det finska ordet *sateenvarjo*.

E:s tvåspråkiga yttrande ovan utgör ett exempel på E:s automatiska personbundna språkalternering i vissa "ritualiserade" situationer. Tilltalsordet *äiti* signalerar att de finska tackorden är avsedda för M. Ett karakteristiskt drag i E:s personbundna språkalternering är att han använder tilltalsordet *äiti* resp. *pappa* och sitt kroppsspråk för att ange vilken förälder han riktar sitt yttrande till. Det, att han samtidigt med att han byter språk, vänder blicken mot den förälder som hans yttrande är avsett för, visar att språkvalet utgör ett inbyggt schema hos honom (i åldern 3:6,25; se exempel 70):

- 70) 13.1.95 3:6,25 Dgb  
 Närvarande: E, P och M. E talar svenska när han hjälper P med salladen:  
 E1 Sen skär vi *gurka*. [u uttalas som i finskans 'kurkku']  
 ((E märker sitt uttalsfel och korrigerar)):  
 E2 *Gurka*.  
 E3→M Äiti onko meillä kurkkua? Me leikataan kurkkua.  
 <Mamma har vi gurka? Vi skär upp gurka.>  
 M Tässä. <Här.>  
 E4 *Tack-Kiitos*.

I exempel 70 växlar E språk systematiskt (E1–E3). Sitt språkval kontrollerar han också fonetiskt (E2) genom att först korrigerar uttalet av det svenska [u]-ljudet i *gurka*. I detta exempel deltar han i familjens interaktion turvis på båda sina språk. (*gurka*–*kurkku*: snarlika motsvarigheter, se avsnitt 6.3.14).

E:s parallella bruk av sina språk blir allt smidigare med åldern. I exempel 71 koordinerar E sin parallella användning av finska och svenska syntaktiskt. Med hjälp av kroppsspråket signalerar han dessutom vem han riktar sitt yttrande till:

- 71) 10.5.97 5;10,22 Dgb  
 Hemma vid matbordet: E, M och en svenskspråkig mor med sin dotter, med vilka E alltid talar svenska.  
 E1 När jag var en liten baby = ((riktar blicken mot M)):  
 E2 = *kun olin kaksi tai kolme vuotta* = ((riktar blicken tillbaka mot de enspråkiga gästerna)):  
 E3 = då satte jag så där mycket salt på maten ((tar saltkaret och visar)).

Av exempel 71 framgår att E är skicklig på att foga samman sina språk till en fungerande syntaktisk och semantisk helhet. E varierar mellan bisatser och huvudsatser och fogar samman dem till en helhet. Berättandet fortsätter utan pauser trots språkalterneringen. Yttrandena E1 och E3, som är riktade till de enspråkiga gästerna, bildar en syntaktisk helhet på svenska. Det finska yttrandet (E2), som riktas till M, är ett

preciserande inskott. E räknar alltså med att M förstår helheten trots att han byter till svenska. Detta kan kontrasteras mot E:s språkvalspraxis från ett tidigare datum i materialet (bl.a. exemplen 3, 7, 10 och 18, se också exempel 72 nedan), där E turvis yttrar samma utsaga på båda sina språk. I exempel 72 växlar E till finska för att adressera M (E2), men återger citatet på svenska (E3), vilket visar att han trots allt räknar med att M förstår:

- 72) 12.1.95 3;6,24 Dgb  
 E berättar om sin nalle:  
 E1→S Snäll-Nalle var en sådan nalle som kunde prata. ((E vänder sig till M och säger)):  
 E2→M *Se Snäll-Nalle osasi puhua.* <Den där Snäll-Nalle kunde prata.>  
 M Jaaha, mitä se sanoit? <Jaha, vad sade den?>  
 E3 Se sanoit: *Vad du var bra!* <Den sade: *Vad du var bra!*>

E:s språkvalsbeteende i exempel 72 är till synes ologiskt. Ännu mera kontroversiellt är E:s agerande då man vet, att hans leksaksnalle, *Snäll-Nalle*, är funktionellt tvåspråkig. Nallen har ett finskt namn *Kiltti-Nalle* i M:s sällskap, men den talar svenska med E. (Om liknande godtyckligheter i tvåspråkiga familjers interna bruk av två språk skriver Herberts 1991 och 1997.)

Med åren börjar det i E:s språkval framträda en större flexibilitet. I stället för samtalsdeltagarnas individuella enspråkighet beaktar han nu den tvåspråkiga helheten. En pragmatisk, övergripande smidighet i E:s språkvalsbeteende gör sig gällande på olika sätt: som accepterande av en enspråkig persons (J) tvåspråkiga beteende i exempel 65 (Dgb: 8.6.97 i åldern 5;11,20) och som syntaktisk och semantisk smidighet i det tvåspråkiga utflödet i exempel 71 (Dgb: 10.5.97, i åldern 5;10,22).

En liknande utveckling tar sig uttryck som ökande användning av de två språken för konversationella ändamål, såsom för humor (exemplen 63 och 64 ovan). Exemplen 73 och 74 belyser utvecklingen i E:s språkvalsmönster vid återgivning av berättelser och vitsar under en två och ett halvt år lång tidsrymd. I drygt fyraårsåldern förklarar och utannonserar E en förestående finsk berättelse (exempel 73) på svenska till P och S med: *Nu ska jag berätta en vits:...* . Själva vitsen berättar han på finska, eftersom han har hört vitsen av sin finska kusin.

- 73) 4.9.95 4;2,15 Dgb  
 E Nu ska jag berätta en vits: *Kun Pikku-Kalle meni yläasteelle* osv.  
 <När lilla Kalle gick i högstadiet osv.>

E:s berättelse på finska är avsedd också för P. Exempel 42 från cirka en dryg månad tidigare (26.7.95) visar att E misstänker att P också kan finska (E testar P:s kunskaper i finska i åldern 4;1,7).

Exempel 73 i kontrast till en händelse, som sker (16.4.98), då E är i åldern (6;9,27), visar på utvecklingen. Vid den senare tidpunkten i närmare sjuårsåldern berättar E för M vitsen: *När Bellman och finnen och norrmannen skulle gå in i svinstian* på finska. Denna berättelse, som E har hört på svenska, återger han i en fri *ad hoc*-översättning på finska. Då E saknar en finsk ekvivalent för det svenska ordet *svinstia*, lappar han över sin lexikala lucka med omskrivningen: *Kun Bellman meni siihen paikkaan missä siat asuu*. <När B. Gick in i *det ställe där grisarna bor*.> Den finska omskrivningen skjuts in i E:s berättelse smidigt, utan pauser, utan stamning och tvekljud, vilka alla är drag som vanligen tyder på ordsökning. Enligt en del forskare talar förmågan att kunna använda denna typ av parafraser som kommunikationsstrategi om en hög grad av språkbehärskning hos (en-) och tvåspråkiga barn. (Se Grosjean 1982; se Zentella 1977; se Mård 1997 om sexåriga språkbadsbarns kommunikationsstrategier.)

### 6.3 Orsaker till E:s kodväxling

I detta avsnitt redogörs för resultaten av studien i hur informanten använder två språk parallellt i sin interaktion. Den övergripande forskningsfrågan är: När, varför (delvis hur) E ibland uttrycker sig på finska när han talar svenska och när, varför (delvis hur) han använder svenska, när han talar finska (se avsnitt 1.3). Ett annat syfte med avsnittet är att utreda när och varför (delvis hur) E ibland kombinerar sina språk i sin kommunikation. Med kännedom om resultaten i föregående avsnitt om att E:s språkval sker enligt EPES-strategin, kan forskningsfrågan översättas till: Vad får E att avvika från sitt språkvalsmönster? En annan fråga som jag söker här svar på är: När och varför kommunicerar E med hjälp av hela sin språkresurs?

Analysmetoden för detta avsnitt är övervägande kvalitativ (se avsnitt 5.3.2). Största delen av det material som analyseras här är dagboksmaterial. Bland beläggen på E:s avvikelser från sitt språkvalsmönster överväger exemplen med basspråket finska. Detta förklaras delvis av materialinsamlingsmetoden för dagboken: att de flesta dagboksanteckningarna är gjorda av M i den finska kontexten. En möjlig förklaring ger resultatet av analysen av E:s språkval enligt person i avsnitten 6.2.1 och 6.2.2: E avviker inte alls i samma utsträckning från basspråket svenska som från basspråket finska. De flesta avvikelserna sker i form av kodväxling, men E:s kodväxling är mycket mera frekvent i samtal med den tvåspråkiga föräldern M än i samtal med den "enspråkiga" föräldern P.

I den personorienterade språkvalsmodellens fas 2 bestämmer den tvåspråkiga individen om mängden och arten av sin kodväxling (se avsnitt 5.3.1). Modellen inbegriper antagandet att kodväxling är ett medvetet språkligt beteende. Enligt modellen är orsakerna till kodväxling bl.a. lingvistiska, såsom talarens och hans samtalspartners språkliga kompetens eller deras preferens att använda ett av språken, när de talar om ett visst tema eller när de rör sig inom ett fackområde (Dodson 1985: 327). Orsakerna kan också vara psykolingvistiska, såsom språket för begreppsinnläringen och talarens mentala tillstånd (t.ex. stress, glädje, förargelse eller trötthet). Konversationella och kommunikativa faktorer, utöver de rent situationella, påverkar också kodväxlingen (Grosjean 1982: 129).



I barnens kodväxling accentueras delvis andra faktorer än i de vuxnas (se tablå 5 nedan; se avsnitt 5.3.1). Förskolebarn, också min informant, anpassar sitt språkval efter den vuxna samtalspartners språk. Mina resultat visar att E:s språkval sker enligt EPES-principen och enligt *Följa John*-principen (se avsnitt 6.2.1). En skillnad mellan barns och vuxnas sätt att kodväxla sägs vara att småbarn t.ex. inte kan använda kodväxling på ett spekulativt och beräknande sätt, vilket vuxna ibland gör (Genishi 1981: 151).

Studien av E:s kodväxling prövas mot en allmän-teoretisk ram, som bildas av resultaten av tidigare studier i barnens kodväxling (bl.a. Genishi 1981; McClure 1981; Fantini 1985; Arnberg 1988; Saunders 1988; Ohlstein & Blum-Kulka 1989; Kwan-Terry 1992; Pan 1995; Zentella 1997; Halmari & Cooper 1998). Bland resultaten finns många gemensamma trender (jfr med orsakerna till vuxnas kodväxling, presenterade av Grosjean 1982: 152). Listan i tablå 5 nedan upptar de vanligaste orsakerna till kodväxling hos barn. Listan är sammanställd på basis av de tidigare forskningsrönen och den kvalitativa klassificeringen av avhandlingens hela exempelmaterial.

**Tablå 5.** Orsaker till kodväxling hos barn.

Barn kodväxlar för att de:

- 1 specificerar samtalspartnern;
  - 2 återger det hörda på originalspråket;
  - 3 har lärt sig begreppet på språket i fråga;
  - 4 fyller en lucka i vokabulären;
  - 5 har upplevt aktiviteten på språket i fråga;
  - 6 föredrar ett ord som är mera framträdande, lättare tillgängligt;
  - 7 använder ett ord av fonologiska, lexikala eller syntaktiska skäl;
  - 8 använder ett visst språk till följd av triggereffekt;
  - 9 förtydligar sin utsaga, förebygger eller förklarar ett missförstånd;
  - 10 skapar en särskild kommunikationseffekt: roar, retar, beordrar, befäller;
  - 11 modifierar budskapet: skärper eller förmildrar utsagan;
  - 12 inkluderar någon i samtalet, utesluter någon ur samtalet;
  - 13 framhäver grupptillhörighet eller identitet, visar empati;
- 
- 14 har individuella skäl till sin kodväxling (Idiolektala drag i E:s interaktion på två språk).

Kodväxlingstyperna i tablå 5 presenteras i en summarisk prioritetsordning. De typer som både i mitt material och i litteraturen framträder mest, kommer först, och de minst frekventa placerar sig i slutet av listan. I avsnitt 3.3.4 diskuterar jag några idiolektala drag i E:s interaktion på två språk.

## 6.3.1 Specificerar samtalspartnern

Personspecifisering genom kodväxling sker så att det tvåspråkiga barnet genom att växla till det andra språket signalerar att hans yttrande är avsett för den person som talar detta språk<sup>56</sup> (för detta se också exempel 71 i avsnitt 6.2.4).

Mycket unga barn följer ett personanpassat adekvat språkval (se avsnitt 5.1; se Genesee & Nicoladis 1996; se de Houwer 1990). I åldern 3:6,20 indikerar E genom kodväxling vilken del av hans yttrande som är avsedd för vilken förälder (se exempel 74):

- 74) 9.1.95 3:6,20 nr 6 Hugo, Duplo, Snövit  
 E, P och M spelar sällskapsspelet *Hugo*:  
 P→E Fyra . ta fyra . de här kortet ska du ge...  
 E→P,M Den här . den här *pappa* den här. *Äiti tämä pitää olla näin.*  
 <Mamma det här ska vara så här.>

I exempel 74 använder E utöver kodväxling också tilltalsorden *pappa* och *äiti* för att specificera samtalspartnern. Användningen av tilltalsord är inte nödvändigt i yttranden där språkvalet klart följer EPES-principen (jfr exempel 3 i avsnitt 6.2.1: *De' finns krokodiler – hjälp, krokotiilit syö.* Dgb: 12.4.96; 4:9,23).

Personspecifisering med tilltalsord är vanligast i materialet. Av exempel 75 framgår att om E av misstag först tilltalar M på svenska, översätter han yttrandet till finska:

- 75) 9.9.97 6:2;21 Dgb  
 E→M *Va sa' du?* – *Mitä äiti?* <Vad mamma?>

I exempel 76 adresserar E sin mor på svenska. Hans yttrande föregås av en dialog på svenska med P. Det är möjligt att E därefter fortsätter automatiskt på svenska, dvs. att han använder först tilltalsordet *mamma*, men snabbt rättar det till *äiti* (jfr avsnitt 6.3.8 nedan):

<sup>56</sup> Denna kodväxlingstyp kan uppfattas som personbunden språkalternering. Fenomenet behandlas dels i sb.m. E:s språkval (avsnitt 6.2) dels under rubriken Orsaker till E:s kodväxling (avsnitt 6.3). De flesta forskare presenterar fenomenet under rubriken kodväxling. Min redogörelse strävar efter att ge en helhetsbild av fenomenets mångfacetterade natur oavsett den terminologiska floran i forskningen (se figur 3 i avsnitt 5.2)

- 76) 11.5.97 5:9,20 Dgb  
 E→P Vill du ha? ((vid matbordet))  
 E→M *Mamma – äiti onko nää puhtaita? <Mamma – äiti e' dessa rena?>*

E:s tilltal av M på svenska (med efterföljande rättelse till finska)<sup>57</sup> är speciellt frekvent under en period i den senare förskoleåldern. Våren och hösten 1997 tillbringar E fem dagar i veckan utanför hemmet i en svensk grupp. Förmiddagarna vistas han i förskolan och eftermiddagarna i svensk dagvård. Det intensiva bruket av svenska på dagarna återspglas i E:s kommunikation på kvällarna hemma i M:s sällskap (förskolans påverkan på E:s temamässiga bruk av svenska kommenteras också i avsnitt 6.2.3, se exemplen 55 och 56).

Många personspecificerande kodväxlingar i materialet innehåller en direkt situations- eller platsbundenhet. I dem samordnas E:s språk och blick som i exempel 77. Liknande beteende har bl.a. Saunders (1988) konstaterat hos sina informanter. E:s första yttrande (E1) i exempel 77 är klart riktat till M, eftersom det uttalas på finska:

- 77) 18.4.96 4:9,29 Dgb  
 Närvarande: E, M, P och S. E hör mikron surra och frågar:  
 E1→M *Mitä mikrossa on? <Vad är det i mikron?>*  
 ((M hinner inte svara. E vänder sig till P)):  
 E2→P *Pappa, va' e de i mikron?*

E:s yttranden på finska och på svenska har identiskt innehåll. Yttrandet på det andra språket sker i motsvarande situationer ofta intentionellt: Om den ena föräldern (M) inte responderar på hans yttrande, vänder han sig till den andra föräldern (P) på denna förälders språk. Materialet innehåller talrika belägg på denna typ av E:s språkbruk inom familjen. Med tanke på det inflöde som E ska få på båda sina språk, är det viktigt att båda föräldrarna responderar enligt familjens språkstrategi på det språk som han adresserar dem på (= att också föräldrarna tillämpar *Följa John*-principen). I exempel 77 sker en praktisk tillämpning av familjens språkstrategi ur informantens synvinkel (se figurerna 1 och 2, avsnitt 3.2).

<sup>57</sup> E:s språkbruk i exemplen 75 och 76 klassificeras som kodväxling, eftersom han i dem adresserar en person (M). Däremot är exempel 17 i avsnitt 6.2.1 klassificerat som personbundet språkval. (I exempel 17 springer E efter en bok och växlar momentant till svenska, när han passerar P, dvs. han tilltalar P på svenska enligt EPES.)

I ett tvåspråkigt familjesamtal fungerar E:s personrelaterade kodväxling som personspecifisering i yttranden som är avsedda för olika familjemedlemmar. I exempel 78 växlar E till finska i ett yttrande (E2), som är avsett för M: *Minä alotan*. <Ja' börjar.> Detta yttrande leder till en kort, intern förhandling på finska mellan tre av familjemedlemmarna (E, M och S). Därefter fortsätter spelet på samtalets basspråk svenska (observera att också M växlar i slutet av exemplet till samtalets basspråk svenska):

- 78) 9.2.96 4:7,20 nr 27 Junior Alias 1/Regler  
 E1 Nu xxx kan vända.  
 S→E Du ska börja fråg' mamma sen ... o mamma gissar så snabbt som möjligt.  
 ((S redogör för spelreglerna på svenska))  
 E2→M *Minä alotan*. <Jag börjar.>  
 M→E *Odota*. <Vänta.>  
 S→E *Älä vielä E!* <Inte ännu E!>  
 S→P O' så byter du kort snabbt så före . E svänger – mamma gissar – kortet som du har i handen.  
 ((S talar om reglerna))  
 M Ge mera kort åt alla. ((M använder samtalets basspråk.))

I detta exempel fungerar E:s finska yttrande *Minä alotan* som en klar personspecifisering: yttrandet är avsett för M, som också responderar på det på finska. E:s bruk av svenska och finska har dock olika funktioner i exempel 78. På svenska redogör han (och hans syster) för spelreglerna för P (E1), men på finska (E2) strukturerar de spelet (diskuterar spelturerna) med M. På detta sätt håller E samtidigt reda på innehållet och turerna i två samtal så att han för ett samtal med vardera föräldern på respektive språk och om respektive samtalstema. I flera exempel deltar E samtidigt i två parallella med varandra inflätade samtal med de övriga familjemedlemmarna på vars och ens språk.

Personspecifisering genom kodväxling använder E också för ett temabyte. I exempel 79 avbryter hans yttrande samtalet om ett obekvämt tema:

- 79) 11.7.95 4:0,23 nr 18 Stugan 3, Frukost 2  
 S och E grälar med varandra på svenska om sittplatserna vid bordet:  
 P→S Låt honom vara!  
 S→S Ja'... ska ja' flytta mej dit under stolen? ((förargat, bråkar, skojar))  
 P (xxx) får ja' sträcka mej här?  
 E→M *Mulle maitoo!* <Åt mej mjölk!>

På grund av E:s klara EPES-baserade språkval är det tydligt att E:s direkta och rättframma begäran på finska *Mulle maitoo!* <Åt mej mjölk!> i exempel 79 är riktad till M. Samtidigt vill E få ett slut på bråket med sin syster och undgå P:s tillrättavisningar. Det gör han genom att han byter samtalspartner ( $\rightarrow$ M), språk (kodväxling till finska, söker sympati hos M) och samtalsämne (begär mjölk, vilket leder in samtalet på maten i stället för sittordningen vid bordet). Zentellas (1997) informanter betedde sig på liknande sätt: de använde kodväxlade imperativformer i hotelser eller begäran för att påverka och kontrollera samtalspartnerns beteende. Tolkningen att barnet vädjar om medkänsla eller stöd på respektive förälders språk är inte långsökta i exempel 79. Det finns andra belägg på E:s kodväxling i situationer där han tröttnar eller blir arg på sin samtalspartner (kamrat, syster, P) och växlar till det andra språket för att ta avstånd eller för att utgå som segrare ur konfliktsituationen (se exemplen 175 och 180).

Talsituationen hos dagmamman i exempel 80 kan jämföras med talsituationen hemma i exempel 79. I exempel 80 talar E med sin tvåspråkiga kamrat Anna (A) och dagmamman (D). Med Anna talar E finska (obs. tidpunkt = våren 1995, åldern = 3:11) och med dagmamman svenska (för E:s språkval i dagvården se avsnitt 6.2.3):

- 80) 23.5.95 3:11,4 nr 15 Hos DM 2  
 E och A färglägger en ritbok. E kommenterar en penna som inte fungerar:  
 E1  $\rightarrow$  A Tämä, kato. <Denna, se!>  
 E2  $\rightarrow$  D *Härifrån kommer ingen färg!*  
 D  $\rightarrow$  E Om du trycker lite hårdare, så kommer de'.  
 E3  $\rightarrow$  ? *Tuliki ihan sieltä.* <Det kom ju just därifrån.>  
 E4  $\rightarrow$  D *Titta!*

Personspecifisering i exempel 80 sker med hjälp av både kodväxling och E:s kroppsspråk (enligt M:s samtidiga observation i situationen). Samtidigt med det svenska yttrandet E2 skapar E ögonkontakten med dagmamman. Yttrande E3 innehåller ett överraskningsmoment, då E märker att färgpennan fungerar. Antingen talar han finska för sig själv (i funktionen inre språk för att uttrycka förvåning, för detta se avsnitt 6.3.14) eller så avser han sitt yttrande för Anna. Det efterföljande svenska yttrandet E4 *Titta!* är avsett för dagmamman (enligt M:s observation).

En (oftast) i imperativ form framställd kodväxling som innehåller ett utrop eller en begäran (se *Ur vägen!* i exempel 81) är en typisk personspecificerande kodväxling hos E. I exempel 81 vill E se på ett svenskt teveprogram. M och E:s svenska kusin Ans står framför teven. E adresserar först M på finska, sedan Ans på svenska för att göra dem båda uppmärksamma på att de ska flytta på sig:

- 81) 21.7.95 4:1,2 Dgb  
 E, S, Ans och Li ska se på teven.  
 E→M Pois tieltä, muuten emme nää= <Ur vägen annars ser vi inte>  
 E→Ans =*Ur vägen, annars ser vi inte.*

En av de mest typiska personspecificerande kodväxlingarna hos E är en befallning eller en begäran som riktas på finska till M (en begäran om mat vid måltiden, typen *Mulle maitoo!* eller ett uttryck för andra behov). En sådan här kodväxling leder inte till en längre diskussion mellan E och M på finska, ifall kodväxlingen inte innebär ett samtidigt topikbyte. En kodväxling som innebär en begäran om mat på finska vid matbordet utgör ett kort inskott i samtalet och diskussionen fortsätter därefter på basspråket svenska. Här spelar den svenska föräldrarnas närvaro en avgörande roll för hur språkstrategin i verkligheten verkställs i en tvåspråkig familj (för den tvåspråkiga familjens vardag och för tillämpningen av språkstrategin i E:s familj se avsnitt 3.2).

E specificerar sin samtalspartner med kodväxling i samtal med sina föräldrar och i tvåspråkiga gruppsamtal i barngruppen hos dagmaman och i klubben. En kodväxling på yttrandnivån, som baserar sig på E:s samtalspartners fasta språkstrategi, ger tvåspråkiga samtal en klar struktur (deltagarna följer lätt med vem som talar om vilket tema och med vem). Kodväxlingen ökar således den enskildes uttrycksmöjligheter och ger samtalet flexibilitet och dynamik. För språkbrukets del innebär även en systematisk kodväxling en viss oförutsägbarhet, vilket av utomstående felaktigt kan uppfattas som de tvåspråkiga talarnas oreda och oförmåga att kontrollera sitt språkbruk.

## 6.3.2 Återger det hörda på originalspråket

Återgivande av ett yttrande på den ursprungliga talarens språk är den näst vanligaste formen av E:s kodväxling. Denna kodväxling är systematisk och sker i regel på yttrandnivån. Ett ordagrant återgivande av det tidigare hörda på originalspråket är bland de allmännaste kodväxlingstyperna också i andra studier (bl.a. hos Genishi 1981, McClure 1981 och Zentella 1997).

Ett typiskt citat av en annan persons yttrande på originalspråket ses i exempel 82, i vilket E återger ordagrant klubb läraren Britts yttrande på svenska. Till sitt innehåll och lexikon är E:s yttrande på en sådan nivå, att E utan svårigheter skulle kunna uttala samma innehåll på finska. E:s kodväxling i exempel 82 har således ingenting att göra med E:s kunskaper i finska:

- 82) 29.4.96 4:10,10 Dgb  
 E berättar att barnen i klubben har varit på stranden och sett om flyttfåglarna har återvänt till Finland.  
 E→M Britt sanoit <Britt sa>: *Vi ska gå ut o se om de' har kommi' mera tippor till stranden.*

Förutom att kodväxlingen i exempel 82 är ett direkt citat, är den också tydligt personrelaterad till en person som talar svenska med E enligt EPES-principen (för klubb lärarens språkval med E se exempel 53, avsnitt 6.2.3).

På basis av resultaten av E:s språkval i avsnitt 6.2.2 (E:s språkval med en svensk samtalspartner) är E:s kodväxling till svenska ett naturligt val också i exempel 83. E:s samtalspartner i det är en av hans svenska förskolekamrater. Det intressanta i E:s kodväxling här är att E i en talsituation, i vilken han uppträder i en finsk språkform med M (se avsnitt 5.3.1), citerar sig själv på svenska (för E:s språkliga identifikation se avsnitt 6.1.1 och Berglund 2007):

- 83) 18.9.97 6:1, 30 Dgb  
 E→M Kalle meni ohi ja minä huusin: "*Hej Kalle!*" <Kalle gick förbi och jag ropade: ...>  
 Se sanoit: "*Hej vem e' de?*" <Han sade: ...>  
 Minä sanoit: "*De' e' E*" <Jag sade: ...>  
 Kalle sanoit: "*Är de' det?*" <Kalle sade: ...>  
 Minä sanoit: "*Javisst e' de' jag.*" <Jag sade: ...>

Den återgivna dialogen i exempel 83 består av fem yttranden som återberättas i form av direkt anföring. Direkt anföring baserar sig på korta huvudsatser. Indirekt anföring skulle kräva behärskning av mera komplicerade bisatsstrukturer. Enligt Arnqvist är bisatserna bland de svåraste strukturerna som barnen tillägnar sig. Enligt honom sträcker sig tillägnandet långt in i lågstadieåldern (se Arnqvist 1993: 52 och avsnitt 4.1). I exempel 83 är E drygt sex år gammal. Det är möjligt att han hellre återger berättelsen i form av direkt anföring på det språk som han har hört berättelsen på, än som indirekt anföring på det andra språket. Detta exempel kan jämföras med återberättandet av *Bellmanvitsen* på finska, i slutet av avsnitt 6.2.4 (Då är E cirka 6 år 10 månader gammal). Anknytningen mellan språket och talaren är mera personbunden i exempel 83 än i samband med *Bellmanvitsen*. Det stöder antagandet om att citaten återges i tvåspråkiga sammanhang på originalspråket. Denna kodväxlingstyp är universell och förekommer både hos barn och vuxna (se avsnitt 5.3.1).

E:s kodväxling i samband med återberättande av någons yttranden sker både på fras- och på ordnivån. I exempel 84 berättar E om ettornas beteende gentemot "nollklassister" i skolan:

- 84) 29.9.97 6:3,10           Dgb  
       E berättar om större elever i skolan:  
       E       Ne rupeaa sanomaan meitä: *Små knattar!* vaikka ne menee itse ykkösellä ja ne on yhtä pieniä kuin me. <De börjar kalla oss *Små knattar!*, fast de själva går i ettan och är lika små som vi.>

Exempel 84 härstammar från början av det andra läsåret i förskolan. E:s kodväxling *Små knattar* anknyter till den svenska barn- och skolkulturen. En bidragande orsak till att denna kodväxling uppstår är att E tydligen saknar det idiomatiska finska uttrycket *pikku pennut/penskat* <ungarna>. Det finska ordet *nappulat* som i idrottskontexter används som motsvarighet till *knatte*, t.ex. *nappulaliiga* <knatteliga>, passar inte in här. Den finska motsvarigheten *naperot* känner E kanske inte till.

I de två följande exemplen (85 och 86) bidrar också talsituationens situationella egenskaper till att E kodväxlar i samtal med M. I båda exemplen agerar E som springpojke och budbärare för P och S på stugan, vilket gör att E upprepar ordagrant P:s och



systemens svenska yttranden (se också avsnitten 6.3.4, 6.3.6 och 6.3.8). I exempel 85 har E fått i uppdrag av P att hämta en stålmugg: E kommer springande in i stugan och säger: *Mamma, en stålmugg!* (E upprepar troligen P:s yttrande: "Spring till mamma och säg att jag behöver en stålmugg!") Det är sannolikt att han inte alls kan det finska ordet *teräs* <stål>, vilket kan bidra till kodväxlingen:

- 85) 5.8.95 4:1,17 Dgb  
 På stugan. E grillar ute med P, M inne i stugan:  
 E→M *Mamma! En stålmugg!*

I exempel 85 och i exempel 86 tilltalar E sin mor på svenska, vilket är ett drag som börjar förekomma i det material som härstammar från åldern efter fyra år. Antagligen koncentrerar E sig mera på att förmedla innehållet i sin utsaga än på vilket språk han yttrar det (jfr Döpke 1992b; se också Halmari & Cooper 1998). Också i exempel 86 är E:s yttrande en uppenbar upprepning av hans systers tidigare yttrande på svenska (obs. S talar svenska med E i P:s sällskap ute på gården; se också avsnitt 3.3):

- 86) 5.8.95 4:1,17 Dgb  
 S plockar blåbär ute, skickar in E för att fråga M:  
 E→M *Mamma, får det vara piku pikulite rosk i den där kakan?*[råsk]  
 <Mamma, får det vara ytterst lite skräp i den där kakan? pro. *blåbärspajen*>

E:s kodväxling i exempel 86 beror på att han koncentrerar sig på innehållet i den utsaga som han ska förmedla från S till M. Han känner sig viktig som budbärare och försöker förmedla meddelandets innehåll så noggrant som möjligt till M. Av E:s yttrande i exempel 33: *Eihän mennä saareen* (Tfn -samtal 1 med P, avsnitt 6.2.2) och av yttrandet *Jag har fått nya kläder* (Tfn -samtal 3 med P, avsnitt 6.2.2) framgår att E redan cirka två månader tidigare kan överföra språkliga uppgifter från det ena språket till det andra. Han torde vara psykologiskt mogen att översätta sitt yttrande i exempel 86 till finska. Å andra sidan är uttrycket *pikuliten*, *pikiliten* en finlandism, som kommer från det finska adjektivet *pikku* <liten> (se *Finlandssvensk ordbok*: 132). En finlandism är också substantivet *rosk* (på fi *roska*) som betyder 'skräp', 'sopor'. (*Rosk* är försett med beteckningen "vard. finlandism" i *Finlandssvensk ordbok*: 143.) Det är möjligt att varken S eller E tycker att deras kodval avviker från det som uppfattas som gängse i den fin

landssvenska varietet som de talar med P och med sina finlandssvenska jämnåriga kamrater. I ett yttrande som riktas till M är dock både *pikulite* och *rosk* kodväxling (pro: *ihan ihan vähän roskia* på fi).

### 6.3.3 Har lärt sig begreppet på språket i fråga

E:s kodväxling som beror på att hans begreppsinsläring har skett på språket i fråga inträffar på ordnivån. Kodväxlingens riktning i materialet är oftast från basspråket finska till svenska, och kodväxlingen sker således mest i M:s sällskap. De flesta kodväxlade orden i denna kodväxlingstyp är dessutom substantiv, som i exempel 87 (se också tablå 6 E:s kodväxling på ordnivå i samtal med M och P i detta avsnitt nedan):

- 87) 2.9.94 3:1, 13 Dgb  
 På stugan. E kommer från skogen, där han har smakat på lingon:  
 E→M Äiti, ei olleet ne *lingonit* hyviä, e-ei. <Mamma, inte var de där lingonen goda, ne-ej.>  
 M Ai, eivätkö *puolukat* olleet hyviä? <Aha, var inte lingonen goda?>  
 E→M Ei *puolukat* olleet hyviä. <Nej, lingonen var inte goda.>

Exempel 87 visar att E:s begreppsinsläring sker parallellt, på svenska med P, på finska med M. Det nyinlärdas substantivet *lingon* härstammar från en konkret händelse, då E tillsammans med P för första gången i sitt liv smakar på lingonen. Av exemplet framgår, att när E får det finska substantivet *puolukat* använder han det genast i sitt följande yttrande på finska. Hans tvåspråkiga ordinläring sker parallellt med begreppsinsläringen genom meningsfull betydelseförhandling med båda föräldrarna (se avsnitten 4.1 och 4.2).

I materialet ingår några svenska ord som E speciellt ofta kodväxlar i sin finska. Det är som om han favoriserade dessa ord på de finska ordens bekostnad. Vid kodväxling av den här typen är E osäker på ordvalet, och man ser att han söker ord. Han är alltså själv medveten om att han kodväxlar. Hans osäkerhet framträder som direkta frågor om svenska eller finska motsvarigheter. Bland annat i exempel 88 kodväxlar han till svenska då han tillsammans med M bläddrar i en djurbok (se också exemplen 114 och 117):

- 88) 16.4.96 4:9,25 Dgb  
 E och M tittar på en djurbok  
 E1 *Flodhäst!* ((pekar på en flodhäst)) <virtahepo>  
 M Mikä? <Vad?>  
 E2 ((tvekar)) *Sarvikuono* – mikä se oli suomeksi? <Noshörning, vad var det på finska?>

E vet att djuret på bilden är en flodhäst (E1), men kan inte dess finska motsvarighet <virtahepo>. Det finska substantivet *sarvikuono* <noshörning> har han lärt sig ur en finsk sagobok. Substantivet *sarvikuono* hör till de ord som flera gånger felaktigt återkommer som motsvarighet till *flodhäst* i materialet. Den sista noteringen är från 28.9.2003, då E är i åldern 12:3,9.

På motsvarande sätt förekommer substantivet *orm* upprepade gånger i E:s finska yttranden. I Exempel 89 får E det finska ordet *käärme* ur M:s yttrande och han använder det, även om S fortsätter att tala om *orm*:

- 89) 27.1.95 3:7,8 nr 8 Matdags, Kvällsmål 2  
 M, P och S tittar på E:s teckning där han har ritat ormar. Först talar P på svenska om *ormar*, sedan M om *käärmeitä*:  
 M Mitä tää sitte – *käärmeitä* paljon? <Vad är de' här sen – många ormar?>  
 P Se on *käärme*, joo <Det e' en orm, ja> ((P upprepar det nya finska ordet.))  
 E Joo *käärmeitä*. <Jå, ormar.>  
 S→E grr . onko nää – *orm*? <grr – e' dom här – *orm*?>  
 E→S Älä! Täss' on kans *käärmeitä*. <Låt bli! Här e' också ormar.>

I exempel 89 använder E det finska ordet *käärme*. Också senare (Dgb: 22.5.96, 4:11,3) använder han ordet *käärme* i sin finska: *Onko Suomessa käärmeitä?* <Finns det ormar i Finland?> Trots det frågar han ett och ett halvt år senare: *Mikä se "orm" on suomeksi?* <Vad är den där "orm" på finska?> (Dgb: 27.11.97; 6:5,8). Exempel 89 väcker tanken om vissa referenter har associerats med ett av språken under E:s ordinlärning. En förklarande faktor kan vara språket för begreppsinnlärningen. Av materialet framgår att E och hans syster inte använder samma term för samma referent. (I exempel 89 talar E om *käärme*, S om *orm*; i avsnitt 6.2.1 talar S om *trolle* och *kuu* – E om *peikko* och *månen*, se exempel 14 resp. exempel 16). Exemplet 88 och 89 beskriver hur vissa begrepp kan relateras till ett visst språk. Det illustrerar komplexiteten bakom ett tvåspråkigt barns tillägnande av sitt tvåspråkiga lexikon (se avsnitt 4.2; se Singleton 2006). Exempel på den kodväxling i ordklassen substantiv som beror på att E:s begreppsinnlärning har skett i P:s sällskap på svenska, i M:s sällskap på finska, presenteras i tablå 6 (se nedan).

**Tablå 6.** E:s kodväxling på ordnivå med M och P.

## A. Termer som E har lärt sig på svenska i P:s sällskap:

- 90) E *Bälte!* (Dgb: 14.10.95) ((om bilbältet som M har glömt att sätta på))  
 91) E Kattokaa, keskellä kylmää yks *segelbåt!* (Dgb: 6.5.95)  
 <Titta, mitt i det kalla en segelbåt!> ("det kalla" = kallt vatten))  
 92) E *Racervene!* <racerbåt> (Dgb: 21.5.95)  
 93) E Ku' siellä on niin *grunt.* (Dgb: 10.6.95; behandlas närmare i exempel 112)  
 <Då det är så grunt där.> ((med avs. på lågt vattenstånd på simstranden))  
 94) E Onko tuolla kaapissa *köttbullar?* (Dgb: 9.10.95)  
 <Finns det där i skåpet köttbullar?> *Köttbullar* också i E:s finska yttranden (12.2.96;  
 19.3.96; 14.5.96) ((Förklaring: Köttbullar är en maträtt som endast P lagar i familjen.))  
 95) E Kato, isän *skridskor* on täällä! (Dgb: 5.5.95) <Titta pappas skridskor är här.>  
 ((E ser pappas skridskor hänga i källarskrubben.))  
 96) E Ei ku' näin tehdään *skål!* <Inte så, utan så här gör man *skål.*> (nr 15 DM2: 23.5.95)  
 ((kulturellt betingad kodväxling))  
 97) E→M *Limppaa*, haluun *limppaa* [uttalet: limppa:] <Jag vill ha limpa.>  
 M→E Mitä se on? <Vad är det?>  
 E→M Se on tommosta... *brun.* Äiti! *brun* (Dgb: 17.3.96)  
 <Det är sån där ... brun ... mamma! .. brun> ((avser en kryddlimpa))  
 98) E Haluan *limppaa*, tuota *limppaa.* <Jag vill ha limpa, den där limpan.>  
 M Tätäkö? <Den här?> ((lyfter upp ett bröd))  
 E Ei kun tuota *ljus.* <Inte den, utan den där *ljus.*> ((pekar på en franska)) (Dgb: 17.3.96)  
 ((Förklaring: *limpa* i olika former äts av P; M äter östfinskt rågbröd.))

## B. Termer som E har lärt sig på finska i M:s sällskap:

- 99) E Det kommer *lastenohjelma* i TV:n. (Dgb: 19.12.94) <barnprogram>  
 100) E Kan du komma o ta ner en sån där *leivinpaperi?* (Dgb: 5.8.95) <bakplåtspapper>  
 ((obs! *en paperi*; jfr *en karhu*))  
 101) E Ja' vill sedan ha såna där *kellukkeet* då ja simmar. (Dgb: 27.12.97) <simkuddar>  
 102) E Vi måste ta med *kasvomaalit.* (Dgb: 4.4.96) <ansiktsfärgerna>  
 103) E Dom här riktiga leksakerna får man på *leluakauppa.* (Dgb: 17.4.96) <leksakeraffären>  
 104) E Jag åt en *Kindermuna* i dag och fick en krokodil. (Dgb: 4.4.96) <ett Kinderägg>  
 ((ett chokladägg med ett överraskningsföremål))  
 105) P→E Va' brukar mamma ha runt halsen när hon ska vara fin?  
 E→P mm m.– *helmet!* (Dgb: 10.2.96) <pärlorna; pärlbandet> ((Under ordförklaringspelet *Alias*;  
 Mammans *helmet* har en konkret referent i verkligheten.))  
 106) E Den där lilla flygplanen , xxx kom dit i . i *sie- . si- . sienikasa.* <sva- . sv- . svamphögen>  
 (Insp. nr 18: 11.7.95) ((E har plockat svamp med M.))  
 107) E Jag såg den där på *mainoksen* <reklamen> (Dgb: 24.4.96)  
 108) E→M Mitä *lastenlaulukasetti* on ruotsiksi? <Vad heter barnsångkassetten på svenska?>  
 E→P Pappa kan du sätta på den där *barnsångkassetten?* (Dgb: 16.8.95).  
 ((Saknar det svenska ordet *barnsångkassetten*, undviker att kodväxla.))  
 109) E visar sitt nya bibliotekskort för P (Dgb: 6.10.97; 6:3,17):  
 E Pappa! Se va' ja' har.  
 P Va' e de för nåt?  
 E – *egen!*  
 P Va e de för ett kort?  
 E De' e *en* sån där *kirjasto* – <en sån där biblioteks – >

En stor del av vokabulären lärs in under parallell interaktion med föräldrarna. Många av de finska substantiven, som E använder i sin svenska, anknyter semantiskt till aktiviteter och temaområden som är vanliga, t.ex. <ansiktsfärger>, <pärlband> och <bakplåtpapper> i den s.k. M-sfären (för benämningarna M-sfären och P-sfären, se avsnitt 3.3). På motsvarande sätt återspeglar de svenska substantiven som E kodväxlar i sin finska sådana intresseområden som han möter inom sin P-sfär (t.ex. *segelbåt*, *racervene*, *skridskor* och *skål*). De begrepp som orden i tablå 6 står för har E mest sannolikt först lärt sig på respektive språk.

Det är uppenbart att E:s kodväxlingar på ordnivån i mycket orsakas av det på vilket språk (med vilken person, i samband med vilket tema och vilken aktivitet) han lär sig begreppet i fråga (se också avsnitt 6.3.4: Fyller en lucka i vokabulären). Till sitt omfång är denna kodväxlingstyp, i synnerhet i det tidigare materialet, väl representerat. Detta förklaras av den naturliga orsaken att ett tvåspråkigt barn möter nya begrepp i sin omgivning på ett språk i sänder, och att den tvåspråkiga vokabulären snabbt utvidgas i skolåldern (se avsnitt 4.1). Substantiv har konstaterats vara den ordklass som oftast kodväxlas (om detta se Romaine 1995; Poplack 1988; Poplack m.fl. 1989; Park 2000; jfr dock Zentella 1997, där de flesta kodväxlingarna inte var enkla ord).

Ett temaområde som framträder klart i E:s kodväxling till svenska i hans kommunikation med M på finska är ordförrådet som han har lärt sig på svenska under vistelsen på sommarstugan. Ordet *villaavslutning* i kodväxlingen i exempel 110 nedan står för ett begrepp som är ”svenskt” i E:s liv.<sup>58</sup> För E är *villaavslutning* en svensk fest, eftersom den förknippas med livet på stugan och den firades också hösten 1995 i P:s sällskap på svenska. Kodväxlingen *villaavslutning* kan därför också betraktas som en kulturellt betingad kodväxling i exempel 110:

- 110) 4.9.95 4:2,15 Dgb  
 I bilen, hela familjen med, båda språken talas om vartannat:  
 E→M Ammuttiinko *villaavslutningilla* raketteja? <Sköts det raketer på villaavslutningen?>

<sup>58</sup> *Villaavslutning* är en avslutningsfest för stugsäsongen, som firas i Vasa skärgård.

Ordet *villaavslutning* motsvaras på finska av en ordgrupp: *huvilakauden päättäjäiset* <avslutningsfest för stugsäsongen>. Det är sannolikt att E inte har detta finska uttryck. En annan orsak till denna kodväxling är uppenbarligen att det svenska ordet är kortare och syntaktiskt enklare att hantera (se nedan avsnitt 6.3.7).

Också substantiv inom områdena flora och fauna förekommer ofta på svenska i E:s finska. Exempel på namn på vissa smådjur som E har lärt sig på svenska genom begreppsinläringen i P:s sällskap på sommarstugan, är: *mygga*, *bi*, *ffäril*, *slända*, *nyckelpiga*, *orm* (enligt Dgb sommaren 1995). (Jfr med namn på husdjur, som E använder på finska under telefonsamtalen med P p.g.a. att orden förekommer i en djurbok som har lästs för honom på finska, se Telefonsamtalen med P, avsnitt 6.2.2).

Exempel 111 belyser ännu närmare, hur E:s begreppsinläring på två språk går till. I detta exempel kopplar E ihop två referenter tvärspråkligt (*ampiainen* <geting> och *mygga* <itikka>). Han associerar dessa ord tvärspråkligt med varandra genom en gemensam, semantisk komponent: 'en insekt som bits'. Denna betydelse hos överbegreppet 'insekt' har han lärt sig genom en stark känslomässig upplevelse i en konkret situation: han har blivit stungen av en geting <*ampiainen*> "på finska" i M:s sällskap (dokumenterat i en hemvideo). Diskussionen om myggorna har däremot för det mesta förts på svenska på sommarstugan, där myggorna finns:

- 111) 2.9.94 3:2,13 Dgb  
 På sommarstugan, P och E hämtar ved från vedlidret:  
 P→E Se upp för *getingboet!* ((går mot stugan))  
 ((E litet senare till M som kommer närmare lidret)):  
 E→M Varo niitä *ampiaispesiä!* Ne on vaarallisia. <Akta de där getingbona. De är farliga.>  
 M→E Jaha. Mitä *pappa* sanoi niistä? <Jaha. Vad sa pappa om dem?>  
 E→M *Myggbitt!* *Myggbitt!* ((kan inte ordet *getingbo*; jfr: *boet* – *bit*)

I exempel 111 hänvisar E till referenten *geting* som 'en insekt som bits' med substantivet *ampiainen* på finska, med substantivet *mygga* på svenska. Antagligen hör E första gången det svenska substantivet *getingbo*. Han kanske blandar ihop den bestämda formen av substantivet *bo* (*boet*) och substantivet *myggbett*, och uppfattar det hela som "*myggbitt*". Barn i E:s ålder (3:2,13) använder allmänt övergeneraliseringar. De kan inte

heller med finesse hantera förhållandena mellan under- och överbegrepp (*mygga*, *geting* resp. 'en insekt som *bits*') i ett begreppssystem (se Pettersson 1982; Platzack 1982).

Också i exempel 112 kodväxlar E till svenska därför att han har lärt sig begreppet 'grunt' på svenska. 'Grunt' som begrepp hör till den fysiska omgivningen på stugan, där företeelsen *grunt* framkallas dels av den årliga landstigningen, dels av den varierande vattennivån i havet beroende på vindriktningen. E:s vistelse på stugan på somrarna är definierad som en mera svensk än en finsk språkanvändningskontext (domän, se avsnitt 3.3 och avsnitt 5.3.2). Adjektivet *grunt* beskriver därför en naturföreteelse, som saknas i E:s finska begreppssystem; för E finns grunda ställen bara utanför sommarstugan, sålunda har begreppet blivit svenskt:

- 112) 9.7.95 4:0,20 Dgb  
 S→M Nyt ei voi mennä hiekkarannalle <Nu kan man inte gå till sandstranden.>  
 M Miksi? <Varför?>  
 E→M Ku' siellä on niin *grunt*. <Då det är så grunt där.>

En bidragande orsak till E:s kodväxling med adjektivet *grunt* kan också vara att finskan använder en syntaktiskt mera komplicerad konstruktion för att uttrycka samma sak. Den idiomatiska finska ekvivalenten i exempel 112 vore t.ex.: *Kun siellä on vesi niin matalalla*. <Då vattnet är på en så låg nivå där.> eller *Kun siellä on niin vähän vettä*. <Då det finns så lite vatten där.> Det svenska uttrycket *grunt* är alltså kortare och eventuellt lättare att använda i den betydelse som avses i exempel 112 (jfr avsnitt 6.3.7).

Ytterligare ett temaområde, där språket för begreppsinnläringen framträder klart i E:s kodväxling är religionen. Under läsåret 1995–1996 vistas E två gånger per vecka i kyrkans barnklubb. Han lär sig nya begrepp inom temaområdet religion. Hemma berättar han vid påsken:

- 113) 4.4.96 4:9,14 Dgb  
 E Gud on antanut sille semmonen *makt* että /---/ <Gud har gett honom en sådan makt att /---/>  
 – ollut *nattvardilla* <har varit på nattvard>

Begreppsinnläringen på svenska inom temaområdet religion ger sig till känna också i exempel 113 som härstammar från klubben:

- 114) 24.4.96 4:10,5 Dgb  
 E Se sanoi niille *lärjungar* että -- Äiti mitä on *lärjungar* suomeksi?  
 <Han sade till de där (+ kasus allativ) *lärjungar* att – Mamma vad är *lärjungar* på finska?>

I exempel 114 använder E det svenska ordet *lärjungar*, eftersom han, som han också själv säger, inte vet det finska substantivet *opetuslapset*. Av detta (och andra exempel, bl.a. exempel 88 och exempel 117; jfr Huss 1991: 115) framgår att E explicit diskuterar sitt språk (sin ordinlärning, luckorna i vokabulären) med sina föräldrar, och i synnerhet med M. Det visar att han mentalt aktivt bearbetar sina svårigheter, medan han bygger upp sitt tvåspråkiga ordförråd (se avsnitt 4.1).

Sambandet mellan begreppsinnlärningen (*bibel*), klubben och terminologin för temområdet religion illustreras i exempel 115:

- 115) 21.4.96 4:10,2 Dgb  
 E Tämä on sama *bibel* kuin mikä meillä on *klubbenissa*.  
 <Detta är samma bibel som vi har i klubben.>

Att substantivet *bibel* har lärts in i klubben blir klart i exempel 115 (*sama bibel*). En annan tolkning är att E använder substantivet *bibel* i exempel 115 på ett egennamnsliknande sätt (= namn på en bok, jfr *Klubben*, *Tanten*, *Parken*; jfr också *Lelukauppa* <Leksaksaffären> i exempel 103).

E:s kodväxling, som beror på att han har lärt sig begreppet i fråga på respektive språk, förklaras bra av det som Platzack (1982: 72) framhäver: "Den fulla betydelsen hos yttrandet framgår först när vi känner den situation i vilken yttrandet används." Så småningom lär sig barnet att urskilja nya komponenter i sin omvärld (bilda begreppshierarkier och skilja mellan appellativ och egennamn). Ord som barnet använder kan inte alltid beskrivas av samma uppsättning komponenter som när ordet används av en vuxen, påpekar Platzack (1982: 76). Barnspråksforskarna framhäver att barnens språkbruk är logiskt i sig. Det ska också relateras till barnets psykologiska utveckling som helhet (se avsnitt 4.1).



## 6.3.4 Fyller en lucka i vokabulären

Då ett tvåspråkigt barn saknar ord i sitt ena språk, kan det växla till sitt andra språk om samtalspartnern är tvåspråkig. Denna typ av kodväxling använder E oftast när han talar finska med M. Han använder svenskan som "kryckor" för att hoppa över ett kommunikationsgap (se *crutching*, Zentella 1997). I vissa situationer är avsaknaden av ett ord klar, eftersom E själv ber M om ordförklaringar och ekvivalenter. Finska ekvivalenter diskuterar han med M t.ex. i samband med sin kodväxling *lärjungar hehe* – "*opetuslapset*" <ung. \*lärobarnen> (exempel 114 ovan). Svenska ekvivalenter ber han om, då han anteciperar en risk för kodväxling i sin kommunikation med P (t.ex. *lastenlaulukasetti*, exempel 108). Luckan i E:s vokabulär kan vara bestående, dvs. han saknar ordet p.g.a. att det betecknar ett nytt begrepp. Luckan är temporär eller momentan, då E har ordet, men inte kommer på det i talögonblicket (jfr substantivet *ormen*, se kommentarerna till exempel 89).

Andra sätt att lappa över en lucka i vokabulären är att översätta och att skapa egna nyord på det andra språket. I exempel 116 har E under besöket i kyrkan med barngruppen från klubben just fått höra av M på finska, att S har döpts i denna kyrka. E vill återberätta detta för klubbläraren Britt, men han saknar det svenska verbet *döpa*. Han skapar ett svenskt verb genom tvärspråklig övergeneralisering i analogi med finskan (se exempel 116):

116) 29.3.96 4:9,10 nr 41 Observation i kyrkan och samling  
E→Lär Fia har *dopt* här!

E bildar ett svenskt verb i analogi med finskan: *kaste* <dop>; *kastaa* <\*dopa, pro: *döpa*>. E:s yttrande är en direkt återgivning av M:s föregående yttrande på finska: *Fia on kastettu täällä*. <Fia har döpts/döptes<sup>59</sup> här>.

I några fall har E alldeles uppenbart en lucka i sin vokabulär. I exempel 117 ser E att en pojke *svimmar* i ett teveprogram. Han vill berätta det för M på finska, men saknar det

<sup>59</sup> Barnen i förskole- och i den yngre lågstadieåldern har ännu svårt med svenskans passiva former (se Arnqvist 1993: 52; Pettersson 1982: 101). Först i cirka tolvårsåldern behärskar barnen den passiva formen till fullo (Arnqvist 1993: 58).

finska verbet *pyörtyä*. Då förklarar han efter sin kodväxling att han inte vet vad *svimma* heter på finska (jfr med exempel 114, där E efter sin kodväxling, *lärjungar*, ber M om den finska motsvarigheten):

- 117) 20.4.97 5:10,1 Dgb  
 E och M hemma. E ser på ett svenskt barnprogram:  
 E Arvaa mitä yhelle pojalle tapahtuu kun se saa käärmeen?  
 <Gissa vad som händer en pojke när han får en orm.>  
 M Mitä? <Vad?>  
 E *Han svimmar.*  
 M \*Mitä\*? ((M gör E uppmärksam på kodväxlingen))  
 E En tiedä suomeksi. Se tekee näin: <Jag vet inte på finska. Han gör så här:>  
 ((E visar 'hur man svimmar', dvs. han "svimmar" ner på golvet.))

Det framgår av exemplet att E känner till (har just lärt sig?) begreppet 'att svimma' på svenska, eftersom han visar, hur man svimmar.

E:s samtalspartner i exempel 117 är tvåspråkig (M), vilket bidrar till att E kan använda båda språken i sin kommunikation. I exempel 118 använder E en egen nybildning *kutar* i betydelsen 'kliar' (*kuta* uttalat med ett kortstavigt, finskt u-ljud):

- 118) 19.5.95 3:11,0 Dgb  
 E och S ser på Sveriges TV. Närvarande två gamla tanter av vilka den ena är sverigesvensk. E skrapar, kliar sig i armen:  
 E Det *kutar!* ((uttalat med ett kort finskt [u]))  
 ((Den sverigesvenska tanten förstår inte vad E säger)):  
 Tant NN:  
 Va' säger du? Vad gör det?  
 S Han menar att det *kittlar*. ((S förklarar.))

Verbet *kuta* som E använder i exempel 118 är en individuell nybildning av det finska verbet *kutittaa* <klia>. Systemns förklaring: *kittlar* kommer närmare betydelsen 'kliar'. I exempel 118 tyr E sig till sin totala språkresurs, men det fungerar inte i enspråkigt sällskap. Materialet innehåller andra tvärspråkliga nybildningar, som E skapar för att lappa över luckorna i sitt lexikon. Substantivet *\*sprutama*, som E använder i sin finska i betydelsen 'sprayflaska', är till exempel en tvärspråklig nybildning, som består av en svensk ordstam och en finsk avledningsändelse (Dgb: 1.5.1995; 4;10,12).

I exemplen 116 och 118 (ovan) använder E en tvärspråklig nybildning för att fylla en lucka i vokabulären. Detta innebär att han själv aktivt deltar i utvecklingen av sin vokabulär genom att skapa nya ord (se t.ex. Arnqvist 1993: 48; Naucmér 1982; Notera också E:s öppna diskussion om sitt språkbruk, bl.a. i exemplen 88, 108 och 117 ovan).

Enligt Zentella (1997) använder tvåspråkiga barn kodväxling för att komma över ett kommunikationsgap som förorsakas av att de saknar ord i sin vokabulär på det andra språket (se föregående punkt). Bland ovan refererade exempel finns två situationer (exempel 117: *svimmar* och exempel 118: *kutar*) där inte heller kodväxlingen hjälper. För att förklara betydelsen hos verbet *svimma* tyr E sig till kroppsspråket, dvs. han visar, hur man svimmar. I tvärspråkliga konfliktsituationer accentueras de semantiska skillnaderna mellan finskan och svenskan. Situationer där språket inte fungerar på avsett sätt (t.ex. *kutar*) gagnar barnets inläring av språkets betydelsesida (se Platzack 1982: 72).

Kroppsspråk, miner och gester använder E ofta som komplement till kodväxlingen. Målet för E:s kommunikation är att göra sig förstådd i sin omgivning. Ifall samtalspartnern är tvåspråkig, är det ändamålsenligt att vid kommunikationssvårigheter ty sig till hela språkresursen. Tvåspråkiga barn inser detta mycket tidigt, redan när de lär sig tala (Genesee m.fl. 1995). Enligt Döpke (1992b) verkar mycket unga tvåspråkiga barn ibland kommunicera enligt en viss ändamålsenlighetsprincip (jfr den tidigare nämnda principen: *Man tager vad man haver*).

Ett annat sätt på vilket E drygar ut vokabulären är en kodväxling som består av ett tvåspråkigt sammansatt ord eller en parafrastisk omskrivning (se exempel 119). Dessutom är denna konstruktion en övergeneralisering. E använder t.ex. *noita första maj-tavaroita* <de där första maj-sakerna> (exempel 119), då han hänvisar till begreppet 'smällserpentin'. Exemplet visar att E inte kan ordet *smällserpentin* <paukkuserpentiini> på någotdera av sina språk:

119) 13.5.96 4: 10, 25 Dgb

- E och M hemma efter första maj. E ser serpentiner ligga i hyllan, frågar:  
 E Milloin tehdään noita uudestaan? <När ska vi göra de där på nytt?>  
 M Mitä "noita"? <Vilka "de där"?>  
 E Noita *första maj-tavaroita*? <De där första maj-sakerna.>

- M Ai, paukkuserpentiinejä! <Aha, smällserpentinert!>  
 E Milloinka tehdään *paukkuserpentiinejä* uudestaan?  
 <När ska vi göra smällserpentinert på nytt?>

E använder alltså tvärspråkliga omskrivningar (exempel 119) för att komplettera sin vokabulär i M:s sällskap. Å andra sidan använder han de nya finska orden, t.ex. *puolukat* (exempel 87) och *paukkuserpentiini* (ovan) i sina efterföljande finska yttranden. Detta visar att han genast är redo att ta i bruk de språkliga etiketter som han får av sin samtalspartner på det andra språket (se Pettersson 1982). Han utvecklar sin lexikala skatt genom en tvåspråkig betydelseförhandling i interaktion med en tvåspråkig samtalspartner M (se avsnitt 4.2).

### 6.3.5 Har upplevt aktiviteten på språket i fråga

E:s kodväxling är starkt anknuten till samtalspartnerns språk. Också sambandet mellan språket och den aktivitet som han brukar utöva på detta språk är starkt. De termer som E kodväxlar berättar om de temaområden som hör ihop med respektive förälder. Det är t.ex. en hobby som idkas tillsammans med pappa på svenska. De tematiska områdena i E:s kodväxlingslexikon, som anknyts till förälderns språk enligt EPES-strategin, kallar jag M-sfären och P-sfären (se avsnitt 3.3). E:s kodväxling inom de två sfärerna har jag delvis exemplifierat i samband med den kodväxling som beror på begreppsinnläringens språk (se tablå 6, avsnitt 6.3.3).

I följande fyra exempel (120, 121, 122 och 123) kan E:s kodväxling direkt anknytas till de lekar och aktiviteter som han tidigare har utövat tillsammans med P, dvs. aktiviteterna: att åka båt, åka skridskor, att skida och att åka sparkstötting på isen. (P.g.a. att begreppsinnläringen har skett samtidigt med ordinnläringen ingår några av exemplen i tablå 6 som presenterades i avsnitt 6.3.3. Det beror på att E:s kodväxling i båda fallen har en gemensam nämnare: person, P eller M.)

120) 21.5.95 3:11,2 Dgb  
 E→M Kato, *racerve*! <Titta en racerbåt!>  
 <på fi: *pikavene*, *nopeakulkuinen vene*; en snabbgående båt>

121) 23.11.95;4:5,4 Dgb  
 E→M Kaikki pojat oli tuolla *rinkissä*. <Alla pojkar var där i rinken.>  
 <på fi: *luistinradalla* eller: *kaukalossa*>  
 ((efter att ha varit på skridskobanan, i rinken, med P))

I exempel 120 och i exempel 121 är den finska ekvivalenten till det kodväxlade svenska substantivet ett sammansatt ord, dvs. kodväxlingen till svenska är kortare och språkligt mera ekonomisk. I båda fallen är det också svårare att plötsligt komma på en adekvat motsvarighet på finska, dvs. på termerna: *nopeakulkuinen vene*, *pikavene* eller det tal-språkliga, något vardagliga substantivet *muskelivene*. Också substantivet *kaukalo* <rink> är en fackspråkligare idrottsterm än *luistinrata* <skridskobana>.

I exemplen 122 och 123 är anknytningen mellan fritidsaktiviteten, språket och dess talare klar även om det tidsmässiga avståndet från den upplevda händelsen till kodväxlingstidpunkten är stort:

122) 5.5.95 3:10,16 Dgb  
 E ser P:s skridskor hänga i källarskrubben:  
 E Isän *skridskor*. <Pappas skridskor.> (*luistimet*)

Förhållandet mellan huvudordet och genitivattributet i kodväxlingen *isän skridskor* <pappas skridskor> är mera temporärt än t.ex. i kodväxlingen: *papan femtioårskalasilla* <på pappas femtioårskalas> (Dgb 17.3.96). Den senare kodväxlingen är en kollokation, där förhållandet mellan delarna är fast och ordgruppen bildar ett begrepp.

123) 4.4.96 4:10,16 Dgb  
 E→M Otetaan tuo *sparken* ja mennään sillä. <pro: *potkuri*, *potkukelkka*>  
 <Vi ska ta den där sparken och åka med den.>

I exempel 123 är det genom den gemensamma erfarenheten i familjen lätt att anknyta E:s kodväxling till en aktivitet som han brukar utöva på svenska (med P eller i dagvården). Ibland är det däremot möjligt att datera den upplevda aktiviteten tillbaka till en exakt tidpunkt, som i exempel 124. I det saknar E en finsk term för en verksamhet, som han känner till via en aktivitet som han tidigare har utövat i P:s sällskap på svenska.

I exempel 124 använder E en kombination av en tvärspråklig analogi- och översättningsstrategi (jfr exempel 118), dvs. skapar ett finskt substantiv *hiihdot* enligt analogin: *att skida* → *skidor*; *hiihtää* → *\*hiihdot*<sup>60</sup>, pro *sukset*:

124) januari 1995 ca 3:7 Dgb  
 På väg till pulkabacken med mamma:  
 E → M Otetaanko nuo *hiihdot* mukaan. (pro *sukset*) <Ska vi ta de där skidorna med?>

Nybildningen *hiihdot* i exempel 124 ryms inom småbarns allmänna språkliga beteende oberoende av hur många språk de talar. Såväl enspråkiga som tvåspråkiga barn har en tendens att skapa egna ord för sina behov i början av språkutvecklingen (för enspråkiga svenska barns ordbildningssätt se t.ex. Pettersson 1982 och Arnqvist 1993).

Däremot. påverkas E:s kodväxling av en mera momentant situationell orsak i exempel 125. Kodväxlingen är direkt anknuten till en aktivitet som han just har lärt sig: *att glida* på skidorna (jfr känslomässigt återberättande, avsnitt 6.3.14: Idiolektala drag

125) januari -95 ca 3:7 Dgb  
 E har varit ute och åkt skidor med P, kommer in och berättar för M:  
 E → M Olen oppinut *glidamaan skidoilla* [gliidaamaan; sje-ljud i *skida*]  
 <Jag har lärt mig att glida med skidorna.> ((pro: *liukumaan* (eteenpäin) suksilla)).

Att E kodväxlar en hel verbfras in i finskan kan bero på kodväxlingens strukturella villkor, att ett verb + dess objekt eller verbet + substantivet i en verbfras sammanhålls i kodväxlingen (se t.ex. Poplack 1988; Halmari 1997; se Håkansson 2003: 131–143). Basspråket i i exempel 125 är finska, eftersom böjningsändelserna i verbfrasen kommer från finskan.

E:s kodväxling härstammar ofta direkt från en viss situation. Kodväxlingen i exempel 126 är en ofta förekommande, ritualartad talhandling i klubben, en bordsbön, som brukar läsas upp på svenska i klubben:

<sup>60</sup> Jfr med substantivet *\*soutit* <”roddorna”> (pro *airot* <”åror”>), en nybildning till verbet *soutaa* <ro>, som förekommer hos E:s syster S i ung. samma ålder (dokumenterat i en hemvideo).

- 126) 18.5.96 4:10,30 Dgb  
 E, M och S vid matbordet efter maten:  
 E *Tack gode Gud för maten!*  
 M→E Mistä ruuasta? <För vilken mat?> ((ironiskt))  
 S→E Den som du inte äter!

E:s kodväxling i exempel 126 uppkommer i en situation, där E inte har ätit någonting. Han stiger upp från matbordet och uttalar en bordsbön, som brukar användas i klubben. Detta gör han för att signalera att han är färdig med maten. Hans kodväxling innehåller dessutom en intentionell "baktanke": han kodväxlar för att slippa en pinsam situation och för att lätta upp stämningen i en stundande konfliktsituation (se M:s yttrande: <För vilken mat?>).

Kommunikationen mellan E, M och S i exempel 126 förefaller att ske automatiskt, utan att de tre ens lägger märke till att de använder två språk. Detta är typiskt för tvåspråkiga familjesamtal, där alla deltagare förstår varandra (jfr Söndergaard 1991; Ohlstein & Blum-Kulka 1989). Förutsättningen för att den dolda interna humorn och ironin i kommunikationen i exempel 126 ska nå fram hos alla de tre samtalsdeltagarna är att alla tre kan båda språken ungefär på samma nivå.

Sambandet mellan språk och en ritualartad aktivitet är klart också i E:s kodväxling, som han använder för att beskriva de dagliga rutinerna i klubben (exempel 127):

- 127) 16.4.96 4:9,27 Dgb  
 E→M *Klubbenissa tehdään näin: <I klubben gör man så här>:*  
*ensin on samling .. <först är det samling>*  
*sitten leka .. <sedan leka>*  
*tvätta händer.. <tvätta händer>*  
*äta ja <äta och>*  
*lopuksi läsa saga. <till slut läsa saga>.*

E:s kodväxling i uppräkningslistan ovan består av namn på barnens gemensamma programpunkter i klubben. Dessa dagliga rutiner brukar E uppleva i klubben i samma ordningsföljd på svenska. Kodväxlingen beror således inte på att E skulle sakna motsvarande finska uttryck: *leikkiä, pestä kädet, syödä, lukea satu*. Endast den finska motsvarigheten till *samling*, dvs. *aamunavaus* el. *päivänavaus*, är troligen okänd för honom.

De uppräknade aktiviteterna i exempel 127 är "svenska" för E (jfr verbfraserna *tvätta händer* och *läsa saga* med verbfrasen *glidamaan skidoilla* i exempel 125). E:s kodväxling i uppräknningen av arbetsmomenten i klubben (exempel 127) liknar också den som Björklund (1996: 53) finner hos sina unga språkbadsinformeranter, bl.a. "Onko: *Vi ska gå ut?*" <Är det: *Vi ska gå ut?*> (1996: 56). Björklunds informanter lär sig svenska som andraspråk i daghemsåldern. Även om det finns skillnader i kontexten och i sättet på vilket E och språkbadsbarnen lär sig svenska, stöder mina resultat Björklunds konstaterande att barnen lär sig helfraser som är starkt knutna till speciella sammanhang, vilka regelbundet återkommer i barnen livsmiljö. Användningen av helfraser har också dokumenterats hos andraspråksinlärare, både hos barn och hos vuxna (Viberg 1987), men också hos barn som lär sig sitt förstaspråk (Strömquist 1984). I E:s kodväxling i exempel 127 är det således fråga om ett mera universellt än om ett individuellt beteende.

I det senare materialet (fr.o.m. hösten 1996; åldern ca 5:2) finns rikligt med exempel på E:s kodväxling av termer som anknyter till aktiviteterna i förskolan och i skolan, den s.k. "skolsfären" (se avsnitt 3.3). Dels är det namn och termer på begrepp inom skolämnen, dels ord och uttryck med vilka E beskriver skoldagens händelser hemma för M. Ett exempel på den senare typen återfinns i exempel 128:

- 128) 13.10.97      6:3,25      Dgb  
 E      Me tehtiin *mellanmål* tänään. <Vi gjorde mellanmål i dag.>  
 M      Mitä te teitte? <Vad gjorde ni?>  
 E      *Äppelpaj. Köksor* olivat tehneet semmosen *deg* valmiiksi.  
       <Äppelpaj. Köksor(na) hade gjort en sådan där deg färdig.>

I exempel 128 är anknytningen mellan språket och det upplevda tillfällig. Kodväxlingen är en engångsföreteelse. Kodväxlingen orsakas delvis av att det upplevda är i färskt närminne. Därför är de svenska substantiven lättare tillgängliga än de finska. Å ena sidan står substantivet *köksor* <keittäjä> för ett svenskt begrepp, skolkökets personal, som i verkligheten är svensk. Å andra sidan används det talspråkliga, svenska ordet *köksa* allmänt av finlandssvenska skolelever i stället för det allmänspråkliga *kokerska*. I exempel 128 är E egentligen stilistiskt "tvungen" att kodväxla, eftersom finskan saknar ett lämpligt talspråkligt ord för *keittäjä* (jfr *samling* i föregående exempel).



De finska motsvarigheterna till substantiven *mellanmål* och *äppelpaj*, dvs. *välipala* och *omenapiirakka*, i exempel 128 torde E dock ha i denna ålder. Min tolkning är att de svenska orden kodväxlas i exempel 128 uttryckligen därför att E berättar om en aktivitet, som han har varit med om på svenska. Det finska substantivet *taikina*, som motsvarar det svenska substantivet *deg* måste vara bekant för E, eftersom han brukar baka med M i denna ålder. Han föredrar dock det svenska substantivet *deg*. Det är kortare, roligare att uttala och eventuellt lättare tillgängligt.

Till sin form är kodväxlingen *deg* flaggad med pronomenet *semmosen* (pro *sellainen*). Flaggningsen visar att E söker ord och är således medveten om sin kodväxling. Pronomenet *sellainen* (*semmonen*) är ett av de orden som också Halmaris (1997) informanter använder som en kasusbärande kodväxlingsmarkör (se även Halmari & Cooper 1998). Också i E:s kodväxling framgår böjningsformen kasus akkusativ av huvudordet *deg* av attributets form *semmosen*.

Språket, som har använts i samband med den aktivitet som E berättar om, anknyts starkt till E:s kodväxling i de exempel som har diskuterats under denna punkt. Å andra sidan uppfattar E de aktiviteter som sker inom den svenska (skol)kontexten (skolsfären) som så svenska, att de saknar finsk benämning, t.ex. begreppet 'samling'. Liknande benämningar som härstammar från sfären dagvården är: *rutscha* (= en aktivitet som görs i lekparken, både som verb och som substantiv i bemärkelsen 'rutschbanan'); *panga* (= en leksakspistol byggd av *Duploklossar*) och *min paikka* <min plats> (= den stol där ifrågavarande barn sitter vid matbordet; i insp. nr 13 och 14).

### 6.3.6 Föredrar ett ord som är mera framträdande, lättare tillgängligt

Ett ord kan vara mera framträdande och lättare tillgängligt på ett av E:s språk på grund av att det temporärt ligger närmast i hans kortminne. Materialet innehåller belägg på att något ord ena dagen förekommer i E:s yttranden på svenska, den andra på finska (jfr *orm-käärme* ovan).

Av exempel 129 framgår att E använder det svenska substantivet *segelbåt* i sin finska våren 1995. Då är det svenska ordet mera framträdande för honom (eventuellt genom begreppsinläringen på svenska):

- 129) 6.5.95 3:10,18 Dgb  
 På balkongen. E ser vårens första segelbåt <purjevene> och ropar till M och S:  
 E Kattokaa, keskellä kylmää yks *segelbåt!* <Titta! Mitt i det kalla en segelbåt!>

I exempel 130 som är antecknat drygt ett år senare, är det däremot den finska ekvivalenten *purjevene* som är situationellt aktiverad hos E. Kodväxlingen i exempel 130 sker i en situationell kontext där E springer hem från sin finska stuggranne och återberättar för S och hennes kamrat på svenska, vad grannen just har sagt på finska:

- 130) 12.6.97 5:11,23 Dgb  
 E→S och hennes svenska kamrat:  
 Han skulle just åka ut med *den där purjevene*. <segelbåt>

Kodväxlingen i exempel 130 "flaggas" med pronomenet *den där*, vilket visar att kodväxlingen är medveten (jfr det finska pronomenet *semmosen* <sådan> i exempel 128 och pronomenet *yks* <en, någon> i exempel 129). Dessutom framhäver pronomenet *den där* i exempel 130 att det är fråga om den finska pojken *purjevene*. Kodväxlingen är temporär. Den beror inte på en lucka i E:s svenska lexikon, eftersom substantivet *segelbåt* förekommer i materialet redan cirka två år tidigare. Kodväxlingen i exempel 130 uppstår av momentana skäl, den växer fram ur kontextens tvåspråkiga dynamik: *purjevene* är lättare tillgängligt p.g.a. E:s samtal med den finska pojken om dennes *purjevene* (mera om denna syn på orsakerna till kodväxling i Auer 1995).

Materialet innehåller flera exempel på E:s kodväxling som består av ord som dyker upp av någon situationell eller psykolingvistisk orsak på det ena språket, även om E bevisligen har ekvivalenten på det andra språket. I exempel 131 kodväxlas ordet *tuggummi* <purukumi> därför att E bara litet tidigare har köpt det i P:s sällskap på svenska:

- 131) 4.4.96 4:9,25 Dgb  
 På en bilresa. Efter att ha köpt tuggummi med P på en svensk ort:  
 E→M Saanko juomista? On niin *starkt tuggummi*.  
 <Kan jag få dricka? Det är så *starkt tuggummi*.>

En bidragande orsak till kodväxlingen ovan kan vara att E inte känner till det finska adjektivet *väkevä* <stark>, dvs. att han i första hand kodväxlar för att lappa över denna lexikala lucka och att han av strukturella orsaker sammanhåller substantivfrasen *starkt tuggummi* i sin kodväxling (jfr ovan kodväxling av verbfraser).

Liknande kodväxling ses i exemplen 132 och 133. Kodväxlingen till svenska påverkas i exempel 132 av att E just har talat om temat på svenska med S och de svenska kusinerna (att *bygga koja*), i exempel 133 av att han har spelat ett spel på svenska med P och S (*Hangman* i exempel 133). E:s yttranden till M på finska är i båda exemplen inslag i en process som E fortfarande mentalt sysselsätts av på svenska:

132) 9.8.95 4:1,21 nr 23: Ute på gården  
E→M .- m – mennään *byggaamaan kojaa* <v-vi går o bygger koja> ((med P))

133) 18.4.96 4:9,29 nr 37: Hangman  
E frågar på finska om M ska spela *Hangman*. M undrar vad *Hangman* är för någonting:  
E→M Etkö sinä tiedä? Uhm, missä pitää *gissata ord!* <Vet du inte? Uhm, där man ska gissa ord.>

Båda kodväxlingarna *byggaamaan kojaa* och *gissata ord* i exemplen 132 och 133 består av verbfraser (jfr exempel 125: *glidamaan skidoilla*). E:s kodväxling i båda exemplen har en starkt situationsbunden karaktär. De svenska verbfraserna är momentant mera framträdande än de finska. Till kodväxlingen i exempel 132 bidrar att verksamheten *bygga koja* är bekant för E främst på svenska (en aktivitet som idkas på svenska i skogen på stugan). Det finska verbet *rakentaa* <bygga> måste vara bekant för honom bl.a. från *Duplolekar* med M. Men substantivet *koja* har egentligen inte någon lämplig finsk motsvarighet, utan det används också på finska i den varietet av barn- och ungdomsspråk som talas i E:s tvåspråkiga språksamhälle (se E:s språkval med en icke-finskkunnig samtalspartner, avsnitt 6.2.2).

Kodväxlingen i exemplen 132 och 133 kan också vara strukturellt betingad (jfr Huss 1991: 106). Kodväxlingen *gissata ord* i exempel 133 är en verbfras som härstammar ur reglerna för spelet *Hangman*. Den motsvarande finska verbfrasen <arvata sanoja> torde vara bekant för E, eftersom han brukar spela spelet *Arvaa kuka?* <*Gissa vem?*> med M på finska. Ordet *sana* <ord> förekommer i materialet redan några dagar tidigare

(Intervju 1 med E: 14.5.96). Den direkta orsaken till kodväxlingen *gissata ord* är att S en kort stund tidigare har introducerat spelreglerna för E på svenska. Båda kodväxlingarna föregås av tvekljud (*m-mennään* och *uhm*), vilket signalerar att E söker ord inför en förestående kodväxling (tecken på medvetenhet om kodväxling).

Den kodväxling som framkallas av en klar situationsbundenhet med det språk som nyligen har använts, är allmän i materialet (för trigger-effekt se avsnitt 6.3.8). En annan faktor som gör ett visst ord lättare tillgängligt är att ordet oftare används på någotdera språket i E:s liv. Ett sådant ord är substantivet *barnstol* (se exempel 134). Substantivet *barnstol* är ett namn på ett föremål som tillhör E. Familjen använder ordet *barnstol* i bemärkelsen: 'E:s bilbarnstol'. Barnstolen har således en svensk referens i E:s vardag, och den finska ekvivalenten, som han antagligen känner till, saknar den (se Ohlstein & Blum-Kulka 1989). I detta hänseende liknar *barnstol* en underextension. Arnqvist (1993:49) antar att barnens underextensioner sker på grund av att barn lär sig ord i vissa miljöer och att ordens betydelse kopplas till dessa miljöer (se Clark 1983).

- 134) 4.4.96 4:9,25 Dgb  
 E Kun olin pieni ja mentiin mummulaan, niin istuin tuossa edessä *barnstolissa*.  
 <Då jag var liten och vi åkte till mormor satt jag där framme i barnstolen; fi:  
*lastenistuimessa*.>

Kopplingen mellan det svenska ordet *barnstol* och dess referent är tydlig i exempel 134. Enligt dagboksanteckningen uppstår kodväxlingen i exempel 134 i en situation där P och M före avresan till mormor talar på svenska om att de inte tar med den stora bilbarnstolen, utan att E nu kan sitta i baksätet på en sittkudde. Kodväxlingen har således också en direkt, situationell anknytning till tiden och platsen för interaktionen (setting).

Ett direkt samband med en diskussion som har förts mellan E och M på finska gör substantiven *makuupussi* och *leiri* mera tillgängliga än deras motsvarigheter på svenska, dvs. *sovsäck* resp. *läger* i exempel 135. E har med säkerhet de svenska begreppen och termerna, eftersom han i exemplet planerar deltagandet i ett läger som ordnas av hans svenska scoutkår. I sin iver efter diskussionen med M springer E till P och berättar för honom:

- 135) 12.5.97 5:10,24 Dgb  
 E ska på läger på sommaren. M har just konstaterat att man borde köpa en sovsäck åt E:  
 E→P Pappa, vi måste köpa en sån där *makuupussi* <*sovsäck*>; då ja' ska på den där *leiri*  
 <*läger*>.

Båda kodväxlingarna i exempel 135 är flaggade, dvs. de föregås av pronomenet *den där* (jfr *den där purjevene* i exempel 130). Pronomenet kan fungera som markör för en förestående kodväxling (jfr *ne regler* exempel 68 i avsnitt 6.2.3; *semmosen deg*, exempel 128 i avsnitt 6.3.5) eller vara ett tecken på ordsökning. Det är också som om E med pronomenen *sån där* och *den där* i exempel 135 skulle hänvisa till en tidigare diskussion med M på finska (pronomenen fungerar som en metaspråkligt använd kodväxlingsmarkör).

Ett intressant drag i E:s kodväxling är att det svenska pronomenet, som föregår E:s kodväxling till finska, står i genus utrum, även om den svenska ekvivalenten (t.ex. *läger*), som ligger bakom det kodväxlade finska substantivet (*leiri*), har genus neutrum. (Också: *jobbenissa, möteniin*, se Idiolektala drag, se avsnitt 6.3.14.)

En annan originalitet är att E, även om han uppenbart kodväxlar för att ordet är lättare tillgängligt, redan i sitt följande yttrande kan producera motsvarigheten till det kodväxlade ordet på basspråket (se exempel 136, *teräsmies* ~ *stålman*; se också exemplen 137 och 138). Detta framhäver kodväxlingens situationsbundenhet. Det tyder på att E:s kodväxling beror på andra faktorer (funktionella, konversationella, kommunikativa) än på hans bristande behärskning av lexikon. Detsamma bekräftas av Zentellas (1997) undersökning. Hennes informanter kände i 75 % av alla kodväxlingsfallen till ekvivalenten på basspråket. I bara 3 % av fallen uppgav barnen att de aldrig hade hört ordet i fråga.

Förekomsten av ett visst ord i E:s kodväxling kan förankras i den omedelbara kontexten. I exempel 136 är det en svensk film (Lasse Åberg som *Stålman*), som E tidigare har sett på teven:

- 136) 24.4.96 4:10,7 Dgb  
 E erinrar sig vad han har sett på teven och berättar:  
 E1 Minä jaksoin nostaa sen, minä olin Teräsmies. <Jag orkade lyfta den, jag var Stålman.>  
 E2 *Flyg dumma* Teräsm- *stålman flyg'*, ((trallar som i filmen och i den bekanta barnramsan *Flyg fula fluga flyg.-*))  
 E3 Miksi se sanoi siinä filmissä että *Flyg, Stålman, flyg?*  
 <Varför sade han i den där filmen att *Flyg, Stålman, flyg?*>

Ramsan i E:s yttrande E1 ges som den också enligt E:s kodväxlingsmönster (se 6.3.2 ovan) ska återges: på originalspråket svenska. Kodväxlingen *teräsm-* i yttrande E1 uppstår p.g.a. att detta finska ord för tillfället är närmast och lättast tillgängligt i hans närminne (i hans tidigare yttrande E1). *Teräsm-*, som förekommer mitt i E:s svenska yttrande, är egentligen en lapsus, som E snabbt korrigerar till *stålman*.

Korrigeringen i exempel 136 sker medan E håller på att uttala det finska ordet *teräsmies*. Materialet innehåller flera exempel på dylika blixtnabba självrättelser av E:s kodväxlingar, t.ex. *Minä vain sk-pelleilin* <Jag bara sk- *pelleilin* = skojade> och *Minä haluu ite ottaa tuon mun håvi-haavin* <Jag vill själv ta den där min håvi-haavin> (8.6.97; 5;11,19) (jfr *Jag ska bara hämta haven*, ←*haavi* + *håven*, 3.7.95; 4:0,14). (Om barnens självrättelser se Wood 1999: 149.)

Dessa självrättelser visar att båda språken hela tiden är aktiverade hos E. Singleton (2006) påpekar att det enligt undersökningar finns evidens om en mycket hög grad av dynamiskt samspel mellan en tvåspråkig människas mentala lexikon i de två språken (se också avsnitt 5.3.1). Av mina exempel framgår att även ett barn (E i cirka sexårsåldern) självt kontrollerar sitt språkval. Detta är ett starkt bevis för hur den personorienterade språkvalsmodellen fungerar i fas 2: att den tvåspråkiga talaren själv bestämmer om tidpunkten, arten och mängden av sin kodväxling (se avsnitt 5.3.1).

I vissa fall (se exempel 137) kodväxlar E p.g.a. att ordet momentant erbjuds honom av hans samtalspartner. Han kodväxlar men förefaller att efter en stund bli varse sin kodväxling. I exempel 137 kodväxlar han först två gånger till svenska med substantivet *villan* (= ett finlandssvenskt uttryck för *stugan*) i sin kommunikation med M. Orsaken till användningen av substantivet *villan* är momentant situationell, att P och M samtidigt talar om *Villan* på svenska (jfr med benämningarna *Klubben*, *Tanten* och *Parken*). Det

är inte uteslutet att E själv lägger märke till sin rikliga kodväxling i sin kommunikation med M, eftersom han i sitt tredje yttrande till M (E3) använder den finska adekvata ekvivalenten *saareen* (ett vard. och lokalt uttryck för *till stugan*):

- 137) 17.3.96 4:8,29 Dgb  
 M Haluatko aurinkolasit? <Vill du ha solglasögonen?>  
 E1→M En .. sitten *villanissa* <Nej, sedan på villan.>  
 /---/ ((P talar om villan))  
 E2→M Onko pitkä matka meidän *villaniin*? <Är det lång väg till vår villa?>  
 ((i följande mening)):  
 E3→M Sitten mennään tuonne *saareen*. <Sedan åker vi till den där/dit till villan = stugan.>

Det finska uttrycket *saareen* föregås av flaggningen *tuonne* <dit till/till den där> (jfr exemplen 134 och 135). Detta antyder att E tvekar inför sin kodväxling. Substantivet *villan* är av allt att döma lättare tillgängligt i talsituationen, eftersom uttrycket *saareen* föranleder en kort ordsökning. En bakgrundsfaktor till användningen av det svenska substantivet *villan* kan slutligen vara att 'villan', dvs. sommarstugan, som begrepp är mera svenskt än finskt för E (jfr *villaavslutning* i exempel 110, avsnitt 6.3.4).

E:s kodväxling på ordnivån händer således ofta till följd av att ordet i fråga för tillfället är mentalt eller situationellt mera tillgängligt och framträdande för honom. Detta kan som kodväxlingsorsak beskrivas som en psykolingvistiskt kontextuell triggereffekt. I exempel 138 har E en lucka (antingen momentan eller bestående) i båda språkens lexikon. Han använder först en inomspråklig ersättande kommunikationsstrategi, pronomenet *tuo* <det där> i kasus partitiv *tuota* (exempel 138; jfr med det tidigare uttrycket; *noita första maj -tavaroita*, se exempel 119).

- 138) 5.8.95 4:1,15 Dgb  
 E Minä haluan *tuota*! ((pekar på flingorna))  
 <Jag vill ha det där!>  
 M Murojako? <Menar du flingor?>  
 E→P Ja' vill ha *muroja*. [muro(t) + ja (pl. partitiv, objektskasus)]  
 P Var så god!

Kodväxlingen i exempel 138 kan bero på att E helt enkelt upprepar det ord som är närmast i hans kortminne, det som han hör i M:s föregående yttrande (materialet innehåller flera exempel på liknande typ av kodväxling). Det är också möjligt att både det finska substantivet *muroja* och det svenska *flingor* är obekanta för E. Då han får

substantivet *muroja* <flingor> av M, använder han det i sin kommunikation med P. Med andra ord använder han det lexikala verktyget som för tillfället underlättar hans kommunikation med P. P:s reaktion. *Var så god!* visar att budskapet når fram (P betar sig receptivt tvåspråkigt; se beskrivningen av familjens språkstrategi i avsnitt 3.2).

### 6.3.7 Använder ett ord av fonologiska, semantiska eller syntaktiska skäl

En typ av E:s kodväxling kan föränledas av att det kodväxlade ordet är lättare att uttala på språk *a* än på språk *α*. I exempel 139 är det fråga om det finska ordet *patja* och det svenska ordet *madrass*:

139) 9.7.95 4:0,20 Dgb  
 E ska lägga sig på stugan:  
 E Jag vill ha lilla *patjan* <*madrassen*> .

Orsaken till att E föredrar det finska ordet *patja* framom det svenska *madrass* kan vara att han p.g.a. sitt R-fel, som han har kvar i denna ålder (ett skorrande "tyskt", nästan laryngalt /R/, se avsnitt 6.1.3), vill undvika konsonantkombinationen /dr/, där /d/ uttalas alveolart och /r/ som en (supra)dental tremulant, vilket E inte ännu kan producera.

Också enligt Pettersson (1982: 103) är konsonantkombinationerna det verkliga kruset för svenska barn åren före skolan. Enligt honom gör också enspråkiga svenska barn uttalsfel även på vanliga ord, men flest fel på ovanliga konsonantkombinationer. Konsonantkombinationen /dr/ förekommer mycket sällan i finskan.

I följande exempel (nr 140) använder E det finska substantivet *uusinta* i stället för det svenska *repris*. Eventuellt vill E undvika denna konsonantkombinationen *-pr* i substantivet *repris* p.g.a. sin individuella uttalsvariant av /R/ (för beskrivningen av fonemen se t.ex. Kuronen & Leinonen 2001).

140) 28.9.97 6:3,9 Dgb  
 Om ett teveprogram:  
 E→S Är det *uusinta* på den här gången? Fia? <*repris*>



Det finska ordet *uusinta* <ung. "nyvisning"> i exempel 140 är dessutom genomskinligare och lättare att komma ihåg än svenskans främmande ord *repris*. I exempel 141 föredrar E däremot det svenska verbet *heja* framom det finska verbet *kannustan*. Orsaken torde vara att *heja* är kortare, talspråkligare och genomskinligare än det finska verbet:

- 141) 11.5.97 5:10,22 Dgb  
 Under en ishockeymatch:  
 E→M Jos ei oo Suomi mukana niin minä *hejaan* [heijaan] Ruotsia. <*kannustan*>  
 <Om Finland inte är med så *hejar* jag på Sverige.>

I några fall kan man finna orsaken till E:s kodväxling hos finskans och svenskans olika ordbildningssätt. I exempel 142 bildar E ett svenskt substantivavlett verb *skottkärria* (jfr analogin med t.ex. verben *stavgå* och *atombomba*). Även om *skottkärria* inte är ett lexikaliserat verb i svenskan, är det mera gångbart än vad ett motsvarande, finskt substantivavlett verb, *kottikärry/-tä, -ttää*, vore:

- 142) 8.9.96 5:2,22 Dgb  
 E Pappa *skottkärriaa* tuolla ulkona. <Pappa *skottkärria* där ute.>

På finska är det ekvivalenta uttrycket i exempel 142: *tekee töitä kottikärryillä/työntää kottikärryjä* <arbetar med skottkärria/skjuter en skottkärria> eller: *vie/kuljettaa kottikärryillä* + objekt <forslar med skottkärria + obj.>. Den finska konstruktionen är alltså längre, otympligare och syntaktiskt mera krävande än den motsvarande svenska.

Skillnaden i finskans och svenskans syntax är en uppenbar orsak till E:s kodväxling också i exempel 143. Den finska konstruktionen är syntaktiskt mera invecklad än den svenska. Den kräver av talaren en annan planering av utsagan redan från början. Om den finska meningen inleds med personpronomenets subjektsform *minä* <jag>, vilket E gör i yttrande E2, ska man använda det finska verbet *katkaista*, vars främsta betydelse är transitivt kausativ → *Minä katkaisin jalkani*. <Jag (själv) bröt (av) mitt ben>. I exemplet nedan reagerar E själv under sin språkprocessning på att han håller på att säga fel på finska och formulerar om sitt yttrande E2 så att det följer finskans grammatiska och syntaktiska struktur:

- 143) 20.4.96 4:4,1 Dgb  
 E leker och hoppar på ett ben, ropar:  
 E1→M *Jag bröt mitt ben.*  
 M Mitä? <Vad?>  
 E2 Minä *poikin*= ((avbryter, märker att det inte heter så på finska)).  
 = multa meni jalka poikki. <Jag bröt mitt ben. Ung.: "På mig gick av ett ben.">.

Då M reagerar på E:s inadekvata språkval i exempel 143, ersätter E först verbet *bryta* med en nybildning: *\*poikin* <ung. *\*jag av-ade* eller *\*av-hade*>. Han märker att han säger fel och kommer med en blixtnabb rättelse, vilket visar att han behärskar den svåra finska meningsbyggnaden i: *multa* (pro *minulta*) *meni jalka poikki*. Den svenska konstruktionen *bryta ben* förekommer i formen *brytiny benen* <brutit benet> redan ett halvt år tidigare (10.5.95; 3:10,22) i E:s finska. Då kan han inte ännu ge finsk ekvivalent till konstruktionen utan förklarar med en parafrastisk omskrivning, att man då <har ont i benet>. E:s korrigerigering av det finska yttrandet (E2 i exempel 143) visar att han kontrollerar sitt språkbruk medan han talar.

E:s kodväxling ser ut att ibland ske utgående från att han prioriterar ett ord på det språk där ordet har en semantiskt mera specificerad betydelse. I exempel 144 prioriterar E ett svenskt verb, *skära*, i stället för det motsvarande finska *leikata*. I detta exempel behöver E ett verb med betydelsen 'skära (sig) med ngt vasst'. I grundbetydelsen hos det finska verbet *leikata* ingår inte betydelsen 'skära sig med ngt vasst t.ex. i fingret'. *Leikata* används med hänvisning till 'leikata' <klippa> i allmänhet. Verbet *viiltää* <snitta> ger samma intryck som *skära*, men *viiltää* är relativt ovanligt i finskan, varför E kanske inte har det:

- 144) 29.4.96 4:10,10 Dgb  
 E har fått ett litet sår på fingret:  
 E Kato mulla on haava. Tuo paperi *skäras*i tähän. ((visar på fingret))  
 <Titta jag har ett sår. Det där papperet *skar* i det här.>

Substantivet *haava* <sår>, dvs. förklaringen till hur E skär sig, ingår i E:s första yttrande i exempel 144. Därför skulle också det finska verbet *leikata* i och för sig ange betydelsen 'leikkasi haavan'. E föredrar dock verbet *skära* som har en mera exakt betydelse.

Följande kodväxling (exempel 145) är intressant både ur syntaktisk och ur semantisk synvinkel. Syntaxen i E:s yttrande: *muuten me voidaan blandata*, är enklare än vad den skulle vara, om E yttrade sig utan kodväxling på finska (se diskussionen nedan). Kodväxlingen med verbet *blanda+ta* kan uppfattas som semantiskt precisare än det motsvarande finska verbet *sekoittaa*, som är tänkbart i sammanhanget:

- 145) 2.5.96 4:10,13 Dgb  
 Diskussionen gäller nya plastmuggar som M och E har köpt:  
 M→E Ostetaanko A:lle ja B:llekin ((E:s finska kusiner)) samanlaiset?  
 <Ska vi köpa också åt A och B likadana?>  
 E Joo, mut eriväriset, muuten me voidaan *blandata*.  
 <Jå, men i olika färger ... annars kan vi blanda.>  
 M Joo, ne *voi mennä sekaisin*.  
 <Jå de kan bli (samman)blandade.>

I ovanstående exempel används *blandata* i bemärkelsen 'blanda samman, blanda ihop'; 'förväxla' (SvOB 1986: 379), vilket motsvarar *sekoittaa*, *mennä sekaisin* på finska (Iso RSSK 1982, del 1: 264). *Sekoittaa* i bemärkelsen 'mennä sekaisin' är inte verbets grundbetydelse, den anges som femte bland verbets användningsområden på finska (*Suomen kielen perussanakirja* 1994). *Blandata* förekommer i vardagliga, talspråkliga uttryck i finskan, t.ex. i bemärkelsen 'blanda drycker' (→ koll. "*lantrata*").

Om den språkliga realisationen av tanken 'förväxla' uttrycks på finska med hjälp av verbuttrycket *mennä sekaisin* (exempel 145) skulle det förutsätta en annan planering av yttrandet och en syntaktisk finsk konstruktion med pronomenet *ne* <de> som objekt: *Muuten me voidaan* (pro: *voimme*) *sekoittaa ne*, eller alternativt med pronomenet *ne* som subjekt: *Muuten ne voivat sekoittua (meiltä)*. *Muuten ne voivat mennä meiltä sekaisin*. Denna sista lösning är idiomatisk, men kräver av talaren en gedigen behärskning av finskans syntax (jfr E:s ålder 4:10,13).

Tanken i exempel 145 kan alltså uttryckas lättare med det svenska verbet *blanda*, som förfinskas med den produktiva finska avledningsändelsen *-ta*. Ändelsen *-ta*, *-tä* används bl.a. till att bilda verb av främmande verbstam (jfr: *skannata*, *printata*, *tsempata*, *meikata*, *surfata* osv.). I det skedet E har inlett sin utsaga i exempel 145 med subjektet *me* <vi>, är det enklare och lättare för honom att fullborda meningen genom att använda

kodväxlingen *blandata* än de ovan nämnda finska konstruktionerna. Visserligen är inte heller kodväxlingen med verbet *blanda* utan objekt helt korrekt använd på svenska, men den fungerar bättre än det finska motsvarande verbet *sekoittaa* skulle göra. *Sekoittaa* kan uppfattas som ett transitivt verb som avser en avsiktlig handling.

I materialet ingår exempel på E:s kodväxling som föranleds av att det finns skillnader mellan de semantiska komponenterna hos de finska och de svenska orden. Pettersson (1982: 107) påpekar att semantiken är mycket mera svårbemästrad än grammatiken. Inlärningen av förhållandena mellan under- och överbegrepp i begreppshierarkier tar tid. Om en fyraåring vet vad ett *fikon* är, har han sett ett fikon, hävdar Pettersson. Med det menar han att frukten *fikon* då har en konkret referent i barnets minne.

E:s kodväxling som framkallas av semantiska skillnader mellan finskan och svenskan orsakas bl.a. av tvärspråklig övergeneralisering av betydelseerna hos de svenska och finska orden. I exempel 146 överför E grundbetydelsen hos substantivet *ben* i sin finska. Han talar felaktigt om *luu* <ben, benstoff> då han avser 'kycklingben' <*kanan koipi*>. På motsvarande sätt använder han det svenska ordet *skal* i bemärkelsen 'kuori' pro: 'nahka'.

- 146) 13.5.96 4:10,24      Dgb  
 E äter broilerben med M:  
 E      Haluan syödä tuon *luun* jossa on *skal* <Jag vill äta det där benet som har skal på.>  
 M      Tuon nahkanko? <Det där skinnet?>  
 E      Ei kun *skal*! <Nej, utan ska1>  
 M      Siis *kuoren*, broilerin päällä sitä sanotaan *nahkaksi*  
          <Alltså skalet, på broilern kallas det skinnet.>

I exempel 146 är det fråga om en tvärspråklig övergeneralisering av betydelseerna hos de svenska orden *ben* och *skal*. Dessa substantiv täcker ett mera omfattande betydelsefält än deras finska motsvarigheter: *ben*= *luu*, *jalka*, *ruoto*, (*kanan*)*koipi*, *sääri*; *lahje*, *housun puntti* <byxben>. *Skal* kan betyda både *kuori* och *nahka*. (Se Platzack 1982.)

Förutom i exempel 146 kodväxlar E ordet *ben* ytterligare 3 gånger in i sina finska yttranden (exemplen 147, 148, 149). *Ben* har många motsvarigheter på finska. För att man ska kunna använda de finska motsvarigheterna rätt krävs mera avancerade

semantiska kunskaper och en bredare behärskning av förhållandena mellan tvärspråkliga hyperonymer och hyponymer (E i cirka femårsåldern). I exempel 147 använder E *byxben* i stället för det finska *lahkeet* (sg. *lahje*) och i exempel 148 förekommer *ben* i betydelsen 'fiskben', på finska (*kalan*)*ruoto*:

- 147) 30.3.96 4: 9,11 nr 31 Palmsöndagen 2  
 E gungar i sin babygunga; byxbenen åker upp:  
 E ähähähh xxx minun *byxbenet* <ähähäh ähh xxx mina byxben+et = finsk plur.ändelse -et>

Uttrycket *minun byxbenet* i exempel 147 är avsett som en finsk pluralform, inte som bestämd form singularis av substantivet *ben*. Motsvarande finska ekvivalent skulle också stå i pluralis: *housun lahkeet* (ung. 'ett par byxben'). Också i exempel 148 anpassas substantivet *ben* till finskans morfologi (finskans objektskasus, kasus partitiv) *beniä*:

- 148) 17.3.96 4:7,29 Dgb  
 E Äiti haluun lisää *beniä* (('broilerin koipi'))  
 <Mamma jag vill ha mera *ben+i+ä* 'kycklingben'> (= foge -i + kasus partitiv)

I exempel 149 används ordet *ben* i bemärkelsen 'fiskben'. Kodväxlingen är inte anpassad till finskans kasusböjning, men fördelen med den oböjda svenska formen är att den kan uppfattas som pluralis på svenska. Den "rätta" böjningsformen av ordet *ben* skulle enligt det finska kasussystemet i exempel 149 vara otymplig: *benejä* (jfr: *ruotoja*):

- 149) 9.1.98 6:6,22 Dgb  
 E Oletko ottanu' pois – onko siinä *ben* – siinä? (('kalan ruoto'))  
 <Har du tagit bort – finns det där *ben*, där?> (('fiskben'))

Pauserna i E:s yttrande i exempel 149 tyder på ordsökning. Detsamma signaleras också av adverbiallet *siinä* <i den = i fisken; där>.

### 6.3.8 Använder ett visst språk till följd av triggereffekt

Med 'triggereffekt' (begreppet från Clyne 1987: 744) förstås i dess enklaste form att den tvåspråkiga människan av någon orsak fortsätter att tala det senast använda språket (se också avsnitt 5.3.1). I min undersökning betyder *trigger* en lingvistisk (anteciperande

eller anaforisk) effekt: en situationsrelaterad språklig effekt (samtidig användning av det andra språket) eller en psykolingvistisk effekt (med en mental, emotiv anknytning till det andra språket), som får E att kodväxla från sitt språk *La* till språk *La*.

En situationsrelaterad, språklig triggereffekt är t.ex. någon yttre språklig faktor kring talsituationen som framkallar kodväxlingen. I exempel 150 framkallas kodväxlingen *veedäri* av den situationella språkliga triggern att svenskan samtidigt hörs på teven:

150) 22.11.95      4:5,3      Dgb  
                   E tittar på Sveriges teve, ropar till M:  
 E               Nyt tulee *veedäri*. Tulek'sä kattomaan *Väder*?  
                   <Nu kommer veedäri. Kommer du o ser på *Väder*?>

E använder substantivet *väder* i sin kodväxling först i en förfinskad form *veedäri*, dvs. han anpassar det svenska ordet både morfologiskt och fonologiskt till finskan genom att foga finskans slutvokal *-i* vid ordslutet. Detta är ett ofta använt sätt att förfinska främmande substantiv i finskan (t.ex. *poliisi*, *parkki*, *kiikari*, *meloni*), men inte ett typiskt förfinskningsätt av svenska substantiv i E:s kodväxling. E använder de svenska inslagen mycket utan morfologisk och fonologisk anpassning i basspråket finska (se dock bl.a. exempel 147 *minun* <mina> *byxbenet*, exempel 148 *beniä*; jfr också *morot* och *kammi* i exempel 157).

En total morfologisk och fonologisk anpassning av svenskans substantiv är inte det mest typiska kodväxlingsmönstret för E. Det är som om han i exempel 150 med den för honom ovanliga och överdrivet förfinskade formen *veedäri* skulle vilja förmedla en extra kommunikativ, t.o.m. en humoristisk effekt. Han upprepar ju ordet *väder* en gång till i den svenska grundformen, som för att visa att han vet att ordet är svenskt och hur det lyder på svenska. Hela hans kodväxling framkallas av en situationell språklig effekt, att den svenska väderleksprognosen, som E samtidigt ser på, heter *Väder*. Kodväxlingen består av ett namn på en konkret referent (flera exempel på denna företeelse nedan, bl.a. *Snövit*, *Muminmamas väska*, *Muskelapan*). På skalan över kontinuumet för tvärspråkliga lexikala fenomen (se figur 3), placerar dessa ord sig närmare till inlånade egennamn än till kodväxling.

Anpassningen av svenska ord med hjälp av slutvokalen *-i* förekommer hos E speciellt vid s.k. snarlika motsvarigheter: *postiljoni*, *meloni*, *päroni*, samt vid vissa högfrekventa favoritord (E-ord), som *hinkki* och *syltti* (se avsnitt 6.3.14: Idiolektala drag). I detta hänseende skiljer E sig från Huss' (1991) sverigefinska informanter, av vilka nästan alla använder detta sätt att anpassa så gott som vilka svenska substantiv som helst till finskans fonotax, t.ex. *parkeringi* (ibid: 63); *papegoji(t)* (80); *pengarit* (88); *burki*, *lejoni* (90); *kepsi* (93); *pakeri* (*parkering*), *kari* <saltkar>, *sågi*, *telefoni*, *vakti*, *staketi* (97); *tuppi*, *kvasti*, *djungeli*, *fabriki*, *klocki*, *trummi* (111); samt adjektivet *friski* (101). Denna typ av kodväxling hos E är mera systematisk än i Huss' material (1991). E förefaller att ha en klarare uppfattning om hur ett finskt ord ser ut och hur det inte kan se ut, t.ex. formerna *pengarit* (dubbel pluralform av *pengar*) eller *klocki* av (*klocka*) förekommer inte i mitt material. Å andra sidan är E litet äldre än de flesta av Huss' informanter, speciellt i slutet av materialinsamlingen, 6–7 år. Det finns åldersmässiga skillnader i morfosyntaktisk utveckling hos tvåspråkiga barn (se avsnitten 4.1 och 4.2).

E:s kodväxling beror många gånger på flera faktorer. I exempel 151 framkallas kodväxlingen både av situationella och av språkliga triggerfaktorer. Den språkliga yttre faktorn som framkallar kodväxlingen till svenska är en svensk videokassett, som heter *Snövit*. I hyllan finns också en finsk videokassett, som heter *Lumikki* <Snövit>, vilken E först diskuterar med den tvåspråkiga flickan Lena (Le) på finska (E1, E2). Efter att E tar fram den svenska Snövitkassetten (E3), och Le uttalar namnet *Snövit* på svenska, kodväxlar E situationellt i sitt följande yttrande (E4) till svenska: *Titta!*:

- 151) 9.1.95 3:6, 21 nr 6: Ishockey 2, Hugo 2, Duplo, Snövit  
 Situation: E diskuterar videokassetten *Snövit* med Le, en tvåspråkig kamrat till S.  
 Närvarande: E, S, Le och (M). E ska välja ut en videokassett i hyllan:
- S→E Kato teatteria Emppu! <Titta på teatern Emppu!>  
 E1 En kato. Haluu kato, kattoo, kattoo *Lumikkia!*<Jag tittar inte. Vill titt-, tita titta på Snövit>  
 Le *Lumikki ja seitsemän kääpiötä?* <Snövit och de sju dvärgarna?>  
 E2 De' e på finska! ((hänvisar till den finska kassetten))  
 Le *Lumikki ja seitsemän kääpiötä, e de' de'?* <Snövit och de sju dvärgarna. e de' de'?>  
 E3→M Tämä on ruotsiksi. <Detta är på svenska>  
 M→E Niin <Ja>  
 Le Snövit.  
 E4 *Titta!*  
 [Le→S Du ska ha fem xxx ((en subepisod om ett bitema))  
 [S→Le xxx fem ((svarar Le enligt Följa John-principen))]  
 E5 De e den där – häxa.  
 Le Är de' häxa?

E6 Nej, drottning!  
 E7→M *Mikä tämä oli? Kuningatar?* <Vad var detta? Drottningen?>

Namnet på den svenska videokassetten fungerar i detta exempel som en språklig trigger till E:s kodväxling: *Titta!* För övrigt fungerar E enligt *Följa John*-principen (se exempel 20 avsnitt 6.2.1) och växlar till svenska (E5) genast han blir "smittad" av en annan tvåspråkig persons växling till svenska. Efter att Le uttalat *Snövit* i exempel 151 byts samtalets basspråk mellan E och Le till svenska (se E4). Alla de tre tvåspråkiga barnen uppträder därefter i svensk språkform i exempel 151, tills E i slutet av episoden på nytt växlar till finska för att diskutera bilden på kassettomslaget (E7) med M.

På motsvarande sätt fungerar i exempel 152 barnfilmens finska namn: *Muumipeikko ja pyrstötähti* <Mumintrollet och kometen> som trigger för E:s kodväxling: *toivottavasti* <förhoppningsvis> (s.k. anaforisk trigger). E:s kodväxling framkallar en kodväxling till finska på yttrandenivån också hos hans syster: *Onko meillä semmosta?* <Har vi en sådan?> Systemens kodväxling till finska leder i detta exempel inte till byte av basspråk mellan E och S, utan E återgår till svenska i sitt följande yttrande (E2):

152) 22.9.97 6:3,3 Dgb  
 E öppnar teven, söker efter en finsk barnfilm i Finlands teve kanal 2:  
 E1→S Nu kommer *Muumipeikko ja pyrstötähti, toivottavasti.*  
 <Nu kommer Mumintrollet och kometen, *förhoppningsvis.*>  
 S→E Onko meillä semmosta? <Har vi en sån där?>  
 E2 Wau! Just de' här . *Kakkonen* ((menar program 2 i FiTV))  
 <Wau! Just de' här . Tvåan.>

Med det andra finska ordet *Kakkonen* avser E den finska televisionens *Kanal 2*. *Kakkonen* är ett egennamn (jfr *Väder* i exempel 150), som har en konkret finsk referent, en finsk tevekanal och ett finskt barnprogram *Pikku Kakkonen* <Lilla Tvåan>. Därför använder E det finska namnet *Kakkonen*. I exempel 152 leder användningen av det finska ordet *Kakkonen* inte till anteciperande kodväxling, så som *Muskelapan* gör i exempel 155 nedan.

Som trigger för E:s kodväxling kan fungera också en mental association till en varelse eller en person (i exempel 153), som i verkligheten talar svenska med honom (indirekt påverkan av faktorn person). I exempel 153 växlar E (E1, E2) till svenska, då han talar



om brevet till tomten och dess innehåll (anteciperande triggereffekt, jfr med kodväxling för citat, 6.3.2 ovan). Den andra kodväxlingen uppstår, då E talar om tomtens språkkunskaper (E3). (Om anknytningen mellan språk och person se Clyne 1997: 308; om språkvalet i motsvarande situationer se avsnitt 6.2.1):

- 153) 15.10.95 4:3,26 Dgb  
 E1 *Skickataan sille brev että "E vill ha ett sånt hus där man kan ta bort sakerna".*  
 M Miksi kirjoitat ruotsiksi joulupukille? <Varför skriver du på svenska till jultomten?>  
 E2 Se pukki joka oli – *Den jultomten som var här i fjol kunde bara svenska.*

Trots den rikliga kodväxlingen i exempel 153 är basspråket i E:s kommunikation med M finska (morfologin härstammar från finskan; detta enligt kriterierna för definitionen av 'basspråk' i avsnitt 5.2). Till formen är E:s tredje yttrande en omtagning och omstrukturering av det finska yttrandet, dvs. E börjar om sitt yttrande på svenska för att klargöra budskapet i sin utsaga (jfr avsnitt 6.3.9; se McClure 1981).

Kodväxlingen i exempel 154 uppstår på liknande sätt som i exempel 153 ovan: som trigger för kodväxlingen *Muminmammans väska* fungerar en association till ett känt begrepp och ett konkret föremål: *Muminväskan*. I exempel 154 återberättar E sin dröm om *Mumin* på finska. Efter den parentetiska kodväxlingen till svenska: *Muminmammans väska*, fortsätter berättandet åter på finska:

- 154) 6.7.95 4: 0,27 nr 17, Stugan 2 Lunch 1  
 E Muumimamman [finskt uttal] . tuo . laukku oli *Muminmammans väska* [svenskt uttal]  
 <Muminmammans den där väskan var Muminmammans väska>

Kollokationen<sup>61</sup> *Muminmammans väska* har en konkret referent, som är personifierad som unikexemplaret *Muminväskan*. I exempel 154 söker E först efter det motsvarande finska uttrycket: *Muumimamman-... tuo.. -laukku*. Pronomenet *tuo* <den där> och pauseringen tyder på ordsökning. Antagligen fungerar det finska uttrycket *Muumimamman laukku* mera som en ordgrupp än som kollokation för E. Substantivet *väska* i betydelsen 'Väskan', dvs. 'E:s egen väska' är däremot ett av de oftast kodväxlade svenska orden i materialet, en underextension, ett namn på E:s egen sak, i stil med: *lockimuki, tücke, bälte* och *barnstolen*. I likhet med *Muminväskan* har dessa substantiv en egenamns-

<sup>61</sup> Med *kollokation* avser jag en fras el. ett ordpar som återkommer i samma form i olika sammanhang.

liknande, begränsad innebörd. På motsvarande sätt talar E om sin egen lilla miniryggsäck på svenska: "Missä minun *miniryggsäck* on?" (4.4.96; 4:9,15) <Var är min miniryggsäck?>

Enligt Arnqvist (1993: 48) har forskningen kring underextensioner inte kommit så långt främst därför att de är svåra att observera. Det är förståeligt, eftersom undergeneralisering sker till följd av att barn lär sig ord i vissa miljöer, och att ordens betydelse kopplas till dessa miljöer, konstaterar Clark (1983) (i materialet t.ex. mun *väska* <min väska>, minun *postpärm*). Den kontinuerliga kontakten med min informant har gett mig en möjlighet till en tät uppföljning av även de sällsynta dragen i hans språkval och kodväxling. Tack vare den intensiva materialinsamlingsmetoden har jag i min undersökning kunnat ta fasta på de idiolektala dragen i E:s bruk av två språk, såsom på hur han använder underextensioner i båda kontexterna.

Exempel 155 belyser en anteciperande lingvistisk triggereffekt (jfr Clyne 1987). Kodväxlingen *Han heter* sker på yttrandenivån och framkallas av seriefigurens svenska namn: *Muskelapan*:

- 155) 20.4.97 5:10,1           Dgb
- E1     Tuo pikku apina tuossa.. se on kaikkein paras kaikista, – se tulee superapinaksi joka /---/  
Näitkö sen apinan jolla oli tämmöinen tässä näin?=((visar med handen, att apan har en skärm på pannan)): <Den där lilla apan där . den är den allra bästa av alla, den blir en superapa som... ((finska))...Såg du den där apan som hade en sån här – här så här.> ((visar med handen att apan har en skärm på pannan)).
- E2     =*Han heter Muskelapan*.

Av exempel 155 framgår att E inte kodväxlar för att lappa över en lucka (*apa–apina*) i vokabulären. Han använder det finska substantivet *apina* tre gånger i sitt yttrande (E1), innan han använder det svenska ordet *Muskelapan* (E2). Han associerar sin berättelse till en konkret referent, *Muskelapan*, som samtidigt uppträder i den svenska teven på svenska. *Muskelapan* är således ett egennamn.

Till kodväxlingen i exempel 155 bidrar också en situationsrelaterad språklig triggereffekt. Den kodväxling som förekommer i exemplen 154 och 155 framkallas av en anteciperande lingvistisk triggereffekt. En lingvistisk trigger är oftast anaforisk, som i

exempel 156. Triggerordet är *Scooby Doo*, dvs. namnet på vakthunden i en teveserie, som E samtidigt följer med på svenska:

- 156) 20.4.97 5:10,1 Dgb  
 E sitter i köket och ser på ett barnprogram med svenskt ljud.  
 Närvarande E och M:  
 E Kato tää *början* <Titta på den här början>  
 M Mikä? <Vad?>  
 E Tää *alku*- *Scooby Doo*, se on yks *vakthund* som är rädd för *spöken* ...  
 <Den här *början*- *Scooby Doo*, de' e' en *vakthund* som är rädd för *spöken*>

Det som utlöser kodväxlingen (båda kodväxlingarna i exempel 156) är det samtidiga bruket av svenska i teveprogrammet (*början*→ *alku*). I följande exempel är det E:s eget bruk av svenska som leder till kodväxling i hans yttrande E2:

- 157) 17.4.96 4:9, 29 Dgb  
 E berättar om en händelse inom dagvården. Först på svenska till P:  
 E1→P När Titti skulle äta morot i dag så satte hon i misstag Annas kam i munnen. Då hade hon en morot i den här handen och Annas kam i den handen= ((visar))  
 ((E vänder sig till M och berättar ungefär samma innehåll på finska)):  
 E2→ =niin sillä oli kädessä *morot* ja *kammi*. En muista missä kädessä oli *morot* ja *kammi*.  
 <=>så hade hon i handen en morot och kammi. Ja' kommer inte ihåg i vilken hand hon hade morot och kammi>

Denna typ av kodväxling förefaller att ske nästan omedvetet. E:s berättelse flyter i exempel 157 trots att han, efter att ha bytt till basspråket finska, kodväxlar till svenska. Det är som om han inte själv lade märke till att han kodväxlar. Lanza (1992: 654) påpekar att fastän kodväxlingsförmågan förutsätter en underbyggd språkmedvetenhet, är inte heller vuxna tvåspråkiga alltid fullt medvetna om vilket språk de talar i en viss situation, eftersom de i huvudsak koncentrerar sig på sitt yttrandes kommunikativa inverkan (se även Romaine 1995). Också simultantolkare kan ibland fortsätta att tala det senast använda språket utan att de själva reagerar på det (enligt forskarens egen erfarenhet av utbildningen av tolkar).

Exempel 158 åskådliggör en specifik kodväxlingstyp i mitt material: E:s kodväxling till svenska då han återger något spännande som har hänt på svenska. Denna kodväxling uppstår i ett speciellt sinnestillstånd (jfr nedan avsnitt 6.3.14 Idiolektala drag).

Kodväxlingen är som tätast strax efter hemkomsten från dagvården och förskolan (se också exemplen 55 och 56 i avsnitt 6.2.3). Kodväxlingen uppstår hos E i situationer där han ivrigt berättar om något spännande som han har sett på teven. I samband med anteckning nr 158 har E:s sinnestillstånd speciellt noterats: han sitter ensam framför teven och ser på Mumin på svenska. Plötsligt springer han in till M och återberättar förskräckt händelseförloppet i det sedda:

- 158) 5.5.96 4:10, 16 Dgb
- E1 Tiedäksä *Stinky* teki niin että ... ((ett långt avsnitt på finska))  
<Vet du att Stinky gjorde så att ... > ((ivrigt, andfått))
- E2 ...että ne luuli että muumit on *flohdästar* ja ottivat kiinni ne ...  
<...att de trodde att mumin är flohdästar och tog fast dem...>  
((berättandet fortsätter på finska))
- E3 Ne *planterasi* semmosia (*frön?*) ja kellariin tuli *köttätare*, semmosia kasveja jotka syö lihaa. <De planterade sådana där (frön) och det kom i källaren köttätare ... sådana växter som äter kött ...> ((berättandet fortsätter ivrigt på finska))
- E4. = ja pani ne ... ((en lång tvekpaus, söker febrilt efter det finska ordet)) *vankilaan!*  
<=& satte dem ((---)) i fängelset!>

Talarens mentala tillstånd anses påverka kodväxlingens art och mängd (Grosjean 1982: 129). I mitt material är denna tendens påfallande i situationer som exemplen 157 och 158 ovan beskriver.

E:s kodväxling kan också utlösas av en mental eller en känslomässig anknytning till en konkret händelse, där språket i fråga hör hemma genom ritualartat språkbruk. I exempel 159 är det svenskarna som nation eller det svenska ishockeylaget *Tre Kronor* som fungerar som trigger för E:s bruk av svenska:

- 159) 12.5.97 5:10,22 Dgb
- E hör ett ishockeyresultat (i Finlands teve på finska) om att Sverige har vunnit sin match mot ett tredje land:
- E *Bra Sverige! Va' bra!*

Kodväxlingen i exempel 159 kan delvis tolkas som resultat av det starka sambandet som E har mellan språket och dess talare (E:s språkval enligt person, avsnitt 6.2.1). Till E:s yttrande i exempel 159 anknyts dessutom en viss emotiv laddning. Ett emotivt samband till referenten för E:s yttrande har också kodväxlingen i exempel 160. Kodväxlingen till svenska i M:s sällskap i exempel 160 är egentligen ett brott mot EPES-principen E/fi→M:

- 160) 27.3.96 4:8,8 Dgb  
 På morgonen, E och M. E klär på sig handskarna, säger:  
 E *Sköna o varma* ... ((en spontan kommentar om handskarna))

Orsaken till kodväxlingen *sköna o varma* kan vara att E automatiskt använder ett uttryck (en helfras) som dyker upp inom dagvården (situationell faktor), då barnen klär på sig sina varma handskar efter att dessa har legat på tork på värmeelementet (jfr exempel 126: *Tack gode Gud för maten!* och exemplet: *Dom är där! Dom är där!* (15.5.96; 4:10, 27)). En bidragande orsak kan vara att strukturen i det finska uttryck som motsvarar uttrycket *Sköna o varma!*, dvs: *Ihanan lämpimät* (adverb + adjektiv <härligt varma>) är syntaktiskt ett steg svårare att bemästra.

Också i exempel 161 sker E:s kodväxling p.g.a. en emotiv triggereffekt. Det råder ett starkt samband mellan E:s språkval svenska och P (EPES-baserat språkval med P). I exempel 161 är sambandet språk och person också affektivt laddat:

- 161) 24.4.96 4:10,5 Dgb  
 M Ootko mun kulta? <Är du min gullunge (mammans älskling)?>  
 E En oo sun kulta, vain isin poika, en sun enkä Fian kulta=  
 <Jag är inte din gullunge, bara pappas pojke, inte din eller Fias älskling=>  
 ((fortsätter utan paus, talar mera för sig själv än till M)):  
 =*pappas pojke, – bara dens som är roli' e jag . o pappa e roli'*!

Kodväxlingen i exempel 161 framkallas av ett känslomässigt band mellan E och P (en person som talar svenska). Fantini (1985) beskriver en liknande, affektiv kodväxling hos sin tvåspråkiga son, då samtalet berör ämnen som har ett starkt emotionellt värde för pojken. E:s kodväxling till svenska i exempel 161 förmedlar dessutom ett visst avståndstagande från M. I E:s kodväxling från M:s språk till P:s språk kan ses ett trots mot M och hennes språk i denna talsituation. I exempel 161 påbörjas E:s kodväxling av en fras som P ofta använder med honom: *pappas pojke*. Efter att E uttalat denna fras fortsätter han med att tala om P på svenska. I avsnitt 6.2.3 konstaterades att E:s språkval inte nämnvärt påverkas av funktionen inre språk. Inte heller påverkas hans kodväxling direkt av emotiva samtalsämnen. Man kan inte se att E prioriterar någotdera av sina språk för att uttrycka känslor (se avsnitt 6.2.3).

E:s kodväxling som anknyts till en emotiv triggereffekt har i regel sitt ursprung i en konkret situation, en person eller en föreställning om en person. Yttrandet uttalar han med en speciell röst, t.ex. på babyspråk: *Äiti, äiti, äiti!* och *mä-mä-mämmä!* (nr 1: 14.12.94; ca 3:6) eller med ett *Musse Pigg*-härmande uttal: *Vat'ka ja' titta?* <Var ska jag sitta?> vid matbordet (nr 17, Stugan 2, Lunch 1: 6.7.1995; ca 4:1). Vid emotivt språkbruk verkar kodväxlingens riktning inte vara väsentlig.

### 6.3.9 Förtydligar sin utsaga, förebygger eller förklarar ett missförstånd

En förtydligande kodväxling använder E i syfte att på språk  $\alpha$  precisera eller klargöra innehållet i en utsaga som han har uttryckt på språk  $a$ . Det enklaste sättet för en tvåspråkig person att förtydliga sin utsaga är att översätta yttrandet. Denna strategi med dithörande förklarande kodväxling använder E redan före sin treårsdag: E→ett litet svenskt barn: *Rikki – De' e sönder* (exempel 21, avsnitt 6.2.1: 10.5.94, i åldern 2:10,22).

Som det framgick av studien av E:s språkval i avsnitt 6.2.3 använder E båda språken inom dagvården och i klubben. I exempel 162 använder E en förtydligande kodväxling till finska i samtal med den tvåspråkiga flickan Anna, som han främst talar finska med i denna ålder:

162) 23.5.95 3:11,4            nr 15: Hos DM 2  
E→A    En pepparkaka – *se on kakkua* <– det är kaka.>

På liknande sätt innebär E:s kodväxling i exempel 163 en förtydligande förklaring. E:s kodväxling i exempel 163 sker först från basspråket finska (i M:s sällskap) till svenska (återgivning av en filmreplik). Därefter återgår E till basspråket finska i den deklarativa anföringssatsen: *Se tarkottaa, että* <Han menar att- ... ; Det betyder att- ... >. Själva ordförklaringen ger han åter på svenska. (Jfr också med förklaringen i exempel 158: *köttätäre semmosia kasveja jotka syö lihaa* <sådana växter som äter kött>).

163) 15.5.96 4:10, 25            Dgb  
E ser på en svensk film och refererar för M vad som sägs i filmen:  
E→M    "*Ja' går o tar en knut.*" – *Se tarkottaa, että: Ja' går o lägger mej.*"  
          <– Han menar att-.. eller: – Det betyder att-..>

E:s förtydligande är mera implicit i följande exempel (E2 = det sista yttrandet i slutet av exempel 164). Detta exempel är antecknat i en situation, där E först av misstag hänvisar med pronomenet *han* till en flicka. E:s fel beror på att det finska personliga pronomenet *hän* är könsneutralt:

- 164) 27.1.95 3:7,8 nr 8: Matdags, Kvällsmål 2  
 S→M Emmen kissannimi on *Nala* <Emmas katt heter Nala.>  
 M→S Onks' *sillä* uusi kissa? <Har hon en ny katt?>  
 S→M Uusi? Sillä ei oo koskaan ollu' kissaa. <En ny? Hon har aldrig haft en katt.>  
 P→S Är de' hennes leksak?  
 S Nej de' e en riktig.  
 P Har hon just fått den?  
 E1 Han har den där *Simba*. Han har *Simba*.  
 S Int' "HAN"!  
 M [Hon.  
 E2 [H-HON-NN! \**Emma on poika*\* ((skrattigt)) <\*Emma är en pojke.\*>

Av ovanstående episod framgår att då S rättar E, korrigerar E sitt fel genom att ropa ut samtidigt med M:s yttrande: *Hon-n-n!* Därefter följer den förklarande och förtydligande kodväxlingen *Emma on poika* <Emma är en pojke>. E:s skrattiga tonläge visar att kodväxlingen till finska sker i syfte att bagatellisera misstaget. Hans kodväxling har också som ändamål att skämtsamt signalera för de andra att han i verkligheten inte tror att Emma är en pojke. Om E yttrade utsagan <*Emma är en pojke*> på samtalets basspråk svenska, skulle det visa att han står fast vid att man ska använda pronomenet *han* om *Emma*, vilket skulle leda till ett fortsatt meningsutbyte med familjen.

E:s kodväxling \**Emma on poika!*\* i exempel 164 innebär ett avståndstagande från samtalets innehåll. Kodväxlingen fungerar som en parentes med vilken E ger uttryck för något utanför samtalets egentliga tema (jfr McClure 1981: 84). Samtidigt räknar han med att alla närvarande förstår finska: annars fungerar kodväxlingen inte på ett avsett sätt, som ett skämt, jfr: *Tack gode Gud!* (i exempel 126 ovan) och *Se on roisto!* <De' e' en skurk!>(i exempel 64, avsnitt 6.2.4).

Materialet innehåller några exempel på att E kodväxlar för ett faktiskt kommunikativt behov. I exempel 165 har E:s kodväxling till svenska (E2) en klagörande funktion:

- 165) 27.7.95 4:1,8 Dgb  
 E springer in i stugan och berättar för M att Ans (den sverigesvenska kusinen) har bett honom att hämta någonting, men M förstår genast inte vad det är:  
 E1 Äiti, missä on ne minun xxx *tii shörts* <Mamma var är de där mina *tii shörts*>  
 M ?? ((M tittar förundrande på E))  
 E2 *Mamma, var e min (vahe-na-na) tii -shorts?* ((förtydligar på svenska?))  
 M Mitä? <Vad?>  
 E3 Ans sanoi, että minun pitää panna päälle (*vahenane*) *tii shörts* ((fi+eng.))  
 <Ans sa att ja' ska klä på mig (*vahenane*) *tii shörts*.>  
 M ??? – Ahaa! – *T-shirt!*

I exempel 165 tilltalar E sin mor på finska som vanligt (E1), men då M inte förstår allt, växlar han till svenska (E2). Olyckligtvis förstår M inte heller E:s förtydligande kodväxling till svenska (E2). Då förklarar E i sitt tredje yttrande (E3) på finska att den sverigesvenska kusinen Ans har bett honom att klä på sig något som M uppfattar som ”*tii-shörts*”. Då förstår M att E menar det engelska ordet *T-shirt*.

Avbrottet i kommunikationen mellan E och M i exempel 165 beror på minst tre missuppfattningar: 1) att E inte själv förstår det engelska ordet *T-shirt*; 2) att M inte förstår, att E använder ett engelskt ord och 3) att E eventuellt sammanblandar *T-shirt* med substantivet *shorts*. Enligt dagboken frågar E nämligen samma dag (Dgb 27.7.95) M, vad *raidalliset shortsit* <randiga shorts> heter på svenska. Att E är osäker på det engelska ordet *T-shirt* framgår av hans tvekljud, som har transkriberats som "*vahenane*" (eventuellt: *Vad heter de nu?* eller *Vad är de nu?*). Dessa uttryck förekommer som ordsökningsmarkörer i några andra exempel i materialet. E:s kodväxling är alltså medveten.

E använder förtydligande kodväxling också för att klara sig ur vissa semantiska kommunikationssvårigheter. I exempel 166 består svårigheten av att det finska ordet *puu* har fyra svenska motsvarigheter: 1) 'träd'; 2) 'trä' 3) 'virke' och 4) 'ved', som avses i exempel 166 (jfr diskussionen om ordet *ben* ovan i samband med exemplen 147–150).

- 166) 11.7.95 4:0,22 nr 18: Stugan 3, Frukost 2  
 Situation: E kommer in bärande brännved. Båda föräldrarna närvarande.  
 E1→M Haluun puu – ... äiti mull on taas tääl'- .. täällä puita  
 <Jag vill ve – ... mamma jag har igen hä.. här ved>  
 M hmm . Minkälaisia puita? <hmm. Vad för "*puita*">  
 E2 xxx *ve*- näitä- ... <ve – de här- ...> ((visar))  
 E3→P Pappa! Ja' har hämta' ved – veden hit i den här korgen.  
 De' e ved. VED!



I exempel 166 använder E först den plurala formen *puita* helt riktigt i betydelsen 'polttopuu', 'hellapuu' <ved>. Då M, som inte ser vad E kommer med, ber honom precisera sitt yttrande, tänker E först klargöra begreppet 'puu' med det svenska ordet *ved*. Han blir osäker, avbryter (E2) mitt i ordet *ve-*, använder i stället det finska pronomenet *näitä* <de här> och visar samtidigt vad han har i famnen. Sitt nästa yttrande (E3) riktar han till P och förklarar på svenska att han har hämtat *ved*.

E:s möjlighet att kommunicera parallellt med sina föräldrar på finska och på svenska löser hans kommunikationsproblem i exempel 166. I båda föräldrarnas närvaro byter han samtidigt med språk också adressat på yttrandenivån. Han behöver inte avvika från sin språkvalspraxis E/fi→M, inte heller kodväxla till svenska inom sin kommunikation med M. Han vet att M förstår hans överdrivet tydliga förklaring på svenska: *De' e' ved. VED*, på fi: *polttopuita* <brännved>.

Också i exempel 167 har E:s kodväxling en starkt klargörande funktion: E opponerar sig mot vad M säger. Incidenten sker under ett samtal med gammelmoster Ia, med vilken både E och M alltid talar svenska. E använder först svenska i sitt svar till M (E1) enligt *Följa John*-principen, eller för att beakta den enspråkiga samtalspartnerns närvaro (se avsnitt 6.2.1). För att ytterligare hävda sig mot M, växlar E i sitt andra yttrande (E2) tillbaka till finska. Denna kodväxling till finska fungerar som personspecificering E/fi→M i ett samtal som annars pågår på svenska (jfr exemplen 17 och 20 i avsnitt 6.2.1).

- 167) 30.3.96 4:8,11 nr 31: Palmsöndagen 2  
 M→Ia Han låtsas o sitta i den här babygungan o så fastnar han här då han e' för tjock. ((lyfter upp E ur gungan))  
 E1→M *N- ä- ä! Ja' e int' för tjock!*  
 Ia→E Du börjar bli för stor för gungan kanske?  
 E2→Ia/M:  
*E-en oo! Kun, kun minä olin pikku vauva, sillon oli kans näin.* ((visar hur trångt det var i gungan)).<N-nej, jag är inte! När, när jag var en liten baby, då var det också så här.>

E:s första yttrande (E1) i exempel 167 innebär en avvikelse från hans språkvalsmönster med M. (Avvikelsen sker visserligen i enlighet med familjens språkvalspraxis, att man talar svenska med enspråkigt svenska personer; se avsnitt 3.2). I sitt andra yttrande (E2)

återgår E till finska då han fortsätter att argumentera mot både M och Ia. Det är allmänt känt att kodväxlingen ökar då talaren är i en stark sinnesstämning. Bland annat Zentellas informanter uppger att de kodväxlar mycket, när "they are going mad" (Zentella 1997; jfr avsnitt 6.3.14).

### 6.3.10 Skapar en särskild kommunikationseffekt: roar, retar, beordrar, befäller

Det första exemplet på att E använder kodväxling för att skapa en speciell, humoristisk kommunikationseffekt (se exempel 168) härstammar från en situation där E, S och M besöker en restaurang. En clown, som jobbar där, ger alla en haklapp i plast. Clownen är tvåspråkig, han uttalar sig turvis på finska och på svenska, då han rör sig bland restauranggästerna. E kommenterar M:s haklapp på svenska:

168) 17.5.95      3:10,29      Dgb  
E→clownen    *Mamma är en Klått-Fia!*

E:s kodväxling signalerar att han vill skoja och retas med M. Själva kodväxlingen och att han talar om *mamma* i 3.p.sg. på svenska, vilket han undviker i sin kommunikation mellan fyra ögon med M (för detta se exemplen 75 och 76, avsnitt 6.3.1 Specificerar samtalspartnern) signalerar, att han inte menar allvar med sitt yttrande. Motsvarande finska yttrande, uttryckt i 2.p.sg. och riktat till M: *Äiti, sinä olet Sotta-Pytty*, skulle uppfattas som alltför rättframt och oartigt. Benämningen *Klått-Fia* är en vanlig fras, och i exempel 168 fungerar den eventuellt som lingvistisk trigger för att en anteciperande kodväxling uppstår (jfr *Muskelapan* i exempel 162, avsnitt 6.3.8).

E:s sätt att använda kodväxling för humoristiska ändamål blir mera sofistikerat med åren. I exempel 169 leker E med uttalet och sluttrimmen för att roa sig själv, men också för att retas med sin mamma *Raija*:

169) 9.5.96    4:10, 11      Dgb  
E sjunger signaturmelodin ur filmen *Lejonkungen* med egna ord:  
E→M    Mitt i natten, i stora djungeln där kommer *Raijona!* [å] ((dialektal bestämd form pluralis))  
Mitt i natten, i stora djungeln där kommer *leijona* [å] <lejonen>.

Språkleken i exemplet ovan skapas av att *Raijona* och *lejona* rimmar med varandra. De kan också uppfattas som dialektala böjningsformer i bestämd form pluralis enligt böjningsmönstret: *Raija*, *-orna*, i analogi med *lejo(r)na*. *Lejona* kan enligt denna analogibildning i E:s ramsa uppfattas som en dialektal svensk pluralform och som en tvärspråklig homofon till det finska substantivet *leijona*. (Jfr Huss 1991: 60.)

Också i exempel 170 har E:s kodväxling en speciell kommunikativ effekt. E kodväxlar för att skämta och gyckla:

- 170) 9.5.97 4:10,11 Dgb  
 M berättar hur det var i skolan då hon var liten:  
 M→E ... eikä me uskallettu puhua opettajalle niin kuin te nyt.  
 < ... och vi tordes inte prata med läraren som ni nu gör.>  
 E→M *Hahaha! Ni var alla fegisar, hahaha, fegisar!*

Kodväxlingen i exempel 170 består av en nidramsa för barn. Kodväxlingen sker på yttrandenivån som också i exemplen 167 och 178. Bakom kodväxlingen i exempel 170 finns en del psykosociala faktorer. E har lärt sig ramsan genom sin svenska barnkultur och använt den på svenska. I detta hänseende visar han prov på behärsknigen av pragmatiskt interaktionellt beteende på svenska (se Oksaar 1997: 30–31 och avsnitt 1.2).

E:s kodväxling i exempel 170 kan studeras också ur den infallsvinkel som kodväxlingen i sig ger E:s yttrande. Eftersom E uttalar ramsan på svenska i M:s sällskap, har kodväxlingen en liknande konversationell funktion som i några tidigare exempel, bl.a. i exempel 164: *Emma on poika!* och i exempel 168: *Mamma är en Klått-Fia*. Genom kodväxlingen vill E signalera att yttrandet är uttalat i skämtsamt syfte. (För en liknande kodväxling som sker i konversationellt syfte se Zentella 1997: 93.)

Ur longitudinellt perspektiv använder E kodväxling mer och mer avsiktligt som en språklig specialeffekt och också i syfte att tillföra humor i sin kommunikation (exempel 168). Våren 1996 i knappt femårsåldern leker han ofta med språket (exempel 169). I cirka sexårsåldern ställer han M språkliga kuggfrågor och gåtor, bl.a. detta (se exempel 171) på originalspråket svenska:

- 171) 9.5.97 5:10,21 Dgb  
 E1→M *Va' e' de' som blir våtare o våtare ju mera man torkar?*((avser golvet))  
 M Mitä sä tarkoitat? <Va' menar du?>  
 E2 *Va' e' de' som blir våtare o våtare ju mera man torkar?*  
 M Niin mitä'? <Alltså vad?>  
 E3 mm – Kyllä sinä ymmärrät mitä minä sanon!  
 <mm – Visst förstår du vad jag säger.>  
 M Ymmärränkö? <Förstår jag?>  
 E4 Joo, miten sä muuten voisit puhua Ti:n ja niiden kanssa?  
 <Jå, hur skulle du annars kunna tala med Ti och de där (= sverigesvenska släktingar)?>

E har lärt sig gåtan av sina svenska kamrater i förskolan. Därför återger han den på svenska (E1). Intressant är hans förhållningssätt till sin egen kodväxling i M:s sällskap. Först insisterar han på att få använda svenska och upprepar sitt yttrande på svenska (E2). Då uppstår en metaspråklig diskussion om M:s språkkunskaper (E3), varefter E ifrågasätter det meningsfulla i M:s beteende (E4): Hur kan M prata med svenskar om hon inte förstår svenska? I åldern ca 6:7–6:9, då E roar sig bl.a. med direkta översättningar (exemplen 63 och 64, se avsnitt 6.2.4; se Baker 1995; Saunders 1988; Fantini 1985) förutsätter han att M hänger med i hans tvåspråkiga humor.

E:s språkliga beteende i exempel 171 är en antydning om att M:s ständiga krav på att få E att växla till finska är onormalt språkligt beteende av en tvåspråkig människa (=M) i en situation, där en annan tvåspråkig människa (=E) kodväxlar. I förskoleåldern gör E allt oftare anspråk på att M ska i språkligt hänseende uppföra sig som tvåspråkiga personer i allmänhet gör i motsvarande situationer: agera på båda språken.

En tvåspråkig människa använder kodväxling för att effektivera sin kommunikation. Många tvåspråkiga kodväxlar när de svär eller uttrycker förargelse.<sup>62</sup> E:s kodväxling i nämnda syfte är till formen kraftuttryck, ofta utrop, uttryckta i imperativ. I exempel 172 skriker E först på finska *Älä!* <Låt bli!>, men kodväxlar sedan i sitt andra yttrande till svenska för att förargat förklara varför han skriker så högt:

<sup>62</sup> Utslagsgivande är att E själv uppger i en uppföljningsstudie av hans språkvalspraxis (Intervju 3: 19.4.07; 15:10,0) att han använder mera finska än svenska endast i funktionen att svära. De språkanvändningsområden inom vilka E cirka fem år tidigare (12.10.02; 11:3,24) säger sig använda mera finska än svenska är: teven, videor, tidningar och serier, böcker och i funktionen 'att gräla'.

- 172) 6.12.96 5:5,25 Dgb  
 M ska knyta fast en halsduk, som hon drar åt för hårt. E skriker förargat:  
 E1 Älä!! <Låt bli!>  
 M Miten sä noin? <Hur (skriker) du så där?>  
 E2 Kun sinä – *ströp mig!* <När du – ströp mig!>

I exempel 172 är E:s kommunikationsbehov starkare än hans gängse språkvalsmönster E/fi→M. Det är också möjligt att det svenska verbuttrycket *ströp mig* av någon orsak är lättare tillgängligt för honom, mera talande eller roligare att uttala än det finska *kuristit minut/minua*.

I exempel 173 består kodväxlingen av en befallning. Också detta exempel är antecknat hemma under påklädandet:

- 173) 4.4.98 6:6,26 Dgb  
 Situation: E trallar en svensk barnvisa. Han ska klä på sig en tröja med en hög (och en alltför trång) hals. M hjälper till med tröjan, som fastnar runt huvudet:  
 E→M *Dra på den!* ((ropar ilsket))

I exempel 173 ligger fokus på kommunikationens effektivitet; det är sekundärt på vilket språk budskapet förmedlas. Dessutom kan kodväxlingen i exempel 173 framkallas av en psykolingvistisk triggereffekt, att E fortsätter på det språk som för tillfället är mentalt aktiverat hos honom (att han sjunger samtidigt en barnsång på svenska).

Tvåspråkiga människor kodväxlar ofta i yttranden som till formen är utrop och avsedda som befallningar. Materialet innehåller exempel på den här typen av kodväxling också i E:s föräldrars kommunikation med E. En av P:s kodväxlingar till finska leder till en kodväxling hos E (se exempel 174):

- 174) 11.4.96 4:9,22 Dgb  
 Situation: E och S slåss med varandra. M försöker först få dem att sluta på finska:  
 M→E,S *Lopettakaa tuo!* <Sluta med det där!>  
 varpå P ropar:  
 P→E, S *Nyt lopetatte!* <Nu slutar ni!>  
 vilket får E att reagera med:  
 E→P *Lopeta själv!* <Sluta själv!>.

Det sker två kodväxlingar i E:s yttrande ovan. Först kodväxlar E i riktningen sv→fi: *Lopeta!* och sedan i riktningen fi→sv: *själv*. E:s finska yttrande *Lopeta!* är ett direkt

citat ur P:s yttrande. Med det uttrycker E trotsigt förringande av P:s tillrättavisning. Kodväxlingen i sig ger extra pondus åt det sagda, även om E eventuellt kodväxlar inom yttrandet tillbaka till svenska bara av vanan att tala svenska med P (jfr med självkorrigerig av språkvalet i kodväxlade yttranden i E:s kommunikation med M, bl.a. i exemplen 75 och 76).

E:s kodväxling i syfte att nå en extra kommunikativ effekt framkommer ofta i en situation där han snabbt vill fästa M:s uppmärksamhet vid något som håller på att gå på tok. Dessa yttranden är starka viljeyttringar. De kan innehålla en varning, en förebråelse, en befallning eller ett utrop. Den språkliga formen är oftast imperativ. Det mest frekventa och tidigaste exemplet på användningen av kodväxling i befallande syfte är imperativet: *Tyst!* Med detta utrop begärde E tystnad som liten (också i mormors sällskap), då han ville sova under bilfärderna.

Barnens kodväxling i syfte att väcka uppmärksamhet eller kontrollera och påverka samtalspartnerns beteende förefaller att vara en universell företeelse. Zentellas (1997: 93) informanter använde kodväxling i hotelser eller begäran som uttrycktes i imperativ. Ofta åtföljdes dessa yttranden av ändring i intonation eller andra tecken på förargelse, förstärkning eller förmildring (läsande uttal). Zentellas (ibid.) informanter erkände, att de ofta övergick till det andra språket då de höll på att "bli tokiga" (jfr E: *Kun sinä ströp mig*, i exempel 172; se också exempel 167: *Nä-ä Ja' e' inte' för tjock!* i avsnitt 6.3.9).

### 6.3.11 Modifierar budskapet, skärper eller förmildrar utsagan

Det är vanligt att tvåspråkiga barn använder kodväxling för att påverka samtalspartnerns beteende. Kodväxlingen innehåller då t.ex. en modifikation av barnets utsaga, en förmildring eller en skärpning av det sagda. I exempel 175 tillgriper E i sitt tredje yttrande (E3) kodväxlingen till finska, då han inte lyckas få något svar på sin begäran på svenska (jfr detta exempel med exempel 166: *ved*, där kodväxling till svenska sker p.g.a. lexikala svårigheter):

- 175) 7.7.95 4:0,18 Dgb  
 Stugan, hela familjen  
 E1→P Vad ska man göra idag? ((P försjunken i sin tidning, svarar inte))  
 E2→P, S, M  
 Vad ska man göra idag? ((med högre röst, men inget svar))  
 E3→S *Mitä tänään tehdään, FIA?* <Vad ska man göra i dag, FIA?>  
 ((paus))  
 E4→M *Minä tulen tänne.* <Jag kommer hit.>

I exempel 175 tilltalar E först P på svenska. Då P inte svarar, upprepar E sin fråga på nytt med en högre röst på svenska (E2). Då detta inte heller leder till någon respons, försöker E väcka sin systers uppmärksamhet på finska (E3). Då svaret uteblir, byter han samtalsämne och adressat och vänder sig besviket till M på finska: *Minä tulen tänne.* <Jag kommer hit>.

E använder kodväxling i någon mån i syfte att övertala. I exempel 176 försöker han övertala M till ett önskat beteende: att ge honom en till nybakad bulle:

- 176) 7.2.96 4:7,19 nr 26: Konditori, Hattar  
 E→M □*Mamma*□! ((jamande, läspande uttal))  
 M→E No mitä? <Nå vad?>  
 E→M Saanko ottaa? <Får jag ta?>

I exempel 176 använder E utöver kodväxlingen *Mamma!* ett speciellt tonläge för att förmildra sin begäran. Med läspande uttal markerar han sin kodväxling [jfr uppgiften om Zentellas (1997) informanter ovan]. Det är också ett tecken på att han som talare tar avstånd från utsagens innehåll. Uttalssättet och tonläget är kommunikativa medel som tvåspråkiga och enspråkiga barn i allmänhet använder som ett extra effektmedel i sin kommunikation med sina föräldrar. E tillgriper fonologiska effekter (en *Kalle Anka* - röst och ett läspande babyspråk, jfr ovan *Mämmä!*) vid sidan av kodväxlingen också då han vill slippa en pinsam situation, bli accepterad eller få medkänsla. Han t.ex. stiger upp från matbordet efter att inte ha ätit någonting och tackar på babyspråk tvåspråkigt: *tatt tatt – titti ditti tii* <tack tack – kiitti, kiitti, tii> (nr 21: Lunch med Svenssons: 25.07.95; 4:1,6). Den vanliga ordalydelsen i E:s tackfras är: *Kiitos* – Tack! eller: Tack – *Kiitos, äiti!*

## 6.3.12 Inkluderar någon i samtalet; utesluter någon ur samtalet

Den typ av E:s kodväxling som är anknuten till hans samtalspartners språk innebär i sig att samtalspartnern genom kodväxlingen blir inkluderad i samtalet. Exempel 177 visar hur en enspråkig samtalspartner inkluderas i samtalet genom E:s personbundna språk-alternering på yttrandenivån. I exempel 177 har M och E den gamla svenska gammelmyster Ia med sig i bilen. M och E talar svenska med Ia, finska med varandra:

- 177) 15.9.97 6:2,26 Dgb  
 M och E ska kontrollera att båten ligger fast vid bryggan trots stormen:  
 E→M Äiti onkohan vesi noussut laiturille asti? <Mamma jag undrar om vattnet har stigit ända upp på bryggan?>  
 M→Ia Du kanske vill sitta kvar i bilen då jag går ut o tittar till båten?=  
 M→E =kanske E blir kvar också?  
 E→M Nejl! Jag kommer nog med!

M ställer frågan till E på svenska i 3. pers. sg. Då undviker hon att tilltala honom direkt på svenska, t.ex. *E, ska du bli kvar i bilen?* Att E svarar på M:s fråga på svenska kan tolkas som summan av olika faktorer: 1) *Följa John-principen* (E svarar på samma språk som frågan är ställd på, jfr E:s ålder ca 6:3); 2) situationell eller språklig trigger-effekt; 3) upprörd sinnesstämning, E beaktar inte språket (+ viljan att opponera sig mot M:s förslag) eller 4) åldern: i cirka sexårsåldern visar E tecken på att både vilja och kunna lösgöra sig från sitt språkval enligt EPES (se exemplen 65, 67 och 68 i avsnitt 6.2.4 i detta hänseende). I exempel 177 deltar E i interaktionen på samma grunder som hans tvåspråkiga mor. Enligt den aktuella talsituationens villkor talar han svenska med en tvåspråkig person (M) i en enspråkig persons (Ia) närvaro (jfr exempel 167, där E i åldern 4:8,11 uttrycker sig på finska i Ias närvaro, när han vill förtydliga sin utsaga och använder svenska för att hävda sig mot M).

E:s kodväxling i mera intentionellt spekulativa syften, för att inkludera och speciellt, för att exkludera någon ur samtalet, är sällsynt. Hos andra forskare finns omnämningen om att denna kodväxlingstyp förekommer hos tvåspråkiga barn. Min informant är relativt ung, vilket kan vara en orsak till att denna kodväxlingstyp inte är så rikligt representerad i materialet. Yngre barn kan tidigt uppskatta sin samtalspartners språkkunskaper i förhållande till sina egna, framhäver Genishi (1981: 145–146). Mest gör de dock binära



bedömningar av motpartens språkkunskaper: antingen kan motparten språket i fråga eller inte, hävdar McClure (1981: 74). Enligt henne förefaller först fyra-femåringar kunna välja det språk som båda kan bäst. Detta betyder att barnen i den åldern också kan bedöma vilket språk motparten kan sämst. Säkerligen beror det också på barnets personlighetsdrag i vilket syfte och på vilket sätt det använder kodväxling intentionellt.

Kodväxling i syfte att inkludera någon i samtalet sker i exempel 178. I det växlar E till svenska för att skapa kontakt med en jämnårig pojke i lekparken. E börjar sjunga en svensk barnvisa högt för att signalera åt den okände att han kan svenska:

178) 15.10.95 3:3,25 Dgb  
E *Kuckeli ku, klockan är sju, E och NN <ett fiktivt pojknamn> vakna nu.* [svenskt u].

I dagvården använder E kodväxling för att inkludera de enspråkiga svenska barnen i samtalet. I exempel 179 inkluderar E den svenskspråkiga lilla flickan Titti i samtalet genom att kodväxla till svenska (E1): *Ja' kan lyfta Titti*, då han talar finska med Anna. E kodväxlar till svenska för att tillkännage för Titti att han talar om henne. Han nämner Titti vid namn för att informera om sina planer:

179) 23.5.95 3:11,4 nr 15 Hos DM nr 2  
E och A leker på finska:  
E1→A *Ja' kan lyfta Titti.*  
A→E *Mutt' Titti kaatuu.* <Men Titti faller.>  
A→E *Kokeileksä ensiksi nostaa?* <Ska du försöka lyfta först?>  
E2→T *Kom dit ja' ska lyfta dej. Den där Anna vill si när ja' ska lyfta dej.*  
A→E *Ei se nyt haluu. /---/ <Inte vill hon nu.>*

E vänder sig direkt till Titti och växlar till svenska med yttrandet E2: *Kom hit, ja' ska lyfta dej*. E använder svenska med Titti, även om Anna i de två tidigare yttrandena planerar lyftandet på finska. E fortsätter att tala om Anna med Titti i 3.p.sg.: *Den där Anna vill si när ja' ska lyfta dej*. Genom att tala om Anna på svenska inkluderar E henne i samtalet och kommunicerar indirekt på svenska också med henne. I båda exemplen 178 och 179 inkluderar E genom kodväxling ett enspråkigt svenskt barn i talsituationen.

Materialet innehåller inte några klara exempel på E:s kodväxling i syfte att utestänga någon utanför samtalet. Småbarn kan inte spekulera med språkvalet (se McClure 1981:

74). Å andra sidan är barnen överallt i världen intresserade av konstruerade hemliga språk, som *Rövarspråket*, för att kunna kommunicera hemligt. Därför torde det finnas ett visst behov av att använda kodväxling som ett hemligt språk hos alla barn. (För barnens användning av kodväxling i syfte att inkludera eller utesluta samtalsdeltagare, se Cromdal 2000.)

I exempel 180 sker dock en kodväxling som avsiktligt eller oavsiktligt utestänger det enspråkigt svenska barnet Simon från E:s och Annas lekar. I exemplet återger E först M:s något tidigare finska yttrande: *Ei sillon saa ampua ku' kädet nostetaan* <Då får man inte skjuta då händerna lyfts upp> för Simon på svenska: *Sen ä- ä: "Dra upp händerna!" då får man inte skjuta!* E:s kodväxling, det finska yttrandet (E2): *Nyt minä rupean keittämään* <Nu börjar jag koka.> är entydigt riktat till Anna (jfr kodväxling som personspecificering, avsnitt 6.3.1):

- 180) 17.5.95 3:10,29 nr 13: Hos DM 1  
 E1→Si Sen – ä – ä "*Dra upp händerna*", då får man inte skjuta!  
 Si→E Dra upp händerna!  
 E2→A *Nyt minä rupean keittämään!* <Nu börjar jag koka.>  
 Si→M Skjuta på mej!

Det är oklart hur avsiktlig E:s kodväxling till finska är med tanke på Simon. Poängen är dock klar: E tänker byta lek, och då han berättar om sina planer endast på finska, blir den enspråkige Simon utanför. (Denne vänder sig i stället på svenska till M: *Skjuta på mig!*) E:s kodväxling i exempel 180 sker i ett läge där han har tröttnat på "pangaleken" med lille *Simon* (jfr med exempel 79: *Mulle maitoo*, som uttrycks efter grälet med S). Själva kodväxlingen har därför en signalfunktion i kommunikationssituationen i exempel 180: den sker vid yttrandegränsen och den innebär också byte av adressat och topik. Onekligen hemlighåller E:s kodväxling i exempel 180 information för det enspråkigt svenska barnet. (Se Cromdal 2000; se Jørgensen 1988.)

Småbarnsföräldrar talar ibland sinsemellan ett "hemligt" språk, t.ex. svenskspråkiga föräldrar talar finska och tvärtom för att utesluta sina barn ur sammanhanget. Men då E säger i M:s sällskap på svenska: *Visst ska vi lura pappa?* (exempel 181) är syftet klart: E växlar till svenska för att garantera att P förstår det hyss han planerar mot honom:

181) 4.9.95 4:2,16 Dgb  
 E→M ☐*Visst ska vi lura pappa?*☐ ((förtroligt, viskande))

Denna kodväxling till svenska har ett speciellt syfte: att uttryckligen garantera att den person som kodväxlingen innehållsmässigt berör, förstår att det är fråga om ett välvilligt skämt (jfr exempel 168: *Mamma är en Klått-Fia!*).

### 6.3.13 Framhäver grupptillhörighet och identitet, visar empati

Materialet innehåller inte utpräglade tydliga exempel på att E använder kodväxling som identitetsmarkör eller för att framhäva grupptillhörighet. Det kan antas att en sådan "spekulativ" kodväxlingsförmåga utvecklas först senare i skolåldern. Enligt litteraturen tillgrips den av barnen i skolåldern i språksamhällen där den språkliga identiteten är en framträdande del av den kulturella identiteten (se Jørgensen 1997). Å andra sidan kan avsaknaden av exempel på E:s kodväxling som identitetsmarkör bero på de rådande normerna för kodväxling i E:s tvåspråkiga språksamhälle (se avsnitt 3.1; jfr Zentella 1997, Jørgensen 1997 och Poplack 1988). En tredje förklaring kan vara hans egen identifikation med båda språken och båda språkgrupperna (se avsnitt 6.1.1 och Berglund 2007).

Däremot innehåller materialet antydningar om att E visar empati för dem, som talar annorlunda eller för dem, vars språkbruk avviker från standardformen (se exempel 182):

182) 29.9.97 6:3,10 Dgb  
 E ser på *Emil i Lönneberga*, M sitter med, härmar pigans dialekt:  
 M Kaka, *paL*tbröd och *fLäsk*. ((M försöker uttala orden med samma tjocka [L]-ljud som Lina i filmen))  
 E→M Se on *småländskaa!* Etkö ymmärrä? <Det är småländska! Förstår du inte?> ((lite förargad över att M skrattar åt Linas språk))

I exempel 182 försvarar E pigan Linas rätt att använda den småländska dialekten, som avviker från standardsvenskan. M:s yttrande härstammar ur filmen *Emil i Lönneberga* som E och M samtidigt ser på. Då Emils pappa reagerar på folks hånfulla rop mot Emil (som sitter bredvid med huvudet i soppskålen) med att säga: *Ja, ja, ja*, säger E förargat:

- 183) 29.9.97 6:3,19 Dgb  
 E→M Minä kyllä sanoisin: *Håll käften!* – Pidä suusi!  
 <Jag skulle nog säga: Håll käften! – Håll munnen!>

I exempel 183 visar E empati för den som han anser behöva språkligt stöd (jfr: E hjälper sin vän Leo med svenskan i klubben, se bl.a. kommentarerna till exempel 51 i avsnitt 6.2.3). E översätter *Håll käften!* till finska med *Pidä suusi!* i exempel 183. Detta uttryck är en direkt översättning av det svenska uttrycket. Han ser ut att sakna det idiomatiska finska uttrycket: *Turpa tukkoon!*

Kodväxlingen i exemplen 182 och 183 kan tolkas som ett slags identitetsmarkör. I dessa E:s ställningstaganden finns en positiv identifikation med svenskan. Sett i ett större sammanhang visar han sympati för dem som talar annorlunda eller har bristande språkkunskaper. E verkar ha lätt för att leva sig in i situationer där svenskan förknippas med svensktalande personer. Också kodväxlingen *Bra Sverige! Va' bra!* (exempel 159) är ett uttryck för empati för det svenska ishockeylandslaget.

Det finns internationella studier som visar att tvåspråkiga barn utvecklar en större förståelse för språklig variation än de enspråkiga. Enligt denna uppfattning är de tvåspråkiga också skickligare än de enspråkiga på att anpassa sin egen kommunikation till samtalspartners krav (för en översikt se t.ex. McLaughlin 1984: 199–200). Bland mina resultat om E:s kodväxling finns drag som antyder att nämnda egenskaper håller på att utvecklas också hos E, även om hans språkliga beteende inte i denna studie kontrasteras mot enspråkigt referensmaterial.

#### 6.3.14 Idiolektala drag

E:s språkvalsprincip, enligt vilken han starkt förknippar språket med dess talare, förklarar en del av hans kodväxling. Principen uttalas i sin enklaste form: "*Med och om svenskarna talar man svenska*" [jfr med föräldrarnas språkstrategi enligt EPES, avsnitt 3.2; för E:s kodväxling i samband med berättelserna om svenska kamrater se exempel 57 (avsnitt 6.2.3) och exempel 83 (avsnitt 6.3.2); om svenska sagofigurer se exempel 154 *Muminmamman* och exempel 155 *Muskelapan*].

I grund och botten kan E:s kodväxling förklaras med hans personliga egenskaper och hans förhållningssätt till parallellt bruk av finska och svenska. Jag granskar här några individuella drag i E:s kodväxling:

- a) kodväxling som språkligt maktmedel;
- b) kodväxling i ett speciellt sinnestillstånd;
- c) parentetisk kodväxling i funktionen inre språk, inre tal;
- d) kodväxling i förhållande till medvetenheten om och till riktningen i kodväxlingen samt E:s strävan efter en naturlig, tvåspråkig kommunikation.

Dessutom tar jag upp:

- e) E:s kodväxling vid räkneord samt
- f) hans användning av snarlika motsvarigheter, blender och andra speciella ordgrupper ("E-ord").

#### a) *Kodväxling som språkligt maktmedel*

I en språklig konfliktsituation kan det tvåspråkiga barnet tillgripa samma medel som ett enspråkigt barn har till sitt förfogande i en motsvarande situation: höja röstläget, öka röststyrkan, variera uttalet eller ty sig till kroppsspråket. Om samtalspartnern är tvåspråkig finns ytterligare ett medel att tillgå: kodväxling (se bl.a. Jørgensen & Holmen 1997 samt Cromdal 2000).

Av materialet framgår att E blir allt säkrare i sin användning av finska och svenska i den senare förskoleåldern (åren 1996–1997). Detta tar sig uttryck bl.a. som bruk av kodväxling som ett språkligt maktmedel i samtal med S och M (jfr exempel 67).

I exempel 184 använder E kodväxling som maktmedel för att ge sin kommunikation skärpa och eftertryck. I exemplet briljerar S med sina kunskaper i engelska. E, som inte förstår allt, blir trött på sin syster och utmanar hennes behärskning av finska. Eventuellt har han ett visst fog för sitt starka självförtroende i detta hänseende (se avsnitt 6.1.1; se systemens uttalande om E:s tvåspråkighet i slutet av avsnitt 3.3):

- 184) 29.9.97 6:3,10            Dgb (S i åldern 12:10,28)  
 E1→S Ska vi prata finska? *Kumpi osaa paremmin suomea?* <Vem kan bättre finska?>  
 S1→E Sinä puhut puhekieltä, mutta minä osaan puhua myös kirjakieltä.  
 Sinä sanot *Tuu tänne nyt'*, mutta minä puhun kirjakieltä nyt kun sanon: *Tule tänne nyt.*

<Du talar talspråk, men jag kan också tala skriftspråk. Du säger: *Kom hit nu*, men jag kan tala också skriftspråk när jag nu säger: *Kom hit nu!*> ((S talar med ett hyperkorrekt finskt uttal)).

E→S Minä puhun puhekieltä jos haluan! <Jag talar talspråk om jag vill!>

S2→E Kun puhun näin niin tämä kuulostaa vähän *överdrivet*, *you know*. ((mycket vårdat uttal))

<När jag talar så här så detta låter litet *överdrivet you know*.>

E3→S *Hör du*, kuule, minä tiedän, tiedän mitä *leivospaikka* on. *Bageri* on *bageru!*

((Sv [u] i det engelska ordet *bakery*))

<Hör du, hör du, jag vet vad *bakelsestället* är: *bageri* är *bageru*.>

I exempel 184 kodväxlar E först till finska (E1). Då byter S kod inom finskan <*men jag talar skriftspråk nu då jag säger*>. Det gör hon för att belysa stilistiska skillnader mellan talspråklig och skriftspråklig finska (S1). I yttrandet S2 kodväxlar S både till svenska och till engelska, dvs. hon förutsätter att E hänger med. Det är som om systemens rikliga kodväxling skulle ”smitta av sig” på E, eftersom denne i sitt sista yttrande (E3) först kodväxlar till svenska, sedan till engelska: *hör du*, kuule /---/ *leivospaikka*,<sup>63</sup> *bageri* on *bageru*. I detta exempel använder E och S kodväxling i en språklig duell. Enligt forskningsresultat är det den skickligaste kodväxlaren som vinner (för detta se Jørgensen och Holmen 1997). (Se också exempel 27 i avsnitt 6.2.1 och exemplen 67 och 68 i avsnitt 6.2.4.)

#### b) *Kodväxling i ett speciellt sinnestillstånd*

E:s kodväxling uppkommer ofta i en situation där han är i ett speciellt sinnestillstånd: när han som ivrig, förvånad, förskräckt, arg e.d. återberättar något spännande, som han som bäst upplever eller tidigare har hört på svenska. Bland annat vid den ursprungliga uppteckningen av exempel 185 karakteriseras E:s sinnestämning med orden: förvånad, ivrig, andfådd. Det är som om E inte hann tänka på vad han säger och på vilket språk, då han berättar för M på svenska (*Mamma!*) vad han just har upplevt i P:s sällskap:

<sup>63</sup> Med \**leivospaikka* <*bakelseställe*> avser E *konditoria/konditori*. Med *bageru* hänvisar E till ordet *bakery*, som som han har lärt sig i ett dataspel, där man ska fylla i engelska ord alltefter orden och de bilder som orden står för, dyker upp på skärmen. Samtidigt med en bild på en läcker bakelse visas det engelska ordet *bakery*.

- 185) 2.8.95 4:1, 21 Dgb  
 På stugan. P reparerar en dörr på gården. E kommer in springande:  
 E1→M *Mamma! Pappa har slipat bort Ans o Ti:s o deras dörr o tänker måla den o sätta den sedan tillbaka!*  
 M Mitä ihmettä? Mitä se aikoo tehdä? <Vad i all världen? Vad tänker han göra?>  
 E2 Se on – *slipat* pois sen oven ja-. <Han har – \**slipat* bort den där dörren och-.> ((pro: *lyfti*))  
 M Mitä? onko se nostanut pois oven? <Vad? Har han lyft bort dörren?>  
 E3 Joo [jå:] ja se aikoo *määlaa* sen! <Jå, och han tänker måla den.>

E:s kodväxling till svenska i hans yttrande (E1) är en återgivning av vad P har berättat för honom. Både E:s svenska (E1) och hans finska (E2) yttrande innehåller verbformen *slipat*. Tydligt vet E inte vad verbet *slipa* betyder, eftersom han använder det både på svenska och på finska: *har slipat bort* resp. *on slipat pois*<sup>64</sup>. Eventuellt saknar han också verbet *lyfta* <nostaa>. E:s kodväxling *määlaa* i hans yttrande (E3, exempel 185) hör till gruppen *snarlika motsvarigheter* (jfr *malvakten*, tablå 4, avsnitt 6.2.2; se exemplen 201–203; obs. talspråklig böjning av verbet *måla* i 3.p.sg.: *aikoo määlaa*, pro: *maalata*; i förfinskad form *mälata*).

Också i exempel 186 återger E spännande detaljer om *Elefantkyrkogården* och *hyenor* ur filmen *Lejonkungen*. En möjlig förklaring till E:s kodväxling i exempel 186 är att han i sin iver inte märker att han kodväxlar. Han berättar om en spännande scen i en film som han samtidigt ser på (jfr drömmen om *Mumin och köttätare* exempel 158; jfr också kodväxlingen: *P har slipat bort*, exempel 185).

- 186) 6.5.96 4:10,17 Dgb  
 E ser på filmen *Lejonkungen* som har svenskt tal. E förklarar för M vad som händer i filmen.  
 E1 Nyt se haluu näyttää *Elefantkyrkogård* – siellä on *hyenor*.  
 <Nu vill han visa *Elefantkyrkogård*(en) – där finns *hyenor*.>  
 M Mikä on "*Elefantkyrkogård*?" <Vad är "*Elefantkyrkogård*"?>  
 E2 Siellä on luita ja siellä on pimeetä. <Där finns ben och där är mörkt.>  
 M Mitä *hyenor* on? <Vad är *hyenor*?>  
 E3 Ne syö lihaa ja semmosta. <De äter kött och sånt.>

Det är möjligt att E uppfattar *Elefantkyrkogård* som ett egennamn som saknar motsvarighet på finska (jfr exemplen 150, 151 och 152: *Väder*, *Snövit* och *Kakkonen*). E fokuserar i sitt svar (E3) utsagens semantiska innebörd i stället för den språkliga for

<sup>64</sup> Obs! Kodväxlingen sker mellan hjälpverbet och huvudverbet och mellan verbet och verbpartikeln; jfr också on *slipat pois*. (Se Park 2000: 222.)

men. Han fortsätter med att redogöra för betydelsen hos *Elefantkyrkogård* (E2) och *hyenor*, och det uppstår en kontextbunden betydelseförhandling mellan E och M.

Av exempel 186 framgår att E inte reagerar på M:s sanktioner på det sätt som M avser (att E skulle översätta *Elefantkyrkogård* och *hyenor* till finska). M:s sanktionsstrategi är felaktig i det att hon ställer frågor som E uppfattar som innehållsfrågor, vilket leder till betydelseförhandling. Eventuellt lägger E inte alls märke till sina kodväxlingar. Enligt Zentella (1997) är tvåspråkiga barn inte alltid medvetna om att de kodväxlar, eftersom kodväxling för dem är ett lätt sätt att komma över lexikala tillkortakommanden. Barnen kan använda kodväxling som en lexikal livlina. De kodväxlar för att "hoppa över kommunikationsgapet med kryckor" (*crutch-like code-switching*). Kodväxlingen stöder deras kommunikation på samma sätt som kryckorna stöder den som har svårt att gå. Trots det kodväxlar barnen inte bara för att komplettera ordförrådet. Det framgick av Zentellas studie (1997), där informanterna kunde motsvarigheten till tre fjärdedelar av de ord som de kodväxlade.

En stark sinnesstämning gör sig gällande också i de exempel där E kodväxlar för att varna eller för att snabbt göra sin samtalspartner uppmärksam på något som håller på att gå tokigt (se exempel 173: *Dra på den!*). I exempel 172: Kun sinä *ströp mig* använder E kodväxling för att förklara varför han skriker; han är arg och gråtfärdig. Kodväxlingen kan bero på andra psykolingvistiska faktorer, som på att det svenska ordet *ströp* är lättare och mera talande, dvs. att det svenska ordet har en större interaktionell vikt för honom (för detta se Döpke 1992b).

I exempel 187 kodväxlar E i M:s sällskap till svenska av förvåning. Också i detta exempel är överraskningsmomentet mycket stort. Och också här sker kodväxlingen på yttrandnivån (jfr Zentallas resultat ovan). E tilltalar M på svenska, dvs. han bryter i sitt språkval mot EPES-principen E/fi→M. I Exemplet nedan håller E på att klä på sig jeansen, ropar då:



- 187) 30.9.97 6:3,11 Dgb  
 E1 *Mamma! Va' betyder de här, som var inne i min farkku – en liten kalsare? <"farkku"> → farkur (fiv talspr.) = 'jeans'; "kalsare" = kalsonger, (kalsarit fi. talspr.)*  
 M *Oho . mitä sieltä löytyi? <Hoppsan, vad fanns där?>*  
 E2 *Ne on mun eiliset kalsarit. <De är mina kalsingar från i går.>*

Av exempel 187 framgår att E är mycket förvånad. På grund av överraskningen reflekterar han sannolikt inte över vilket språk han använder, utan han koncentrerar sig endast på innehållet. Språket han använder är sekundärt då det gäller att kommunicera så snabbt och så effektivt som möjligt (se Döpke 1992b). E:s yttrande (E2) visar att han kan säga samma sak på finska. Han använder svenska eventuellt endast för att genom kodväxling uttrycka stor förvåning eller för att han av någon anledning mentalt sysselsätts av svenskan i talögonblicket. E:s kodväxling till svenska i exempel 187 innehåller två talspråkliga finska substantiv: \**farkku* (pro: *farkut*) <jeans> och *kalsarit* <kalsonger>, som används också i finlandssvenskt talspråk i formen: *farkur* (FSOB 2000) och *kalsare* (SFSOB 1997).

Många gånger växer E:s kodväxling upp ur talsituationens kontextuella dynamik (jfr Auer 1995). I exempel 188 bryter E sitt språkvalsmönster både i sin kommunikation med P och med M. Exemplet härstammar från en stressig morgonsituation: M ska till jobbet och barnen ska till skolan. E är först färdig och skyndar på sin far med en fras (E1) som hör till de finska morgonrutinerna. Antingen vill E effektivisera sitt budskap genom att använda finska, eller så är det fråga om ett helfrasliknande yttrande, som hör till ett visst moment i hans dagliga rutiner (jfr med uppräkningsklubben, exempel 127):

- 188) 6.10.97 6:3,21 Dgb  
 Situationen: P, S, E i tamburen, gör sig klara för att åka till skolan, M i köket:  
 E1→P *Okej, tuu, lähetään nyt! <Okej, kom, vi ska gå nu!>*  
 ((på väg till skolan, går ut genom dörren))  
 Om några sekunder öppnas dörren på nytt, E rusar in, P i korridoren, S och M inne:  
 E2→M *Hei, mina handskar glömde jag!*

Talhandlingen i E:s kodväxling (E1) till finska ovan är en uppmaning eller en order, som *ges i imperativ* (jfr Zentella 1977; se också exempel 173: *Dra på den!*). Det andra yttrandet (E2), beror på den omedelbara talkontexten: P har i hissen påpekat för E på svenska att denne inte har handskarna med sig. E rusar in för att hämta dem och

använder svenska. Eventuellt upprepar han P:s yttrande ordagrant utan att tänka på att han talar svenska (obs. systemns närvaro och E:s ålder > 6 år; se språkvalet mellan E och S, avsnitt 3.3; jfr med exemplen 85 och 86, där E agerar som budbärare, avsnitt 6.3.2).

c) *Parentetisk kodväxling i funktionen inre språk*

Ett tredje idiolektalt drag i E:s kodväxling är att han ibland använder kodväxling parentetiskt i funktionen inre språk eller inre tal. Med inre tal avser jag att E uttrycker något som han tänker i sitt stilla sinne. Det är hans egna personliga anmärkningar, tankar och funderingar kring händelseförloppet. Det är repliker, kommentarer, retoriska uttryck och självttal, som E gör utanför sin roll som berättare (exempel 189; McClure 1981: 84):

- 189) 28.9.97 6:3,9 Dgb  
 E vill äta ris med pinnar:  
 E Haluan syödä – mhm – hm – *pinnar* – *ja' ska äta med pinnar!* Se on juuri sellaista ruokaa jota syödään näillä! <Jag vill äta mhm hm med *pinnar*, ja ska äta med *pinnar!* Det är just sådan mat som man äter med de' här!>

I exempel 189 tänker E äta ris med ätpinnar. Medan han letar efter pinnarna i lådan, kodväxlar han till svenska. Samtidigt tänker han på och talar om pinnarna. Tydligt saknar han det finska ordet *puikko*, eftersom han växlar till finska *näillä*, medan han visar upp pinnarna för M. En likadan situationsbundenhet anknyter till E:s kodväxling i exempel 190:

- 190) 21.4.97 5:10,2 Dgb  
 Efter skolan hemma: E letar efter en svensk *Pippi Långstrump*-kassett i bokhyllan:  
 E→M *Titta! Va' duktig ja' var.* Panin kasetit paikalleen!  
 <Jag satte kassetterna på sina platser!>

Medan E letar i bokhyllan läser han för sig själv vad som står på kassetterna. Många av kassetterna har ett svenskt namn. Han kommenterar på samma språk som han läser upp namnen på kassetterna på och säger för sig själv: *Titta va' duktig ja' var!* När han vänder sig om, skapar han ögonkontakt med M och växlar till finska: *Panin kasetit paikalleen!* <Jag satte kassetterna på sina platser>. Kodväxlingens parentetiska natur i funktionen inre språk framgår också av exempel 191:

- 191) 29.9.97 6:3,10 Dgb  
 E står vid teven och trycker på knapparna, får upp ett engelskt program:  
 S→E Se on ne *Detektiver* ... <De' e' de där Detektiverna.>  
 E→E *Va' e' de' här för tråkit då?* ((då han får fram ett annat program))  
 ((E fortsätter att knäppa på knapparna)):  
 E→E *Mä en kato tätä – en lähellekään kato – katon muuta.*  
 <Ja' ska inte se på det här, inte alls se på det här, jag ska se på annat> ((pratar för sig själv))

I exempel 191 ser E ut att växla språk enligt teveprogram. Det framgår inte av exemplet om språket i det aktuella teveprogrammet framkallar hans kodväxling (situationell trigger) eller om han använder båda språken till sin tankeverksamhet. Det intressanta är att han kodväxlar: *Mä en kato tätä* <Ja' ska inte se på de' här.> då han kommenterar sitt eget beteende på samma sätt som i exempel 190: *Titta! Va' duktig ja' var* – .

d) *Medvetenheten och riktningen i E:s kodväxling samt hans strävan efter en naturlig tvåspråkig kommunikation*

Av många tidigare refererade exempel framgår att E tydligt är medveten om sin kodväxling. I exempel 189 söker han det finska ordet *puikko*. Eventuellt bearbetar han mentalt sin utsaga på svenska, medan han söker det finska ordet. Några andra exempel har visat att E ibland blir medveten om sin kodväxling, medan han håller på att uttala det svenska ordet (*Minä vain sk- ... pelleilin*) eller att han blixtnabbt rättar sig efter kodväxlingen (*Teräsm- stålman*, exempel 136).

I exempel 192 sker självrättelsen efter en stund, i E:s följande yttrande. E använder först verbet *spara* men efter cirka en halv minut fortsätter han med sitt resonemang och använder då den finska ekvivalenten *säästän* (jfr korrigeringen av *villan* till *saareen* i exempel 137 ovan):

- 192) 11.12.96 5:5,23 Dgb  
 Om adventskalendern:  
 E *Minä sparaan tämän huomiseksi.* <Jag sparar detta till i morgon>  
 ((ca 30 sek. senare))  
 E *Tiedän mitä pitää tehdä. Minä säästän kaikki siihen asti ja ...*  
 <Jag vet vad man ska göra. Jag sparar allt tills dess och...>

I ljuset av exempel 192 förefaller E:s kodväxlingar ibland ologiska. Varför först använda verbet *spara* om man känner till verbet *sästäää?* – Det är möjligt att en tvåspråkig människa, varje gång hon överskrider sin språkgräns, blir uppmärksam på sin kodväxling, vilket får henne att intuitivt genast börja söka efter ekvivalenten på sitt andra språk (jfr exempel 11, avsnitt 6.2.1). E:s språkbeteende i exempel 192 antyder att båda språken hela tiden är mentalt aktiverade hos honom. Det bekräftas av de många kodväxlingarna som E själv omedelbart rättar till medan han talar: *Herää jo, on redan aamu. On jo aamu.* <vakna då/nu. Det är redan<sup>65</sup> morgon.> (10.2.96; 4:7,22; se avsnitt 5.3.1; om den tvåspråkiga människans språkprocessning se Grosjean & Soares 1986: 148; Herdina & Jessner 2002 och Håkansson 2003: 116–117). En sådan här medveten ordsökning minns den tvåspråkiga människan efteråt. Hon kanske uppfattar den (felaktigt) som en brist i sin tvåspråkighet, som att vara tvungen att söka efter ord eller att inte kunna säga allt på det språk som hon vill använda. Barnets tvekan, minnesskanning och förargelse på egna lapsusar är tecken på att kodväxling är ett medvetet beteende (se Zentella 1997). Också enspråkiga personer känner ofta att de inte finner de rätta orden för sin kommunikation.

E:s kodväxling är medveten. Många gånger är den medvetet intentionell, andra gånger är intentionen mera dold och implicit. En sådan dold intention kommer fram i E:s kodväxling, där han har för avsikt att testa en enspråkig persons språkkunskaper. I avsnitt 6.2.2 konstaterades att E till varje pris försöker undvika att kodväxla, då han kommunicerar med en samtalspartner, som inte alls förstår det andra språket. Om en sådan enspråkig människa kodväxlar i samtal med E, reagerar E kraftigt på det. I det tidigaste materialet är hans reaktion negativ (exempel 1, mot Ia). Som något äldre är hans reaktion nyfiken. Ett exempel på nyfikenheten är att testa i verklig interaktion om personen i fråga kan det andra språket (som den svenskspråkiga pojken J i exempel 65 i avsnitt 6.2.4, och en svensk släkting i exempel 193 nedan):

- 193) 26.7.95 4:1,7            Dgb  
       På stugan, E talar med La, pappa till hans sverigesvenska kusiner.  
       La→E Dom här e' mina byxor o där ligger \*pajton\*. ((skämtsamt))  
       E→La VA'?

<sup>65</sup> Jfr med exempel 144. Kodväxlingen *redan* sker p.g.a. att svenskan erbjuder en semantiskt mera exakt uttrycksmöjlighet än finskan; se avsnitt 6.3.7.

M→E Mikä se on? <Vad är det?>  
 E→M Tröja!  
 E→La *Mee hakemaan se!* <Gå o hämta den!> ((E testar om La verkligen kan finska))

En orsak till E:s reaktion på samtalspartnerns avvikande språkval och kodväxling kan vara att han känner sig obekvämt, då hans samtalspartner bryter mot den överenskomna språkvalsnormen i en verklig kommunikationssituation. Ur longitudinellt perspektiv är detta en bestående trend i E:s språkliga beteende.<sup>66</sup> Generellt vill tvåspråkiga barn inte kommunicera på sin samtalspartners svagare språk (Baker 1995).

Materialet innehåller exempel, där E:s kodväxling med en enspråkig samtalspartner leder till en språklig konfliktsituation: ett missförstånd (exempel 194) eller till att den enspråkiga samtalspartnern kommenterar hans språkbruk (bl.a. exempel 66: *kula – kyyla*, Dgb: 10.6.95; 3:11,22; avsnitt 6.2.4):

194) 13.5.94 2:10,25 Dgb  
 Hos mormor (MM). E äter grillkorv, säger:  
 E→M En halua *kaalista* makkaraa. <Jag vill inte ha \*skalig korv, pro: korv med skal på>  
 MM Mitä sanoit? <Vad sa du?>  
 E Ota pois nuo *kaalit*. <Ta bort de där skalen.> ((pro: *kuoret* <skal>))  
 E:s mormor förstår inte alls vad det är frågan om och säger:  
 MM→E Mitä? Eihän tässä makkarassa *kaalia* ole? <Vad? I den här korven finns ju ingen *kål*.>

Kommunikationsavbrott som sker i en naturlig interaktion med enspråkiga samtalspartner (se exemplen 193 och 194) ökar E:s medvetenhet om att han kodväxlar och hjälper E att hålla isär finskan och svenskan i allt högre grad.

E:s strävan efter en naturlig tvåspråkig interaktion med M framgår av exempel 195. I det planerar E i åldern (6:3,10) sin födelsedag (E1). Berättelsen har sitt ursprung i en upplevd situationell kontext på svenska (ett annat barns födelsedagskalas).

<sup>66</sup> E känner sig obekvämt bland annat när M byter till svenska i samtal med en kamrat vars finska är mycket stark. E viskar: *Puhu sille vain suomea!* <Tala bara finska till henne.> (sommaren 2007; i åldern ca 16:2). En annan gång när en svenskspråkig kamrat till E lämnar bilen för en liten stund, kommenterar E M:s bruk av finska: *Ei se ymmärrä noin vaikeita asioita suomeksi.* <Inte förstår han så där svåra saker på finska.> (sommaren 2007). Också E:s reaktion: *Miksi puhuit minulle suomea?* <Varför talade du finska med mig?> då M av misstag frågar: *Va' e' klockan?* (hösten 2007), bekräftar trenden.

- 195) 29.9.97 6:3,10 Dgb  
 E1 Kun on mun *födelsedag* niin haluan *maskeradkalas*.  
 <När det är min födelsedag så vill jag ha maskeradskalas.>  
 M Minkä? <Vad för något?>  
 E2 Kun on syntymäpäivät, niin haluan pitää *maskeradkalas*.  
 <När det är min födelsedag så vill "hålla" maskeradskalas. <naamiaiset>  
 M Mikä se semmonen on? <Vad är det för någonting?>  
 E3 .. että saa pukea päälleen ihan mitä haluaa.  
 <... att man får klä sig hur som helst.>

I exempel 195 korrigerar E på M:s begäran *födelsedag* till *syntymäpäivä*, men behåller det svenska substantivet *maskeradkalas* i sitt andra yttrande (E2). Då M ställer ytterligare en fråga, uppfattar E det som en innehållsfråga och besvarar den med en ordförklaring (E3). M:s korrigeringsstrategi leder till betydelseförhandling mellan E och henne. Det förblir oklart om E är medveten om att han fortfarande kodväxlar med ordet *maskeradkalas*. Hans fokusering på innehållet kan vara så intensiv att han glömmer att han kodväxlar med M. Eller så är hans fokusering endast skenbar: eventuellt känner han inte till eller kommer temporärt inte på det finska ordet *naamiaiset*. I alla fall förhåller han sig naturligt till att han kodväxlar i sin kommunikation med M. Han nonchalerar M:s sanktion på att använda finska, och fortsätter diskussionen på språkets semantiska plan (E3). (Jfr med exempel 186: *Elefantkyrkogården* och *hyenor*.)

Också i exempel 196 använder E svenska i sin kommunikation med M. Han bygger *Technics* och ber M om en skruvmejsel på svenska:

- 196) 22.4.97 5:10,3 Dgb  
 E1→M *Ja' behöver en skruvmejsel!*  
 M Mitä? <Vad?>  
 E2 Minä tarviin ruuvimeisselin! Eksä ymmärrä ruotsia? Oot ainakin ennen ymmärtänyt!  
 <Jag behöver en skruvmejsel, förstår du inte svenska? Du har åtminstone tidigare förstått!>  
 ((förargat))

På M:s uppmaning återger E sitt yttrande (E1) genast ordagrant på finska (E2), men han visar sin irritation över att M jämt och ständigt kräver att han ska växla till finska. E:s reaktion i exempel 196 visar att han inte accepterar att M kommenterar hans språkbruk. M:s språkliga beteende är ologiskt: M (en tvåspråkig människa) kräver att E (en annan tvåspråkig människa) ska tala finska, även om båda fullt förstår, vad E säger på svenska. M agerar på ett icke-trovärdigt sätt ur den tvåspråkiga kommunikationens synvinkel. Till den tvåspråkiga kompetensen hör, att man kan och får kodväxla, när man talar med

andra tvåspråkiga personer (se avsnitt 4.2; se avsnitt 5.3.1). Jørgensen (1997: 109) framkastar tanken om att det egentligen hör till en lyckad tvåspråkig utveckling, att barnen blir uppmärksamma på när de kan "blanda" helt utan hinder, och när de inte kan räkna med att bli förstådda med "blandning".

En orsak till E:s irritation i exempel 196 är att han av allt att döma koncentrerar sig på det kommunikativa innehållet i sin utsaga, inte på språket. Hans reaktion kan tolkas också så, att han inte förstår varför hans kodväxling (tvåspråkighet) över huvud taget ska göras märkvärdig (jfr avsnitt 6.1.1).

Ett speciellt drag i E:s kodväxling är att den sker mest i riktningen från finska till svenska. En annan stark trend i materialet är att E kodväxlar främst i M:s och systemens sällskap, men nästan inte alls i P:s sällskap. Den främsta orsaken till båda tendenserna i materialet är att M och S uppträder i tvåspråkig, P i enspråkig språkform med E. M är den förälder som enligt familjens språkstrategi ända från början uppträder explicit tvåspråkigt i familjen (se avsnitt 3.2). Longitudinellt syns i materialet en utveckling i E:s kodväxling i kommunikation med M från en meningsintern kodväxling av enstaka ord (kodväxling som "kryckor") mot en ökande mängd av intentionell kodväxling på fras- och yttrandenivån.

Då E närmar sig sexårsdagen kräver han allt oftare att M ska bete sig som en "sann tvåspråkig människa" (*true bilingual*) så som han själv gör då han kodväxlar, dvs. att M ska uppträda i tvåspråkig språkform utan kommentarer om språkvalet. (Detta förhållningssätt hos E till kodväxling i samtal med M har jag kommenterat ovan.) I allmänhet undviker E mera eller mindre medvetet M:s försök att få honom att återgå till finska.

Enligt Jørgensen (1988) och Jørgensen och Holmen (1997: 13) finns det två språkvalsnormer: normen om dubbel enspråkighet och normen om integrerad tvåspråkighet, som sanktionerar tvåspråkiga barns språkvalsbeteende. Den förra stipulerar att barnet ska tala ett språk åt gången, och alltid på ett sådant sätt som inte avviker från de enspråkigas sätt att tala. Den senare förutsätter att barnet utnyttjar alla sina tillgängliga språkliga resurser på bästa möjliga sätt, och därtill på ett sätt som det för tillfället finner nyttigt.

Det är oftast barnets lärare och föräldrar som stöder sig på den förra normen; och barnen förefaller att hålla sig till den, när de talar med de vuxna. Men i sin kommunikation med andra barn använder de sig av hela sin tvåspråkiga repertoar: "do all the tricks they are not supposed to do by the double monolingual norm." Barnen kodväxlar, leker med uttal, lånar in ord, dvs. har roligt genom sina två språk (se exemplen 27 och 169) och gör allt som de inte förväntas göra när de betar sig enligt den enspråkiga normen (Jørgensen1997: 97).

e) *Kodväxling vid räkneord*

Det finns en kodväxlingstyp som tydligen sker från basspråket finska till svenska på grund av att den finska strukturen är syntaktiskt mera invecklad än den motsvarande svenska. Det är E:s kodväxling vid finskans räkneord. De finska räkneorden är långa, och i synnerhet böjningen av finskans ordningstal, är komplicerad. Att finskans ordningstal är svåra att uttrycka framgår av exempel 197. I detta exempel förenklar E det finska ordningstalet *kahdeskymmenestoinen* <den tjugoandra> till en inomspråklig parafrastisk omskrivning: *kun on kaksi ja kaksi* <när det är två och två>:

197) 7.5.96 4:10, 19 Dgb  
E NN:n synttärät on silloin kun on *kaksi ja kaksi* (den 22).  
<NN: s födelsedag är då när det är två och två.>

I exempel 198 däremot kodväxlar E till svenska med *trettiofyra* för att uttrycka finskans räkneord *kolmekymmentäneljä*:

198) 17.3.96 4:8,29 Dgb  
E *Trettiofyra kort, niinku minä oon piirtäny.* <Trettiofyra kort, (så) som jag har ritat.>

E:s yttrande i exempel 198 påbörjas på svenska med objektet (ett svenskt räkneord + substantiv) i fundamentet. Detta kräver en omvänd ordföljd i svenskan. E kodväxlar dock till finska och fortsätter med en bisats som inleds av *niinku*, eg. *niin kuin* <såsom>. Efter detta fortsätter yttrandet med en rak bisatsordföljd. På motsvarande sätt använder E *niinku* i stället för det relativa pronomenet *jotka* <som, vilka> i många av sina



kodväxlingar. Bakom detta kodväxlingssätt ser ut att ligga svenskans meningsstruktur i emfatisk utbrytning: (*Det är*) trettiofyra kort *som* jag har ritat.

Exempel 199 presenterar ytterligare ett sätt att undgå de svåra böjningsformerna för de finska ordningstalen. I exempel 199 använder E kodväxling till svenska och en parastisk omskrivning på finska, vilken förmedlar finskans kasus illativ:

- 199) 4.2.96 4:7,16 Dgb  
 E har suttit i bilen med P och väntat på M. E säger till M när hon kommer in:  
 E→M Minä ehdin laskea *hundra tio* ennen kuin sinä tulit. Laskin *satakymmenen... siihen asti* minä ehdin laskea.  
 <Jag hann räkna hundra tio innan du kom. Jag räknade *hundra tio... till det* hann jag räkna.>

I exempel 199 har E räknat med P på svenska, medan han har väntat på M. Därför är hans kodväxling *hundra tio* förståelig (det svenska ordet är aktuellare i talögonblicket). E använder det svenska räkneordet utan svenskans preposition *till* och utan finskans kasusmarkör för kasus illativ (pro: *till hundra tio; hundratioon*). I stället använder han en efterställd inomspråklig förklaring på finska efter det oböjda räkneordet i sitt yttrande E2: *sata kymmenen* (pro: *sataan kymmeneen*) *siihen asti ehdin laskea* <hundra tio – till det hann jag räkna>. Detta hans finska yttrande rättar sig enligt finskans grammatik, och finskans kasus illativ förmedlas av den efterställda konstruktionen (pronomenet *se* i kasus illativ → *siihen* + postpositionen *asti*).

Av andra belägg i materialet framgår att E ofta kodväxlar till svenska vid räkneord i tidsangivelser (se exempel 200):

- 200) 17.3.96 4:8,29 Dgb  
 E sitter och ser på SVTV som visar reklam för kvällens program:  
 E Äiti tänään illalla *klockan åtta* tulee yksi filmi.  
 <Mamma i dag klockan åtta kommer en film.>

Kodväxlingen i exempel 200 kan vara en direkt upprepning av ett svenskt uttryck ur den svenska teven. Berättelsen sker dock för övrigt på baspråket finska. Några exempel i materialet bekräftar att E behärskar de finska kardinaltalen väl. I åldern ca 4 år till exempel uppträder han i finsk språkform i en finsk omgivning i M:s och hennes finska

släktingars sällskap (27.6.95). E går uppför trappan på en idrottsläktare och räknar först trappstegen för sig själv på finska, men byter sedan till svenska och tar om uppräknningen från början på svenska.<sup>67</sup>

f) *Snarlika motsvarigheter, blender och andra speciella ordgrupper*

Som ytterligare ett idiolektalt lexikalt drag hos E:s bruk av två språk presenteras hans yttranden, där kodväxling och andra former av tvärspråkligt inflytande gör sig gällande. Speciellt intressanta är E:s yttranden där snarlika motsvarigheter och blender ingår.

Med *snarlika motsvarigheter* förstås ett ordpar, som består av ett finskt och ett svenskt ord med samma betydelse (se Huss 1991). Till sin fonologi och morfologi står orden mycket nära varandra. I något liknande bemärkelse talar Clyne (1987: 744) om *tvärspråkliga homofoner*, som fungerar som triggerord för kodväxlingen.

En typ av E:s kodväxling vid snarlika motsvarigheter består av ett ordpar, där det finska ordet ursprungligen är ett lånord från svenskan<sup>68</sup>. Exempel på olika snarlika motsvarigheter ses i exemplen 201, 202 och 203:

201) 9.2.96 4:7,20 Dgb  
*kikare – kiikari*  
 E→M Minun *kikare!* <Min kikare.>

202) 7.5.96 4:10,16 Dgb  
*kalender – kalenteri*  
 E Joo, niilläkin on *kalender*. <Jå, de har också en kalender>

<sup>67</sup> E kodväxlar för en tidsangivelse med ordningstalen fortfarande i 14-årsåldern (18.5.2005), då han berättar för M: "Yseillä on *den andra juni programeftermiddag* ja silloin ne tekee piloja seiskoille" <Niorna har *den andra juni* programeftermiddag och då gör de spex/skämt mot sjuorna.> (jfr med *kesäkuun toisena päivänä*)

<sup>68</sup> I E:s språkbruk förekommer olika typer av förfinskade svenska ord. Några av dem är integrerade lånord, andra är E:s egna tillfälliga förfinskningar, där det svenska ordet kan vara morfologiskt eller fonologiskt anpassat till finskan, som *kammi* i exempel 157.

- 203) 11.5.97 5:10,23 Dgb  
*jacka – jakku* → *jakka* (pro: *takki*)  
 E Äiti minä otan pois tämän *jakan* kun on niin kuuma.  
 <Mamma jag tar av den här jackan då det är så varmt.>

En typ av E:s yttranden består av ordpar, där det finska ordet klart härstammar från svenskan, men har en talspråklig eller vardaglig stilvalör (exemplen 204 och 205):

- 204) 13.8.97 6:1,25 Dgb  
*buske – \*puska* (*puska, pusikko*, talspr. pro: *pensas, pensaikko*)  
 E tuolla *puskassa* <Där i buskaget, buskarna>
- 205) 20.4.97 5:10,1 Dgb:  
*mosa – muusata* (pro: *muhentaa*)  
 E Voiks sä lusikalla *muusata* tätä? <Kan du med skeden mosa det här?>

I vissa fall är det kodväxlade (förfinskade) ordet redan ett lexikaliserat lånord i finskan, men med en annan betydelse (gäller E:s inläring av tvärspråkliga, semantiska skillnader). I vissa fall leder E:s kodväxling till missförstånd (jfr fallet *kaalinen makkara* i exempel 194). Exempel på denna typ av E:s kodväxling ses i exemplen 206 och 207:

- 206) 7.5.95 3:10,19 Dgb  
*sylt– \*syltti – syltity* <*sylta*>, pro: *hillo*  
 E Vain *sylttiä* ja kermaa syödään tänään. <Bara sylt och grädde äter vi i dag.>  
 ((Jämför med ett senare uppskrivet belägg)):  
 E Haluan *sylttiä* (pro: *hilloa*) <Jag vill ha sylt.> (Dgb: 8.1.98; 6:6,19).
- 207) 14.5.96 4:10,25 Dgb  
*hillo – hallon*  
 Semantisk sammanblandning av *hillo* <*sylt*> och *hallon* <*vadelma*>:  
 E Haluan sitä *hillosaft* jota tänään oli mukana *klubbenissa*.  
 <Jag vill ha den *\*syltsaften* som jag hade med i dag i klubben.>  
 Efter att E:s yttrande leder till missförstånd, preciserar han sin utsaga med:  
 E Kun me luettiin tänään, niin Kajsa sanoi: "Haluan *hallonsaft*."  
 <När vi läste i dag så sade Kajsa: "Jag vill ha *hallonsaft*.">

Kodväxling sker med inexakt semantisk referens också i exemplen 208 och 209:

- 208) 17.4.96 4:9,28 Dgb  
*vila – huilata*; *vila = lepuuttaa*; men: *huilata, levähtää* <*vila sig*>.  
 E→M Enkö saa *huilata* jalkoja <Får jag inte vila fötterna?>

- 209) 22.5.95 3:11,3 Dgb  
*knyytti knut + nytytti, pro: solmu*  
 E Aukaise tämä *knyytti*. <Öppna den här knuten.>  
*Nyytti* betyder 'knyte', 'bylte' (på fi: 'kulmat yhteen solmimalla vaatteesta tehty kääre, mytty', t.ex. 'nyyttikestit/'knutkalas'). *Nyytti* har inte betydelsen 'solmu' <knut, dvs. en sammanfogning mellan linor'>

Ett svenskt substantiv förfinskas med slutvokalen *-i* i exemplen 210 och 211:

- 210) 17.5.95 3:9,29 n 13 DM1  
*boll* → *\*bolli* – pro: *pallo* används mest i betydelsen 'pompabolli'  
 E→O Si de' e *bolli*, si! (O = svenskt barn)

- 211) 24.4.96 4:10,5 Dgb  
*hink* – *\*hinkki* → *sankko, ämpäri*  
 E Anna se *hinkki*!  
 M Mikä? <Vad?>  
 E *\*Hinkki, pinkki, pingviini!*\* ((tittar skrattande på M))

Egen tvåspråkig nybildning förekommer som motsvarighet till finskans substantiv i exemplen 212, 213 och 214 (jfr också tidigare *sprutama* <*sprayflaska*>, Dgb: 1.5.1995; 4:10,12):

- 212) 6.6.94 2:11,17 Dgb:  
*lockimuki* – en mugg med lock; *lock* <kansi>; *lokki* <mås>  
 E sköts av en finsk kusin R, som är på besök:  
 E→R Anna mulle *lockimuki*  
 ((E menar en barnmugg med *lock* på. R uppfattar *locki* som det finska ordet *lokki* och letar förgäves efter en mugg med en måsbild på.))

- 213) 28.3.96 4:8,22 Dgb  
*\*kaksi knut* → pro: *umpisolmu* <*dubbelknut*>  
 E En saa auki tätä...siinä on *kaksi knut* [sv u]. <umpisolmu, dubbelknut> ((om en knut på snören på mössan))

- 214) 19.7.95 4:1,0 Dgb  
*säck* – *\*sack* → *säkki*  
 M Painat kuin pottusäkki! <Du väger som en potatissäck!>  
 E pottusäkki – *\*en pottusäkki\** ((med en speciell röst))  
 E→P Här e de' en stor potatissack [påta:ttissakk] ((talar om sig själv))

I vissa fall leder likheten mellan det finska och det svenska ordet till en sammanmältning, en blend. De flesta orden bland blenderna (såsom bland de snarlika mot-

svarigheterna) är substantiv. Ett undantag är ordparet *många* – *monta* (kasus particip av det finska pronomenet *moni*). *Många* och *monta* blir blenden *månka* i exempel 215:

- 215) 29.4.96 4:10,10 Dgb  
*månka: många + monta*  
 M Haluatko lisää makkaraa? <Vill du ha mera korv?>  
 E \*monka, monka, monka\* ((uttalat som förfinskat *månka*, på finska *monta*))

I exemplen 216 och 217 ses blenderna *håvi*, *haven* och *byrång*:

- 216) 8.6.97 5:11,219 Dgb  
*håvi, haven häven + haavin* (obs. ändelsen – n, finskans kasus ackusativ)  
 E→M Minä haluun ite ottaa tuon mun *håvi* – *haavin*. ((självkorrigering))  
 <Jag vill själv ta den där (min) *håvi* – *havin*.>

Också: 3.7.95, 4:0,14 Dgb:

E→Ans:  
 Jag ska bara hämta *haven*. (*haavi* + *håven*)

- 217) 10.7.97 6:0,21 Dgb  
*\*byrång byrå + piironki*  
 E→M Se oli tuolla *byrångilla*. <Den låg där på *byrången*.>

Fonologisk sammanblandning förekommer i exemplen 218, 219 och 220:

- 218) 18.4.96 4:9,30 Dgb  
*kuula – kula*  
 E→M Sain tämän *kulan* maaliin. [svenskt u] <Jag fick den här *kulan* i målet.>

- 219) 10.6.95 4:11,21 Dgb  
*soffa – sohva*  
 E→Ant Se *kuula* on kieriny *soffan* alle. <Den *kulan* har rullat under *soffan*.>

- 220) 27.5.96 4:11.8 Dgb  
*ponny – poni*  
 E→P O' var de' en *poni*. <ponny.>

Onomatopoetiska blander uppträder ibland i E:s kommunikation, som i exemplen 221 och 222:

- 221) 11.5.95 3:10,23 Dgb  
*lampsuttaa klampa, trampa + tapsuttaa, tepsuttaa*  
 E Kuka minun sillallani *lampsuttaa*? <Vem *klampar/trampar* på min bro?>

- 222) 22.5.95 3:11,3 Dgb  
*\*laputtaa klappa + taputtaa*  
 E Minä haluan *laputtaa* sinua. <Jag vill klappa dig.>

En särskild typ av E:s idiolektala kodväxling består av vissa ord som förefaller att ha en interaktiv vikt för E – åtminstone är dessa ord frekventa i hans kodväxling (jfr informanten för Döpkes studie 1992b i detta hänseende). Även om E gång på gång själv fastnar i sin kommunikation vid dessa ord, och även om M idogt gör honom uppmärksam på att han använder svenska, återkommer orden på nytt i hans finska. Orsaken kan vara psykologingvistisk, att vissa referenter helst framkallar ett ord på det ena av språken i hans minne (se även avsnitt 6.3.3:). Ord som ofta kodväxlas i materialet är bl.a. *bälte, täcke, limpa, hosta, snuva, handduk, "snåro"* <snor>, *spöke, trolle, rutscha, åska (subst.), orm, paraply, ben*; de svenska namnen på månaderna och veckodagarna; ordparet *kauan – kauas* med sina motsvarigheter *länge – långt*. Ett av de mest frekventa orden i detta hänseende är *brödrost* och uttrycket *rostat bröd* (se exempel 223; ibland också *rostbröd* → *\*ruosteipä* 'rostigt bröd'):

- 223) 11.2.96 5:7,201 Dgb  
*rost – ruoste pro: paahto, paahdin*  
 E Sen pitää ensin olla *siinä – rost – siinä* <Den ska först vara i den där rost – i den där – ((pekar på brödrosten; jfr också: *ruosteipä – rostbröd; rost – ruoste*)>

En undergrupp av de mest frekventa orden i materialet är benämningar som E använder på ett egennamnsliknande sätt (*E-ord*, se exemplen 224 och 225). Också namnen på sina egna saker (bl.a. *väska, bälte, täcke, ryggsäck*) eller företeelser och platser i sin närmiljö (*Klubben, Tanten, Parken, Villan* osv.) använder E ofta endast på ett av språken (mest på svenska):

- 224) 30.9.97 6:3,11 Dgb  
*postpärm <postikansio>*  
 På väg till skolan:  
 E→M Ootsä pannu sen mun *postpärm* sinne – ((=reppuun)) <Har du satt den där, min, postpärm dit in i – ((= ryggsäcken.>))>
- 225) 30.4.96 4:10,11 Dgb  
*Klubben <Kerho>*  
 På morgonen hemma:  
 E→M *De' e' Klubben i da'!*

Många av de ovan citerade exemplen visar att E arbetar utgående från sin tvåspråkiga språkresurs. Nedan följer ytterligare några exempel på tvärspråkligt inflytande i form av översättning i E:s språkprocessning:

- 226) 5.8.95,4:1,16 Dgb  
Egen nybildning, övergeneralisering av finskans ordbildningsmönster i svenskan:  
*syöminen – ätning*  
E→P Jag vill ha *ätning!* <Haluan *syömistä!*>
- 227) 17.3.96 4:8,29 Dgb  
Skapar finska namn på de sju dvärgarna:  
E→M Se on tuo? *Glader?* <Va' heter den där? *Glader?*>  
M→E Mikä? <Vad?>  
E→M Mikä se on suomeksi? <Vad heter den på finska?>  
E *Ilonias* ((mycket spontant, låter glad över sin nybildning))  
E Se on *Skratter* he he... <Den är *Skratter*..>  
E bildar ett nytt ord som är analogt med *Viisas* <*Kloker*>, *Vilkas* <*Toker*>, *Unelias* <*Trötter*>. Också: *Ilonias* pro: *Lystikäs*, som är bildat i analogi med de finska orden *ilo* (subst. *glädje*); *iloinen* (adj. *glad* → pro: *Glader*);  
Jfr med: *Sovilias*, pro: *Trötter* (*trött* → *sova* → *Sovilias* pro: *Unelias* (*uni* = *dröm*);  
(nr 9: Teater: 10.5.95; 3:10,22.)
- 228) 25.8.97 6:2,5 Dgb  
*obekväm - \*epätuntoinen* (pro: *epämukava*)  
E Tää lippis on *epätuntoinen!* <Den här kepsen är "okänslig").  
(klagar på en ny keps som känns obekväm på huvudet)  
*Epätuntoinen* är bildat efter svenskans modell: *känns obekväm*.<sup>69</sup>

De sista två exemplen (229 och 230) på E:s interaktion på två språk förutsätter inte bara en tvåspråkig samtalspartner utan också att samtalspartnern har kännedom om samma kulturella bakgrund:

- 229) 19.7.95 4:1,0 Dgb  
Situation: E, hans svenska kusin och dennes far kastar stenar i vattnet, tävlar om vem som kan kasta längst. För att beskriva begreppet 'fågelholk' skapar E nybildningen *fågeltuppen*.  
E→La Kan du kasta ända till *fågeltuppen?* ((obs! svenskt u)).  
E avser 'fågelholken' som finns på en sten en bit från stranden. Holken är grå och det finns ett litet "fönster" framtill, vilket gör att den lilla byggnaden liknar ett litet utedass [Finlandsvensk ordbok: 2000: 173, 176: *tuppen*, vard. '(ute)dass'].

<sup>69</sup> Jfr hösten 2002 (ca 11:3): E använder substantivet *epäystävä* <ovän> när han talar om en rollfigur i filmen *Sagan om Ringen*; i en finsk kusins sällskap.

- 230) 4.6.96 6:0,15 Dgb  
På morgonen, på väg till hissen, E och M, E nyser häftigt i korridoren:  
E Kuulitko minä tein näin: *Prosit!* ((sv uttal; visar hur han *nyser*))  
<Hörde du? Jag gjorde så här: *Prosit!*>

E:s yttranden i exemplen 229 och 230 illustrerar hur ett tvåspråkigt barn kommunicerar med hela sin språkliga resurs med en tvåspråkig samtalspartner, som delar samma språksociala och kulturella bakgrund. (E använder "vad han har" för att få kommunikationen att fungera, se *Cajsa Wargs princip*, kapitel 1). E:s uttryck i exempel 229 förutsätter att samtalspartnern är insatt i den finlandssvenska varieteteten. E:s yttrande i exempel 230 fungerar bara i sällskap med en samtalspartner som känner till den socio-interaktionella användningen av uttrycket *Prosit!*



## 7 SLUTDISKUSSION

Syftet med min avhandling har varit att undersöka ett simultant tvåspråkigt barns bruk av två språk, finska och svenska.

Min informants kommunikation har jag studerat å ena sidan utgående från ett antal situationella faktorer, å andra sidan utgående från barnet E, ett tvåspråkigt barn vars tvåspråkighet uppfyller de strängaste definitionerna på simultan tvåspråkighet (se avsnitt 4.3 och avsnitt 6.1). Hans tvåspråkighet betraktar jag som en integrerad helhet (se avsnitt 1.2). Avhandlingens syfte har jag knutit till materialet via en personorienterad analysmodell, som har presenterats i avsnitt 5.3.1. Jag har analyserat E:s språkval med stöd av fas 1 i språkvalsmodellen (avsnitt 6.2). Hans kodväxling har jag undersökt enligt fas 2 i samma modell (avsnitt 6.3).

Fokus för min undersökning ligger på informantens interaktion på svenska/finska i samtal med en svensk, en finsk och en tvåspråkig samtalspartner (se syfte 1.3; se avsnitt 5.3.2.). E:s språkval har jag i första hand undersökt i samtal där E:s samtalspartner är svensk (främst P; avsnitt 6.2.2). Studien av E:s kodväxling har främst gällt hans samtal med en finsk/tvåspråkig samtalspartner (M; avsnitt 6.3).

*Barnet E:s språkval kännetecknas av följande allmänna drag:*

- 1 E:s språkval är djupt förankrat i familjens EPES-baserade, medvetna och konsekventa språkstrategi P/sv, M/fi; (för specificerade resultat med exempel se avsnitt 6.2.1).
- 2 E:s särhållning av finska och svenska är konsekvent, medveten och explicit enligt det hur han uppfattar föräldrarnas språkliga status. E:s språkval verkar ske enligt en norm: E/sv→P och E/fi→M.
- 2 Språkvalsfaktorn person spelar den mest avgörande rollen för E:s språkval. Bandet mellan språket och dess talare är starkt, även om det finns en skillnad mellan E:s språkval med P och med M i detta hänseende: P är den enspråkiga, svenska föräldern, M den finska och den mera tvåspråkiga föräldern.
- 4 E:s språkval med den tvåspråkiga systemen (S) genomgår en förändring från finska till svenska.
- 5 E:s bruk av svenska/finska i tvåspråkig kontext sker konsekvent enligt samtalspartnerns språk (pragmatisk tillämpning → personspecifikation genom språkval/kodväxling, se avsnitt 6.3.1).

- 6 Konsekvensen i E:s språkvalsmönster framträder som hans:
  - a) alternerande bruk av finska/svenska med M/P (EPES-principen);
  - b) personbundna språkalternering som ofta sammanfaller med byte av topik;
  - c) konvergens och språkval enligt *Följa John*-principen (svar och respons på samtalspartnerns språk);
  - d) återgång till samtalets basspråk efter kodväxling;
  - e) kontroll över eget, men också över samtalspartnerns språkval;
  - f) korrigerande av eget och av andras språkval;
  - g) kommentarer till en enspråkig samtalspartners avvikande språkval och uttal.
  
- 7 E:s språkval är ytterst konsekvent i samtal med enspråkiga (i undersökningen framför allt svenska, icke-finskkunniga) personer. E försöker på alla sätt undvika att tala finska så att han:
  - a) använder olika inomspråkliga kommunikationsstrategier;
  - b) använder M som ordbok;
  - c) översätter och tolkar för sådana som han uppfattar som enspråkiga.
  
- 8 E:s språkval sker automatiskt, men också pragmatiskt, bl.a. enligt kontextens situationella dynamik och av psykolingvistiska orsaker.
  
- 9 E:s språkval är longitudinellt hållbart med föräldrarna (i synnerhet med P) och med enspråkiga personer, samt med dem som konsekvent adresserar honom enligt EPES-principen.
  
- 10 E:s yttranden på två språk bildar en strukturell (syntaktisk) helhet. Övergången från *La* till *La* sker smidigt.
  
- 11 Språkvägran förekommer inte i materialet. E:s icke-reciproka språkval som förekommer i materialet, sker intentionellt och endast temporärt (i speciella syften, för trots, för humor, som maktmedel, i befallningar och i språklekar).
  
- 12 E:s avvikande språkval har allmänt taget logiska orsaker (se avsnitten 6.2 och 6.3).

Undersökningens resultat verifierar mitt antagande nr 1 (se avsnitt 1.3) om att min informants språkval sker enligt principen en person–ett språk (EPES-principen). Även om det på förhand fanns skäl att anta att det går att finna en viss konsekvens i E:s språkval på grund av språkstrategin en person–ett språk, är resultatet klarare än väntat.

E:s språkval är klart beroende av samtalspartnerns språkliga status, dvs. hur en- eller tvåspråkig E uppfattar sin samtalspartner i förhållande till sig själv.

E:s språkval i samtal med en icke-finskkunnig samtalspartner är ännu konsekventare än i samtal med P. E:s strävan till konsekvens i språkvalet framträder tydligast i hans försök att på alla sätt undvika att använda finska. I detta syfte tyr E sig till inomspråkliga

kommunikationsstrategier, omskrivningar, egna påhittade ord, översättning och förklaringar. En speciell kommunikationsstrategi hos E i detta sammanhang är att använda M som ordbok (anteciperande språkval avsnitt, metaspråklig kodväxling).

E avviker inte mycket från basspråket svenska. Hans svenska språkform är ren. Han kodväxlar inte nämnvärt till finska. I den svenska kontexten är antalet finska lexikala inslag av E per inspelning mycket litet i förhållande till den totala inspelningstiden om tolv timmar. Också yttranden med annat tvärspråkligt inflytande från finskan är påfallande få. Kvantitativt, mätt i absoluta tal, är detta ett utslagsgivande resultat. E "blandar" inte, när han talar med en enspråkig person. Detta resultat är i linje med många andra forskares rapportering om tvåspråkiga barns språkvals- och kodväxlingsbeteende i min informants ålder.

Min undersökning bekräftar sålunda antagande nr 2 (avsnitt 1.3) om att E beter sig som tvåspråkiga personer vanligen gör, dvs. han talar ett språk i sänder. Han uppträder med svensk språkform i svensk kontext och med finsk språkform i finsk kontext.

E:s språkval enligt mönstret E/sv→P håller även om M är fysiskt närvarande kring samtalsituationen. Endast M:s eller en annan finskspråkig människas direkta inblandning i interaktionen på finska samt M:s (ibland systemns) frågor och tilltal till E på finska, kan orsaka en växling till finska.

En enspråkig persons närvaro kan ibland föranleda en avvikelse i språkvalet hos E, även om den enspråkiga personen inte deltar i samtalet. Han växlar till svenska om en enspråkig, svensk person är närvarande i talsituationen (sociolingvistisk språkdifferentiering). Han beaktar enspråkiga personers närvaro också genom att översätta sina yttranden för dem (inkluderar en enspråkig samtalspartner i samtalet). Hans hänsynstagande till enspråkiga samtalspartner yppar sig som korrigerande av eget språkval och som justering av egna yttranden. Det händer att E varskor den enspråkiga personen om en förestående växling till det andra språket.

En praktisk nytta, som följer E:s starkt personbundna språkval, är att det ger honom möjligheten att parallellt delta i två med varandra inflätade samtal vart och ett på sitt språk. Med hjälp av sitt personbundna språkval förmår E samtidigt hantera två parallella samtal med sina föräldrar på vardera föräldrarnas språk.

E:s bruk av två språk sker systematiskt redan i treårsåldern utan något som helst tecken på att han inte skulle förmå hålla isär sina språk. Kännetecknande för hans särhållning av de två språken är medvetenheten. Ett tecken på det är att han lägger märke till och kommenterar sina samtalspartners och sitt eget bruk av två språk.

Syftet med min avhandling har också varit att undersöka min informants bruk av svenska och finska, när han kommunicerar i en tvåspråkig kontext med personer med varierande språklig bakgrund och tvåspråkighetsgrad (se syftet, avsnitt 1.3). På ett allmänt plan visar min studie följande linjer i E:s språkval i tvåspråkig kontext:

- 1 E talar samtalets baspråk i en tvåspråkig kontext, men han växlar till en enspråkig samtalspartners språk, om en enspråkig person ansluter sig till samtalet (E talar svenska, men växlar till finska när han adresserar M).
- 2 E kan bedöma samtalspartnerns språkkunskaper och tvåspråkighetsgrad i förhållande till sina egna (anteciperande språkval, dubbelt språkval).
- 3 E tar hänsyn till enspråkiga personer: i en talsituation med enspråkiga och tvåspråkiga deltagare väljer E den enspråkiga personens språk (eller han tolkar, översätter för denna).
- 4 I början av materialinsamlingen uppfattar E sin far som enspråkig, sin mor som finskspråkig/tvåspråkig (enligt EPES-principen). Det sker en longitudinell förändring i detta hänseende:
  - a) E börjar uppfatta P som mera tvåspråkig.
  - b) E:s språkval med systemen glider däremot från finskan mot svenskan, då E börjar i förskolan (se avsnitt 3.3). E:s språkval påverkas också av att han möter svenskan i en allt högre grad i institutionella sammanhang utanför hemmet (se E:s språkhistoria avsnitt 6.1.2).
  - c) E:s språkval med M blir mera tvåspråkigt jämfört (E ställer t.o.m. explicita krav på att få uppträda med tvåspråkig språkform i samtal med M).
  - d) E:s språkval med de tvåspråkiga kamraterna glider från finska mot svenska (orsak: ökat svenskt inflyde i institutionella sammanhang, främst genom klubben, förskolan).

Anm. För en generalisering av resultaten på en mera teoretisk nivå se listan i slutet av avhandlingen.

Min informants språkval har jag studerat i olika situationer inom domänerna hemmet, dagvården och klubben (se avsnitt 6.2.3). Ingen domän visar sig åstadkomma en automatisk språkväxling till det ena eller det andra språket. Inom domänen hemmet uppträder E i en svensk, en finsk eller en tvåspråkig språkform helt beroende på vem han talar med där.

De tre övriga språkvalsfaktorernas (situation, topik och funktion) påverkan på E:s språkval härleds från faktorn person bl.a. genom att E:s begrepps- och ordinlärning har inom ett temaområde skett i samband med en aktivitet som utövas på ett visst språk med en viss person (t.ex. med P på svenska, med M på finska).

Med finskspråkiga bekanta och släktingar talar E finska inom hemdomänen även om P är närvarande. E:s dagar blir aldrig helt svenska hemma, men inte heller finska – det visar en ministudie av hans språkval i M:s sällskap under några dagar, då både S och P är bortresta. Enligt detta material kommer svenskan in i E:s kommunikation bl.a. i form av återberättelser av händelser, som han har upplevt i dagvården och i klubben, samt via hans upplevelser av barnkulturen i medierna. Också svenskans situationella närvaro t.ex. via teven kan momentant få E att växla till svenska i M:s sällskap.

De institutionellt svenska domänerna (dagvården, dagklubben och förskolan) påverkar inte E:s språkval i sig, utan hans språkval är mest beroende av hans samtalspartners språkval. Faktorn person undantränger eller överskuggar de andra tre språkvalsfaktorernas inverkan. Även om E:s språkval i en viss situation ser ut att ske enligt faktorerna situation, tema och funktion, kan orsaken oftast härledas till faktorn person.

Språkvalsfaktorerna topik och funktion samverkar med faktorerna person och situation (domän) i E:s språkval på ett mångfacetterat sätt. Den viktigaste förklarande bakgrundskomponenten är E:s språkhistoria. Det som han har upplevt och lärt sig på ett av språken återspeglas i hans ordförråd enligt temaområden. Det som han upplever inom domänen dagvården på svenska, följer med hem och är påtagligt hörbart i hans utflöde på basspråket finska om kvällarna – och det som han upplever på dagen på finska, drömmer han om på natten på finska (funktionen drömmar). Trots denna systematik är

det ibland kodväxlingen i sig som är den viktigaste betydelsebärande faktorn i E:s kommunikation, bl.a. i utrop, i starka viljeyttringar, i språklekar och som maktmedel.

De fyra faktorerna spelar således en framträdande roll som orsaker till att E avviker från sitt typiska språkvalsmönster, dvs. de samspelar bakom hans kodväxling.

I den tvåspråkiga institutionella kontexten beror E:s språkval på samtalspartnerns språk. I själva verket kan många diskussioner i E:s närmiljö föras på båda språken. Därför varierar E:s språkval dagligen enligt samtalspartner också om kontexten och den yttre situationen är oförändrade (jfr figur 4, avsnitt 5.3.1). Detta är ett resultat, som borde öka föräldrarnas medvetenhet om barnets faktiska bruk av sina språk i en närmiljö där bruket av båda språken är möjligt.

Ett annat resultat, som är av värde för familjens språkplanering, är att E:s språkval: E/fi→M (språkval enligt EPES-principen) övervinner dagvårdens institutionellt svenska språkvalsmönster. Å andra sidan håller E:s personrelaterade språkvalsnorm: E/sv→DM och E/sv→enspråkigt svenskt barn, även om E talar finska med M och med sina närmaste kamrater i dagvården och i klubben.

Beaktansvärt är att E:s språkval är i olika domäner direkt avhängigt av hans närmaste språkliga modellers (de vuxnas) språkval. De språkliga förebilderna måste därför vara aktiva språkliga förebilder (*targets* i ordets egentliga bemärkelse, se avsnitt 3.3) för barnen och engagera dem i en meningsfull språklig interaktion för att barnen ska känna behovet av att använda språket i sin dagliga kommunikation.

Med de enspråkigt svenska barnen talar E endast svenska i alla inspelningar och under alla observationssessioner. Gentemot ett svenskt barn som inte ännu kan tala beter E sig enspråkigt svenskt, dvs. hans språkval baserar sig på institutionella kriterier och på den sociolingvistiska kännedomen om att barnets föräldrar talar svenska med ifrågavarande barn. I barngrupper, där det ingår enspråkiga svenska barn och barn med varierande språklig bakgrund, talar E svenska. Han uppfattas av infödda svenska barn som en infödd talare av svenska. Han har inte heller svårt att identifiera sig med dessa.

Jag har i min undersökning också velat ta reda på när, varför (och delvis hur) E växlar mellan sina språk och vilka faktorer som får honom att kommunicera genom hela sin språkresurs.

Under analysen av E:s språkval i svensk kontext kom E:s avvikelser från basspråket svenska att framstå som ett intressant delresultat. Avvikelserna är specifika. För det första är det deras ringa antal som väcker uppmärksamhet. För det andra är det i regel inte fråga om prototypisk kodväxling, utan om en regelrätt tillämpning av EPES-principen i kommunikationen med M. För det tredje använder E kodväxling till finska vid känslouttryck, interjektioner och utrop. Hans svenska yttranden innehåller olika slag av tvärspråkligt inflytande från finskan, såsom finsk tvärspråklig påverkan i form av blender och snarlika motsvarigheter (avsnitt 6.3.14). De avvikelser från basspråket svenska (E:s språkval enligt EPES), som sker på fras- och meningsnivån (intersententiellt), sammanfaller ofta med topikbyte och byte av adressat. Den andra typen avvikelser, som består av E:s kodväxling, sker till en stor del även på ordnivån (intrasententiellt).

I samtal med svenskspråkiga samtalspartner eftersträvar E att använda svenska så långt det går. Hans försök att undvika användningen av finska är påfallande: han t.ex. vänder sig till M för språklig hjälp när han saknar ord för nya begrepp eller då han förutser en risk för kodväxling. Han använder inte kodväxling som en lexikal nödlösning i basspråket svenska (i samtal med P) i samma utsträckning som i basspråket finska (i samtal med M). Det är specialterminologin inom ett visst temaområde, t.ex. namn på djur, som E har upplevt på finska, samt namn på klädesplagg, som har skaffats i M:s sällskap på finska, som vållar honom svårigheter när han talar svenska med P. De inslag som oftast förekommer på finska i hans kommunikation med P är finska egennamn, namn på finska teveprogram och sagofigurer samt vissa familjespecifika ord och talesätt, som används på finska av alla hans familjemedlemmar (referenten har en finsk personifiering i familjen) eller som är vanliga i den finlandssvenska varieteteten eller i den tvåspråkiga ungdomsslangen.

E:s språkval med P blir säkrare under tiden för materialinsamlingen. I cirka femårsåldern uppträder han konsekvent i enspråkigt svensk språkform så länge han själv får välja sina ord. Finskans påverkan är förnimbar vid tvärspråkliga fenomen, såsom snarlika motsvarigheter.

Ett specifikt drag i E:s interaktion på två språk är att han i cirka femårsåldern fäster en allt större uppmärksamhet vid språket (speciellt svenskan) i sig och kommenterar sitt eget och andras språkbruk och uttal. Specifikt är också att de gånger E uttalar sig på finska i P:s sällskap inleder han sitt yttrande med ett metaspråkligt varsel till P om en förestående kodväxling till finska (se tablå 4).

Jag har i min undersökning tagit fasta på de omständigheter under vilka svenska och finska kombineras och samverkar i informantens kommunikation/interaktion på två språk. Studien har fokuserat E:s kodväxling och hans övriga parallella bruk av finska och svenska (se figur 2). Jag har i min undersökning utrett varför E kodväxlar, och analyserat de faktorer som framkallar kodväxling hos honom. Jag har också studerat hans individuella sätt att kodväxla. På basis av analysresultaten har studien av E:s kodväxling kommit att gälla hans kodväxling till svenska i samtal med den tvåspråkiga föräldern M.

E:s sätt att kodväxla följer i det stora hela principerna för den kodväxling hos tvåspråkiga barn som tas upp i tablå 5 Orsaker till kodväxling hos barn (se början av avsnitt 6.3). E använder mest kodväxling i syfte att specificera samtalspartnern eller för att citera någon på originalspråket. För det tredje kodväxlar han mycket för att han p.g.a. begreppsinläringen behärskar ordet endast på ett av sina språk. Han lappar också över mera eller mindre tillfälliga luckor i sitt lexikon när han berättar om det upplevda inom ett visst temaområde på ett visst språk.

En annan typ av kodväxling som är typisk hos E består av den kodväxling som framkallas av lingvistiska orsaker. Det är kodväxling som sker p.g.a. att ett ord är mera framträdande och lättare tillgängligt på det ena språket eller att hans kodväxling beror på lexikala, syntaktiska och semantiska skillnader mellan språken. Han kodväxlar också



p.g.a. triggereffekten. I synnerhet den sistnämnda kodväxlingstypen framkallas av psykolingvistiska och individuella faktorer.

E kodväxlar också för konversationella ändamål som för att förtydliga sin utsaga, för att skapa en speciell kommunikationseffekt, för att skärpa eller för att förmildra sin utsaga samt för att modifiera sitt budskap. Det finns tecken på att E använder kodväxling i syfte att inkludera någon i samtalet eller att utesluta någon ur samtalet. Vissa belägg i materialet tyder på att han använder kodväxling i syfte att genom kodväxling framhäva grupptillhörighet.

E kodväxlar många gånger i eget intresse. Han använder kodväxling för kodväxlingens skull och för att han finner nöje i det. Denna typ av E:s idiolektala kodväxling illustrerar bra hur han använder hela sin språkresurs för konversationella och kommunikativa ändamål. Då kodväxlingen förekommer hos honom i språklekar, tolkar jag det också som ett ålderstypiskt, mera universellt fenomen och ett tecken på hans uppvaknande språkliga medvetenhet i anknytning till hans psykologiska mognande då han närmar sig sin femårsdag (= håller på att knäcka koden).

Jag förväntade mig att min informant redan i undersökningens början skulle använda sina språk för speciella språkliga funktioner (antagande nr 3, avsnitt 1.3). Detta antagande verifieras genomgående av mina resultat.

Även min förväntning (antagande nr 4, avsnitt 1.3) om att se tecken på något av det tvåspråkiga barnets kodväxlingsförmåga växa fram hos min informant uppfylls (se avsnitt 6.3.14). Ett av de intressantaste resultaten i min undersökning är upptäckten av idiolektala drag hos E:s språkvals- och kodväxlingsbeteende (avsnitt 6.3.14). Min informants bruk av två språk har således både universella och individuella drag.

Föräldrarnas konsekventa språkstrategi enligt Grammontprincipen har sedan Ronjats klassiska studie (1913) saluförts som grundpelare för den metod med vilken man uppfosttrar barn till två- och flerspråkiga. Mina resultat bekräftar att ett tvåspråkigt barn upplever ett starkt band mellan sin samtalspartner och hans/hennes språk.

E:s språkval är under de första levnadsåren mycket personbundet. Det är i åldern 4:9–5 år som han så småningom börjar lösgöra sig från personbundenheten i sitt språkval. En orsak är antagligen hans psykologiska mognande, att han i förskoleåldern avancerar från ett konkret mot ett mera abstrakt tänkande. E:s överträdelser gentemot sitt invanda språkvalsmönster berättar om att han håller på att tillägna sig en mera avancerad (vuxenlik) språkvals- och kodväxlingskompetens. Då han djärvt bryter mot sina egna språkvalsnormer: E/sv→P och E/fi→M, fungerar han enligt de vuxnas pragmatiska språkvalsregler. Han kräver också att hans tvåspråkiga samtalspartner (M) ska acceptera hans beteende som normal tvåspråkig interaktion.

Som helhet visar min undersökning att E lär sig sitt språkval i interaktion med sina språkliga modeller genom att använda sina två språk för sina kommunikativa behov. Han tenderar att respondera på det språk som samtalspartnern tilltalar honom på. Detta får följderna i de sammanhang där en möjlighet till språkval mellan de två språken de facto finns. En äkta språkvalssituation är möjlig mellan E och en tvåspråkig samtalspartner, som dagligen använder båda språken i studiens tvåspråkiga närmiljö.

De vuxna som fungerar som E:s främsta språkliga modeller (föräldrarna, dagvårdarna, klubbpersonalen) förefaller att vara medvetna om vilken modell de ger honom.

De faktorer som bäst förklarar E:s konsekventa språkvalsbeteende är fyra:

- 1 föräldrarnas språkplanering och konsekventa språkstrategi;
- 2 regelbunden, kontinuerlig kontakt med båda språken;
- 3 balansen i inflödet;
- 4 separata enspråkiga kontexter och klart enspråkiga språkliga modeller, men också konsekventa tvåspråkiga språkliga modeller.

Helt utan betydelse är inte heller det stöd som ett äldre syskon och kamraterna erbjuder det yngre barnet (informanten) i form av en enspråkig (och en konsekvent tvåspråkig) språklig modell. Som en enspråkig språklig modell framträder i min undersökning E:s föräldrar, men också den äldre generationen. Den medvetenhet om och erfarenhet av att uppföstra tvåspråkiga barn som finns hos personalen i E:s dagvård, dagklubb och i hans förskola verkar bidra till att han lär sig veta när han ska tala vilket språk och med vem.

E:s språkval bör ytterligare konfronteras mot de relativt stabila språkvalsmönster som existerar i studiens språksamhälle. Det tvåspråkiga samhället i Vasa har snarare ett mera normativt och puristiskt än förstående och liberalt förhållningssätt till "blandspråk" och fri kodväxling mellan finskan och svenskan (se avsnitt 3.1).

Slutligen kan min informants klara och följdriktiga språkvals beteende tolkas ur ett mera subjektivt forskar-/föräldraperspektiv, utgående från informantens personliga egenskaper och hans psykologiska mognande. Eventuellt är det också fråga om hans personliga språkinlärarstil. En bidragande orsak kan vara hans allmänna förhållningssätt till det existentiella: benägenheten att se på livet bestående av "antingen eller" och att absorbera klara regler för sitt beteende.

E:s språkliga identifikation visar en likadan tudelning som hans språkvals beteende. Hans uppfattning om sin tvåspråkighet, om sin språkliga identitet och sitt modersmål (se avsnitt 6.1.1) är lika tvåspråkigt som hans språkbruk i det empiriska materialet (avsnitten 6.2 och 6.3), dvs. han är svensk i en svensk och finsk i en finsk kontext. Å andra sidan framgår av materialet att han inte döljer (inte är rädd för att avslöja) sin tvåspråkighet, då det finska och det svenska möts eller konfronteras. E anser sig vara mera tvåspråkig än enspråkig och han hyser inte negativa känslor gentemot sin tvåspråkighet, gentemot sina två språk eller de två språkgrupperna.

Förmågan att i enspråkig språkdräkt kunna som E smälta in bland enspråkiga, infödda talare, leder till att tvåspråkiga barn får uppleva båda språkgruppernas språkförhållanden till alla delar. Hos det tvåspråkiga barnet bidrar detta till en djupare förståelse för egenarten hos båda språken och båda språkgrupperna.

**SUMMARY****A CHILD'S INTERACTION IN TWO LANGUAGES.  
A STUDY IN LANGUAGE CHOICE AND CODE-SWITCHING.**

In my thesis I have investigated the interaction in two languages of a simultaneously bilingual child. The purpose of my study was to find out when and why (partially how) the informant uses Swedish and when and why (partially how) he uses Finnish in his communication. I analysed the factors which make the informant resort to code-switching in order to communicate with all his linguistic resources. I investigated the language choices and code-switching of my informant in the following domains:

- 1 in a Swedish context (in speech situations involving a Swedish interlocutor),
- 2 in a Finnish context (in speech situations involving a Finnish interlocutor) and
- 3 in a bilingual context (in speech situations with bilingual interlocutors of various degrees of bilingualism).

For the informant's language choices the Swedish context was the central one. A qualitative research approach allowed me to identify the informant's deviations from his language choices in a monolingual context as central to the research task, and enabled me to focus on them, especially as they occurred in his code-switching into Swedish in his talks with M (= mother).

My thesis consists of seven chapters. Section 1.1 introduces the research questions and section 1.2 theorises the central concepts. Section 1.3 outlines the purpose of the study and section 1.4 describes the sequence of the thesis.

Chapter 2 deals with the research material. It consists of 22 hours of taped speech and about 670 annotations from my journals. This material was complemented with interviews and talks with the informant's most important linguistic models, or language targets, outside the nuclear family, as well as my annotations from a number of observation sessions. Chapter 2 also describes the methods by which the material was gathered. Separate sections deal with the various sources; the taped material, the annotations in my journals, the observation sessions and the interviews. The chapter

ends with a discussion of the validity and reliability of the method used for collecting the material.

Chapter 3 is an account of the bilingual context of the thesis in theory and in real life. The bilingualism of the informant is studied in a movement from the level of society to the level of the individual, and from the theoretical level to the practical. The sections 3.1, 3.2 and 3.3 all commence with an account of the theoretical framework and they finish with a description of how the theory is applied in the practical bilingualism of the informant. The purpose of this manner of description is to provide a solid basis of facts in order to evaluate the informant's possibilities of bilingual language acquisition in real life.

Chapter 4 deals with the theories of children's language acquisition. Section 4.1 gives an account of the contemporary notion of children's language acquisition. In section 4.2 bilingual language acquisition is contrasted against the generic language acquisition of children, while the specific characteristics of simultaneous bilingualism are discussed in section 4.3.

Chapter 5 deals with the parallel use of two languages. Section 5.1 provides an overview of the theories of children's language differentiation. Diverse language contact phenomena are discussed in section 5.2, with particular focus on code-switching. The discussion of the conceptual and terminological diversity within research into code-switching results in the understanding of code-switching as the simultaneous use of two languages in the same statement or during the same speech session.

Section 5.3 commences with a presentation of the theoretical analysis model. According to the person-oriented model of language choice, the language choice and code-switching of a bilingual person take place in two stages. In stage 1 he will decide on the target language of the communication, and in stage 2 he will decide whether to code-switch or not. In this context the concept *speech mode* ('språkform') is defined as the speech mode in which a bilingual person in a (bilingual) speech situation can choose to present himself, depending on the needs and purposes posed by his communication

situation. In the study, the speech modes are monolingual Swedish, monolingual Finnish and bilingual. Section 5.3.2 gives an account of the method used to process the material.

Section 6.1 deals with the main informant of the study, the child E., his bilingualism, its bases, conditions and characteristics. His language history is also outlined, and a profile of the child E as an informant and a bilingual child is constructed.

In the two following sections the theoretical model of language choice is once more discussed. This model ties the purpose of the thesis to its material so that the communication of the informant can be investigated from the perspective of the four contextual factors; those of person, situation, function and topic, as well as from the perspective of the child himself. The results of the study are presented in chapter 7.

*The following general features characterise the language choices of the child E:*

- 1 E's language choice is deeply rooted in the conscious and consistent language strategies of the family where P/Sw, M/Fi and which are based on EPES (= one person, one language).
- 2 E is consistent, conscious and explicit in his division between Finnish and Swedish according to his interpretation of the language status of the parent. His language choices appear to follow a "norm": E/Sw → P and E/Fi → M.
- 3 The decisive language factor for E's language choice is the person. The link between the language and its user is strong, although there is, in this respect, a difference between E's choices with P and M.
- 4 E's language choice with his sister (S) is undergoing a transition from Finnish to Swedish.
- 5 E's use of Swedish/Finnish in a bilingual context consistently takes place according to the language of the interlocutor.
- 6 The consistency of E's language choice pattern is found in:
  - a) alternation between Finnish/Swedish with M/P (EPES principle);
  - b) person-oriented language alternation, which often coincides with a change of topic;
  - c) convergence and language choice according to the follow the leader principle (answers and response in the language of the interlocutor);
  - d) return to the target language after code-switching;
  - e) control of his own language choice, but also over that of his interlocutor;
  - f) rectification of his language choice and that of others;
  - g) comments on the diverging language choice and pronunciation of a monolingual interlocutor.
- 7 E's language choice is extremely consistent in speech situations with monolingual persons. E tries in every way to avoid Finnish in as much as he:
  - a) uses different intralingual communication strategies;
  - b) uses M as a dictionary;
  - c) translates and interprets to persons whom he understands to be monolingual.
- 8 E's language choice takes place automatically, but also pragmatically.

- 9 E's language choice is longitudinally sustainable in his contact with his parents (especially with P) and with monolingual persons, as well as with those who consistently address him according to the EPES principle.
- 10 E's statements in two languages form a structural (syntactical) unity.
- 11 No language refusal exists in the material.
- 12 E's diverging language choices are usually based on reason.

The results concerning my informant's use of Swedish and Finnish in speech situations with persons of varied language background and levels of bilingualism are as follow:

- 1 E uses the target language of a conversation in a bilingual context, but he will switch to the language of a monolingual interlocutor if such a person joins in the conversation.
- 2 E has the ability to evaluate the language skills of his interlocutors and their degree of bilingualism in relation to his own.
- 3 E takes into account monolingual persons; in a speech situation with monolingual and bilingual interlocutors he will choose the language of a monolingual participant.
- 4 When the collection of material starts, E regards his father as monolingual and his mother as Finnish/bilingual (according to the EPES principle). In this regard a longitudinal transition takes place:
  - a) E begins to regard P as more bilingual.
  - b) however, E's language choice with his sister undergoes a transition from the use of Finnish to the use of Swedish at the point when he enters junior school. E's language choice is also influenced by the fact that he is increasingly encountering Swedish in institutional contexts outside the home.
  - c) E's language choices with M become more evenly bilingual.
  - d) E's language choice with bilingual play mates undergoes a transition from Finnish to Swedish.

Thus, my informant's use of two languages has both universal and individual characteristics. My expectations to see signs of the development of a competence for language choice and code-switching in my informant are gratified in the course of my study.

There are four factors which most satisfactorily explain the consistent language choice behaviour of my informant:

- 1 the conscious language planning of his parents and the consistent language strategies of his family
- 2 a regular and continuous contact with both languages
- 3 the balance of the input
- 4 separate monolingual contexts and clearly monolingual language targets, but also consistent bilingual targets.

My informant behaves in the way in which bilingual persons generally do, i.e. he uses one language at a time. He presents himself in a Swedish speech mode in a Swedish domain and in a Finnish speech mode in a Finnish domain; he does not “mix”.



## LITTERATUR

- Abrahamson, N. & K. Hyltenstam (2004). Mognadsbegränsningar och den kritiska perioden för andraspråksinläring. I: *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*, 221–258. Red. K. Hyltenstam & I. Lindberg. Lund: Studentlitteratur.
- af Hällström, C. & M. Reuter (2000). *Finlandssvensk ordbok*. Forskningscentralen för de inhemska språken och Schildts Förlags Ab. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Allwood, J., M. MacDowall & S. Strömqvist (1986). *Barn, språkutveckling och flerspråkighet – En kritisk översikt*. Gothenburg papers in theoretical linguistics. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för lingvistik.
- Allwood, C. M. (2007). *Kvalitativ/kvantitativ ansats*. Delkurs H1, VT07. Institutionen för Psykologi. Lunds Universitet. Citerad 11.3.2007: [www.psychology.lu.se](http://www.psychology.lu.se).
- Andersson, P. (1996). Ett barn i tvåspråkiga samtal. I: *Många vägar till tvåspråkighet. Uppsala Multiethnic Papers 38*, 11–40. Red. L. Huss. Uppsala: Center for Multiethnic Research. Uppsala University.
- Arnberg, L. (1979). Language strategies in mixed nationality families. *Scandinavian Journal of Psychology* 20, 105–112.
- Arnberg, L. (1981). *Early childhood bilingualism in the mixed-lingual family*. Doctoral Dissertation. Linköping: Linköping University, Sweden.
- Arnberg, L. (1988/2004). *Så blir barn tvåspråkiga*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Arnberg, L. & P.W. Arnberg (1985). The Relation between code-differentiation and language mixing in bilingual three- to four-year-old children. *Bilingual Review* 22, 20–32.
- Arnqvist, A. (1993). *Barns språkutveckling*. Lund: A. Arnqvist och Studentlitteratur.
- Auer, P. (1995). The pragmatics of code-switching: a sequential approach. I: *One speaker, two languages: Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Red. L. Milroy & P. Muysken, 115–135. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bachman, L. F. (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: Oxford University Press.
- Bachman, L. F. & A. S. Palmer (1997). *Language testing in practice. Designing and developing useful language tests*. 2<sup>nd</sup> impression. Oxford: Oxford University Press.

- Baetens Beardsmore, H. (1986). *Bilingualism: Basic Principles*. 2<sup>nd</sup> ed. Multilingual Matters 1. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Baker, C. (1995). *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism*. Bilingual Education and Bilingualism 5. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Baker, C. & S. Prys Jones (1998, red.) *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Baker, C. (2001). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. 3<sup>rd</sup> ed. *Bilingual Education and Bilingualism* 27. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Baker, C. (2006). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. 4<sup>th</sup> ed. *Bilingual Education and Bilingualism*: 54. Clevedon bl.a: Multilingual Matters Ltd.
- Barron-Hauwaert, S. (2004). *Language Strategies for Bilingual Families. The One-Parent-One-Language Approach*. Parents' and Teachers' Guides 7. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Berglund, R. (1997). Att vara liten och tvåspråkig. I: *Flerspråkighetens dimensioner. Individ, familj och samhälle*. Proceedings of the University of Vaasa. Reports 26, 35–159. Red. K. Herberts, Ch. Laurén, U. Laurén, & S. Strömman. Vasa: Vasa universitet.
- Berglund, R. (1998). Som man ropar i skogen får man svar. I: *Fackspråk och översättningsteori*. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut 24, 48–57. Vaasa: Vakki and the authors.
- Berglund, R. (2006). Om ett tvåspråkigt barns språkvalsnormer. I: *Fackspråk och översättningsteori*. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut 33, 27–37. Vaasa: Vakki and the authors.
- Berglund, R. (2007). Simultant tvåspråkiga barns språkliga identifikation. I: *Förhandlingar vid Tjugonionde sammankomsten för svenskans beskrivning*. Skrifter utgivna av Svensk-Österbottniska samfundet nr 70, 58–67. Red. M. Nordman, S. Björklund, Ch. Laurén, K. Mård-Miettinen & N. Pilke. Vasa: Oy Arkmedia Ab.
- Bickerton, D. (1981). *Roots of Language*. Ann Arbor: Karoma.
- Björklund, S. (1996). *Lexikala drag och kontextualisering i språkbadslevers andraspråk*. Acta Wasaensia 46. Språkvetenskap 8. Vasa universitet.
- Blom, J-P. & J. J. Gumperz (1972/1989). Social meaning in linguistic structure: Code-Switching in Norway. I: *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*, 407–434. Red. J. J. Gumperz & D. Hymes. Oxford: Blackwell.

- Brown, H. D. (1994). *Principles of Language Learning and Teaching*. 3<sup>rd</sup> ed. Englewood Cliffs, NJ: San Francisco State University, Prentice Hall Regents.
- Bruner, J. (1983). *Child's Talk. Learning to Use Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Buss, M. (2002). Verb i språkbadselevs lexikon. En sociolingvistisk studie i andraspråket. *Acta Wasaensia* 105. Språkvetenskap 22. Vasa: Vasa universitet.
- Canale, M. (1984). On Some Theoretical Frameworks for Language Proficiency. I: *Language Proficiency and Academic Achievement*, 28–40. Red. C. Rivera. Multilingual Matters 10. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Canale, M. & M. Swain (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics* 1:1, 1–47. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, N. (1959) Review of B.F. Skinner, "Verbal Behaviour". *Language* 35, 26–68.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
- Clark, E. V. (1983). Meanings and Concepts. I: *Handbook of child psychology* 3, Cognitive development. Red. J. H. Flavell & E. M. Markaman, 787–840. New York: Wiley & Son.
- Clark, E. V. (1985). The acquisition of Romance with Special Reference to French. I: *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition* 1, 687–782. Red. D. I. Slobin. Hillsdale, N.J., London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Clark, E. V. (1995). Later lexical Development and Word Formation. I: *The Handbook of Child Language*, 393–412. Red. P. Fletcher & B. MacWhinney. Cambridge, Massachusetts: Basil Blackwell Ltd.
- Clyne, M. (1987). Constraints on code switching: how universal are they? *Linguistics* 25, 739–764.
- Clyne, M. (1997). Multilingualism. I: *The Handbook of Sociolinguistics*, 301–314. Red. F. Coulmas. Oxford: Blackwell Publishing Inc.
- Cromdal, J. (2000). *Code-Switching for all practical purposes. Bilingual organisation of children's play*. Linköping Studies in Arts and Science. 223.
- Cummins, J. (1984). *Bilingualism and Special Education: Issues in Assessment and Pedagogy*. Multilingual Matters 6. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Cummins, J. & M. Swain (1986 red.). Bilingualism without tears. I: *Bilingualism in Education. Aspects of theory, research and practice*, 99–110. London bl.a.: Longman.

- Cunningham-Andersson, U. & S. Andersson (1999). *Growing Up with Two Languages*. A practical guide. London bl.a.: Routledge.
- de Houwer, A. (1990). *The acquisition of two languages from birth: a case study*. Cambridge studies in linguistics. Supplementary volume. Cambridge bl.a.: Cambridge University Press.
- de Houwer, A. (1995). Bilingual language acquisition. I: *The handbook of child language*, 219–250. Red. P. Fletcher m.fl. Oxford bl.a.: Basil Blackwell Inc.
- de Houwer, A. (1998). By way of introduction: Methods in studies of bilingual first language acquisition. *International Journal of Bilingualism* 2:3, 249–263.
- de Jong, E. (1986). *Bilingual experience. A book for parents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deuchar M. & S. Quay (1999). Language choice in the earliest utterances: a case study with methodological implications. *Journal of Child Language* 26:2, 461–475.
- Dodson, C.J. (1985). Second Language Acquisition and Bilingual Development: A Theoretical Framework. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6:5, 325–346.
- Dodson, C. J. (1983). Living with two languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 4(6), 401–414.
- Dulay, H., Burt, M. & S. Krashen (1982). *Language two*. New York: Oxford University Press.
- Döpke, S. (1992a). *One Parent One Language: An Interactional Approach*. Amsterdam: John Benjamin's.
- Döpke, S. (1992b). A bilingual Child's Struggle to comply with the "one-Parent-one Language rule". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 13:6, 467–485.
- Eastman, C.M. (1992). *Codeswitching. Special Issue of the Journal of Multilingual and Multicultural Development* 13:1/2. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Elliot, A. J. (1989). *Child Language*. Cambridge textbooks in Linguistics. General Editors: Comrie, C. J. m.fl. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ely, M. (1991). *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken – cirklar inom cirklar*. I samverkan med: M. Anzul, T. Friedman, D. Gardner och A. McCormack Steinmetz. Svensk utgåva (1993). Översättning av C.G. Ljungman. Lund: Studentlitteratur.

- Englund Dimitrova, B. (1991). *När två samtalar genom en tredje. Interaktion och icke-verbal kommunikation i medicinska möten med tolk*. Rapporter om tvåspråkighet 7. Stockholm: Stockholms universitet. Centrum för tvåspråkighetsforskning.
- Enkvist, N. E. (1980). Tyylintutkimus. I: *Soveltava kielitiede*, 222–237. Red. K. Sajavaara. Huhmari: Gaudeamus, Karprint.
- European Commission. (Febr. 2006). *Europeans and their languages*. Special Eurobarometer 346/Wave 64.3 – TNC Opinion and Social. Fieldwork November-December 2005. Citerat: 7.3.2007. [http://europa.eu.int/comm/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_243\\_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf).
- Fantini, A. E. (1985). *Language Acquisition of a Bilingual Child: A Sociolinguistic Perspective (To Age Ten)*. Multilingual Matters 17. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Finlandssvensk ordbok (2000). Se af Hällström & M. Reuter (2000).
- Finnäs, F. (1996). *Elevtillströmningen till svenska grundskolor*. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Forskningsrapport 30. Åbo: Åbo Akademis tryckeri.
- Finnäs, F. (2000). *Tvåspråkiga familjer i statistikens ljus*. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning 37. Åbo: Åbo Akademis tryckeri.
- Fishman, J.A. (1965). Who speaks What language to Whom and When? *La Linguistique* 2, 67–68.
- Fishman, J.A. (1972). The Relationship Between Micro- and Macro-Sociolinguistics in the Study of Who Speaks What Language to Whom and When. I: *Sociolinguistics*, 15–32. Red. J. B. Bride & J. Holmes. Harmondsworth: Penguin.
- Foster, S. H. (1996). The Communicative Competence of Young Children: A Modular Approach. I: *Studies in language and linguistics*. 5th impression. Red: G. Leech & M. Short. London & New York: Longman Inc.
- Genesee, F. (1989). Early bilingual development: one language or two? *Journal of Child Language* 16, 161–179.
- Genesee, F. (2002). Portrait of the Bilingual Child. I: *Portraits of the L2 User. Second Language Acquisition 1*, 167–196. Red. V. Cook. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Genesee, F. (2003). Rethinking Bilingual Acquisition. I: *Bilingualism: Beyond Basic Principles. Festschrift in honour of Hugo Baetens Beardsmore*. Multilingual Matters 123, 204–228. Red. J.-M. Dewaele, A. Housen, & L. Wei. Clevedon, bl.a.: Multilingual Matters Ltd.

- Genesee, F., E. Nicoladis & J. Paradis. (1995). Language differentiation in early Bilingual development. *Journal of Child Language* 22, 611–631.
- Genesee, F., J. Paradis & M.B. Crago (2004). *Dual Language Development & Disorders. A Handbook on Bilingualism & Second Language Learning*. Communication and Language Invention Series 11. Baltimore bl.a.: Paul Books Publishing Company.
- Genesee, F. & E. Nicoladis (2006). Bilingual First Language Acquisition. I: *Handbook of Language Development*. Red. E. Hoff & M. Schatz. Oxford. Engl.: Blackwell.
- Genishi, C. (1981). Code-Switching in Chicano Six-Year-Olds. I: *Latino Language and Communicative Behavior*, 133–152. Red. R. Duran. Norwood, N.J.: Ablex.
- Goodz, N. (1994). Interactions between parents and children in bilingual families. I: *Educating Second Language Children. The whole child, the whole curriculum, the whole community*, 61–81. Red. F. Genesee. New York bl.a.: Cambridge University Press.
- Green-Vänttinen, M. (1995). Hej vi har int merirosvo på vårt lag. Kodväxling och lån i tvåspråkiga barns samtal. *Förhandlingar vid Tjugoförsta sammankomsten för svenskans beskrivning. Svenskans beskrivning* 21, 112–121. Utg. A.-M. Ivars, A.-M. Londen, L. Nyholm, M. Saari & M. Tandefelt. Lund: Lund University Press.
- Grosjean, J. (1982). *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Grosjean, F. (1985). The Bilingual as a Competent but Specific Speaker-Hearer. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6:6, 467–478.
- Grosjean, F. (1995). A Psycholinguistic Approach to Code-switching: the recognition of guest words by bilinguals. I: *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*. Eds. Milroy, L. & P. Muysken, 259–275. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grosjean, J. & S. Soares (1986). Processing Mixed Language: some Preliminary Findings. In: *Language processing in bilinguals: Psychological and neuropsychological Perspectives*, 145–179. Red. J. Vaid. Hillsdale, NJ: L. Erlbaum Associates.
- Hakulinen, A. & L. Ojanen (1976) *Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*. Forssa: Suomen kirjallisuuden seura.
- Halmari, H. (1997). *Government and Codeswitching, Explaining American Finnish*. Studies in Bilingualism 12. Red. K. de Boot & T. Huebner. Amsterdam Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Halmari, H. & R. Cooper (1998). Patterns of English-Finnish Codeswitching in Finland and in the United States. I: *Puolin ja toisin. AFinLAN vuosikirja 1998. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja* 56, 85–99. Red. M.-R. Luukka, S. Salla & H. Dufva. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Hamers, J. F. & M.H.A. Blanc. (1989). *Bilinguality and Bilingualism*. (English translation © Cambridge University Press. 1989). Cambridge: The University Press.
- Hammarberg, B. (2004). Teoretiska ramar för andraspråksforskning. I: *Svenska som andra språk – i forskning, undervisning och samhälle*, 25–78. Red. K. Hyltenstam I. Lindberg. Lund: Studentlitteratur.
- Harding, E. & P. Riley (1995). *The Bilingual Family. A Handbook for Parents*. New York bl.a.: Cambridge University Press.
- Hassinen, S. (2002). *Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain*. Oulu: Oulun yliopistopaino.
- Haugen, E. (1956). *Bilingualism in the Americas: A Bibliography and Research Guide*. Publications of the American Dialect Society 26.
- Helot, C. (1990). Book review of Saunders, G. (1988). Bilingual Children: From Birth to Teens. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 11/4, 355–359.
- Herberts, K. (1980). Vasasvenskarna. 2. Tvåspråkighet och språkbruk. *SLS Forskningsrapporter* 36. Åbo: Åbo Akademis kopieringscentral.
- Herberts, K. (1991). *Tolv tvåspråkiga familjer*. Forskningsrapporter 15. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Åbo: Åbo Akademis kopieringscentral.
- Herberts, K. (1997). Språkplanering i tvåspråkiga familjer. I: *Flerspråkighetens dimensioner. Individ, familj och samhälle*. Proceedings of the University of Vaasa. Reports 26, 122–134. Red. K. Herberts, Ch. Laurén, U. Laurén & S. Strömman. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Herberts, K. (2004). *Språkbarometern: Stora variationer i språkservicen*. Viktigast med språklig trygghet inom social- och hälsovård. Citerat 2.6.2006: [http://www.kommunerna.net/k\\_perussivu.asp?path=255;264;271;573;56575;68822;69925](http://www.kommunerna.net/k_perussivu.asp?path=255;264;271;573;56575;68822;69925).
- Herberts, K. & Ch. Laurén (1998). *Urbes linguas suas habent*. Skrifter utgivna av svensk-österbottniska samfundet 59. Vasa: FRAM Boktryckeri.
- Herdina, P. & U. Jessner (2002). *A Dynamic Model of Multilingualism: Perspectives of Change in Psycholinguistics*. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Hoffman, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*. London: Longman.

- Huotilainen, M. (2004). Sikiönaikainen oppiminen valmistaa tien syntymänjälkeiseen elämään, 14–16. *Tieteessä tapahtuu* 4/2004.
- Huss, L. (1990). Språkstrategier i tvåspråkiga familjer. I: *Flerspråkighet i och utanför Norden. Multilingualism in the Nordic Countries and beyond*. Föredrag från den Sjätte Nordiska Tvåspråkighetskonferensen i Vasa 4–6.6.1990, 231–248. Red. K. Herberts & Ch. Laurén. Åbo: Åbo Akademis kopieringscentral.
- Huss, L. (1991). *Simultan tvåspråkighet i svensk-finsk kontext*. Studia Uralica Upsaliensia 21. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Hyltenstam, K. & N. Abrahamsson (2000). Who can become native-like in a second language? All, some or none? On the maturational constraints controversy in second language acquisition. *Studia Linguistica* 54(2), 150–166. Oxford, Malden: Blackwell Publishers.
- Hymes, D. 1972. On communicative competence. I: *Sociolinguistics*. Red. J.B. Pride & J. Holmes. Harmondsworth: Penguin Books.
- Håkansson, G. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: G. Håkansson och Studentlitteratur.
- Ingram, D. (1991). *First language acquisition method, description, and explanation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ISO suomen kielioppi. *Sanan selityksiä. Ison suomen kieliopin termejä*. Citerat 21.12.2007: <http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi>.
- Jørgensen, J. N. (1988). Turkish Children's Communication Strategies in Danish. I: *Bilingualism and the Individual*. Copenhagen Studies in Bilingualism 4, 39–52. Red. A. Holmen, E. Hansen, J. Gimbel & J. N. Jørgensen. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Jørgensen, J.N. (1997): Tosprogede gruppesamtaler mellem børn. Om normer for børns tosprogethed. I: *Sjätte nordiska barnspråkssymposiet*, 97–110. Red. R. Söderbergh. Lund: Lund University Department of Linguistics.
- Jørgensen, J. N. & A. Holmen. (1997, red.) The Integrated Bilingualism Approach. Introduction. I: *The Development of Successive Bilingualism in School-Age Children*. Copenhagen Studies in Bilingualism 27. Royal Danish School of Education Studies, 7–14. Copenhagen: Danmarks Lærerhøjskoles Reproafdeling.
- Karlsson, F. (1995). Normit, kielenkäyttö ja kieliopit. I: *Tutkimuksen etulinjassa*, 161–172. Red. J. Rydman. Helsinki: Werner Söderström Oy.
- Kellerman, E. & M. Sharwood Smith (1986, red.). *Crosslinguistic Influence in Second Language Acquisition*. New York bl.a.: Pergamon Press Ltd.



- Kessler, C. (1984). Language Acquisition in Bilingual Children. I: *Bilingualism and language Disability: Assessment and Remediation*, 26–54. Red. N. Miller. San Diego: College-Hill Press. Inc.
- Krashen, S.D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Language Teaching Methodology Series. Applied Linguistics. General Editor: C. N. Candlin. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall International.
- Kravin, H. (1992). Erosion of a Language in Bilingual Development. *Journal of multilingual and Multicultural Development* 13:4, 307–325.
- Kurhila, S. (2000). Keskusteluanalyysin esittelyä ja rajankäyntiä – kakkoskielisten keskustelujen haaste. I: *Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* 2, 359–385. Red. K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- Kuronen, M. & K. Leinonen. (2001) Fonetiska skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska. I: *Svenskans beskrivning 24. Förhandlingar vid tjugofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning. Linköping den 22–23 oktober 1999*. Red. L. Jönsson, V. Adelswärd, A. Cederberg, P. A. Pettersson & C. Kelly. Linköping: Linköping University Electronic Press. Citerat: 26.6.2007: [http://www.ep.liu.se/ecp/006/011/ecp\\_00611.pdf](http://www.ep.liu.se/ecp/006/011/ecp_00611.pdf).
- Kwan-Terry, A. (1992). Code-Switching and Code-Mixing: The Case of a Child Learning English and Chinese Simultaneously. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 13:3, 243–259.
- Köppe, R. & J. M. Meisel. (1995). Code-switching in bilingual first language acquisition. I: *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching*, 276–301. Red. L. Milroy & P. Muysken. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ladberg, G. (1990). *Barn med flera språk. Om flerspråkighet i förskoleåldern*. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- Ladberg, G. (2003). *Barn med flera språk. Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola, skola och samhälle*. Trelleborg: G. Ladberg och Liber.
- Lanza, E. (1988). Language Strategies in the Home: Linguistic Input and Infant Bilingualism. I: *Bilingualism and the Individual*. Copenhagen Studies in Bilingualism 4, 69–84. Red. A. Holmen, E. Hansen., J. Gimbel & J. N. Jørgensen. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Lanza, E. (1992). Can Bilingual Two-Year Olds Code-Switch? *Journal of Child Language* 19:3, 633–658.

- Lanza, E. (1997). *Language Mixing in Infant Bilingualism. A Sociolinguistic Perspective*. Oxford studies in language contact. New York: Oxford University Press.
- Laurén, U. (1981). *Blandäktenskap och val av skolspråk i Vasa*. Svenska litteratursällskapets i Finland nämnd för samhällsforskning. Forskningsrapporter 37. Åbo: Stiftelsens för Åbo Akademi offset och kopieringscentral.
- Lauttamus, T. (1990). Code-switching in the English of Finnish Americans in an interview setting. *Kielitieteellisiä tutkimuksia Studies in Languages* 20, 1–57. Red. M. Filppula. Joensuu: Joensuun yliopiston monistuskeskus.
- Lehiste, I. (1988). *Lectures on language contact*. Cambridge. Mass. London: The MITT Press.
- Leopold, W.F. (1954). A Child's Learning of two Languages. *Georgetown University Monograph Series on Language & Linguistics* 7, 19–30. Reprinted (1978) in *Second Language Acquisition: a book of readings*. Red. E.M. Hatch. Rowley: Newbury House.
- Lieko, A. (1992). *Lapsen kielen tutkimusmetodeista*. Citerat 1.12.2007: [http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1993\\_537.pdf](http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1993_537.pdf).
- Lieko, A. (1994). *Lapsen kielen omaksuminen*. En gästföreläsning vid Institutionen för finska språket vid Vasa universitet 18.11.1994.
- Lindholm, K. & A. Padilla (1978). Child Bilingualism: Report on Language Mixing, Switching and Translations. *Linguistics* 211, 23–44.
- Linnarud, M. (1993). *Språkforskning för språklärare*. Lund: Studentlitteratur.
- Lojander-Visapää, C. (2001). *Med rätt att välja. Språkval och språkstrategier i språkligt blandade hushåll i Helsingfors*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 630. Ekenäs: Ekenäs Tryckeri Ab.
- Luukka, M.-R. (2000). Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. I: *Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä* 2, 133–160. Red. K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- Lyon, J. (1996). *Becoming Bilingual: Language Acquisition in a Bilingual Community*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Mackey, W.F. (1968). The description of bilingualism. I: *Readings in the Sociology of Language*. Red. J. Fishman. The Hague: Mouton.

- McClure, E. (1981). Formal and Functional Aspects of the Codeswitched Discourse of Bilingual Children. I: *Latino Language and Communicative Behavior*. Red. R. Duran, 69–93. Norwood, N.J.: Ablex.
- McLaughlin, B. (1978). The Monitor Model: Some Methodological Considerations. *Language Learning* 28, 309–332.
- McLaughlin, B. (1984). *Second-Language Acquisition in Childhood I*. Preschool Children. 2<sup>nd</sup> ed. Hillsdale bl.a.: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Meisel, J.M. (1989). Early differentiation of languages in bilingual children. I: *Bilingualism across the Lifespan. Aspects of Acquisition, Maturity and Loss*, 13–40. Red. K. Hyltenstam & L. Obler. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meisel, J.M. (1990). Grammatical development in the simultaneous acquisition of two first languages. I: *Two First Languages – Early Grammatical Development in Bilingual Children*. Studies on Language Acquisition 10, 5–23. Red. J. Meisel. Dordrecht: Foris Publications.
- Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Orig. *Case Study Research in Education*. (1988). Utg. av Jossey-Bass Inc. Publishers, San Fransisco. Översättning av B. Nilsson. Lund: Studentlitteratur.
- Murrell, M. (1966). Language Acquisition in a trilingual Environment: notes from a Case-study. *Studia Linguistica* 20, 9–34.
- Myers-Scotton (1993). *Duelling Languages, Grammatical Structure in Code-switching*. Oxford: Clarendon Press.
- Myers-Scotton, C. (1997) Code-Switching. I: *The Handbook of Sociolinguistics*, 217–237. Red. F. Coulmas. Oxford: Blackwell Publishing Inc.
- Mård, K. (1997). Fyra språkbadsbarns tidiga kommunikation på andraspråket. *Vaasan yliopiston julkaisuja*. Tutkimuksia 215. Språkvetenskap 35.
- Möhring, A. (2001). The acquisition of French by German pre-school children. An empirical investigation of gender assignment and gender agreement. *EUROSLA Yearbook 1*, 171–193. Amsterdam: Benjamins.
- Naucér, K. (1982). Stavning på språkets grund. I: *Språk i utveckling*. Upplaga 1:3, 55–71. Red. Å Pettersson & L. Badersten. Lund: Bröderna Ekstrands Tryckeri Ab.
- Nicoladis, E. (1998). First clues to the existence of two input languages. Pragmatic and lexical differentiation in a bilingual child. *Bilingualism: Language and Cognition* 1, 105–116.

- Nicoladis, E. (2006). *Early Lexical Acquisition*. Publications. Citerat 26.9.2006: <http://www.ualberta.ca/~elenan>.
- Nicoladis, E. & F. Genesee (1996). A longitudinal study of pragmatic differentiation in young bilingual children. *Language Learning* 46, 439-464.
- Nicoladis, E. & G. Secco (2000). The role of a child's productive vocabulary in the language choice of a bilingual family. *First Language* 20, 2-28.
- Norrby, C. (1996). *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Nunan, D. (1995). *Research Methods in Language Learning*. Cambridge Language Teaching Library. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nuolijärvi, P. (1995). Språkbad och hemspråk. I: *Nordens språk som andraspråk 3. Tredje forskarsymposiet i Jyväskylä 24-25.3.1995*, 181-189. Red. M. Kalin & S. Latomaa. Jyväskylä: Jyväskylä universitet. Högskolornas språkcentral.
- NVivo. Ett datorprogram för kvalitativ forskning. *Introducing NVivo: a workshop handbook for NVivo 2.0*. Registered trademark of QSR international Pty Ltd. July, 2002. Citerat våren 2002: <http://www.qsrinternational.com>.
- Ohlstein, E. & S. Blum-Kulka (1989). Happy Hebrish: Mixing and Switching in American-Israeli Family Interactions. I: *Variation in second language acquisition. Discourse and Pragmatics*, 59-84. Red. S. Gass, C. Madden, D. Preston & L. Selinker. *Multilingual Matters* 49:1. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Oksaar, E. (1997). Barnets väg till kommunikativ kompetens. I: *Sjätte nordiska barnspråkssymposiet. Lund, 8-10. november 1996*. Child Language Research Institute 11, 29-40. Red. R. Söderbergh Lund: Child Language Research Institute, Lund University and the authors.
- Pan, B. A. (1995). Code Negotiation in bilingual families: "My body starts speaking English." *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 16:4, 315-327.
- Park, H-S. (2000). Korean-Swedish code-switching. Theoretical models and linguistic reality. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 48. Uppsala: Uppsala universitet.
- Parodi, T. (1990). The acquisition of word order regularities and case morphology. I: *Two First Languages - Early Grammatical Development in Bilingual Children*. *Studies on Language Acquisition* 10, 157-190. Red. J. Meisel. Dordrecht: Foris Publications.
- Pettersson, Å. (1982). Det sociala språket. I: *Språk i utveckling*. Upplaga 1:3, 88-137. Utg. Pettersson & L. Badersten. Lund: Bröderna Ekstrands Tryckeri Ab.

- Piaget, J. & B. Inhelder. (1977). *Lapsen psykologia*. Orig. *La Psychologie de l'Enfant* (1966). Översättning av M. Rutanen. Jyväskylä: Gummerus.
- Phillips, D. (1992). *The Social Scientist's Bestiary: A Guide to Fabled Threats to, and Defences of, Naturalistic Social Science*. Oxford: Pergamon Press.
- Pitkänen-Huhta, A. (1999). Vieraalla kielellä lukemisen tutkimus. I: *Kielenoppimisen kysymyksiä*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä, 229–288. Red. M.-R. Luukka & K. Sajavaara. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto.
- Platzack, C. (1982). Språkets betydelsesida. I: *Språk i utveckling*. Upplaga 1:3, 72–87. Utg. Å. Pettersson & L. Badersten. Lund: Bröderna Ekstrands Tryckeri Ab.
- Poplack, S. (1980). Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPAÑOL: toward a typology of codeswitching. *Linguistics* 18, 581–618.
- Poplack, S. (1988). Contrasting patterns of code-switching in two communities. I: *Codeswitching: Anthropological and sociolinguistic perspectives*, 215–244. Red. M. Heller. Berlin: Moyton de Gruyter.
- Poplack, S., S. Wheeler & A. Westwood (1989). Distinguishing language contact phenomena: evidence from Finnish-English bilingualism. I: *Bilingualism across the Lifespan. Aspects of Acquisition, Maturity and Loss*, 132–154. Red. K. Hyltenstam & L. Obler. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pye, S. (1986). One Lexicon or Two? An Alternative Interpretation of Early Bilingual Speech. *Journal of Child Language* 13, 591–593.
- Quay, S. (1995). The bilingual lexicon: implications for studies of language choice. *Journal of Child Language* 22, 369–387.
- Reich, P.A. (1986). *A Language Development*. Englewood Cliffs. N.J.: Prentice-Hall. A Division of Simon & Schuster Inc.
- Rinta-Jouppi, R. (2003). *På vägen till tvåspråkighet – process och produkt. Språkplanering på individplanet*. Avhandling pro gradu i svenska språket (opubl.). Vasa universitet. Vasa vetenskapliga bibliotek Tritonia. Vasa.
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism*. 2<sup>nd</sup> ed. Oxford bl.a.: Blackwell.
- Ronjat, J. (1913). *Le développement du langage observé chez un enfant bilingue*. Paris: Champion.
- Rontu, H. (2005). *Språkdominans i tidig tvåspråkighet. Barnets kodväxling i kontext*. Åbo: Åbo Akademis förlag – Åbo Akademi University Press.

- Saari, M. (1980). Kieli ja yhteiskunta. I: *Soveltava kielitiede*, 25–35. Red. K. Sajavaara. Gaudeamus. Huhmari: Karprint.
- Saunders, G. (1982). Infant bilingualism: a look at some doubts and objects. I: *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 3:4, 277–292.
- Saunders, G. (1988). *Bilingual children: From Birth to teens*. Multilingual Matters. Clevedon bl.a.. Multilingual Matters Ltd.
- Schlyter, S. (1987). Language mixing and linguistic level in three bilingual children. *Scandinavian Working Papers on Bilingualism* 7. Institute of Linguistics department of Research on Bilingualism. Stockholm: University of Stockholm.
- Schlyter, S. (1990). Is the weaker side like L1 or L2? Some properties of the weaker language in bilingual Swedish-French Children. I: *På väg mot ett nytt språk. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Linköping 9–10 november*, 80–94. Utg. V. Adelswärd & N. F. Davies. Uppsala: Uppsala universitet. Reprocentralen HSC.
- Schlyter, S. (1993). The weaker language in bilingual Swedish-French children. I: *Progression and Regression in Language*, 289–308. Red. Hyltenstam, K. & Å. Viberg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Singleton, D. (2006). Lexical Transfer: Interlexical or Intralexical? I: *Cross-linguistic Influences in the Second Language Lexicon. Second Language Acquisition* 17. Series Editor: D. Singleton, 130–143. Red. J. Arabski. Clevedon bl.a.: Multilingual Matters Ltd.
- Skinner, B.F. (1957). *Verbal Behavior*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Skutnabb-Kangas, T. (1980). Kaksikielisyys. I: *Soveltava kielitiede*. 136–157. Red. K. Sajavaara. Huhmari: Gaudeamus, Karprint.
- Skutnabb-Kangas, T. (1981). *Tvåspråkighet*. Lund: Liber Läromedel.
- Slobin, D. I. (1985, red.). *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition* 1: The Data. Hillsdale, N.J., bl.a.: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Snellman, A., K. Vuolab & T. Skutnabb-Kangas (1992). *Puhu omaa kieltä lapsellesi. Asiaa äidinkielestä ja kaksikielisyydestä neuvolaikäisten lasten vanhemmille – saamelaisvanhemmille ja saamelaisalueen suomalaisille vanhemmille*. Helsinki: Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Stora finsk-svenska ordboken* (1997). SFSOB. Huvudred. B. Romppanen i samarbete med Forskningscentralen för de inhemska språken. Juva: WSOY.
- Strömman, S. (1995). *Två språk på arbetsplatsen. Status och förändring*. Acta Wasaensia 44. Språkvetenskap 7. Vasa: Vasa universitet.

- Strömquist, S. (1984). *Barns språk: Teorier och iakttagelser*. Malmö: Sven Strömquist och Liber Förlag.
- Strömquist, S. (2003). Barns tidiga språkutveckling. I: *Barn utvecklar sitt språk*, 57–77. Red. L. Bjar & C. Liberg . Lund: Studentlitteratur.
- Sundgren, E. (2002). *Återbesök i Eskilstuna. En undersökning om morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 56. Uppsala: Textgruppen i Uppsala AB.
- Sundman, M. (1998). *Barnet, skolan och tvåspråkigheten*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Suomen kielen perussanakirja* (1990–1994). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Valtion painatuskeskus, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus & Painatuskeskus.
- Swain, M. (1972). *Bilingualism as a First Language*. Unpublished PHD Dissertation. Irvine: University of California.
- Svensk ordbok* (1986). Svenska språknämnden. Red. L. Swedenborg. Stockholm. Norstedts Tryckeri.
- Svenska Finlands Folkting (1997a). *Ge ditt barn en gåva. Språkkunskaper ger valfrihet. Till det tvåspråkiga hemmet. Barnets språkliga fostran. Anna lapsellesi lahja. Kielitaito on valinnanvapautta. Kaksikieliselle kodille. Lapsen kielellinen kasvatus*. Helsingfors: Svenska Finlands Folkting.
- Svenska Finlands Folkting (1997b). *Vi har rätt att välja. Meillä on oikeus valita*. Helsingfors: Svenska Finlands Folkting.
- Svenska Finlands Folkting (1997c). *Vårt land, vårt språk. Kahden kielen kansa. En attitydundersökning om det svenska i Finland. Suomalaisia asenteita ruotsin kieleen Suomessa*. Finlandssvensk rapport 35. Helsingfors: Universitetstryckeriet.
- Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur (1997). *Svensk dagvård? Ruotsinkieliseen päivähoitoon? Svensk skola? Ruotsinkieliseen kouluun?* Vasa: Österbottens förbund.
- Søndergaard, B. (1981). The decline and fall of an individual bilingualism. *Journal of Multilingualism and Multicultural Development* 2:4, 297–302.
- Søndergaard, B. (1991). Switching between seven codes within one family: A linguistic resource. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 12:1&2. Sixth Nordic Conference on Bilingualism, 85–92. Red. Herberts, K. & Ch. Laurén Vaasa/Vasa.
- Taeschner, T. (1983). *The Sun is feminine. A study on Language Acquisition in Bilingual Children*. Berlin: Springer Verlag.

- Tandefelt, M. (2003). *Tänk om ... venska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland. Webbversion. Citerat 15.6.2007: [http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/tank\\_om/](http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/tank_om/).
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge bl.a.: Harvard University Press.
- Tuomela, V. (1993). Språkval hos finska elever i Sverige. *Svenskan i Finland 2. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet 9*, 241–251. Red. V. Muittari & M. Rahkonen. Jyväskylä: Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet.
- Warg, C. (1983). *Man tager hwad man hafwer. Cajsa Wargs kokbok i urval av H. Lundin*. Niloe-Biblioteket 16. 1:a uppl. 1755. Uddevalla: Bohusläns Grafiska AB.
- Vasa stad (2004a). *Statistiska uppgifter om befolkningen i Vasa*. Hela staden. Citerat år 2004: [http://www.vaasa.fi/\\_FileRoot/355863.pdf](http://www.vaasa.fi/_FileRoot/355863.pdf).
- Vasa stad (2004b). *Statistiska uppgifter om befolkningen i Vasa*. Områdesvis enligt ålder och språk. Citerat år 2004: <http://www.vaasa.fi/295537.shtml>.
- Weinreich, U. (1968). *Languages in Contact*. The Hague: Mouton Publishers.
- Wells, G. (1985). *Language development in the pre-school years. Language at home and at school*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vesterbacka, S. (1991). *Elever i språkbadskola: social bakgrund och tidig språkutveckling*. Licentiatavhandling i svenska. Vasa: Vasa universitet. Institutionen för nordiska språk.
- Westholm, L. (1990). *En förälder – ett språk. Interaktion i tvåspråkiga familjer och barns tidiga språkutveckling*. Psykologexamensarbete vid psykologiska institutionen. Stockholm: Stockholms universitet.
- Viberg, Å. (1987). *Vägen till ett nytt språk. Andraspråksinlärning i ett utvecklingsperspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.
- Viberg, Å. (1996). Svenska som andra språk i skolan. I: *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*, 110–147. Red. K. Hyltenstam. Lund: Författarna och Studentlitteratur.
- Vihman, M. M. (1985). Language Differentiation by the bilingual Infant. *Journal of Child Language* 12, 297–324.
- Vihman, M. M. (1986). More on language Differentiation. *Journal of Child Language* 13, 595–597.



- Virta, E. (1987). *Psykologiska perspektiv på tvåspråkighet*. I: B-M. Gunnarson & C. Liberg & K. Nesser: Barns tvåspråkighet. Rapport från ASLA:s höstsymposium. 6–7.11.1987, 199–219. ASLA:s skriftserie. Uppsala: Uppsala universitet.
- Visapää, C. (1996). "Varför sku' de tala svenska". *Språklig självidentifikation och språkbruk bland 13-åringar i en Helsingforsskola, med tyngdpunkt på de "tvåspråkiga"*. SSKH Meddelanden 39. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Volterra, V. & T. Taeschner (1978). The Acquisition and Development of language by bilingual children. *Journal of Child Language* 5, 311–326.
- Wood, D. (1999). *Hur barn tänker och lär. Tänkandets utveckling i ett socialt sammanhang*. Översättning av B. Nilsson. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur. Originalen (1988, 1998). *How Children Think and Learn. The social Contexts of Cognitive Development*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Väätäinen, H. (2005). Studiematerial om fältarbete som forskningsmetod i musikvetenskap. 4.2 *Observation och deltagande observation*. Åbo Akademi, Institutionen för språk och kultur, Musikvetenskap. Citerat: 1.6.2006: <http://www.abo.fi/fak/hf/musik/faltarbete/observation.html>.
- Vygotsky, L. (1982). *Ajattelu ja kieli. (Mizlenie i Rez. 1934)*. Översättning av Kl. Helkama ja A. Koski-Jännes. Helsinki: Weilin + Göös.
- Zentella, A. C. (1997). *Growing up Bilingual. Puerto Rican Children in New York*. Malden, USA bl.a.: Blackwell Publishers Inc./Ltd.

**BILAGOR****Bilaga 1. Transkriberat material**

Nr	Datum	Inspelning	Deltagare	Språk	Talsituation	Tid.
1.	14.12.94	Afr. Stjärna1/sv	E,P,S, (M)	sv;fi	spel, fam.	45 min.
2.	16.12.94	Racerbilen	E,P,S, (M)	sv,fi	lek med bil/S	45 min
3.	16.12.94	Kvällsmålet 1	E,P S, (M)	sv,fi	bs, fam	(ing. ")
4.	19.12.94	Hugo1	E,P,S,M	sv;fi	spel, fam.	45 min.
5.	19.12.94	Ishockeyspel med P	E,P (S,M)	sv:fi	spel, dial./P	45 min.
6.	09.01.95	Hugo, Duplo, Snövit	E,P; M,S,Le,	sv,fi	spel, grupp	(ing. ")
7.	26.01.95	Mickey-Yatzy med P	E, P; (M)	sv;fi	spel,dial./P	45 min.
8.	27.01.95	Matdags: Kvällsm.2	E, P, S, M	sv,fi	bs, fam.	(ing. ")
9.	10.05.95	Teater	E,S; Le(M)	sv,fi	lek, sv./S, Le	30 min.
10.	10.05.95	Sallad + Mat	E,S,M;Le	fi,sv	kök, bs, /M	30 min.
11.	11.05.95	Afrikas Stjärna2/fi	E,S,M	fi	spel, fi	30 min.
12.	17.05.95	Lego, dator o.d.	E, S, M	fi	lek, S/M	45 min.
13.	17.05.95	Hos DM nr 1	M,D + barnen	sv,fi	leksaker/M	30 min.
14.	17.05.95	Parken	M,D+barnen	sv,fi	i skogen	20 min.
15.	23.05.95	Hos DM nr 2	alla barn	sv,fi	äter, leker	45 min.
16.	04.07.95	Stugan1, frukost 1	E,S,P,M	sv;fi	bs, fam	45 min.
17.	06.07.95	Stugan2, lunch 1	E,S,P,M	sv,fi	bs, fam.	45 min.
18.	11.07.95	Stugan3, frukost 2	E,S,P,M	sv,fi	bs, fam.	45 min.
19.	11.07.95	Loftet1/Kusinerna	E,S,Li,As	sv	kort, musik,	45 min.
20.	25.07.95	Loftet2/Bildkort/svsv	La,E,S,As,Li	sv	ordförkl.kort	45 min.
21.	25.07.95	Lunch/fam. "Svensson"	2 familjer	sv,fi	bs; barnen akt.	45 min.
22.	25.07.95	Ute på gården	2 fam./E+M	sv;fi	utelek	45 min.
23.	09.08.95	Kojan	E,S,Mk (M)	sv(fi)	bygger koja	45 min.
24.	09.08.95	Bildkort med Mk	E,S,Mk	sv(fi)	ordförkl.kort.	45 min.
25.	07.02.96	Bakning	E,S,M(P)	fi;sv	bakar	45 min.
26.	07.02.96	Konditori, Hattar	E,S,M,P	sv,fi	fam. lek	45 min.
27.	09.02.96	Junior Alias1/regler	E,S,M,P	sv,fi	spel	30 min.
28.	09.02.96	Junior Alias 2/ord	E,S,M,P	sv,fi	spel	30 min.
29.	15.02.96	Hos DM3	E+ andra barn	sv,fi	fri lek	30 min.
30.	30.03.96	Palmsöndagen 1	E,S,M,Ia	sv,fi	E gungar	30 min.
31.	30.03.96	Palmsöndagen 2	E,S,M,Ia	sv,fi	samtal	30 min.
32.	21.03.96	Morgontidningar	E,S,P,M	sv,fi	bs, M/P läser	30 min.
33.	04.04.96	I bilen	E,P,M (S)	sv,fi	frågelek	15 min.
34.	11.04.96	Tuula och barnen	2 familjer	fi,sv	kaffebordet	30 min.
35.	12.04.96	Klubben; Fri lek	alla barn	sv,fi	lär.ledd + fri	30 min.
36.	12.04.96	Klubben; Bussen	alla barn		lär.ledd + fri	30 min.
37.	18.04.96	Hangman	E,S,P,M	sv,fi	lek, spel	30 min.
38.	18.04.96	Badet	E,S,P,M	sv,fi	badar	30 min.
39.	20.04.96	"Karttakirja", M i tfn	E,S,P,(M)	sv(fi)	samtal	30 min.
40.	24.04.96	Sommarplaner	E,S,P,M	sv,fi	bordssamtal	30 min.
41.	29.03.96	Observation i kyrkan + - " - lärarledd disk.	E + barnen i klubben	sv(fi) - " -	guppdisk.	30 min.
	29.03.96	Observation i Klubben 1 "		sv(fi)	samling, lek	30 min.
42.	14.05.96.	Observation i Klubben 2 "		sv(fi)	samling, lek	30 min.
43.	18.05.95	Telefonsamtal 1 med P	E, P (M)	sv(fi)	dialog	ca 15 m.
44.	03.06.95	Telefonsamtal 2 med P	E, P (M)	sv(fi)	"	"
45.	27.05.96	Telefonsamtal 3 med P	E, P (M)	sv(fi)	"	"

Tot. insp. ca 22 h; varav obs. ca 2 h 45 min.

**Förkortningar:**

E, S, M, P; D: dagmamma; fam. Svensson = fasterns familj (svsv): La, St, Li, An = svsv. släktingar; Le = en tvåspr. skolkamrat till S; bs = bordssamtal; tv = tvåspråkigt (för beskrivningen av E:s kamrater i dagvården, se tabell 2 i början av avsnitt 6.2.2)

**Övriga källor:**

Intervju 1 med E	14.5.96
Intervju 2 med E	12.10.02
Intervju 1 med DM	22.5.95
Intervju 2 med DM	25.3.96
Intervju med klubb läraren	16.2.96
Intervju med komm.dagv.ledaren	12.6.97
Intervju med förskolläraren	24.4.97
Intervju med förskolassistenten	25.9.97
Samtal med två talterapeuter	läsåret 1996–1997
- med den svenska terapeuten hösten 1996, med den finska våren 1997.	

**Bilaga 2. Teckenförklaringar**

**Förkortningar** som används om de viktigaste personerna i materialet:

- E	informanten
- M	mamma
- P	pappa
- S	system Sofia, "Fia"
- DM el. D	E:s dagmamma
- DM2	dagmamma för en annan barngrupp
- Dkl, Lär	dagklubbsläraren

**Andra tecken:**

- Efter varje exempel anges datumet och barnets ålder i formen (dd.mm.år; år:mån,dag).
- Yttrandet kommenteras inom ((dubbelparenteser)) efter yttrandet
- Översatta yttranden anges inom <pilparenteser>;
- (xxx) oigenkänt ord, yttrande eller språk.
- (osäker) tolkning av ordet.
- Yttrandets riktning, t.ex. E talar med S anges med pilen →, t.ex. E→S.
- E:s personrelaterade, ”normenliga” språkval enligt EPES-principen anges med beteckningarna E/fi→M och E/sv→P; också E←sv→S, E och S talar sinsemellan svenska.
- Kodväxling och språkval lyfts fram med hjälp av *kursiv stil*.
- För detaljer, som läsaren ska uppmärksamma, används *kursiv* eller **fet stil**; också i kodväxlade yttranden.
- Att yttrandet sägs med eftertryck, betoning anges med understreckning.
- Uttalet och kommentarer till uttalssättet anges inom [hakparenteser]. t.ex. *kula*, [uttalas med svenskt u]
- Högre tonläge, utrop, anges med VERSALER!
- Ett yttrande som innehåller humor, som sägs \*skrattande\*, omges med stjärnor.
- [Ett yttrande som sägs med speciellt tonläge förses med tecknen: ◻viskande◻.
- [Överlappande tal anges med hakparenteser =
- = likhetstecknet anger att yttrandet fortsätter på följande rad

### Bilaga 3. Avvikelser från svenska i samtal med svensk samtalspartner (för inspelningar se bilaga 1; se tabell 2; avsnitt 6.2.2)

#### 1 Språkalternering

- 1.1 Pappa ja' ska säga till mamma – uhm flygplanen dom får man inte röra. – *Äiti eihän saa xxx tehdä* (Duplo 9.1.95)
- 1.2 Vi går ut o sen – *Mitä sinä teet tuota? – miks sinä panit tämän tänne? Sen siihen? /---/* ((talar svenska med kusinerna; sedan vänder sig till M)) (Loftet 2: 25.7.95)
- 1.3 P→E: Har ni tänkt åka till villan? E→M: *Eihän mennä saareen äiti?* (Tfnsamtal 2: 3.6.95)
- 1.4 M→E: Kerro mihin menet ensi viikolla; E→P: *Pappa ja ska gå till klubben!*
- 1.5 S→E: E. kom!; E→S: *Minä otan vaan tän karttakirjan, karttakirja* ((upprepas 5x)) (Karttakirja 20.4.96)
- 1.6 E→P: På finska säger man *yksi kaksi kolme* (Mickey Yatzy: 26.1.95)
- 1.7 E: xxx kommer de' varmt . E→M: *Äiti ota tämä kiinni!* (Loftet 2 25.7.95)
- 1.8 E→M, som talar svenska med P i tfn: *Haluan puhua!* (Tfnsamtal 2: 3.6.95)
- 1.9 P→E: Berätta mera. Vilka alla ska komma?; E→P ((räknar upp namnen på svenska)) *mutta Anna ei oo siellä.* (Tfnsamtal 2: 3.6.95)
- 1.10. P→E: Va? Gjorde ni en klassresa?; E→P: Ja ((berättar först på sv, men växlar till finska)) *siellä oli lampaita, kalkkunoita, hevosia, pupuja* (Tfnsamtal 2: 3.6.95)
- 1.11 E→S: nää. Ja' kommer int' ihåg – men Finland måste ja' söka ((svarar först på svenska, men då M + S samtidigt talar finska, växlar E till finska)); E→S: *Onko tää maailmankartta?* (Karttakirja 20.4.96).

#### 2 Meningsintern kodväxling

- 2.1 Ja' vill de' här *sitte* – (Mickey Yatzy: 26.1.95) \*)
- 2.2 Två natt ska vi sova, sen e de' *vapaa päivä* (Tfnsamtal1: 18.5.95)
- 2.3 Pappa. Pappa. Att hur började det brinna hos *mummu*?((= mormor)) (Karttakirja: 20.4.96)
- 2.4 Ja' ska titta *Veturi; Vili Vilperi* (Tfnsamtal 1: 18.5.95)
- 2.5 Ja i villan ska man vara *nakupelle* (Tfnsamtal 1: 18.5.95)
- 2.6 Ja' såg en gris, en kanin /---/ o de' var *en poni* ((jfr ex 1.10. ovan)) (Tfnsamtal3: 27.5.96)  
\*) Jfr: Samma kodväxlingstyp med finska som basspråk:  
E→M: *Därför ekanä Andeksella oli punaset korvat, sitten Ans sano* – (Loftet2: 25.7.95)  
E→Anna: *Sinun pitää sanoa kiitos också.* (Hos DM2: 23.5.95)

#### 3 Utrop

- 3.1 *Äiti äiti äiti!* ((separationsångest)) (Afr.Stjärna 1: 14.12.94)
- 3.2 *Oho! [åhå!]* ((i spelet)) (Ishockey1: 19.12.94)
- 3.3 *En mä voi . tää* (vihh-) ((söker förtvivlat efter sina spelkort)) (Loftet 1: 11.7.95)
- 3.4 *Minä minä minä!* ((triggereffekt från föreg. yttrande, där S/fi→M)) (Kojan 9.8.95)
- 3.5 E→M: *Älä kato!* ((mitt i spelet, M:s fysiska närhet)) (Bildkort: 9.8.9)

#### 4 Språklig konsultering

- 4.1 ☐*Äiti mikä tämä joka tässä?– eiku tämä?– mutta ruotsiksi? ruotsiksi?*☐ ((begreppet 'smakar illa')) (Loftet2: 25.7.95)
- 4.2 Vi ska gå o simma vi ska gå – vi ska gå dit – mamma o Fia tittar på –  
☐*Miten sanotaan se ruotsiksi?*☐ ((söker ordet *simhallen*)) (Tfnsamtal 1:18.5.95)
- 4.3 Den där runda har gått sönder – den där svarta – *mikä se oli äiti?* ((*hjul*)) (Tfnsamtal 1: 18.5.95)

## 5 Blender och snarlika motsvarigheter

- 5.1 *malvaken* ((*mål* + *maali*)) (Ishockey1 19.12.94)  
 5.2 (ohb.)–*ahven* är dum ((*giraffen* + *kirahvi*)) (Lejonkungen 19.12.94)  
 5.3 Varför har vi inte Lejonkung*kasett(i)* ((*kassett* + *kasetti*)) [finsk bet.] (Lejonkungen 19.12.94)  
 5.4 Aj *tonten?* TOMT! ((*tomt*+*tontti*; i bem. 'bostadstomt' obs. självkorrigering)) (Karttakirja 20.4.96)  
 5.5 *klep-* klippar gräs ((*klipper*+*leikkaa*)) (Koja 9.8.95)  
 5.6 M→E: Mitäs tuosta tulee?; E→M: *koja*; ”*koijja*”; (Koja 9.8.95) ((jfr: en *poni*, ex. 2.6 ovan))

## 6 Annat

- 6.1 Interjektionerna: *oj!* *aj!* på svenska  
 6.2 *Oho!* på finska  
 6.3 *Joo* [jå:] på finska ((som svar på en fråga))  
 6.4 *Ja*, ibland-.. ((jakande adverbial på svenska i början av meningen)).  
 6.5 Uttalet: *spraitti* – *sprajt*, ((finskt – svenskt uttal)); *Coccis*: jämför med det finska uttalet: *kokis* [kåkis]